

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YENİ SAVAŞLAR VE KADIN: SURİYE SAVAŞI ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

CANAN SAĞIROĞLU

BOLU, MAYIS - 2021

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YENİ SAVAŞLAR VE KADIN: SURİYE SAVAŞI ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

CANAN SAĞIROĞLU

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Fatih YAŞLI

BOLU, MAYIS - 2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Canan SAĞIROĞLU tarafından hazırlanan “**YENİ SAVAŞLAR VE KADIN: SURİYE SAVAŞI ÖRNEĞİ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 07/05/2021

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih YAŞLI
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Ali YAMAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Pınar ENNELİ GÜÇLÜER
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Abdullah AYDIN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Murad DUZCU
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman GÖRÜR
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 08/04/2021 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5 olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışma için Bolu Abant İzzet Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2020/66 sayısı ile etik izin alınmıştır.

.....
Canan SAĞIROĞLU

ÖZET

YENİ SAVAŞLAR VE KADIN: SURIYE SAVAŞI ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Canan SAĞIROĞLU

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH YAŞLI)

BOLU, MAYIS - 2021

XII+ 177 sayfa

Savaşlarda cinsiyete dayalı şiddetin bir silah aracı olarak kullanıldığı yönündeki ilk görüş Susan Brownmiller tarafından ileri sürülmüştür. İlk olarak Bosna Savaşı ve Ruanda Savaşı mahkeme tutanaklarında yer alan ifadeler sonrasında kadınların savaşlarda bir silah olarak kullanıldığı/araçsallaştırıldığı kavramı savaş çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Soğuk Savaş sonrası savaşın dönüşümüyle birlikte Yeni Savaşlar kavramı ortaya çıkmış ve kadınların bir savaş silahı olarak kullanıldığı yönündeki çalışmalar artış göstermiştir. Yeni Savaşlar kavramı ilk olarak Mary Kaldor tarafından kullanılmış ve ayırt edici özellikleri aktörler, hedefler ve yöntemler şeklinde kategorize edilmiştir. Devlet ve devlet dışı aktörlerin, Yeni Savaşlar kavramının ortaya çıkmasında etkisi olan ayırt edici yöntemleri arasında, kadınları araçsallaştırmaları ve hedeflerine ulaşmak için cinsiyete dayalı şiddet türlerini uygulamaları yer almaktadır. Çalışma, günümüzde devam etmekte olan Suriye Savaşı'nı, özellikleri doğrultusunda Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirmektedir. Çalışmada kadınların aktörler tarafından hangi hedefler doğrultusunda bir savaş aracı olarak kullanıldığı analiz edilmiştir. Bu doğrultuda nitel araştırma yönteminin yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak on sekiz katılımcıdan veri toplanmıştır. Veriler betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir. Verilerden elde edilen bulgular, literatürden ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan raporlardan elde edilen verilerle desteklenerek iki ana başlıkta kategorize edilmiştir: i) Savaşın Kadını Araçsallaştırması ve ii) Savaşın Kadınlar Üzerindeki Etkisi. Suriye Savaşı'nda, devlet dışı aktörlerin yöntemleri arasında cinsiyete dayalı şiddetin farklı boyutlarda savaş aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Çalışmanın, Yeni Savaşlarda kadınların araçsallaştırılması literatürüne katkı sunması beklenmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Yeni Savaşlar, Savaş ve Kadın, Bir Savaş Silahı Olarak Kadınlar, Suriye Savaşı.

ABSTRACT

THE NEW WARS AND WOMEN: A CASE OF THE SYRIAN WAR
PHD THESIS
CANAN SAĞIROĞLU
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS
(SUPERVISOR: ASST. PROF. DR. FATİH YAŞLI)

BOLU, MAY- 2021

XII +177 pages

The first view that gender-based violence is used as a weapon in wars was put forward by Susan Brownmiller. Following the statements in the Bosnian War and Rwanda War court reports, the concept that women were used/ instrumentalized in wars brought a new dimension to war studies. With the transformation in war following the Cold War, the concept of New Wars emerged, and studies suggesting that women were used as a weapon of war increased. The concept of New Wars was first used by Mary Kaldor and its distinctive features were categorized as actors, goals and method. Distinguishing methods of state and non-state actors that impact the emergence of the concept of New Wars include the instrumentalization of women and the use of gender-based forms of violence to achieve their goals. The current study evaluates the ongoing Syrian War within the scope of the New Wars in line with its characteristics. In the study, it was analyzed for which goals women are used by actors as a means of war. In this direction, data were collected from eighteen participants using the semi-structured interview form of the qualitative research method. The data were analyzed with the descriptive analysis technique. The findings obtained from the data, supported by the data obtained from the literature and reports made by international organizations, were categorized under two main headings: i) War Instrumentation of Women; and ii) Effects of War on Women. In the Syrian War, it is seen that gender-based violence is used as a tool of war in different dimensions among the methods of non-state actors. The present study is anticipated to contribute to the literature on instrumentalization of women in New Wars.

KEYWORDS: New Wars, Women and War, Women as a Weapon of War, Syrian War

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	x
TEŞEKKÜR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. YENİ SAVAŞLAR VE KADIN	12
1.1 Geleneksel Savaşlar ve Savaş Kavramının Dönüşümü	13
1.1.1 Geleneksel Savaşlar	13
1.1.2 Savaş Kavramının Dönüşümü	16
1.2 Yeni Savaşların Tanımlanması ve Geleneksel Savaşlardan Farkları	22
1.2.1 Yeni Savaşların Tanımlanması	23
1.2.2 Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan Farkları	27
1.3 Yeni Savaşlar ve Cinsiyet İlişkisi Bağlamında Kadın.....	38
1.3.1 Tarihsel Süreçte Savaş ve Kadın	38
1.3.2 Yeni Savaşlarda Bir Savaş Aracı Olarak Kadın	41
İKİNCİ BÖLÜM	50
2. SURİYE’DE YENİ SAVAŞLAR	50
2.1 Suriye’de Yeni Savaşların Tarihsel Nedenleri	50
2.1.1 Bağımsızlık Öncesi Dönemde Suriye	51
2.1.2 Arap Milliyetçiliği ve Suriye’nin Dönüm Noktası	54
2.1.3 Baas Milliyetçiliği ve Suriye’deki Ulus İnşasına Etkileri	61
2.1.4 Suriye’de Kadının Toplumsal Konumu.....	68
2.1.5 Beşar Esad Dönemi: ‘Şam Baharı’nın Karşılanamayan Beklentileri	75
2.2 Suriye Savaşı’nın Yeni Savaşlar Kapsamında Değerlendirilmesi.....	80
2.2.1 Suriye Savaşı’nda Aktörler	81
2.2.2 Suriye Savaşı’nda Yöntemler	89
2.2.3 Suriye Savaşı’nda Hedefler	92
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	99
3. SURİYE YENİ SAVAŞLARINDA KADIN OLMAK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	99
3.1 Suriye Savaşı’nda Kadın	99
3.2 Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı	104
3.3 Veri Toplama Aracı ve Süreci.....	105

3.4	Araştırmanın Sınırlılıkları	106
3.5	Analiz	107
3.6	Bulgular	110
3.6.1	Savaşın Kadını Araçsallaştırması	111
3.7.1.1	Aktörler	111
3.7.1.1.1	Devlet	112
3.7.1.1.2	Devlet Dışı Aktörler	115
3.7.1.2	Yöntemler	117
3.7.1.2.1	Cinsiyete Dayalı Şiddet	118
3.7.1.2.2	Kadının Pazarlık/Şantaj Unsuru Olarak Kullanılması.....	122
3.7.1.3	Hedefler	123
3.7.1.3.1	Kadının Hâkimiyet Unsuru Olarak Kullanılması	124
3.7.1.3.2	Nüfus Kontrolü ve Göç	126
3.6.2	Savaşın Kadının Sosyal Yaşamına Etkisi	129
3.7.2.1	Ekonomik Etkisi	130
3.7.2.1.1	İşgücüne Katılım	130
3.7.2.1.2	Alımgücü	132
3.7.2.2	Erken/Zorla Evlilik Kararına/Oranına Etkisi	134
3.7.2.3	Eğitime Etkisi	135
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		140
4.	SONUÇ	140
KAYNAKLAR		157
EKLER		174
ÖZ GEÇMİŞ		176
ORİJİNALLİK RAPORU		177

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Yeni Savaşlarda Kaynak Akışı.....	35
Tablo 2.1. Suriye İç Savaşında Aktörler ve Aktörler Arasındaki İlişkiler	84
Tablo 3.1. Katılımcıların Demografik Dağılımları.....	109
Tablo 3.2. Suriye'deki Yeni Savaşların Kadın Üzerine Etkilerine İlişkin Ölçüm Aracı.....	111

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
COI	: Country of Orijin Information
çev.	: Çeviren
DEAŞ	: ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam
Ed.	: Editör
EMHR	: Euro-Mediterranean Human Rights Network
FIDH	: Intertational Federation for Human Rights
FIRDOS	: The Fund for Integrated Rural Development of Syria
ICG	: Intertational Crisis Group
ILAC	: Intertanional Legal Assistance Consortium
IMF	: International Monetary Fund
IRC	: International Rescue Committee
KDP	: Irak Kürdistan Demokratik Partisi
NPF	: National Progressive ve Front
md.	: Madde
MARWED	:Modernizing and Activating Women's Role in Economic Development
OECD	:The Organization for Economic Co-Operation and Development
OHCHR	: Independent International Comission of Inquiry on the Syrian Arap Republic
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SHRC	: Syrian Human Rights Committee
SNHR	: Syrian Network for Human Rights
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
UKK	: Ulusal Koordinasyon Komitesi
UNPFA	: United Nations Population Fund
UNHRC	: United Nations to the Human Rights Council
USDS	: United States Departman of State
vd.	: ve diğerleri

WILPF : Women's International League for Peace and Freedom
YPG : Yekîneyên Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)

TEŞEKKÜR

Doktora süreci, birçok konuda farklı deneyimler edinerek gelişimime katkı sağladığımı düşündüğüm bir süreç oldu. Öncelikle, çalışmanın ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde desteği olan fakat kurum değişikliği sebebiyle yollarımız ayrılan ilk danışmanım Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ'e, danışmanlığım süresince sağladığı katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Danışmanım olduktan sonra, tez yazım süreci boyunca bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyen ve çalışmanın sonuçlanmasında büyük rolü olan kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatih YAŞLI'ya duyduğum şükran, birkaç satırla sınırlandırılmayacak kadar fazladır. Her daim, yolumuzun kesişmesini kendime büyük bir şans olarak göreceğim.

Tez yazım süreci boyunca bakış açılarıyla çalışmamı zenginleştirmeye çalışan değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Ali YAMAN ve Prof. Dr. Pınar ENNELİ GÜÇLÜER'e ve savunma sürecinde tanışma imkânı bulduğum kıymetli hocalarım Doç.Dr. Abdullah AYDIN ve Dr. Öğr. Üyesi Murad DUZCU'ya, katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Çalışmam süresince desteğini hissettiğim çok değerli Prof. Dr. Ahmet AKKAYA, Doç. Dr. Metin KILIÇ, Doç. Dr. Reşat ARICA, Dr. Öğr. Gör. Nurseven KILIÇ, Öğr. Gör. Aydın ÖZDEMİR ve Öğr. Gör. Muhammed KARAKUŞ'a çok teşekkür ederim. Süreç içinde manevi desteğini bir an olsun esirgemeyen Prof. Dr. Abuzer AKGÜN, Prof. Dr. Selcen PERKTAŞ, Öğr. Gör. Duygu BABAT, Öğr. Gör. Gülden KILIÇ ve Bilge ÖZDEMİR'e, hayatımdaki yerlerinin baki kalmasını dileyerek teşekkür ederim.

Saha araştırmasında katılımcılara ulaşmama destek olan AVAZ Derneği koordinatörü Hüseyin DEMİR'e ve tüm katılımcılara, bana güvenerek bildiklerini paylaştıkları ve çalışmamı zenginleştirdikleri için teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca, attığım her adımda bana destek olan CANIM AİLEM'e sonsuz şükranlarımla.

Son olarak, hayatın her alanında en büyük yol göstericim olan eşim Öğr. Gör. Akın SAĞIROĞLU'na ve varlıklarıyla hayatımızı renklendiren biricik kızlarımı Asya Nil ve Azra'ya, onlardan çaldığım zamanın mahcubiyetiyle, minnet ve şükranlarımı sunuyorum. İyi ki varsınız.

GİRİŞ

Uluslararası İlişkilerde bir dış politika aracı olarak kullanılan savaş, günümüzde sadece ülkeleri ilgilendiren bir dış politika aracı olmanın ötesine geçerek, tarafların sadece devletler olmadığı, devlet dışı aktörlerin devlet dışı aktörlerle çatıştığı, devletlerin devlet dışı aktörlerle mücadele ettiği bir alan haline gelmiştir. Hukuki sınırları olan haklı savaş kavramı bakımından sivillere yönelik pozitif ayrımcılığın görüldüğü çatışma hukukunun hiçbir taahhüdü savaşın bu yeni halinde yerine getirilmemektedir. Savaş kavramında yaşanan tarihsel değişimler ve dönüşümler savaş sürecini her boyutta etkilemiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem, savaşın dönüşümüyle birlikte bu dönüşüme ilişkin çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Savaşın tarihsel gelişimi, insanlığın değişimiyle orantılıdır ve bu değişim günümüzde de devam etmektedir. Savaşın hedeflerinin yanı sıra, hedefe ulaşma sürecinde seçilen yöntemlerdeki değişimler de tarih boyunca yaşanmış ve bu durum, kavram olarak savaşın tanımlarında da değişime sebep olmuştur. Günümüzde savaş kavramına ilişkin tartışmalar literatürde genel hatlarıyla Geleneksel Savaşlar ve Yeni Savaşlar olarak iki kampa ayrılmış (Yalçınkaya, 2014: 404–405) gibi görülse de vekâlet savaşları, hibrit savaşlar, etnik veya iç savaş gibi kavramların da kullanıldığını görmek mümkündür (Hoffman, 2007). Bu çalışma, savaş kavramının Geleneksel Savaşlar ve Yeni Savaşlar ayrımını göz önünde bulundurarak; Suriye Savaşı'nın özelliklerini Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirmektedir. Kavram olarak kullandıkları için Geleneksel Savaşlar ve Yeni Savaşlar büyük harfle yazılacaktır.

Çalışmanın konusu Yeni Savaşların kadını araçsallaştırmasıdır. Çalışmada, Yeni Savaşların kadını nasıl araçsallaştırdığı, Suriye Savaşı örneği ile sorgulanmıştır. Bu bağlamda araştırma sorusunun analiz birimleri; küresel düzeyde bir olgu olarak savaş olgusu ve savaşın bir türü olarak Yeni Savaşlar, devlet düzeyinde Suriye, örgütler düzeyinde ağırlıklı olarak devlet dışı aktörler; bireyler düzeyinde de kadınlardır. Çalışmanın amacı, Savaş araştırmalarında yeni bir bakış açısı geliştirmektir. Savaşların dönüşümü ile kadın, Uluslararası İlişkiler disiplininin de bir öznesi konumuna gelmiştir. Yeni Savaşlarda savaşın sadece

mağduru değil aynı zamanda bir silahı olmaları, kadınları özne konumuna getiren unsurdur.

Kadınların savaşlarda sadece bir mağdur olarak değil -gönüllü veya zorla-paramiliter güç olarak veya savaş ortamında geri hizmette olduğu durumları anlatan kadın savaşçılar odaklı çeşitli çalışmalar vardır (Charlesworth ve Chinkin, 2015; Spencer, 2016; Yılmaz, 2017). Ancak çalışmanın alan araştırması, savaşta korunan statüsünde olması gereken sivil mağdurlar konumundaki kadınlar ile yapılmıştır.

Çalışmanın vaka olarak Suriye tercihinde akademik ilginin kaynağı, Suriye’de devam eden savaş sürecinin tanımlanması gerekliliğidir. Suriye’deki savaşın doğru tanımlanması durumunda muhtemel sonuçları bakımından insani boyutlarının daha doğru şekilde açıklanmasının mümkün olacağı öngörülmektedir. Suriye gibi devam etmekte olan bir savaş üzerine çalışılması Yeni Savaşlar ile ilgilidir ki çalışma Suriye Savaşı’nı Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirmektedir. Yeni Savaşların temel motivasyonlarından biri savaşın tahmin edilemezliği içinde ekonomik kaynakların sürekliliği için çatışma ortamının devam etmesi gerekliliğidir. Bu bağlamda, Yeni Savaşlar açısından ortaya çıkan veriler değerlendirildiğinde, özgünlüğünü koruyan ülke olarak Suriye ön plana çıkmaktadır. Suriye Savaşı’nda kadınların araçsallaştırılması, Suriye Savaşı’nın Yeni Savaşlar özelliklerine sahip olmasıyla doğrudan ilgilidir.

Çalışmanın birinci bölümünde, savaşların kadınları araçsallaştırma özelliğinin ortaya çıkma süreci, savaş kavramının tüm özellikleri ve süreç içinde oluşan değişimlerin etkileri ile değerlendirilmektedir. Küresel ölçekte geri dönülemez değişikliklerin ortaya çıkmaya başladığı Soğuk Savaş ve sonrası dönem vurgulanmadan ve Soğuk Savaş Uluslararası İlişkilerde bir konuya referans vermeden süreci açıklamaya çalışmak neredeyse mümkün değildir. Soğuk Savaş, tespit edilmesi ve yorumlanması gereken içerikleri ve olguları miras bırakmıştır. Aynı zamanda toplumsal olarak yansımaları olan, devletler açısından etkileri barındıran ve uluslararası sistem bağlamında değişimleri tetikleyen hadiselere de neden olmuştur. Savaşın dönüşümüne ilişkin süreci, Soğuk Savaş sonrasında bireyselleşme ve insan hakları açısından çok boyutlu söylemin yükseldiği, tek kutuplu Yeni Dünya Düzeninin oluştuğu, ekonomi-politik ağırlıklı yaşamsal alanların küreselleşmenin de etkisiyle hızlandığı ve dönüştüğü süreç bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Savaş, toplumsal olduğu kadar ekonomik bir olgu olduğundan, toplumsal ve ekonomik değişimlerden etkilenerek şekil

değiştirmektedir. Savaşın işleyişinin teknolojiye bağımlılığı da göz önünde bulundurulduğunda, savaşların zaman içinde kaçınılmaz şekilde dönüştüğünü ve bu dönüşümün devam edebileceğini görmek mümkündür.

Yeni Savaşların hangi koşullarda ortaya çıktığını açıklayabilmek için Geleneksel Savaşların özelliklerinin açıklanması gerekmektedir. Geleneksel Savaşların en belirgin özelliği, mevcut savaşın aktörlerinin egemen devletler olarak kabul edilmesidir. Bir çatışmanın savaş olarak kabul edilebilmesi için çatışmanın aktörlerinin devlet olması zorunluluğu çeşitli uluslararası anlaşma belgelerinde ifade edilmiştir. Ayrıca yine bu belgelerde -Cenevre Sözleşmesi gibi- çatışan taraflardan biri devlet dışı aktör ise, o devlet dışı aktörün hukuki sorumluluğu ve haklarının ortaya çıkması için uyması gereken -üniformalar giyilmesi, emir komuta zincirinin olması gibi- kurallar vardır. En önemli özelliği ise, çalışmanın örneklemini oluşturan sivillere ve özellikle kadınlara 'korunan' statüsünün verilmiş olmasıdır. Siviller için verilen korunan statüsünün ihlali, devletler açısından savaş suçunun işlenmesi anlamına gelir ki hiçbir devlet bu suçlama ile karşı karşıya kalmak istemeyecektir. Geleneksel Savaşlardaki hukuki sınırlar ve egemen devletlerin sorumluluğu, devletlerin hareket alanlarını ve devlet altı gruplara karşı manevralarını daraltmıştır. Devletlerin sorumluluğunun devlet altı gruplarda olmaması ve suçun kaynağının belirsizliği, asimetrik bir durum yaratmış, söz konusu asimetri devlet altı gruplara avantaj sağlayarak savaşın taktik yaklaşımında değişimlere neden olmuştur.

Savaşın dönüşümü kapsamında değerlendirilebilecek önemli gelişmelerden biri II. Dünya Savaşı'dır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmeler, devletlerin, taraf oldukları bir savaşta maliyetin ve insan kayıplarının fazla olması sebebiyle, savaşa girme olasılığını azaltmıştır. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerde normatif olarak çatışmaların azaltılması ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması adına hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu gelişmeler, silahlı çatışmaların azaldığı anlamına gelmemekle beraber, çatışmaların şekil değiştirmesiyle sonuçlanmış ve insani kayıplar da devam etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dünyayı anlamak ve değişimleri tespit etmek adına savaşın dönüşümü üzerine çeşitli tartışmalar yürütülmeye devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ideolojinin önemini yitirmesi, ekonominin ve küreselleşmenin artan etkisiyle birlikte savaşan taraflarda ve savaşın politik amacında keskin farklılıklar yaşanmasına sebep olmuştur. Savaş tartışmalarında

belirgin olarak, Geleneksel Savaşların artık savaşın karakterini açıklamada yetersiz kaldığı ve devlet dışı aktörlerin savaşlardaki sayısal çokluğunu anlamlı bir şekilde açıklamak için yeni tipolojilere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (C. S. Gray, 2007; Lind, 1989; Rich, 1999). Yeni Savaşlar kavramı böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır.

Yeni Savaşların bir kavram olarak ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri küreselleşme ve küreselleşmenin doğurduğu sonuçlardır. Küreselleşme, çatışma ve iş birliği imkânlarını bünyesinde barındıran kullanıma açık ağlar oluşturmuştur. Kullanıma açık ağlar çok taraflı sorunlar ve çözümlerin başlangıcını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, iş birliği ve çatışma açısından, terörizm, etnik çatışmalar ve Yeni Savaşlar birlikte ele alındığında tek boyutlu ekonomik rekabetin dönüştürdüğü dünyada, çok taraflı ağ yapılanmasını en işlevsel kullanan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Küresel barış-savaş gibi kavramların kullanılmasını bu doğrultuda analiz etmek gerekmektedir. Savaşa ve geleneksel uygulamalara ilişkin küresel bakış açısı, çatışan birimler arasındaki keskin farklılıkları açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Savaşın dönüşümü aşamasında yaşanan değişimleri kavramak için, bu dönüşümde etkisi olan faktörlerin bölgesel etkilerinin analiz edilmesi önem arz etmektedir. Chojnacki'nin de belirttiği gibi, devlet otoritesinin çöktüğü alanlarda içsel davranış mantığını ve ekonomik gündemi anlamamıza yardımcı olacak mikro düzeyde analizlere ihtiyaç vardır (Chojnacki, 2006: 44–45). Yeni Savaşlar kavramının ve kapsamının anlaşılması, mikro düzeydeki analizlerin ve davranış kalıplarının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Yeni Savaşların bir kavram olarak ortaya çıkmasındaki belirgin nedenler sıralanacak olursa (Kaldor, 2012; Münkler, 2005, 2010); ilki Yeni Savaşların küreselleşme bağlamında anlaşılması gerektiğidir. Çünkü “küreselleşme çağının, devlet otoritesinin kademeli olarak aşınmasıyla karakterize edildiği” savunulmaktadır (Jung, 2003: 2; Newman, 2004: 176). Ayrıca Kaldor'a (2013: 1) göre, Yeni Savaşlar, devleti şiddet tekelinden yoksun bırakan küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir çatışma biçimidir. Küreselleşme devlet sistemini aşındırmış, Yeni Savaşların motivasyonlarından biri olan kimlik siyaseti de bununla paralel olarak kullanılmıştır. Milliyetçilik ile bağlantılı olarak kimliklerin belirgin şekilde ön plana çıkarılması ve ötekileştirmenin bilinçli bir şekilde kullanılmasının

yanı sıra, ekonomi-politik açıdan savaşın karakterini belirleyen çok sayıda aktörün karmaşık ağlar ile birbirine bağlı olduğu yapılar ortaya çıkmıştır.

Yeni Savaşların ortaya çıkışını tetikleyen bir diğer önemli faktör de zayıf/başarısız devletlerdir. Özellikle zayıf/başarısız olan devletler, kendi ordularında veya bölgelerinde siyasi talepleri olan silahlı gruplar tarafından kullanılmaktadır. Benzer şekilde merkezi gücün zayıfladığı devletler, dışarıdan gelecek müdahalelere karşı savunmasız kalmaktadır. Bu yüzden de zayıf/başarısız devletlerde meydana gelen gelişmelerin bölgesel ve uluslararası ölçekte yansımaları olmaktadır. Günümüzde etkisi devam etmekte olan Arap Baharı sürecinde çatışmaların yaşandığı devletler, bölgesel ve uluslararası müdahalelerin gerçekleştirildiği zayıf/başarısız devletlere birer örnektir. Bölgesel ve uluslararası müdahaleler, yerel ölçekte kalabilecek çatışmaların boyut değiştirmesine sebep olarak çatışmaları süreleri ve sonuçları bakımından olumsuz etkilemektedir.

Yeni Savaşlar, tanımı üzerinde tartışmaların devam ettiği bir kavramdır. Yeni Savaşlar kavramını, ayırt edici özelliklerinin aktörler, yöntemler ve hedefler olduğuna yönelik çalışmalar mevcut olup bunlar birinci bölümde ayrıntılarıyla incelenmiştir. Aktör temelli bakış açısında vurgulanması gereken özelliklerden biri; Yeni Savaşların tarafı olarak yeni aktör nitelikli unsurların savaşa dahil olmasıdır. Yeni Savaşlarda aktörler, ulus-üstü şirketlerin yanı sıra, savaş lordları, özel güvenlik şirketleri, manipülatörler, paralı ve yabancı askerler olarak savaşa müdahil olmaktadır. Bu aktörler, temsil ettikleri ve işgal ettikleri alanlarda, eylemleri itibariyle hukuk dışı davranmaktadırlar. Yöntemler ve hedefler açısından vurgulanması gereken özelliklerinden biri, bu aktörlerin genişleme potansiyeli yüksek yapısıyla siyasi bir amacı gerçekleştirmek için, bir ülkenin egemen aygıtının kontrolü altındaki topraklarda kendi siyasi amacına uygun olarak kuralsız ve herhangi bir insani kaygısı olmadan şiddet eylemleri gerçekleştirmesidir.

Yeni Savaşlarda savaşın başlangıç amacı ile sonrasında ortaya çıkan durumda ve savaşın sürdürülmesinde farklı boyutlar ortaya çıkmaktadır. Çok değişkenli yapısı itibariyle savaşın süresi uzadıkça savaş ekonomisinin devamı sağlanmaktadır. Yeni Savaşların ayırt edici bir diğer özelliği; sivil kayıpların askeri kayıplardan fazla olmasıdır. Bu savaş türünde yerinden edilmiş ve göçe zorlanmış insanların sayısı da giderek artmaktadır. Aktörlerin hedef ve yöntemleri olarak değerlendirilebilecek yerinden etme ve şiddet eylemleri gibi özellikler, doğrudan

ve dolaylı olarak kadınları etkilemektedir. Yeni Savaşlar, her aşamasında kadınları mağdur eden ve hedef alan uygulamaları içinde barındıran özellikler taşımaktadır.

Yeni Savaşların, Geleneksel Savaşlardan ayrılan çok yönlü özellikleri bulunmaktadır fakat çalışmanın örneklemini oluşturan ayırt edici farkı sivillere, özellikle de kadınlara yönelik uygulanan şiddet ve bu şiddetin toplumsal sonuçlarıdır. Yeni Savaşların kadını savaşın bir aracı haline getiren bu özelliği, savaş olgusunu daha toplumsal bir sorun haline getirmektedir. Her savaş toplumları belli alanlarda ve belli ölçülerde etkilemektedir. Fakat kadının metalaştırılması, özellikle ataerkil değerlerin yüksek olduğu toplumlarda kendine yer bulmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan çatışma ortamının yeni boyutlarının görüldüğü ve Yeni Savaşlar kavramının ortaya çıkmasının sebebi sayılabilecek ilk örnekler; Ruanda İç Savaşı ve Bosna Savaşı'dır. Kadınların savaşta araçsallaştırılmasının literatürdeki ilk örnekleri sayılan bu savaşlardan sonra konuya dair çalışmalar artmaya başlamışsa da çalışmalar çoğunlukla savaşların türüne ya da kadınların mağduriyetine birbirinden bağımsız olgular olarak odaklanmıştır. Savaşlarda kadınlara uygulanan şiddetin boyutları ise, savaş çalışmalarında değil, kadın çalışmalarında kendine yer bulabilmiştir. Günümüzde hala kadınların araçsallaştırılmasına savaş literatüründe yeterli ölçüde yer verilmediği görülmektedir.

Kadınlar, Yeni Savaşlarda savaşın kaybedeni olmasının yanı sıra devlet dışı aktörlerin ve uluslararası suç gruplarının değiş-tokuş ettiği bir meta haline gelmiştir. Araçların çok çeşitli olmasıyla Geleneksel Savaşlardan ayrılan Yeni Savaşlar, Geleneksel Savaşlarda savaşın 'korunanı' olan kadınları özellikle kullanmaktadır. Siyasal şiddetin temel hedefi kadın kimliği olmaktadır. Birinci bölümde ayrıntılarıyla incelendiği üzere göçe zorlanmak, tecavüze uğramak, nüfus kontrolüne zorlanmak ve aynı zamanda bir soykırım amacıyla cinsiyete dayalı şiddet uygulamak, aktörlerin kadınları bir savaş silahı olarak kullandığı yöntemlerdendir. Yeni Savaşlara örnek gösterilen savaşlarda görüldüğü üzere, kadına yönelen şiddet etnik kimlik farklılıklarından beslenmektedir. Kimliklerin birbirlerini yok etmeye yönelik uygulamaları kadın bedeni üzerinden şekillendirilmektedir. Her savaşın kadını mağdur eden yanı varken Yeni Savaşlarda kadına yönelen şiddet eylemlerinin ayırt edici olmasının sebebi ise, söz konusu şiddetin sistematik bir şekilde bir hedef doğrultusunda uygulanmasıdır. Kadınları bir savaş silahı haline getiren/araçsallaştıran durum, eylemlerin planlı ve sistematik

olmasıdır. Yeni Savaşlar kavramı bağlamında savaşın aktörleri, yöntemleri ve hedefleri, cinsiyetlendirilmiş boyutlarıyla ele alınmaktadır. Yaşanan hadiseler de dikkate alındığında kadın figürü, Yeni Savaşlar kapsamında yapılacak analizlere güçlü bulgular sunmaktadır (Chinkin ve Kaldor, 2013; C. H. Gray, 1997; Hoffman, 2007).

Yeni Savaşların kadını savaş silahı haline getiren/araçsallaştıran özelliğinin görülebilmesinde, ortaya çıktığı coğrafyanın özellikleri önem arz etmektedir. Özellikle tarihi süreçte etnik/kimlik ayrışmalarının yaşanmış olması ve ataerkil yapının baskın olması, savaş sürecinde kadını hedef alan uygulamaların temelini oluşturmaktadır. Savaşın ortaya çıktığı yerdeki mevcut alt yapının Yeni Savaşlara zemin hazırlaması, savaşın özelliklerini bu noktaya getiren önemli bir unsurdur. Dolayısıyla, Suriye Savaşı'nın Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilmesinde, Suriye'nin tarihsel sürecini ve kendi içindeki kimlik ve toplum yapısını incelemek önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Suriye'de devam eden savaşın Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilmesi, nedenleri ile birlikte açıklanmaktadır. Yeni Savaşlar, ortaya çıktığı coğrafyanın sahip olduğu tarihsel/kimlik özelliklerine uygun şekilde ilerleyen değişken bir yapıya sahiptir. Bu anlamda Suriye'nin tarihsel mirası, günümüzde devam etmekte olan savaşa etki eden yönleriyle incelenecektir. Tarihi boyunca güç mücadelelerine sahne olmuş Suriye'de, bu mücadelelerin etkileri bugün hala devam etmektedir. Yeni Savaşların nedenleriyle de örtüşen özellikler bakımından Suriye'de yaşanmakta olan savaşın arka planına baktığımızda, a) küreselleşme, b) zayıf/başarısız devletlerin yaşadığı yapısal ve dönüşümsel sorunlar, c) mevcut kimlik politikasının kökenleri, d) Baas Milliyetçiliği ve Baas Partisi'nin ülke yönetimine etkisi, e) ideolojik yapının toplum üzerindeki etkisi ve f) toplumun dini olarak heterojen yapısı ön plana çıkmaktadır. Bu nedenlerin günümüzde Suriye'de yaşanmakta olan savaşa nasıl zemin hazırladığını anlamak, Suriye'deki Yeni Savaşları yorumlayabilmek açısından önemlidir. Suriye'de devam etmekte olan savaşın Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilebilmesine katkı sağlaması açısından Suriye'nin sömürge süreci ve sömürge sonrası dönemi ile bağımsızlık sonrasında ortaya çıkan siyasal ve toplumsal gelişmeler, ayrıntılı şekilde analiz edilmeye çalışılacaktır.

Suriye'de kadınların bir savaş silahı/araç olarak kullanılmasının, toplumsal yapının özelliklerinden bağımsız değerlendirilemeyeceği savıyla; savaş öncesinde

Baas rejiminin kadınlara yönelik uygulamaları, Suriye'deki cinsiyet rejimine bakışın, ataerkilliğin muhtemel kanallarının nedenleri ve sonuçları, günümüzde yaşanmakta olan savaşın şekillenmesine etki eden faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Suriye'de kadın hakları konusundaki gelişmeler anlatılacaktır. Bağımsızlığından itibaren bulunduğu bölgeye kıyasla kadına görece daha fazla hak tanıyan ülke konumunda olmasına rağmen Suriye'de, kadın hakları konusunda çok fazla eksiklik olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri olarak, ataerkil yapının yanı sıra muhafazakâr toplum yapısı ve yasal açıdan şeriat hukukunun uygulama alanının fazla olması gösterilebilir. Baas rejimi, kadınlara yönelik haklar tanıma konusunda istekli görünmüş ve bu anlamda bazı somut adımlar atmış olsa da Suriye'de kadınların ayrımcı yasa ve uygulamalara sıkça maruz kaldığı gerek literatür taramasında gerekse de yapılan alan araştırmasında görülmektedir. Ayrımcı yasalar ve sonuçları, Suriye Savaşı'nın Yeni Savaşların özelliği olan kadınları araçsallaştırma boyutuna varmasında önemli bir etken olarak görülmektedir ve bu durumun savaş sonrası sürece yansımaları da olmaktadır.

Resmi adıyla Suriye Arap Cumhuriyeti, 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında kaldığı uzun süreden sonra bağımsızlık mücadelesi vermiş, fakat bağımsızlık süreci de zorlu geçmiştir. Suriye'de Osmanlı Devleti'nden sonra Fransa hâkimiyet kurmuş, Fransız Mandası sürecindeki uygulamalar Suriye'nin çatışma kaynaklarının temelini ve bütünleşememiş bir ülke olmasının nedenlerini oluşturmuştur. Farklı kimlikleri bünyesinde barındıran ülkelerde yaşanması muhtemel toplumsal ve siyasi sorunlar, Suriye'de de ortaya çıkmıştır. Her bir kimliğin iktidar olma talebi, diğer kimliklerin muhalefetine sebep olmuş ve bu durum 1970'e kadar ülkede süren darbeler dönemini başlatmıştır. Siyasi anlamda görece istikrar Hafız Esad'ın darbeye yönetimi ele geçirmesiyle sağlanmışsa da muhalif oluşumlar varlıklarını korumuşlardır.

Hafız Esad'ın 30 yıllık iktidarının, oğlu Beşar Esad'ın Devlet Başkanı olmasıyla son bulması, Suriye'de ikircikli bir durum yaratmıştır. Reformist bir lider olduğu yönünde bir izlenim oluşturan Beşar Esad, reform talep eden ve aynı zamanda bu konuda Beşar Esad'ın babasından farklı olarak daha ılımlı olduğunu düşünen kesimler tarafından kabul görmüşse de, bu kabul görmüştük durumu muhalif oluşumları engelleyecek kadar etkili olmamıştır. Beşar Esad tarafından gerçekleştirilen reformlar başlangıçta destekle ve memnuniyetle karşılanmış olsa

da konjonktürel değişiklikler ve bölgesel gerilimler çatışmayı artırmıştır ve mevcut çatışma kaynaklarını tetiklemiştir. Reformist yaklaşım zamanla yerini güvenlik endişeleriyle yüklü politikalara ve rejimi güçlendirmeye yönelik eylemlere bırakmıştır. Bu süreç, dış faktörlerin de etkisiyle muhalif oluşumlara yenilerinin eklenmesine sebep olmuş ve bölgede başlayan Arap Baharı'nın da etkisiyle Suriye'de iç savaşın başlaması ile sonuçlanmıştır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve sonrasında bölgedeki tüm ülkelerde yayılarak devam eden gösterilerin Suriye'ye yansması 2011'in Mart ayında kitlesel gösteriler ile olmuştur. Deraa'da duvara yazılan rejim karşıtı yazılara karşılık yazı yazanların rejim tarafından gözaltına alınmasına tepki olarak başlayan gösteriler, zamanla Suriye'nin tüm şehirlerine yayılmıştır. Kitlesel gösterilerin ilk altı ayı, silahsız siviller tarafından gerçekleştirilmiş, fakat altı ayın sonunda bazı gruplarda silahlanmalar başlamıştır. Protestoların ilk başladığı süreçte 'iç çatışma' olarak adlandırılan durum, zamanla muhaliflerin silahlanması ve örgütlenmesiyle 'iç savaş' kavramı ile ifade edilmeye başlanmıştır. Süreç içerisinde dış müdahalelerin de etkisiyle Suriye'de, çok taraflı/çok aktörlü bir savaş ortaya çıkmıştır.

Çalışmada, Arap Baharı sonrasında Suriye'de yaşanan çatışmaların tarafları, tarafların çokluğunun yanı sıra ekonomi-politik kaynakların çatışma koşulları, tipolojik olarak farklılıklarıyla birlikte değerlendirilecektir. Ülkede faaliyet gösteren çok sayıda aktörün Yeni Savaşlar kapsamında özellikleri, kapasiteleri ve eylemleri anlatılacaktır. Suriye Savaşı, Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilebilecek birçok özelliği bünyesinde barındırmaktadır ve bu özellikler, aktörler, yöntemler ve hedefler başlıkları altında değerlendirilecektir. Suriye'deki savaşın Yeni Savaşlar' a örnek olduğuna yönelik çalışmalar vardır (Abington, 2019; Eker, 2015). Fakat bu çalışmalarda, Yeni Savaşların kadını araçsallaştırması özelliğine, genel savaş çalışmalarında olduğu gibi, yeterince yer verilmemiştir.

Yeni Savaşların 'kadının araçsallaştırması' özelliği, üçüncü bölümde, yapılan alan araştırmasıyla incelenmektedir. Üçüncü bölüm; Suriye Savaşı'nda, Yeni Savaşların özelliklerinden biri olarak, savaşın aktörlerinin kadınlara yönelik uygulamalarını ele almaktadır. Üçüncü bölümde, alan araştırmasından elde edilen bulgulara yer verilecektir. Suriye Savaşı'nın kadınları nasıl etkilediği, nasıl araçsallaştırdığı Yeni Savaşlar bağlamında incelenecektir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemi kullanılarak alan araştırması yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak 18 Suriyeli kadın

ile derinlemesine mülakatlar sağlanmıştır. Katılımcıların 9'u ile Adıyaman'da yüz yüze görüşülmüştür. Şanlıurfa'da olan 7 katılımcı ve hala Suriye'de yaşamakta olan 2 katılımcı ile iletişim ağıları aracılığıyla görüşme sağlanmıştır. Görüşmelerde, katılımcıların onayı alınarak ses kaydı yapılmıştır fakat isim-soy isim bilgilerinin paylaşılması kabul edilmediği için katılımcıların özel bilgileri çalışmada gizli tutulmuştur.

Görüşmelerden elde edilen bulgular, iki ayrı başlık altında kategorize edilmiştir. Birinci kategori olan Yeni Savaşların kadını araçsallaştırması, aktörler, yöntemler ve hedefler alt kategorileri ile verilmiştir. Kategori oluşturulurken, Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan farklı olan özellikleri dikkate alınmıştır. Alt kategorileri ise, Suriye Savaşı'nın özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Aktörler; devlet ve devlet dışı aktörler; yöntemler; cinsiyete dayalı şiddet ve kadının pazarlık/şantaj aracı olarak kullanılması; hedefler ise kadının hâkimiyet unsuru olarak kullanılması ve nüfus kontrolü ve göç alt kategorileriyle açıklanmıştır. Alan araştırmasından elde edilen bulgular, Suriye Savaşı'nda yer alan ve çoğunlukla da devlet dışı olan aktörlerin, kadını bir savaş silahı haline getiren/araçsallaştıran eylemleri, etnik/kimlik ve ekonomik hedefler doğrultusunda savaşın bir yöntemi olarak sistematik şekilde uyguladıkları yönündedir ki bunlar Yeni Savaşların özelliklerindedir.

İkinci kategori olan savaşın kadının sosyal yaşamındaki etkisi; ekonomik etki, erken/zorla evlilik oranına etki ve eğitime etki alt kategorileri ile verilmiştir. İkinci kategorinin oluşturulmasındaki amaç, Yeni Savaşlarda uygulanan yöntemlerin amacının gelecek nesilleri de etkilemesi motivasyonunun, Suriye Savaşı'nda ne ölçüde karşılık bulduğunu ortaya koymaktır. Yeni Savaşların kadına yönelik şiddet uygulamalarının altındaki sebeplerinden biri, toplumsal zayıflık yaratmaktır. Toplumda derin yaralar bırakan şiddet uygulamalarının yansımalarını sosyal hayatta da görmek mümkün olmuştur.

Çalışmanın genel anlamda ayırt edici özellikleri;

- a) Suriye Savaşı'nda kadınların araçsallaştırılmasının Yeni Savaşlar kavramı çerçevesinde değerlendirildiği kapsamlı bir çalışmanın olmaması,
- b) Uluslararası İlişkiler alanında Savaş literatüründe göz ardı edilen kadınlara yönelik derinlikli bir çalışma olması

c) Uluslararası İlişkiler alanında kullanım alanı yaygın olmayan nitel araştırma yönteminin, araştırmanın etkinliğini artırması ve kadınların bir özne olarak kendilerini ifade etmelerini sağlayabilmesi sebepleriyle kullanılması

d) Suriyeli kadınları konu alan yaygın çalışmaların aksine, kadınların göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları sorunlara değil, yaşadıkları ülkeden, kadınların araçsallaştırılması yöntemlerinin itici güç olduğu göç etme sebeplerine odaklanmasıdır.

Çalışma, Uluslararası İlişkilerde önemli bir yeri olan savaşların değerlendirilmesinde yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Savaşların, kazandığı yeni özellikleri itibariyle yeni yorumlara ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu anlamda özellikle savaşlarda kadınlara yönelen şiddetin de sebeplerinin ve sonuçlarının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışma, savaşta uygulanan şiddetin sadece bireysel eylemler olduğu yönündeki bakış açısının değişmesine, savaşların özelliklerindeki farklılıkların kadına yönelen şiddetin amaçlarını ve sonuçlarını da etkilediğinin görülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Yeni Savaşlarda kadınların bir savaş aracı olarak kullanılması/araçsallaştırılması iddiasının güçlü kanıtlarının yer aldığı Suriye Savaşı ise, güncelliğini koruması ve yeniden yorumlanması gerektiği düşüncesiyle tercih edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YENİ SAVAŞLAR VE KADIN

Savaş kavramının insanlık tarihi kadar eski olması, geçen zamanla orantılı şekilde, kavramın ifade ettiği ‘şey’in de geniş bir kapsamda zaman/mekân bağlamı içinde dönüşümüne sebebiyet vermiştir. Savaşı anlamak kadar, savaş kavramını tanımlamak da oldukça güç olmuştur. Savaşın tarafları, ölçeği, kapsamı, sürekliliği ve süresi, savaşa ilişkin niteliklerin belirlenmesi ile aynı zorluk içinde düşünülebilir. Savaşlar, gerçekleştiği zamana, coğrafyaya, gerçekleşme sebebine, taraflarına ve yöntemlerine göre çeşitlilik göstermiştir ve gösterdikleri çeşitlilik kadar çok tanımlamalara sahip olmuştur.

Savaş kavramının, mevcut yapının değişimini sağlayan çok eski bir kavram olarak değişmeyen tek özelliği, mevcut yapıyı değiştirme kapasitesidir. Tarihe etki eden her savaş bir değişimin başlangıcı olmuştur. Savaşların sebep olduğu değişimlerle orantılı olarak kavramın tanımı da değişmiştir. Uluslararası İlişkilerde savaş kavramının dönüşümü literatürde farklı kavramlar ve örnekler ile tartışılmaktadır. Kırılmalar ve süreklilikler düşünüldüğünde zaman ve mekân bağlamında belirgin biçimde savaşın dönüşümünün ortaya çıktığı görülmektedir. Dönüşümün modern dünya için ilk örneği Fransız İhtilali olmuştur. Sonrasında yaşanan iki dünya savaşı süreci ve ulusal ve kitle ordularının kurulması, dönüşüme etki eden gelişmeler arasında yerini almıştır. Akabinde teknoloji her şeyi etkilediği gibi, savaşın karakteristiğini de derinden etkilemiştir.

Savaş, her devletin farklı bir çıkar elde etmek için kullandığı bir araçtır. Bunu, devletler aynı araçla farklı sonuçlar elde ederler şeklinde yorumlamak da mümkündür. Söz konusu aracın hangi nedenlerle kullanıldığını anlamak için Waltz, savaşın sistemik nedenlerine odaklanmış ve öncelikli nedenin devletlerin birbirleri arasındaki çıkar çatışmaları olduğu sonucuna ulaşmıştır (Waltz, 2009). Çıkarlar devletlerin egemen meşruiyeti haline geldiğinde, çatışma için gerekli alt yapı hazır hale gelmiş sayılmaktadır. Çatışmaların savaş boyutuna varmasıyla, savaş yasalarında koordine edilen savaşı hangi koşulların oluşturduğuna dair kurallar geliştirilmiştir. Bu bağlamda savaşlar, kurallarla tanımlanmış ve sosyal olarak onaylanmış bir faaliyet olduğundan, savaşın organize edilmesi ve haklı

gösterilmesinde de kurallara ihtiyaç olmuştur (Lang, 2009: 47–72). Uluslararası İlişkilerde, birçok değişkenin etkisiyle savaşlar ve savaşların işleyişleri değişmiş, haklı savaş kavramı, savaşların bu yeni formunda normatif önemini belli ölçüde kaybetmiştir. Birinci bölümde, kurallarla sınırları çizilmiş olan ve bugün bir savaş türü olarak adına Geleneksel Savaşlar denen savaşların özellikleri anlatıldıktan sonra savaşın nasıl dönüştüğü ve Yeni Savaşlar olarak adlandırılan yeni türünün hangi özellikleri taşıdığı açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında ise, Yeni Savaşların ayırt edici özelliği kapsamında, savaşın değişen formunda kadının nasıl konumlandırıldığı ifade edilecektir.

1.1 Geleneksel Savaşlar ve Savaş Kavramının Dönüşümü

Geleneksel Savaş kavramı ile ifade edilen savaş yapısı ve bu yapıyı dönüştüren gelişmeler, özellikle Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen savaşların neden farklı tanımlamalara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Dönüşümün ortaya çıkardığı kavram olan Yeni Savaşların, hangi özellikleri ile farklılık gösterdiğinin açıklanması adına, Geleneksel Savaşlar kavramı ve yaşanan dönüşüm süreci ayrıntıları ile incelenecektir.

1.1.1 Geleneksel Savaşlar

Clausewitz'in, "*düşmanımızı, irademizi yerine getirmeye zorlama niyetiyle yapılan şiddet eylemi*" (Clausewitz, 2007: 13) olarak tanımladığı savaş kavramı, doğası gereği siyasi amaçların beslediği bir alanı kapsamaktadır. Geleneksel Savaşlarda sınırlar devletlerin davranışları ile oluşmaktadır ve devletler normatif sistemin belirlediği sınırlar içinde hareket etmektedir. Haklı bir nedene ve doğru niyete ihtiyaç duyulan bu geleneksel sistem, savaş olasılığını devletlerin yıkıcı kapasiteleri nedeniyle daraltmaktadır.

Savaşı ortaya çıkaran bazı değişkenler vardır. Savaşın aktörleri, hedefleri ve ahlaki sınırları, savaşların temel nedenini ortaya koyan en önemli değişkenlerdir. Walzer'a göre savaşın ahlaki gerçekliği iki kısma ayrılır ve iki kere yargılanır. İlki savaşın sebepleri, ikincisi ise savaşın yöntemleridir. Savaş, sosyal bir yaratım olmasının yanı sıra kişiler arasında gerçekleşen bir ilişkiden ziyade, siyasi varlıklar ve bunların insan aygıtları arasındaki bir ilişkidir (Walzer, 2010: 35–67). Bu bağlamda savaşın işleyişinde haklı bir nedenin dikkate alındığı ve bu haklı nedenin, egemen olarak kabul edilmiş bir siyasi varlık tarafından sağlanabileceği vurgusu ön

plandadır. Geleneksel Savaşlarda bir silahlı çatışmanın savaş olabilmesi için tarafların egemen devletler olması gerekmektedir.

Varlık, genel savaş tanımlarını dikkate alarak ortaya koyduğu çalışmasında savaşın, “*devletler veya devlet grupları tarafından, askeri güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması ile ortaya çıkan ve taraflarca savaş olduğu kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem*” olduğunu belirtmiştir. Çalışmada kullanılan tanımlar devlet merkezli ve egemen devletlerin öncelikli kapasitelerini ortaya koyacak şekilde incelenmektedir (2013: 114–129).

Keskin (1998: 64–69) ise, savaşın tanımlanmasında kullanılan kriterleri: devletler arasında yapılması, savaşın ilan edilmesi, tarafların niyeti ve amacı, çatışmanın süreci ve yoğunluğu şeklinde sıralamaktadır. Vasquez (2015: 28–35), savaşı bir dizi koşulun ürettiği bir şey olmaktan çıkararak, belirli eylemlere girildiğinde artan bir olasılık olarak sınırlarken, savaşları teorik açıdan sosyal bir icat olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda savaş için hedefler ve bu hedeflere ulaşma motivasyonu da belirleyici güç konumundadır. Hedefler açısından irdelendiğinde, karşı tarafı caydırıcı nitelik özellikleri bulunmaktadır. Amaç, karşı tarafın yok edilmesi değil savaşıma kapasitesinin zafiyete uğratılmasıdır. Hedefler ise askeri kapasite ve mukavemet gösteren unsurlardır. Savaşlarda siviller savaşın her safhasında etki alanının dışında bırakılmak zorundadır. Savaşta sivil kıyafetli bir kişiden askeri eylem şüphesi duyulsa bile şüphe, bahse konu olan sivilin lehine dokunulmazlık oluşturmaktadır (Cenevre, 1949).

Savaşların hukuki boyutları, söz konusu savaşın haklı/haksız bağlamında tartışılabilmesi ve savaşla ilgili tarafsız bilgi aktarılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Aksu Ereker’e göre hukuka uygun otorite koşulu, haklı savaş şartlarında egemen devletin iktidarına kastetmektedir. Haklı savaş hakkı, sadece meşruiyetini kazanmış egemen iktidarın hakkıdır ve diğer koşullarda savaşın haklı olma koşulu ortadan kalkmaktadır. Haklı savaş, savaşın ulusal çıkarlar için değil kamu yararı için olması gerektiğini, haklı neden ve iyi niyet gibi yaklaşımlarla insani ve ekonomik kaynakların boşa harcanmaması koşulunun sağlanmasını beklemektedir. Dolayısıyla orantılılık kavramı çerçevesinde haklı savaş, devletin zor kullanımının amacının ötesinde, zarar vermemeyi sağlamak olarak sivil dokunulmazlığa vurgu yapmaktadır. Çünkü savaşan tarafların bilinçli olarak katılım sağladığı kabul edildiği takdirde, savaşmayan masumların bu savaştan

etkilenmeleri savaşın haklılığını zedeleyecektir. Günümüzdeki savaşlarda özellikle bu konu temel tartışma konusu haline gelmektedir (Aksu Ereker, 2004: 3–4).

Geleneksel Savaşlarda devletlerin uluslararası hukukun gerekliliği olarak herhangi bir nedenle savaşa girmeleri mümkün değildir. Savaş için savaş nedenine (*casus belli*) ihtiyaç vardır ve bu neden meşru olarak gerekçelendirilmelidir. Hukuki bağlayıcılık sadece savaş nedeninin belirlenmesinde değil, ayrıca savaşın bütünü ile de ilgilidir. Geleneksel Savaşlarda; *jus ad bellum* savaşın başlangıcına ilişkin kuralları, *jus in bello* savaşın yürütülüşüne ilişkin eylemleri ve kuralları, *jus post bellum* ise savaşın bitirilişi ile ilgili kuralları listelemektedir. Bu kuralların savaşa maruz kalan devletlerden herhangi biri aleyhine aşılması, ihlali gerçekleştiren tarafın suçlu niteliği kazanmasına yol açmaktadır. Savaşın hem hukuki hem de ahlaki sınırları mevcuttur. İhlallerin tespiti ve tarafsızlığı her ne kadar tartışmalı da olsa ihlale ilişkin tespit; Geleneksel Savaşlarda, eylemlerin muhtemel sonuçları ile sistemin şahitliğinde yürütülmektedir.

Geleneksel Savaşlarda savaşa ilişkin kurallar normatif olarak düzenlemiştir. Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokoller savaşın yürütülüşünü düzenleyen bir dizin oluşturmaktadır (Cenevre, 1949). Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması gereğince de savaş durumuna ilişkin kurallar ve sınırlar çizilmiştir. Net bir şekilde kural koyucu olarak, bir ön kabul oluşturulmuş ve saldırı yasaklanmıştır. BM antlaşmasında belirtildiği gibi (Madde 2/1) örgüt, devletlerin egemen eşitliği üzerine kurgulanmıştır. Savaşın aktörleri ve savaşın seyri taraf devletlerin sorumluluk alanlarını belirlemektedir (BM, 1945).

Geleneksel Savaşların tanımlanmasıyla ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Vasquez'un çalışmasında savaşı ilişkisel olarak incelediği ve genel olarak tanımlarında devletlerarası savaşta bulunan tüm tarafların kayıpları dikkate alınarak rakamsal açıklamalara yer verdiği görülmektedir. Çalışmada, bir savaştan söz edilebilmesi için “*çatışmaların en az 12 ay sürmesi ve kayıpların en az 1000 kişi olması gerektiği*” (Vasquez, 2015: 21–28) belirtilmiştir. Bu ölçek dikkate alındığında savaşın yoğunluğu ve süresi açısından, Geleneksel Savaşlarda ortaya çıkan her çatışmanın savaş niteliği taşımadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Keskin (1998: 73) ise savaşı, “*devletler arasında gerçekleşen ve taraflarca savaş olduğu kabul edilen ya da tarafların çatışmayı yürütme biçimlerinden, çatışmanın süresinden veya yoğunluğundan anlaşılan silahlı çatışma*” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımın, savaşın uluslararası anlamda devletler tarafından

anlaşma sağlanan noktaları dikkate alınarak oluşturulduğu düşünüldüğünde savaş kavramı, tarafların belli olduğu, çatışmanın yoğunluğunun tanımlandığı ve aşılması gereken bir sürenin olduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalçinkaya da (2014: 404–5) çalışmasında savaşın özelliklerine odaklanmıştır: “*En temel anlamda savaşın özünde üç unsur ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi en az iki tarafın varlığıdır. Çünkü savaşın doğasında düello vardır ve birbirine hasım olan taraflar gerekir. İkincisi şiddetin gerekliliğidir. Şiddet içermeyen bir sorun uyuşmazlık, kriz, çekişme vb. adlandırılabilir ama savaş olmaz. Üçüncüsü ise, organize insan grupları olmalıdır. Aksi takdirde kaotik bir ortamda meydana gelen sözgelimi çete kavgalarının dahi savaş olarak kabul edilmesi gerekir. Çünkü savaşın politik bir maksadı olmalıdır*”. Tüm savaş tanımlamalarının bu unsurlara sahip olması beklenmektedir.

20. yüzyıldaki devletler sistemi dikkate alındığında, ulus-devlet yapılarının korunması eğiliminin baskın olduğu görülmektedir. Sistem, varlığını sürdürmek maksadıyla temel aktör olan devletin güçlenmesini, güçsüz olanların sistem içinde eritilmesini amaçlamaktadır. Herhangi bir temel aktöre müdahale yine sistemin müsaade ettiği görece sınırlar içinde kalarak yapılabilmektedir. Tilly, ulusların formu üzerine “*savaşlar devletleri yapar, devletler de savaşları*” ifadesini kullanırken, Avrupa’da ulus-devlet formunu harekete geçiren motivasyonun boyutlarını ve değişimini de ortaya koymaktadır (Taylor ve Botea, 2008; Tilly, 1975: 42). Taylor ve Botea (2008: 48), Tilly’nin savaş/devlet dikotomisindeki yorumunun geçerliliğini koruduğunu ancak Soğuk Savaş sonrası uluslararası bağlamda ekonomik ve politik desteğin farklılık gösterdiğini, bunun da savaşın sonucunu etkilediğini belirtmektedir. Mevcut anlaşmazlıklar, dünyanın geri kalanına açılmanın bir sonucu olarak ulus-devletlere uygulanan baskılar ve gerilimler açısından değerlendirilmelidir ki; küresel karşılıklı bağımlılığın etkisi altında ulus-devletler, aşınmanın hem nedeni hem de sonucu konumuna gelmiştir (Kaldor, 2010: 279). Ulus-devlet formunun sistemi hem yukarıdan hem aşağıdan bir değişime zorlanması, devlet dışı grupların süreci etkileme kapasitesini de arttırmıştır.

1.1.2 Savaş Kavramının Dönüşümü

Tarih boyunca etkisi toplum tarafından hissedilen her gelişme, savaşın metotlarını, yürütülüşünü ve eylemin genel seyrini değiştirmiştir. Bu gelişmeler,

sonuçları itibariyle hem olay hem de sistem bazlı gelişmelerdir. Westphalia Barışı ile birlikte günümüzdeki devletler sisteminin oluşması, devamında gelen Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları, savaşlar için öncelikli olarak kırılmalar yaratan ve dönüşümü hızlandıran hadiselerdir.

Napolyon Savaşları, sınırlı savaş yönetiminin yerini kitle ordularının aldığı, ulusal güç motivasyonu ile üniformalı ve temel askeri eğitime sahip askeri birliklerin kullanıldığı topyekûn savaşın dönüşüm süreçlerini ortaya çıkarmıştır. Sonraki süreçte meydana gelen Endüstri Devrimi, devletlerin tarihte benzeri görülmemiş bir boyutta savaş ordularını lojistik olarak donatmalarını, eğitmelerini, hareket etmelerini, kumanda etmelerini ve sürdürmelerini sağlamıştır. Savaşlarda kullanılan araçların gelişen teknolojiye bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Güçlü bir etkileşim içinde olan teknoloji-savaş ilişkisinin niteliği, savaşın hızını da etkilemiştir. I. Dünya Savaşı karakteri itibariyle, Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi'nin sonuçlarına doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu devrimler topyekûn savaşın öncüsü olarak görülmektedir (Beckett, 2005: 78; C. S. Gray, 2007: 31–60).

1914 yılı itibariyle savaşa ilişkin en belirgin araç ve sembol, düzenli ordu ve üniformalar olmuştur. Teknolojinin değişmesi ile süvarilerin yerini yeni üretilen taşıtlar ve ağır silahlar almaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı ile savaşın değişen niteliğinde teknolojik ilerlemenin yarattığı etkiler dışında savaş; kitlesel sonuçları olan küresel bir boyut kazanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde ise gerilla savaşı özellikleri taşıyan Asimetrik Savaş modeli, bağımsızlık iddiasıyla milliyetçilik ideolojisini de kullanarak yükselmiştir (Creveld, 1991: 11–132).

II. Dünya Savaşı, uluslararası ilişkilerin tüm bağlamlarında ve elbette savaş içinde dönüştürücü sonuçlar doğurmuştur (C. S. Gray, 2007: 218). Savaşın türüne ve tasvirine ilişkin farklı tanımlar vardır. Örneğin; 'hayali savaş' kavramı, II. Dünya Savaşı sonrasında bloklar arasında ortaya çıkan nükleer caydırıcılık bakımından, Soğuk Savaş'ın genel eğilim ve yönelimleri ile nükleer güce sahip ülkelerin hayali bir savaş ihtimalini düşünerek nükleer ve silah teknolojisine yönediklerini anlatmaktadır (Matthewand ve Ziemann, 2016). Burada söz edilen nükleer denge ve caydırıcılığın, silah teknolojisindeki yıkım ve kayıp ihtimalinin bir yansıması olduğu düşünülmelidir.

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın dönüşümü içinde kullanılan Gerilla Savaşı kavramı incelendiğinde de aynı değişim görülmektedir. Gerilla Savaşı,

devlet aktörlerinin ve ideolojik amaçların yokluğu ve savaşın sıkça yaşandığı kentsel çevre nedeniyle çalışmaya konu olan savaşları karşılamamaktadır. Gerilla Savaşı'nda savaşçı ve savaşçı olmayan/korunan arasında bir ayırım yapılabilmektedir (Duyvesteyn, 2005b: 79; Kaldor, 2005a: 221). Ayrıca, gerilla metotları savaş içindeki taktikler olarak mevcuttur, fakat özünde ayrı bir savaş kategorisi oluşturmazlar (Angstrom, 2005: 7). Holsti, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dekolonizasyon sürecindeki silahlı çatışmaları 3. tür savaşlar olarak kabul edip halk savaşları olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamada da yine gerilla savaşları ön plana çıkarılmaktadır (Holsti, 1991: 28).

1945'ten sonra, belki de 20. yüzyıl savaşlarını başlatan en önemli faktör olan teknolojik ilerleme öncül değişken olmuştur. İstisnalar olmasına rağmen, ilerleme bireysel mucitlerin dehasına daha az bağımlı hale gelmiştir. Bunun yerine, bir araştırma ve geliştirme kuruluşu tarafından, sistematik ve bilinçli olarak giderek artan düzeyde teknolojiler üretilmiştir. Yeni cihazlar piyasaya sürüldüğünde, geniş bir endüstriyel altyapı tarafından seri olarak üretilmeye başlanırken, 20. yüzyıl boyunca, savaş on yıllarda, hatta bazen daha hızlı bir şekilde dönüşüm geçirmiştir (Creveld, 1991: 197–223).

C. H. Gray (1997: 22), modern savaşlar ile güncel savaşların arasında bazı farkların olduğunu ileri sürdüğü çalışmasında, söz konusu farklar nedeniyle güncel savaşları yeni bir savaş türü olan postmodern savaşlar olarak isimlendirmektedir. Buna gerekçe olarak gösterdiği iki nedenden ilkinde, 1500'lü yıllardan 20. yüzyıl ortası veya sonuna kadar geçen zaman diliminin modern savaşlar olarak tanımlanması ve bu doğrultuda II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan gelişmelerin de postmodern ismini hak ettiğini ifade etmektedir. Gray'in ikinci neden olarak öne sürdüğü gerekçe ise, postmodern kavramının karmaşık ve çelişkili tanımlarının olmasının bazı benzerlikleri ortaya çıkarması ve özellikle bu dönemde sanat, edebiyat, ekonomi, felsefe alanlarında olduğu gibi savaşta da postmodernliğin sistematik etkisinin açıkça görülmesidir.

Savaş kavramı gibi, savaşın dönüşümünü anlatan tanımlamalar da farklıdır. Bunun sebebi, gelişen teknoloji başta olmak üzere, diğer tüm değişkenlerdeki farklılıklardır. Değişkenler çoğaldıkça tanımlamalar da farklılık göstermektedir. Tanımlamaların ortak noktaları gözlemlendiğinde ise, özellikle Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan gelişmelerin, savaşın dönüşümü adına dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin Lind (2004: 12–14), modern savaş türlerini 4 kategoriye ayırmıştır ve

savaşların 4 nesil ile sınırlı kalamayacağını, bu düzensiz çatışma ortamında birkaç nesil savaşı daha ortaya çıkarabilecek potansiyelin olduğunu vurgulamıştır. Westphalia Barışı ile başlayan 1. Nesil savaşlar, çizgi ve sütun taktiklerinin kullanıldığı 1648-1860 yılları arasındadır. 2. Nesil savaşlar, I. Dünya Savaşı sürecinde Fransa'nın kitle ordularının ve topçu ateşinin kullanıldığı dönemdir. 3. Nesil savaşlar, 1. Dünya Savaşı'nda Alman ordularının manevra ve şaşırtmaya dayalı taktikleri kullandığı dönemdir. 4. Nesil savaşlar ise Westphalia Barışı'ndan beri en radikal değişikliğin olduğu nesildir. Söz konusu nesilde, devletler savaş üzerindeki tekeli kaybetmiştir. Lind'in, çeşitlilik açısından en tehlikeli gördüğü nesil 4. Nesil savaşlardır.

Devletlerarası savaşta özellikle nükleer tehdidin varlığı, ülkelerin bu tehdidi kullanıp kullanamayacağına dair netliğin olmaması, tehdit yaklaşımını da değiştirmiştir. En az maliyetle rakibini yenme ihtimalini düşünen devletler için mutlak bir zafer sağlanmadığında, savaşın bir galibinin olmayacağı düşünülmektedir. Böyle bir ortamda bir savaşa girişmek intihar olarak görülmektedir ve bu durumda da asimetrik savaşlar; sağlamış olduğu görünmez alan ile savaşın mağduriyetinin ve maliyetinin saklanması, savaşın uzak tutulmasını sağlamaktadır (Aral, 2007: 43–45).

Geleneksel anlamda savaş, Westphalia devlet sisteminin kabul görmesiyle karşıt devletler arasında yürütülen silahlı çatışmalar olarak tanımlanırken (Bilgin ve Türedi, 2015: 152), günümüzün küreselleşen dünyasında Geleneksel Savaşlar olgusuna farklı görünüm kazandıran iç savaşlar yaygınlık kazanmıştır. İç savaşlarda, iç politika ve dış politikayı ayıran sınırlar geçirgenlik kazanmıştır (Sönmezoglu, 2011: XVIII–XXVII). Ayrıca, Mello'nun da (2010: 298) belirttiği gibi, iç savaşlarda devletin şiddet kullanma tekeli erozyona uğradığı için, savaşçılar ve siviller arasındaki geleneksel ayırım bulanıklaşmıştır.

Bu bağlamda Clausewitz'in savaşın, devletlerin politik metotlarının devamı olduğuna yönelik vurgusu, tanımın ve yaklaşımın devlet merkezli olduğu yönündeki eleştiriler de göz önünde bulundurularak, günümüz uluslararası ilişkileri düşünüldüğünde ve devlet dışı aktörlerin varlığı dikkate alındığında, yetersiz kalmaktadır (Yalçınkaya, 2014: 399). Savaşın değişmediğini söylemek tarihin doğrusal olarak ilerlediğini kabul etmek olacaktır. Savaşın karakteri, periyodik olarak sosyo-kültürel, politik ve teknolojik değişim doğrultusunda dönüşmektedir. Farklı türdeki güdülere yönelik farklı türdeki siyasi varlıklar tarafından yürütülen

çok çeşitli savaş biçimleri olmuştur ve olmaya devam edeceğine dair çokça görüş vardır (Duyvesteyn, 2005b: 225; Gray, 2007: 228).

Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte savaşın dönüşümüne ilişkin olarak genel bir tartışmanın hali hazırda olduğunu belirtmek gerekir. Soğuk Savaş sonrası değişime bir örnek vermek adına, yine savaşın taktik değişimini anlatan ve tek başına bir tipoloji olarak belirtilemeyecek olan hibrit savaş kavramını göstermek mümkündür (Schroefl ve Kaufman, 2014). Söz konusu değişimde ideolojik blokların yıkılışı, tek hegemonya olarak Amerika'nın ve Amerikan değerlerinin yükselişi, kültürel halkların uyanışı, kimlik politikalarının takibi ve küreselleşme önemli etkenler olmuşlardır. Savaşın değişen doğası bakımından özellikle küreselleşmenin, değişimi tetikleyen önemli ve belirgin bir parametre olarak öne çıktığını belirtmek gerekir (Fleming, 2009: 223). Soğuk Savaş'ın bitişi ile normatif alanın genişlemesi, ters orantılı olarak devlet egemenliği sisteminin aşınmasını da beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan en belirgin durum aktör sayılarındaki ve tipolojilerindeki değişimdir. Bu değişimdeki belirgin farklılık ise, küresel şirketlerin önemli ölçüde güçlenmesinden kaynaklanmaktadır. Ulus-üstü şirketlerin savaşlarda bir taraf olarak belirleyici konumda olması da yine bu döneme ilişkin öne çıkan farklılıklardan biridir. Goldstein ve Pevehouse'a (2015: 82) göre, Yeni Dünya Düzeni ile birlikte net baskın süreç haline gelen küreselleşme, dünya siyasetinde güçlenen devlet dışı aktörlerin (şirketler, Sivil Toplum Kuruluşları [STK], terörist gruplar), günümüzde devletler kadar önemli konuma gelmesini sağlamıştır. Devlet dışı aktörlerin birçok ulus-devletten daha fazla ekonomik kaynağa sahip olmaları ve çok-uluslu şirketlerin varlığı, devletlerin küresel ekonomi konusunda kilit aktör olan konumunu değiştirmiştir. Buna ek olarak, şirketlerin ulus-üstü yapılara bürünmesi küreselleşme ile mümkün olmuştur. Küreselleşme ve kapitalizm birbirinden bağımsız düşünülemez iki unsurdur. Yeni Dünya Düzeni ile ortaya çıkan küreselleşme, kapitalizmin tüm dünyada egemen unsur haline gelmesi, uluslararasılaşması olarak değerlendirilmelidir (Sapançalı, 2001: 116).

Küreselleşmenin toplum üzerindeki etkisinin nasıl olacağına ilişkin farklı görüşler vardır. Friedman, (2006) küreselleşme ile birlikte hiyerarşilerin sıfırlanması ve yatay ilişki ağının genişlemesi ile bireysel niteliklerin öne çıktığını ve şirketlerin ekonomik modelin işleme için önemli bir konuma geldiğini

belirtmekte ve söz konusu yeni sistemde refahın sağlanması ve yeni bir kırılma olmadan devam etmesi halinde, dünya refahının arttırılacağını öne sürmektedir. Falk (2005: IX) ise, şirketlere dayalı küreselleşmenin eleştirisi olarak, bu tip bir küreselleşmenin toplumlarda insani ilişkileri bozacağını, ideolojik kamplaşma yaratacağını, ekonomik ve sosyal haklar da dâhil olmak üzere insan haklarını gezegendeki her insana ulaştırmak için gerekli vizyonun geliştirilmediğini ileri sürmektedir. Bunun en kötü sonucunun ise, küreselleşme ahlakının bu kadar materyalist olmasının sonucu olarak, bütün dünyada çeşitli şekillerde ortaya çıkan dini radikalleşmenin öneminin kavranamayacağı olduğunu belirtmektedir.

Heywood'a (2014: 82) göre, küreselleşmiş ekonomi içindeki güç dengeleri ciddi biçimde değişmiştir. Küreselleşme coğrafi bakımdan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel ilişkilerdeki sınırların ortadan kalktığı ve yeniden yapılanma sürecinde bunların daha az önemli birer etken haline geldiği bir süreçtir. Küreselleşen dünyada ilişkiler ve özgürlükler bağlantısı sınırları aşmakta ve dünya çapında gerçekleşmektedir. Küreselleşme ile aslında dünya küçülmekte, göreceli olarak mesafeler azalmakta ve böylece dünya çapında yeni ilişkiler ağı ortaya çıkmaktadır (Sapançalı, 2001: 119). Farklı görüşler, küreselleşmenin farklı etkilerini ifade ederken, toplumsal etkinin savaşın dönüşümüne katkısını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Savaşın sosyal bir olgu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hiçbir gelişmenin savaşları bitirmeye yeterli olmayacağını, fakat her gelişmenin savaşların formunda belirgin değişiklikleri tetikleyeceğini söylemek mümkündür.

Küreselleşme ile birlikte Soğuk Savaş sonrası dünyayı anlamak ve savaşın değişimini tanımlamak adına Lind, "The Changing Face of War: Into The Fourth Generation" isimli çalışmasında savaş alanında yaşanan değişimi dönemselleştirmiştir. Devlet merkezli savaş anlayışının değişimini 1648'den itibaren 4'e ayırmış ve Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen savaşları 4. Nesil savaşları olarak tanımlamıştır (Lind, 1989). Lind bu çalışmasıyla Yeni Savaşlar literatürünün ortaya çıkmasına ve tartışmaların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Savaşın dönüşümüne ve Yeni Savaşlar kavramının gelişmesine ilişkin önemli bir diğer çalışma ise, M. Van Creveld'in "The Transformation of War" adlı eseridir (Creveld, 1991). Creveld bu eserle, 4. Nesil savaş tartışmalarına derinlik kazandırmış ve savaş kavramının tanımlanmasına ciddi katkıları olan ve tartışmalara yön veren Kaldor'a da önemli bir kavramsal temel hazırlamıştır (Kaldor, 2012). Bu

tartışmalar neticesinde Yeni Savaşları savunanlar ile Clausewitz'in Geleneksel Savaş tanımı etrafında kümelenen iki kampın oluştuğunu belirtmek gerekir (Yalçınkaya, 2014: 404–405).

Kagan, tanımlamalarla ilgili tartışmalara, küreselleşmenin birçok yeniliği getirmesiyle birlikte toplum üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını ifade eden görüşleriyle katılmıştır. Kagan, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni durumda, insan haklarının pozitif yönünden ve otokratik rejimlerin sisteme entegrasyonundan bahsederken, “*liberal demokrasilerin dünyayı kurtarabileceği inancının varlığını ve dünyamıza ihracat, verimlilik, büyüme oranları ve ticaret blokları gibi yeni sembolleri kazandırdığını*” ifade etmektedir. Ancak sonrasında, Soğuk Savaş sonrası oluşan bu havayı “boş ümitlerle dolu bir hayal” olarak gördüğünü ve büyük güç milliyetçiliği ekseninde hükümetlerin çatışmaları körüklediğini belirtmektedir (Kagan, 2008). Tanımlamalara ilişkin tartışmalarda da ifade edildiği gibi, küreselleşme ile birlikte milliyetçiliğin çok sayıda ikamesi ortaya çıkarken kimlik temelli politikalar ön plana çıkmıştır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 82). Bu değişimler de Yeni Savaşlar kavramının bağlamını net şekilde oluşturmaktadır.

1.2 Yeni Savaşların Tanımlanması ve Geleneksel Savaşlardan Farkları

Geleneksel Savaş kavramında olduğu gibi Yeni Savaşlar kavramının ortaya çıkması ve bu kavramın tanımlanması da belli bir süreç içinde olmuştur. Kavramın tanımlanması sürecinde farklı yaklaşımlar gelişmiştir. Dolayısıyla Yeni Savaşlar kavramı, tek bir tanımı ve sınırları belirli bir çerçevesi olmamakla beraber, günümüzde yaşanan savaşın özelliklerini, günümüzdeki koşullar çerçevesinde ortaya koymaktadır. Öncesinde vurgulandığı gibi, Yeni Savaşlar kavramı, savaşın değişen doğasını vurgulamak için üretilen önemli kavramlardandır. Savaşın yeni formunu tanımlamak için kullanılan kavramların temsil ettiği anlam alanları ve nitelikleri birbirine yakındır. Kullanılan kavramlar savaşın ölçeği, metodu, şiddetin yayılma hızı ve şiddetin etkilediği tarafları bakımından Yeni Savaşlar kavramı gibi genel bir değişimi ifade etmektedir. Kavramsallaştırmalar Yeni Savaşlar kavramının anlam alanını destekleyecektir ve savaşın dönüşümü bağlamında anlaşılmalıdır. Yeni Savaşlar kavramının tanımlanması üzerine tartışmalara yer verildikten sonra, Geleneksel Savaşlardan hangi yönleriyle farklı olduğu ayrıntılı şekilde incelenecektir.

1.2.1 Yeni Savaşların Tanımlanması

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, devletlerarası savaşların azaldığı ve devlet içi savaşların sayısında kayda değer bir artış olduğu görülmektedir (RAND, 2017, 2018). İki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması savaşları ortadan kaldırmak yerine, onlara yeni özellikler yüklemiş ve yeni formlarda devam etmesini sağlamıştır. Bununla ilgili genel görüş, dış aktörlerdeki ve savaş dinamiğindeki değişiklik nedeniyle çatışmanın birçok bölümünde ve seviyelerinde yeterli bir âdem-i merkezîyetçilik ve özelleştirme olduğudur. Bu âdem-i merkezîyetçilik ve özelleştirme, Yeni Savaşların devlet inşası üzerinde Geleneksel Savaşlara kıyasla daha başka etkileri olduğunu ve parçalanmaya işaret ettiğini göstermektedir (Werner, 2017: 28).

Yeni Savaşlar kavramı, savaşın değişen ve dönüşen yapısını ortaya koymak adına geliştirilmiş bir kavramdır. Soğuk Savaş sonrası çatışmaların arttığı Bosna'da yaşananlar dikkate alınarak, kavram ilk kez Mary Kaldor tarafından 1999 yılında kullanılmıştır. Kaldor (1999: 2) savaş kelimesini, "*çatışmaların politik karakterini anlatmanın yanında, siyasi amaçlara yönelik rasyonel bir şekilde ortaya çıkan çatışmaları vurgulamak için kullanmayı tercih ettiğini*" belirtirken, aynı zamanda savaş terimini şiddetin yapısını vurgulamak için de kullanmaktadır. Kaldor'un özellikle kimlik olgusu üzerinde fazlasıyla durduğu görülmektedir. Çünkü kimlik, duygular ve psikoloji, Yeni Savaşları anlamak için önemli olgulardır. Buradan hareketle, 1990'lı yılların en yaygın iddiası, kimliğin, özellikle etnik kimliğin veya biraz daha dar olan dini kimliğin savaşların davranışını belirlemiş olduğudur (Angstrom, 2005: 7).

Savaşa ilişkin tartışmalarda, Yeni Savaşlar kavramsallaştırmasına yönelik eleştirilere karşı Kaldor (2013) Yeni Savaşlardaki "yeni" ifadesini, tarihsel çatışmadaki ampirik bir ayırmadan ziyade, örgütlü şiddetin devletler arasında olduğu ve sivillere yönelik şiddetten yoksun olduğu şeklindeki "eski" savaş algısından ayırmaktır. Yeni Savaşlar, "*akademisyenler ve politika yapıcılar arasındaki eski savaş algılarına çatışmanın nüanslarını yansıtmak için meydan okuyan normatif bir teoridir*" (Kaldor, 2003: 213). Yeni Savaşlar kavramı ile Geleneksel Savaşlar kavramını birbirinden ayırma çabası, daha önceki çatışmalara bakış açısının değişmesi gerektiğini anlatmaktadır. Söz konusu çaba, ideolojik ve stratejik olarak değerlendirilen ve tarihsel deneyimler ile yüklü olan çatışmalardan çağdaş

çatışmaları ayırma ve farklı özelliklerini ortaya koyma çabasıdır (Kalyvas, 2001: 99–102). Newman da Yeni Savaşların doğası ve uygulamaları gereği Geleneksel Savaşlardan farklı olduğu görüşünü, bahsedilen tüm farklılıkları altı maddede sıralayarak ifade etmiştir. Bu farklılıklar; i) Savaşın ana kahramanları (aktörler), ii) kahramanların birincil nedenleri (ideoloji vs), iii) mekân (bölgesel-küresel), iv) şiddetin teknolojik araçları (silahlar ve stratejiler), v) çatışmanın sosyal etkileri (mağduriyetler) ve vi) çatışmanın ekonomi politikasıdır (Newman, 2004: 174–175). Söz konusu farklılıkların hepsinin bir arada olması gerekmediği ve her birinin farklı savaşlarda farklı şekillerde kendini gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır ki bu değişkenlik Yeni Savaşların özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

Münkler'in (2005: 23–24) "The New War" isimli eserinde eski ve yeni savaşlar arasında geçerli bir ayrım olarak vurguladığı 'küreselleşme' kavramını Kaldor'un, Yeni Savaşları tanımlarken özellikle kullandığı görülmektedir. Kaldor, "New and Old War" isimli eserinde, Yeni Savaşların özelliklerini küreselleşme bağlamında kimlik politikaları, şiddetin adem-i merkezîyetçiliği ve küreselleşmiş savaş ekonomisi olarak sıralamaktadır (Kaldor, 2005b: 491–498, 2012: 188–189).

Kaldor için, küreselleşme ile karşılıklı bağımlılık, siyasi otoritenin değişen karakterini de anlatmaktadır. 1980 sonrasında küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan bilgi iletişim teknolojilerindeki devrimsel gelişmeler, birimlerin etkileşim süreçlerini hızlandırmış, homojenleştirme ve çeşitlendirme, entegrasyon ve parçalanma, küreselleşme ve yerelleşme içeren çelişkili süreçler ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Kaldor (2004: 187), Yeni Savaşların küreselleşme bağlamında anlaşılması gerektiğini vurgularken, Soğuk Savaş sonrası dönemde sosyalist rejimlerin itibarsızlaştırılmasının, eski Doğu Bloğu ülkelerinin dağılmasının ve küresel ideolojinin evrensel idealler bağlamına kaymasının da Yeni Savaşların ortaya çıkmasına katkı sağladığını ifade etmektedir. Yeni Savaşların nedenleri konusunda çalışma yapan araştırmacılar da benzer noktalara vurgu yapmaktadır (C. S. Gray, 2007: 225–227; Kalyvas, 2001: 102; Werner, 2017: 12–13).

Küreselleşme terimi, küreselleşmeyi ve yerelleşmeyi, bütünleşmeyi ve parçalanmayı, homojenleşmeyi ve farklılaşmayı içeren karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Süreç bir yandan kapsayıcı ulus-ötesi insan ağları yaratırken, öte yandan çok sayıda insanı dışlamakta ve atomize etmektedir. Küreselleşme ile insanların yaşamları, üzerinde hiçbir kontrolleri olmayan ve yaşadıkları yerlerden

çok uzakta gerçekleşen olayların derinden etkisiyle şekillenmektedir (Sobek ve Braithwaite, 2005: 138).

Literatür açısından bakıldığında Yeni Savaşlar kavramı, yapılan çalışmaların artan sayısı bakımından genel olarak kabul görmüş olsa da kavrama yönelik itirazlar da mevcuttur. Savaşa yaklaşımın ve toplumsal gerçekliğin de değişim geçirdiğini belirten Newman'a göre, savaşlar ve çatışmalarla ilgili iddia edildiği gibi büyük bir değişim olmamıştır. Tarihsel, teknolojik ve sosyo-ekonomik değişimler toplumları farklı şekillerde etkilerken, çatışmanın doğası ve etkisi paralel olarak değişmiştir. Newman (2004: 186), 'Yeni Savaşlar' kavramını, tarihsel bir perspektife sahip olmadığı iddiasıyla tarih dışı olarak adlandırmakta ve Yeni Savaşların geçmiş savaşlardan açıkça farkı olmadığını savunmaktadır. Ancak Newman, çalışmasının devamında Yeni Savaşlar gündeminin insan güvensizliği ile şiddetli çatışma arasındaki bağlantıları anlamayı kolaylaştırdığına işaret etmektedir.

Newman (2004: 187) Yeni Savaşlar kavramı ile, yeni ve aktif bir araştırma gündemindeki sosyo-ekonomik eşitsizlik, bölünmüş toplumlar, insan haklarının kötüye kullanılması, yoksulluk, göç, ekonomik bozulmalar, diaspora toplulukları ve uluslararası emtia piyasaları gibi faktörler arasındaki bağlantıların ele alınabileceğini belirtmektedir. Newman'ın tezine ilişkin karşı tez olarak şu ileri sürülebilir. Günümüzde devletler arasında savaşlar olmamasına rağmen dünyanın birçok bölgesinde çatışmalar artarak devam etmektedir. Çatışmalardan etkilenen sivilin sayısı da sürekli artış göstermektedir. Bunun yanı sıra kavram, aktörlerin politik statüsüne dayanarak, farklı sınıfların tanımlanması ve 'yeni' çatışmaların da tipolojiye dâhil edilmesine olanak tanırken, politika sonuçları söz konusu olduğunda, savaş tipolojisindeki değişikliklerin çatışmayı önleme hedefine de önemli katkılar sunmaktadır. Yeni savaş tipolojilerinin oluşturulması, siyasi, ekonomik, kimlik ve güvenlik dinamiklerine uygun olan önleyici stratejilerin seçilmesini/uygulamaya koyulmasını kolaylaştırmaktadır (Chojnacki, 2006: 44–45).

Schuurman da savaşlarda temel bir değişiklik olup olmadığını sorguladığı ve Clausewitz'in savaşa yaklaşımı ve Yeni Savaşlar düşüncesi arasındaki ilişkiyi tartıştığı çalışmasında, Yeni Savaşlar yaklaşımında aslında Clausewitz'in savaş düşüncesinin hatalı biçimde ele alındığını belirtmiştir. Genel anlamda ortaya koyduğu savlarında: *i*) net tarihsel sınırlar konmasının yanlışlığını belirtirken, *ii*) aynı zamanda Geleneksel Savaşlarda da savaşın benzer ekonomi-politiği olduğunu

vurgulamaktadır (Schuurman, 2010: 89–92). Ancak bu savların da benzer şekilde bazı gerekçeleri yok saydığı görülmektedir. Öncelikle Soğuk Savaş'ın bitişinin ve kimlik temelli farklılıkların belirgin biçimde yükselişinin, uluslararası sistem açısından önemli kırılmalara neden olduğu göz ardı edilmektedir. Ayrıca söz konusu savlar, Yeni Savaşların doğasına ilişkin değişiklik gösteren siyasi talepleri ve savaşların süresindeki belirsizliği de açıklamamaktadır. Son olarak, savaşta yaşanan sivil/savaşçı ayrımının yapılamaması ve yaşanan sivil kayıpların çatışan tarafları bir karara zorlamak için itici bir güç olmaması, açıklamaya muhtaç kalmaktadır.

Kaldor, 1945'ten bu yana savaşta sivil kayıpların ve aynı dönemde silahlı çatışma sonucu mültecilerin artmasının, nüfusu ve bölgeyi kontrol etmeyi amaçlayan kasıtlı bir strateji olduğunu savunmuştur (Kaldor, 2012: 6–8). Kaldor'un bu görüşüne ilişkin eleştiri ise Duyvesteyn'den gelmiştir. Duyvesteyn; Kaldor'un Geleneksel Savaşların çoğunda, devlet kontrolünün olmaması nedeniyle suç faaliyetinin de geliştiğini unuttuğunu belirtirken, bu yeni durumun Yeni Savaşlar kavramı yerine, sivillere ve cezai finans kaynaklarına karşı ayırım gözetmeyen şiddet ile aynı özellikleri gösteren yeni terörizm kavramı ile ifade edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Duyvesteyn, 2005a: 233). Fakat bu eleştirel yaklaşım da Yeni Savaşların aktörlerini tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Yeni terörizm kavramı, özellikle de bu çalışmanın konusu olan Suriye Savaşı düşünüldüğünde, savaşan tarafların eylemlerini açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Yeni terörizm kavramı, devlet dışı aktörlerin bir devlet gibi alan kontrolü yapmasını, düzenli vergiler toplamasını, Suriye Savaşı'nda örneğine rastlandığı gibi, bir zamanlar savaştığı rejime sonrasında petrol kaynaklarından belli oranda satış gerçekleştirmesini açıklamamaktadır (Güler ve Acun, 2019: 17).

Rice çalışmasında, geleneksel olmayan savaşlara odaklanmıştır ve gerilla savaşlarının çatışmaların boyutları ve özellikleri gereği -vur-kaç taktiğini kullanması, manevra kapasitesi, ücretlendirme- farklı bir savaş tanımına girmesi gerektiğini ve 3. tür savaşları olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir (Rice, 1988: 1). Ancak Rice'in yeni bir tür olarak ifade ettiği gerilla yönteminin, Yeni Savaşlar ile belirgin farklılıkları vardır. Gerilla savaşında, bölgeler askeri ilerleme yerine halkın siyasi kontrolü ile ele geçirilir ve savaşlardan mümkün olduğunca kaçınılırken, kalplerin ve zihinlerin yakalanması amaçlanmaktadır. Yeni Savaşlar ise, topluma 'korku ve nefret' duygularını ekmeyi amaçlayan istikrarsızlaştırma

tekniklerinden kaynaklanırken amaç nüfusu, farklı bir kimliğe sahip herkesten kurtularak ve onları terör aşılıyarak kontrol etmektir (Kaldor, 2012: 6–8).

Yeni Savaşların kavram olarak ortaya çıkması sürecindeki tartışmalarda, yeni tanımlamalara ilişkin farklı fikirlerin ortaya çıktığı fakat söz konusu fikirlerin hiçbirinin Yeni Savaşların özelliklerini tümüyle açıklamaya yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak Yeni Savaşların çok değişkenli yapısı gösterilebilir. Yeni Savaşlar, ortaya çıktığı coğrafyanın özelliklerine göre şekillenmesi sebebiyle, farklı yerlerde farklı sonuçlar doğurabilecek bir savaş türüdür.

1.2.2 Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan Farkları

Günümüzde yaşanmakta olan ve Yeni Savaşlar olarak adlandırılan savaşlar; aktörlere, hedeflere, savaş yöntemlerine ve savaşın finanse edilme şekillerine göre farklılık göstermektedir (Kalyvas, 2001: 102; Mello, 2010; Sheehan, 2014). Teknolojik gelişmeler ve küreselleşme, savaşların doğasını değiştiren süreci hızlandırmıştır. Simetrik olan savaşlar, maliyetleri ve yarattığı kayıpları çok yüksek olduğundan, savaşı kazanmayı zorlaştırmıştır. Milyonlarca insanın kaybedilme ihtimali, taleplerinin yerine getirilmesi için simetrisinin asimetriye dönüştürülmesini gerektirmiştir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte hiçbir sorun ulusal ya da bölgesel kalmamaktadır. Sorunların uluslararasılaşmasına hizmet eden taraflar çoğalmış ve bir çıkar kümesi oluşmuştur. Bu çıkar kümesinde faaliyet gösterenler; devletler, STK'lar, uluslararası örgütler, terör ve suç örgütleri gibi çok farklı başlıklarda kendini göstermektedir. Oldukça farklı doğası dikkate alındığında, bu tür çatışmaların herhangi bir basit yörüngeyi takip etmeleri pek mümkün değildir, çünkü ölçek ve yoğunluk bakımından birbirinden oldukça farklıdır (Rich, 1999: 1).

Bu bağlamda Kaldor'a ve Münkler'e göre Geleneksel Savaşlar, devlet inşa eden savaşlardır ve bunu vergilerle veya iç güvenliğin sağlanması ve ulus inşası motivasyonu ile yapmaktadır. Geleneksel ya da düzenli savaşta amaç, askeri yollarla toprakları elde etmektir, savaşın belirleyici koşulu tarafların karşı karşıya gelmeleridir. Yeni Savaşlar ise devlet inşa etmezler, var olan bir devlette ulusal fikirlere zarar verirler, kültürel ve ekonomik liberalleşme gerekçesiyle yolsuzluğu arttırarak iç güvenliğin bozulmasına sebep olurlar (Kaldor, 2005a: 212; Münkler, 2005: 8–10). Her iki savaş arasındaki bu temel fark, çalışmanın konusu olan kadını

ve savaşların kadın üzerindeki etkisini doğrudan ilgilendiren en önemli farktır. Bu farkı ortaya çıkararak temel unsur ise, savaşlarda belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılan yöntemlerdir.

Kalyvas, Geleneksel ve Yeni Savaşları sivil savaş, nedenler ve motivasyon, destek ve şiddet başlıkları altında 3 kategoride analiz etmiştir. Geleneksel Savaşlarda nedenler ve motivasyon kategorisini bütüncül bir haksızlık inancının ve adalet söyleminin öncelik kazanması ile açıklarken; aynı kategoriyi Yeni Savaşlarda özel bir yağma ve kazanç ile ifade etmektedir. Destek kategorisini Geleneksel Savaşlarda geniş bir halk desteği ile nitelerken, Yeni Savaşlarda halk desteğinden yoksunluk olarak belirtmektedir. Şiddet kategorisinde ise; Geleneksel Savaşlarda disiplinli ve kontrollü şiddet eylemlerinden söz ederken, Yeni Savaşlarda disiplinsiz militanlar, özel silahlı güçler ve savaş lordlarının uyguladığı sebepsiz şiddeti ön planda tutmaktadır (Kalyvas, 2001: 102).

Kaldor (2013), Geleneksel Savaşların “*askeri yollarla toprakları ele geçirmekten oluştuğunu*”, Yeni Savaşlardaki farklılığın ise “*cephe savaşlarının nadir olması ve bölge halkının kontrolü aracılığıyla toprakların siyasi yollarla ele geçirildiği*” iddiasındadır. Kaldor’un Yeni Savaşlar tezi, çağdaş savaş yönteminin bölge ve alan kontrolünden çok nüfusun kontrolüne odaklandığını ve şiddetin tercih olarak sivillere yöneldiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda Kaldor, Geleneksel Savaşlar ile Yeni Savaşlar arasındaki farkları; aktörler, hedefler, yöntemler ve finansal yapılar olarak sınıflandırmaktadır: Aktörler açısından, Geleneksel Savaşlar devletlerin düzenli orduları arasındaki bir mücadele olurken, Yeni Savaşlar devlet dışı aktörlerin -paramiliter gruplar, düzenli silahlı güçler, cihatçı gruplar gibi- çeşitli kombinasyonları arasındaki mücadeledir. Hedef bakımından, Geleneksel Savaşlarda gruplar jeopolitik çıkarlar ve ideoloji için savaşırken, Yeni Savaşlarda - dini, etnik, kabile gibi- kimlik olgusu için mücadele etmektedirler. Kimlik temelli özel gruplar için amaç devlete nüfuz etmektir. Yöntemler açısından ise Geleneksel Savaşlar askeri araçlarla karşı karşıya gelerek yürütülürken, Yeni Savaşlarda nadiren karşılaşma ve toprak kontrolü olmaktadır çünkü nüfus ve politik araçlar ele geçirilmiştir. Finansal yapılar bakımından Geleneksel Savaşlarda savaşa kaynak, vergilendirme veya yabancı devletlerin destekleri ile sağlanırken, Yeni Savaşlar adam kaçırmaya, diaspora desteği, elmas, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi yasadışı yollarla finanse edilmektedir. Geleneksel Savaşlar gelir kaynakları

açısından merkeziyetçi bir yapıya sahip iken, Yeni Savaşlar açık bir şekilde küreselleşmiştir (Kaldor, 2013: 2–3).

Yeni Savaşların politik hedeflerinden ilkinin kimlik temelli seferberlik oluşturmaktır. Yeni Savaşlarda amaca ulaşmak için askeri stratejiler kullanılarak kimliği farklı olanlardan kurtulmaya çalışılırken, korkuyu genişleterek nüfusun yerinden edilmesi kullanılan yöntemlerden biridir. Yeni Savaşlar, özellikleri itibarıyla çeşitli özel suç şekilleri için -tarih eser kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, yasadışı insan ticareti- örgütlere meşruiyet sağlarken, aynı zamanda savaşı sürdürmek için gerekli olan gelir kaynağını da sağlamaktadır (Wlaschütz, 2004: 20). Yeni Savaşlarda aktörlerin iktidardaki konumlarını yeniden üretebilmeleri ve kaynaklara sürekli erişebilmeleri için az veya çok, sürekli bir çatışmaya ihtiyaçları vardır (Kaldor, 2012: 117–118). Söz konusu yeni iktidar mücadelesi, biçimsel olarak geleneksel milliyetçilik, aşiretçilik veya dini köktencilik kimliklerini alabilir, ancak bunlar yine de çağdaş nedenlerden kaynaklanan ve yeni özellikler gösteren çağdaş olgulardır (Kaldor, 2004: 212, 2012: 73).

Geleneksel Savaşlar için tipik olan, dikey olarak düzenlenmiş hiyerarşik birimlerin aksine Yeni Savaşlarda, bu savaşları sağlayan birimler arasında, paramiliter birimler, yerel savaş ağaları, suç çeteleri, polis güçleri, paralı askerler gibi farklı türde gruplar vardır. Örgütsel açıdan bu gruplar büyük ölçüde merkezlessiz hareket ederken, karşıt gruplarda bile olsalar bir çatışma ve iş birliği karışımıyla çalışmaktadırlar (Kaldor, 2005a: 210, 2012: 5–9; Kalyvas, 2001: 103–104). Ayrıca metot olarak Yeni Savaşlar, askeri teçhizatı hafif silahlar, makineli tüfekler ve anti-personel mayınlardan oluştuğundan, geleneksel devletlerarası savaşlardan daha ucuzdur. Buna ek olarak Yeni Savaşlar, farklı gruplar arasındaki çatışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte hem kırsal kesimde hem de kentsel alanlarda artan bir tehdit oluşturmaktadır (Wlaschütz, 2004: 20).

Yeni Savaşlardaki karakteristik özelliklerin çoğu, -yağma, sivillere karşı şiddet, devlet dışı aktörler- bir vaka olarak Geleneksel Savaşlarda da görülebilir ancak burada vurgulanması gereken önemli farklılık; Geleneksel Savaşlarda devletlerin bu eylemlerinden sorumlu olmalarıdır. Egemen devletlerin sivillere yönelik uygulamalarının organize ve kasıtlı olup olmamasıyla ilgili olarak bu uygulamalar savaş suçu kategorisinde değerlendirilebilir. Bu durum, uluslararası toplumun günümüzde kabul edeceği bir uygulama olmayacaktır. Uluslararası sistemde devlet egemenliğinin verdiği sorumluluğu devletlerin yerine getirmesi

beklenir. Ancak, Yeni Savaşlardaki uygulamaların sorumluluğunu alacak gerçek veya tüzel bir kişiliğe ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Bu yüzden de Yeni Savaşlarda sivillere karşı uygulanan şiddet eylemlerinde bulunanlar sorumsuzca hareket edebilmektedirler. Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan belirgin olan bir diğer farklılığı da eylemleri ve zamanlaması bakımından tahmin edilemez olmasıdır (Wolfendale, 2011: 18).

Kaldor (2007, 2012) ve Münkler (2005) Yeni Savaşların ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olarak zayıf/başarısız devlet unsurunu ön planda tutmaktadır. Lambach ve Debiel'e göre sorunlu bir tanım olarak başarısız/zayıf devletler tanımları kullanılmış olsa da devletlerde ortaya çıkabilecek kırılma, farklı seviyelerde tehdit algısının oluşmasına neden olmaktadır. Lambach ve Debiel, küresel ölçekte tehdit algısı yaratan 11 Eylül saldırılarının bu anlamda temel kırılmayı yarattığını ve sonrasında yönetilemeyen bölgelerin ve terör unsurlarının rahat hareket etmesi vurgusunun ön plana çıktığının görüldüğünü ifade etmektedirler. Lambach ve Debiel'e göre; bölgesel ölçekteki tehdit algısı, mültecilerin artması ve çatışmaların tırmanması olarak öne çıkmaktadır ve çatışmaların komşu ülkelere sıçraması veya bir ülkede ortaya çıkabilecek çatışmalar nedeniyle mülteci sorununun ortaya çıkması da muhtemeldir. Ulusal ve yerel ölçekte başarısız devletlerin etkisi ise ekonomik ve insan maliyeti olarak kendini göstermektedir. Askeri harcamaların, kamu, sağlık ve istihdam politikalarının yeterli ölçekte yapılamamasının da değerlendirilmesi gereken etkileri olduğu belirtilmektedir (Lambach ve Debiel, 2010: 159–165).

Yeni Savaşların egemen devlet aygıtı üzerindeki etkilerine odaklanıldığında, değişimin boyutlarını daha net şekilde ve farklı açılardan görmek mümkündür. Örneğin, Cenevre Sözleşmelerine ilişkin İkinci Ek Protokol'ün, egemen bir devletle çatışma halinde oldukları sürece devlet dışı savaşıtlara hak tanıdığı düşünülmeyle birlikte (Bassiouni, 2008; Nevers, 2006). İkinci Ek Protokol'ün metni egemen bir devlet içermeyen çatışmaları kapsamamaktadır. Ayrıca uluslararası ve yerel hukuk her zaman savaş yasalarına ve geleneklerine göre birleşmemektedir (Bassiouni, 2008: 720–721).

Devletlerin sınırlarına ilişkin olarak, insan haklarıyla ilgili uluslararası normlar artık devlet egemenliğini önemli ölçüde şartlandırmakta ve uluslararası insan hakları araçlarının gönüllü niteliğinin ötesine geçmektedir. Devlet egemenliğinin meşruiyeti, yalnızca bölge ve tanınmanın kontrolüne değil, aynı

zamanda vatandaşlar için belirli insan hakları ve refah standartlarının yerine getirilmesine de dayanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, bazı temel standartları yerine getiremeyen veya getirmek istemeyen devletlerin egemenliği tehlikeye girebilmektedir (Newman, 2004: 187).

Yeni Savaşlarda egemenliğin aşınması durumu da yaşanmaktadır. Yeni Savaşlarda bu anlamda iç işlerine müdahale, uluslararası istikrarın sürdürülmesi veya yeniden kurulması için bir araç olarak kullanılmaktadır. Ülkelerin tek taraflı hareket etme potansiyeli uluslararası sistemdeki mevcut asimetriler ile birleştiğinde, devlet dışı aktörlerin uluslararası politikadaki karmaşık karşılıklı bağımlılığı neticesinde, askeri müdahalenin önemini yitireceğini varsaymak da mümkündür (Chojnacki, 2006: 46). Devletlerin kısmen ya da tamamen çöküşünün uluslararası sistemin yapısal bir sorunu olması, devletin meşru güç tekeli elinden alan devlet dışı aktörlerin savaşlardaki etkinliğini kaybetmeyecekleri sonucunu beraberinde getirmiştir (Chojnacki, 2006: 44–45). Buna ek olarak belirtmek gerekir ki Yeni Savaşlar, devletin özerkliğinin erozyonu ve meşru örgütlü şiddet tekelinin erozyonu bağlamında ortaya çıkmaktadır. Özellikle zayıf/başarısız devlet tartışmaları da savaşın bu türü ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Soğuk Savaş sırasında ideolojik bloklar tarafından kurumsallaştırılan askeri ve devlet aygıtları, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin baskısıyla aşağıdan ve yukarıdan aşınmaktadır (Angstrom, 2005: 1; Kaldor, 2012: 5).

Yeni Savaşlar, bir devlette ekonominin gerilemesi, suçluluk, yolsuzluk ve verimsizliğin yayılması nedeniyle üretimin azaldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Suçların artması devlet dışı paramiliter grupların ortaya çıkmasına neden olurken, şiddet giderek artmakta ve politik meşruiyet yok olmaktadır. Bu bağlamda, savaşçı ile savaşçı olmayan veya asker/polis ve suçlu arasındaki farklar belirsizleşmektedir (Kaldor, 2012: 6–96). Suç faaliyetleri yayıldıkça, savaşın tarafları kazanılmış bir çıkar geliştirmektedir. Kazanılan çıkarlar, savaşların sona ermesini zorlaştırmaktadır (Kaldor, 2005a: 216). Tarafların sağladıkları çıkarların sürdürülebilirliği savaşın devamına bağlı oldukça, savaşların süresi uzamaktadır.

Yeni Savaşları Geleneksel Savaşlardan ayıran özelliklerden bir diğeri manipülatörlerdir. Bichler ve Nitzan (2014: 256–266) çalışmasında, Yeni Savaşlarda baskın sermaye grupları tarafından yapılan iktidar arayışları ayırıcı özellik olarak gösterilmiştir. Çalışmaya göre; sermaye grupları veya manipülatörler, karı maksimize etme ve kazanç gibi iki amaç üzerinden yola

çıkılmaktadır. Özellikle ülkelerdeki ekonomik ve siyasal değişimlerde kendine yer açmaya çalışan unsurlar; silah şirketleri, petrol şirketleri -ekonomi politiğin petrol gibi araçlar ile ilgili petrol fiyatlarının azalması ve yükselmesi örnek gösterilebilir- askeri müteahhitlik şirketleri de buna dâhil olmaktadır. Yatırımcıların performansları da ülkelerdeki gelişmeleri tetiklemektedir. Yatırımcıların hisse senedi ve diğer borsa işlemleri yeni bir gerçeklik yaratmaktadır. STK'lar –George Soros ve Açık Toplum Platformu örneği- ve onun uzantıları ülkelerin ekonomilerine müdahalelerde bulunmaktadır. Mevcut durumda genel anlamda sermaye ile yeni güçlerin birleştiği görülmektedir. Savaş, oluşturduğu atmosfer itibariyle bağlantıları doğru kuranlar ve kural tanımayanlar için, risk alma iştahını arttırmaktadır. Çatışmada olan gruplar için savaş, kazançlı gelir kaynakları olmuştur. Savaşın kurduğu ağlar ve bağlantılar yüksek ihtimalle hayatta kalacak ve savaş sona erdiğinde de akacak olan yeniden inşa parasından yararlanmak için iyi bir konuma sahip olmaya devam edeceklerdir (The Economist, 2017).

Yeni Savaşları Geleneksel Savaşlardan ayıran özelliklerden bir diğeri de savaş lordlarıdır. Savaş lordları, özel askeri birlikler gibi Soğuk Savaş sonrasında aktör niteliği kazanan oluşumlardır (Chojnacki, 2006: 43; Duyvesteyn, 2005a: 230). Rich (2005), gelişmekte olan ülkelerdeki savaşı anlamının en canlı yolunun savaş lordu perspektifi tarafından sağlandığını savunmaktadır. Bu bireyler ve oynadıkları roller yeni bir olgudur. Savaş lordluğu, egemen devlet yapılarının parçalanmasının bir ürünüdür ve özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki rejimlerin küresel ekonomiye düzensiz entegrasyonunu yansıtmaktadır (Rich, 1999: XI–1). Malejacq, savaş lordlarını, *“kendi avantajları için güç tabanlarını ve devlet kurma süreçlerini şekillendirdiren stratejilerini ve bölgesel savaş lordlarının yüksek savaş lordu kaynaklarının düşük devlet kaynaklarından kombine edilmesi yöntemini -bu yönetimler birkaç savaş lordunun elinde yoğunlaşmıştır- kullanan güçler”* olarak tanımlamaktadır. Savaş lordları bu düzenek içinde, bir proto-devlet kurucusu halini almaktadır. Savaş lordları devlet gibi hareket etmekte, hizmetleri, malları ve yönetimleri konusunda kontrol ettikleri bölgelerdeki insanların başlıca tedarikçileri gibi davranmakta ve nihayet “embriyon devlet” altyapılarını oluşturmaya başlamaktadır (Malejacq, 2016: 89–93).

Özel askeri şirketler ve paralı askerler Yeni Savaşları Geleneksel Savaşlardan ayıran bir diğer özelliktir ki, Soğuk Savaş sonrasındaki çatışma bölgelerinin neredeyse hepsinde bu özel yapılara aktör olarak rastlamak mümkün

olmuştur. Temel yeteneği savaşmak olan ve cephede, ön hatlarda muharip unsurlarla beraber veya savaşan unsurlar gibi hareket eden özel askeri sektörün temsilcileri, askeri şirket olarak tanımlanmaktadır (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 131). Özel askeri şirketlerin personellerinin bir ülkenin vatandaşı olmaması, özellikle insani müdahaledeki ahlaki dengeyi değiştirebilir niteliktedir ve şartlar oluştuğunda, özel askerler kendi adına öldürebilecek güdülere sahip olmaktadır. Finansal kazanımlarının olduğu gerçeği doğru niyet prensibinin ihlalini doğurabilmektedir. Doğru niyet prensibinin ihlal edilmemesi savaşın haklı nedeninin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dünyadaki bu ‘yeni savaşçı’ sınıfının ortaya çıkması paralı asker ve özel güvenlik şirketleri gibi iki farklı ortak katılımcı türünden kaynaklanmaktadır. Çok kutuplu çatışmanın sona ermesinin ardından dünyadaki güvenlik güçlerinin rasyonelleşmeyle birlikte küçülmeye devam etmesi, eğitilmiş olan fakat sık sık savaşa girmeyen savaşçıların ve eski istihbarat subaylarının sivil sektöre geçişiyle sonuçlanmıştır (O’Brien, 1999: 54).

Haklı savaşta önemli olan çatışmaların sıklığını ve yoğunluğunu düşürmek iken, finansal kazanım üzerine odaklanmış şirketlerin, kârlarını artırmak adına bu çatışmaları besleme ihtimalini göz ardı etmemek gerekir (Heinze, 2009: 128–129). Yeni Savaşlarda yolsuzluk ve kaynak rekabetinin oluşması ile güvenlik ve kalkınma yaklaşımlarının birleştirilmesinin sonucu olarak devlet dışı aktörler, STK için bir iş sahası olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ise yerel ve küresel bağlar özelleşmiş, özel şirketler ile asker iş birliği yükselmiştir (Duffield, 2001: 13–15).

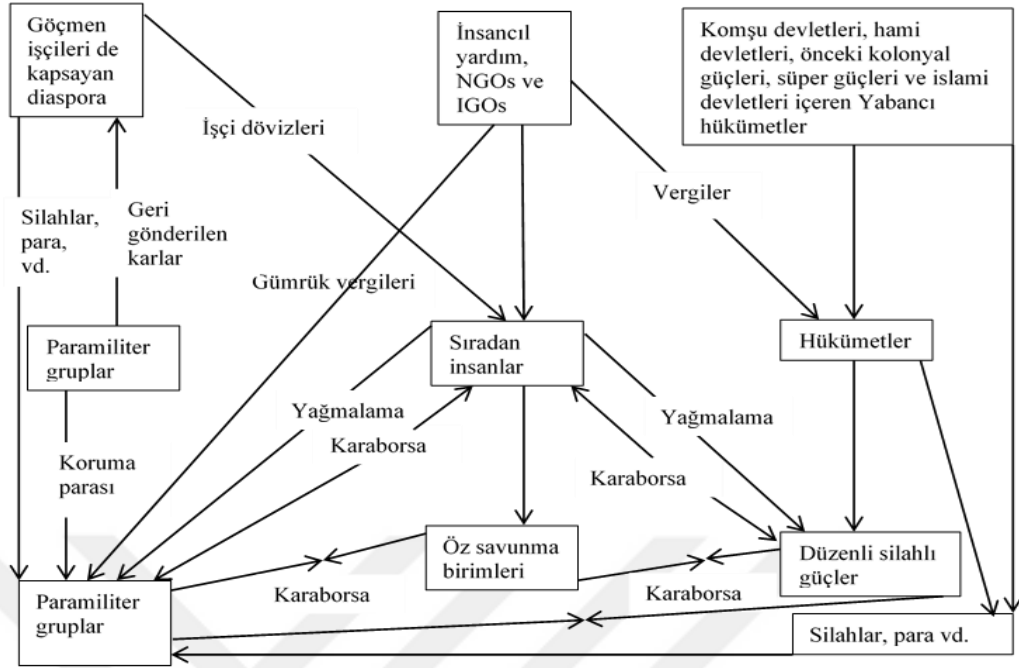
Mello’nun (2010: 300) belirttiği gibi, küreselleşmenin de etkisiyle Yeni Savaşlar, ekonomik özelemlerle yönlendirilmektedir. Savaşların nedenselliği ile ilgili geleneksel inançların aksine, siyasi veya ideolojik motivasyonlar Yeni Savaşlarda küçük bir rol oynarken, savaşın ekonomi politiği, devam eden şiddeti güçlendirmekte ve sürdürmektedir. Tartışmaya açık bir yanı bulunmakla beraber bu yaklaşım, paralı asker faktörü düşünüldüğünde Yeni Savaşların genel özelliği ile tutarlı bir yaklaşımdır. Ancak örneğin çalışmanın konusu olan Suriye Savaşı için tamamen bu şekilde olduğunu iddia etmek yeterli olmayabilir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de inceleneceği gibi, Suriye Savaşı’nda ideolojik nedenlerin de ön planda olduğu görülmektedir. Bu durum Yeni Savaşların çok değişkenli yapısı itibarıyla, farklı yerlerde farklı şekillerde ortaya çıkabileceğine, aynı zamanda da ortaya çıkmasında birden fazla değişkenin sebep olmasına örnek gösterilebilir.

Yeni Savaşların ekonomi-politiği üzerine yaptıkları çalışmada Bichler ve Nitzan (2014), özellikle 11 Eylül saldırılarının Amerika için 21. yüzyılın Pearl Harbor'ı olarak sembolleştirildiğini, aynı zamanda bu mistik girişimin Yeni Savaşlara örnek olan Afganistan ve Irak üzerinden savaşın değişen aktör yapısına da anlam kazandırdığını belirtmektedirler. Bu durum, baskın sermeye gruplarının ve “7 kız kardeş” gibi ulus-aşırı petrol şirketlerinin petrol fiyatlarının ani yükselişi ve düşüşü ile birlikte savaşın yürütülüşüne dâhil olarak nasıl aktif görev aldıklarını anlatmaktadır (C. S. Gray, 2007: 243).

Bu bağlamda, Yeni Savaşların ekonomi-politiği de önem kazanan ve Geleneksel Savaşlardan farklı olan özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Liberalleşme, ulus-devlet yapılarını kullanarak ekonomik dönüşüm ve kapasite bakımından Yeni Savaşlara uyum sağlamıştır. Liberalleşme, piyasaların kontrolü ve benzeri ticari faaliyetlerin sürdürülmesi ile sistem dışı ekonomilerin kurulmasına imkân tanımıştır. Aynı zamanda sınır ötesi kaynakların kullanılmasını, ittifakların oluşturulmasını ve devlet dışı kuruluşların ticari sınırları daha rahat aşabilecek hareket alanı kurabilmelerini sağlamıştır. Duffield'a (2001: 13–15) göre, küresel ekonominin oluşturduğu belirli bir toprağa bağlı olmadan gerçekleşen şebeke/ağ savaşları, liberal ülkelerin beklentileri haline gelmiştir. Buna bağlı olarak liberal aktörler, özelleştirme ve kalkınma modelinin liberalleşme ile mümkün olabileceğini iddia etmektedirler.

Yeni Savaşların karmaşık ve karşılıklı ağ bağlantıları olduğu ifade edilmişti. Aşağıdaki tablo, savaşta yer alan taraflar arasındaki bağlantıları ve karşılıklı kaynak akışını göstermek adına önemlidir (Kaldor, 2012: 111).

Tablo 1.1. Yeni Savaşlarda Kaynak Akışı

Tablo 1.1’den de anlaşılacağı gibi çok karmaşık bir yapı içerisinde kaynak yaratımı sağlanmaktadır. Asimetrik tarafların çokluğu Yeni Savaşların temel farklılıklarını da belirgin şekilde ortaya koymaktadır. Yeni Savaşların siyasal iktidarlardan değil, savaşçıların, uyuşturucu ya da silah kaçakçıların özel çıkarlarından kaynaklandığı ifade edilirken, gelir kaynaklarını kaybetme ihtimalleri nedeniyle tarafların savaşı sonlandırmak yerine yoğunluğunu belirleyebilecekleri ve sürekli bir savaşı talep edebilecekleri göz önünde bulundurulmaktadır. Yeni Savaşlarda silahlı gruplar tarafından sivillere yönelik şiddet, yerel halk içinde bu gruplar için düşük düzeyde bir desteğe neden olmaktadır. Bu yüzden “Yeni Savaşlar” için finans kaynağı, yağma, soygun, rehin alma, yasadışı emtia ticareti, insani yardım sağlayanları zorla alıkoyma, diasporadan ve yabancı hükümetlerden gelen paralardır (Kalyvas, 2001: 103–104). Bu finans kaynağı türleri, savaşçıların savaşımaya devam etmekte kazanılmış bir çıkar geliştirmeleri anlamına gelebilir ve hatta taraflar, savaşı ve savaşın sağladığı para kazanma fırsatlarını sürdürmek için iş birliği yapabilirler (Rigterink, 2013: 7; Wlaschütz, 2004: 16).

Geleneksel Savaşlarda taraflar devletlerden oluşurken günümüzde meydana gelen ve kendini yeniden üreten Yeni Savaşlarda taraflar devlet dışı yapılar, silahlı gruplar gibi farklı türlerde şekillenmiştir. Özellikle taraflardan herhangi birinin devlet olmasına bile gerek yoktur. Başlangıcı, yürütülmesi ve bitişi kurallı bir

düzende ilerleyen Geleneksel Savaşlarda hukuki bir nitelik öne çıkarken, Yeni Savaşlarda benzer bir kaygı bulunmamaktadır. Uluslararası savaş hukukunun ve silahlı çatışmalar hukukunun tüm devletler tarafından kabul edilmesinin bu noktada bir karşılığı olmamaktadır. Aral'ın da (2007: 61–63) belirttiği gibi Yeni Savaşlar, savaşın klasik anlamını tersyüz etmiş, 'savaş meydanı' olgusunun anlamını yok etmiş, düşmanı görünür olmaktan çıkarmış, orantılılığı ve merhameti ortadan kaldırmış, sivil zayıfın artmasına da çanak tutmuştur.

Yeni Savaşların siviller üzerinde etkisine odaklanıldığında karşılaşılan en belirgin sonuç, çatışma taraflarının etki bölgesinde yaşayan insanların sürekli güvensizlik içinde olduğudur. Herhangi bir koruma olmaksızın yerinden edilme, taciz edilme veya suikaste uğrama tehdidi, açıkça bir zorlanma durumu teşkil etmektedir. Sivillere yönelik olan, savaşçıların geçimine ekonomik olarak katkıda bulunma baskısı, üretmenin, satmanın ve satın almanın yarattığı düzenli ekonomik dengenin yerini korkutma ve yaptırım sistemine bırakmıştır (Wlaschütz, 2004: 20). Tarafların, sivil nüfus arasında bir 'korku yönetimi' kurarak kendi bölgelerinde otoriteyi korumaya çalıştıkları noktada Geleneksel Savaşlardan temel farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Kaldor, 2012, 2013). Silahlı gruplar, geçimlerini merkezi ve kamu otoritesinden kazanamadıkları için, ihtiyaç duydukları şeyleri sivil nüfustan temin etmeye çalışmaktadırlar. Şiddet ve geçim arasındaki "ölümcül ilişki" bu noktada ortaya çıkmaktadır (Wlaschütz, 2004: 19).

Şiddet faktörü göz önünde bulundurulduğunda; gerçekte uluslararası toplumun tepkisinin oluşması için gerekli koşulların oluştuğu/oluşabileceği etnik temizlik, soykırım gibi jus cogens kuralların ihlalinin uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye attığını ileri sürerek BM antlaşmasının 7. bölümüne referans verilebilir (BM, 1945). İnsan güvenliği açısından felaketlere neden olan Yeni Savaşlar, barışçıl ve hızlı bir çözümü desteklemek yerine uzun vadeli çatışmaları desteklemektedir. Barışı ve hızlı çözümü neden desteklemediğini ortaya koyan başlıklara bakıldığında; aslında Yeni Savaşların özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler; tarafların çatışmayı sona erdirmedeki isteksizliği, savaşçıların çatışmaların devamına olan maddi bağımlılığı; savaş lordlarının sağladığı çıkarlar/kârlar, ilgili tarafların şeffaflıktan uzak olması ve birbirinden farklı çatışma sebepleri olarak öne çıkmaktadır (Wlaschütz, 2004: 22).

Yeni Savaşların siviller üzerinde olumsuz etkilerini, bu tür savaşların belirgin ayırt edici özelliği olarak görmek gerekmektedir. Rigterink çalışmasında,

‘Yeni Savaşlar’ tezi ile uyumlu olarak, 1989-2010 döneminde sivillere yönelik uygulanan şiddetin, 1946-2010 döneminde sivil ölümlerin savaş kaynaklı askeri ölümlere oranının önemli ölçüde arttığını tespit etmiştir. Rigterink, devlet olmayan savaşçıların katılımıyla ilgili kanıtların karışık olmasına rağmen, Yeni Savaşlar tezinin lehine bazı kanıtlar bulunduğunu belirtmektedir (Rigterink, 2013: 6). Yeni ve Geleneksel Savaşların çatışma sıklıkları arasında Yeni Savaşların lehine ciddi bir farkın olduğu ifade edilebilir (Henderson ve Singer, 2002: 179–186). Yeni Savaşların uzun süren doğası, ihlalleri ve mağduriyetleri devam ettirirken yerleşik yapıları, daha iyi veya daha kalıcı alternatiflerle değiştirmenin yollarını yeterince sağlamadan paramparça etmektedir (Andrabi, 2019: 12). Diğer iki ‘Yeni Savaşlar’ özelliği ise, sivillerin hedeflenmesi ve devlet dışı savaşçıların katılımıdır. Bu özelliklerle ilgili mevcut veriler, 1989-2010 dönemi boyunca sivillerin giderek daha fazla savaş hedefi haline geldiği fikrini desteklemektedir (Rigterink, 2013: 26).

Yeni Savaşları Geleneksel Savaşlardan ayıran farkların ayrıntılı incelenmesinin sebebi, çalışmanın örneklemini de oluşturan, Yeni Savaşların kadını araçsallaştıran özelliğinin hangi gerekçelerle ortaya çıktığını, hangi kaynaklardan beslendiğini açıklamaktır. Buradan hareketle, çalışmanın konusu olan Suriye Savaşı’nda, kadınların savaş sürecinde yaşadıklarının boyutunun ve temellerinin savaşların doğal sonucu olmasından ziyade, Yeni Savaşların belirgin özelliklerinden kaynaklandığını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmamızın örneği Suriye Savaşı’dır fakat savaşların kadın üzerindeki olumsuz etkilerinin görüldüğü tek savaş Suriye Savaşı değildir. Örneğin Kaldor, Yeni Savaşlar literatürünü oluştururken örnek olay olarak Bosna Savaşı’nın seyrine ve sonuçlarına odaklanmıştır (Kaldor, 2005a). Yeni Savaşlar kapsamında Soğuk Savaş sonrasındaki çatışma bölgelerinde yaşananların ortak özelliği, kadınların savaşlarda daha görünür olmasıdır. Fakat bu görünürlüğün sebebi kadınların savaşlara aktif katılımları değildir. Görünürlüğün sebebi, kadınların savaşlarda ziynet eşyası gibi bir savaş aracı olarak doğrudan kullanılmaya başlanması, ya da kullanıldığı iddiasının kavramsallaşmasıdır.

Her iki savaş türü için bahsedilen sınıflandırmalar ve farklar daha çok Yeni Savaşların tanımlanmasına katkı sağlayacak ölçüdedir. Buradaki farklar, dolayısıyla savaş esnasında gerçekleşen uygulamalar, günümüzde Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilen savaşlarda kadınları doğrudan etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Yeni Savaşların temel özelliklerini de ortaya koyan bu

karşılaştırmanın sonucu olarak, Suriye’de devam etmekte olan savaşın Yeni Savaşların güncel bir örneği olduğunu söylemek için yeterli veri mevcuttur. Suriye’de kadınların savaştaki durumları üçüncü bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir. Fakat öncesinde, kadınların Yeni Savaşlarda bir araç olması, dahası bu durumun bir kavram olarak nasıl ortaya çıktığı anlatılacaktır.

1.3 Yeni Savaşlar ve Cinsiyet İlişkisi Bağlamında Kadın

Savaş, tarihsel süreçte ölçeği, sınırı, formu değişse de yıkıcı özelliğini hiç yitirmeyen bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Savaşın, siyasi azınlık tarafından kararı verilen fakat çoğunluğu etkisi altına alan özelliği göz önünde bulundurulduğunda, bu azınlığın erkek egemen yönetici grubu olduğu ve etkisi altında kalan çoğunluğun kadınlar ve çocuklar olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Antik Yunan döneminde yapılan ilk savaşta dahi kadın, savaşın en çok kaybedeni olmuştur. Kadınlar, yeme-içme, barınma, yaşam koşullarını koruma gibi her alanda sahip olduklarını kaybetmenin yanı sıra, şiddetin her türüne maruz bırakılarak savaşın kirli yüzüyle karşı karşıya kalmıştır.

1.3.1 Tarihsel Süreçte Savaş ve Kadın

Kadın kavramı, biyolojik olarak erkeğin karşı cinsini ifade ederken, toplumsal olarak çok daha derin anlamları içinde barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan bu durum, kadının aleyhine bir yaşam şeklini ortaya çıkarmıştır. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın, ancak erkeğin himayesinde ve nezaretinde bir yaşam sürebilmektedir ve yine erkeğin uygun gördüğü sorumlulukları ve görevleri olan bir varlıktır. Bölgesel değişiklikler göstermekle beraber genel kabul gören haliyle kadın, çocuk doğurmak ve ev ile ilgili görevleri yapmak için yaratılmıştır. Kadını evin içine hapseden bu algı, toplumsal düzeyde kadının birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmasına sebep olmaktadır.

Günümüzdeki mevcut kadın algısının nasıl olduğunu ele almadan önce, söz konusu algının nasıl oluştuğunu analiz etmek faydalı olacaktır. Kadın algısı da savaş algısı gibi tarihsel süreçte değişim göstermiştir. Bu değişim süreci, aynı zamanda eski savaşlardaki kadın ile yeni savaşlardaki kadın arasındaki farkı da açığa çıkarmaktadır. İlk çağlardan itibaren, her türlü üretimin kadın himayesinde olduğu ‘anaerkil’ dönem, savaş teknolojisinin gelişmeye başlaması, üretimde daha çok erkeklerin yer almasının ve kadınların arka plana itilmesinin başlangıcı

olmuştur. Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçiş sürecinde durum tamamen kadının aleyhine değişmiş, kadınlar anlatılarda, sanat ürünlerinde dahi erkeklerden daha günahkâr tasvir edilmeye başlamıştır. Bu durum Modern Avrupa'nın yanı sıra Eski Mısır, Hindistan ve Uzakdoğu'da da kendini göstermiştir (Arıkoğlu- Ündücü, 2016: 4–6).

18'inci ve 19'uncu yüzyıl, kadınların hak arayışlarını gerçekleştirdiği ve bunun için somut adımlar attığı dönemin başlangıcı olmuştur. Günümüzde Feminizm'in gelişim süreci olarak adlandırılan bu süreç, kadının her alanda varlığını kabul ettirme ve mevcut toplumsal cinsiyet ayrımından doğan ikircikli durumu kendi lehine çevirme çabasını ele almıştır. Wollstonecraft'ın 1792 yılında yayınlanan “A Vindication of the Rights of Women” ve Mills'in 1869'da yayınlanan “The Subjection of Women” isimli eserleri, kadının eril/maskülen bir düzenle tahakküm altına alınmasının temellerine ve eşit haklara sahip bir birey olması gerektiğine dair düşünceler açısından ilk önemli entelektüel sorgulamalardandır (Eken, 2014: 450). Eğitim alma imkânı tanınan kadınlara sonrasında erkeklerle eşit oy kullanma hakkı tanınması ve son olarak kadınlara da erkeklerle eşit oranda iş imkânı tanınması, Wollstonecraft'ın yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Aynı şekilde Wollstonecraft'ın üzerinde durduğu bir başka konu, kadının kadınsılığının, yani sahip olduğu sorumluluğu, görevi ve yaşamdaki amacının doğuştan gelmediği, bunun toplum tarafından oluşturulduğudur (Altınbaş, 2010: 28–30).

20. yüzyılın ortalarında pek çok alanda ortaya çıkan radikal hareketler, etkisini kadın hareketleri üzerinde de göstermiştir. 1960 ve 1970'li yıllarda taleplerini eylemler yoluyla ortaya döken kadınlar, kadın-erkek arasında yaşanan ayrımın, kadınların doğuştan gelen farklılıklarının kadınların aleyhine bir durum olarak lanse edilmesi ve buradan yola çıkılarak kadınlara belli roller biçilmesinden kaynaklandığı ana fikri ile hareket etmişlerdir (Dikici, 2016: 528–530). Bu süreçte kadınların savaşlardaki rolleri ve konumları da aynı şekilde toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde oluşmuştur. Cinsiyete dayalı algılar göz önünde bulundurulduğunda, çatışmalar bir erkek etkinliği olarak görülmektedir (Wibben, 2011: 593). Goldstein (2003: 10–11), 200 ülke içinde kadınların savaşlarda askeri güç olarak görev alabildiği sadece 6 ülke olduğuna, bunun dışında genel anlamda hemşire, yazıcı gibi arka planda ve daha çok barışı sağlama veya koruma alanında görev aldığına değinmiştir.

Üretim araçlarında yaşanan değişimler de kadınların toplumdaki yerini doğrudan etkilemiştir. Benzer şekilde, savaşların ve teknoloji ile savaş araçlarındaki değişimin de kadının toplumdaki yeri üzerinde etkisi olmuştur. Geleneksel Savaşların kadın algısı, dönemin toplumsal cinsiyet algısıyla orantılı olmuştur. Toplumda görünmeyen kadınlar, savaşlarda da görünmemiş, cephenin arkasında, savaşanlara destek sağlayan görünmez bir el olarak varlık göstermişlerdir. Kadınlar tercihli biçimde savaşlarda geri hizmetlerde kullanılmıştır.

Toplumsal yapılar ve Geleneksel Savaşlardaki kadın algısı, savaşlarda kadınları arka planda bırakmakla birlikte kadınlara tecavüz edilmesine ilişkin bir önlem de almamıştır. Çünkü savaşta tecavüzlerin olağanlığının kabul edildiği bir dönemdir. Eski Yunanlılar arasında tecavüz, savaş kuralları dâhilinde sosyal olarak kabul edilebilir görülmüştür ve savaşçılar için fethettikleri yerlerdeki kadınlar eş, cariye, seks kölesi veya savaş kampı ödülü olarak faydalı, meşru birer ganimet olarak değerlendirilmiştir (Brownmiller, 1975: 33). Moğol istilasında kadınların tecavüz vakalarına rastlandığı gibi, I. Dünya Savaşı sırasında Almanların Belçikalı kadınlara, II. Dünya Savaşı'nda ise Rusların Alman kadınlarına, Japonların ise Koreli, Çinli, Tayvanlı yaklaşık iki yüz bin kadına tecavüz ettiği, kayıtlarda yer alan bilgiler arasındadır (Wigwe ve Akani, 2018: 67). Tarih boyunca savaşlarda kadınların tecavüze uğraması, savaşların doğal bir sonucu veya üzücü yan etkilerinden biri olarak görülmüş (Seifert, 1996: 35–36) ve bunun sebepleri üzerine yapılan çalışmalar, bireysel eylemler olarak görüldüğünden, tecavüzcülerin psikolojik yapısına veya toplumsal kadın algısına odaklanmıştır. Örneğin Brownmiller (1975: 65), kadınlara tecavüz etmenin kadın düşmanlığı noktasında erkekleri bir araya getiren bir eylem olduğunu vurgulamıştır.

Savaş tecavüzleri savaşlar kadar eskidir. Fakat tecavüzlerin, erkeklik güdülerinin ötesinde, savaşlarda araç olarak kullanılması Yeni Savaşların özelliğidir ve bunun birçok sebebinin olmasının yanı sıra, ataerkil yapının etkinliğiyle de ilgisi vardır. Çünkü kadını eve hapseden ataerkil yapı, aynı şekilde kadını, korunmaya muhtaç bir varlık olarak lanse etmiş ve yaşam koşullarını buna göre düzenlemiştir. Korunmaya muhtaç kadın algısının yanı sıra savaşların yeni formunda önemli hale gelen kimlik olgusu başta olmak üzere değişim gösteren diğer unsurlar, savaşlarda kadının araç haline getirilmesinin önünü açmış ve bu durum, savaşlarda kadınlara yönelen şiddetin sistematik olmasıyla sonuçlanmıştır.

Kadınlar savaşlarda artık sadece kadın oldukları için şiddet görmenin ötesinde, bir savaş aracı olarak kullanılmaktadır.

1.3.2 Yeni Savaşlarda Bir Savaş Aracı Olarak Kadın

Savaşların zamanla değişen tanımlamaları gibi, savaşta yaşanan olguların da tanımlanması ve bir kavram haline gelmesi zaman bağlamında ilerlemiştir. Bu noktada kadınların savaşta bir araç olarak kullanılmasının kavramsallaşması da savaşın değişen doğasıyla orantılı şekilde ortaya çıkmıştır. Kadınlar, tarihteki ilk savaştan itibaren şiddeti farklı boyutlarda yaşayarak savaşların birincil mağduru olmuşlardır. Fakat özellikle cinsiyete dayalı şiddetin savaşta araç olarak kullanıldığı ifade edilmesi ve bu ifadenin kabul görmesi, yakın zamanın ürünüdür. Susan Brownmiller, “Against Our Will: Men, Women and Rape” adlı eseriyle bu konuya dikkat çekmiş ve konunun tartışılmasında bir dönüm noktası yaratmıştır. Brownmiller (1975: 14–15), tecavüzün bir araç haline gelmesinin tarihsel sürecini anlamaya çalıştığı ve 1975’de yayımlanan eserinde, insanın cinsel organının bir korku yarattığını keşfetmesinin, tarih öncesi zamanlardaki ateşli silah keşifleriyle birlikte düşünülmesi gereken önemli bir olgu olduğunu ifade etmiştir. Brownmiller’in çalışmasının öncüsü olduğu yeni bakış açısı, 1990’larda kapsamlı tartışmalara zemin hazırlamıştır. Hukuki bir kavram olmamakla birlikte, savaşta kadının araçsallaştırılması ya da aynı anlama gelecek olan tecavüzün bir savaş silahı olarak kullanılması ifadesi, Ruanda ve Yugoslavya Mahkemeleri’nde kendine yer bulabilmiş ve hukuki metinlerde yer almasıyla bir önem kazanmıştır (Buss, 2009: 148; Farwell, 2004: 391–392).

Kadının savaşta araçsallaştırması kavramının, savaş kavramının değiştiği ve Yeni Savaşlar adıyla tanımlanmaya başladığı döneme tekabül etmesi, sadece tesadüfle açıklanabilecek bir durum değildir. Savaşın dönüşümü, kadının da savaş ile ilgisini ve konumunu dönüştürmüştür. Savaşlarda görünmeyen kadınlar ve onların yaşadıkları, Feminist Teori öncülerinin savaş ve cinsiyeti içeren çalışmalarında kendine yer bulabilmiştir. Bu alan literatürde Feminist Uluslararası İlişkiler olarak yer almaktadır. Feminist Uluslararası İlişkiler alanının gelişiminde Ann Tickner, Sandra Harding, Cynthia Enloe ve Christine Sylvester gibi alanın önde gelen isimlerinin yönettikleri; dünya düzeninin egemen olmasını ve bu düzende kadına yeterince yer verilmemesini içeren sorular ve bu sorulara aranan çözümler önemli rol oynamıştır (Tür ve Aydın Koyuncu, 2010: 5).

Savaş tanımlarında olduğu gibi, savaş anlatılarında da kadının görünmezliği hüküm sürmektedir. Kadınlar ancak, ölenler, şiddet görenler, göç edenler veya tecavüze uğrayanlar olarak sayısal verilerin içinde kendilerine yer bulabilmektedir. Örneğin Bosna Savaşı'nı konu edinen bir gazete haberinde kadınlara yönelik uygulanan şiddet haberi; “*Sistemik olarak savaş boyunca 44 bin Boşnak kadınına ve kızına Sırp güçleri tarafından tecavüz edilmiştir*” (Sabah Gazetesi, 2010) şeklindedir. Ardından gelen cümle ise savaşın maddi zararından bahsetmektedir. Aynı şekilde Ruanda Soykırımı'nı konu edinen bir makalede savaştan zarar gören taraflardan, “*1994 yılının Nisan ayından itibaren geçen 100 günde öldürülen Tutsi ve ılımlı Hutuların sayısı 500.000 ile 1.000.000 arasındadır*” şeklinde söz edilmiştir (Sencerman, 2013: 53–55).

Bosna, Ruanda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi yakın tarihte, kadının en fazla şiddete uğradığı ve tecavüzün silah olarak kullanıldığı savaşlarda kadınların maruz bırakıldıkları durumu öğrenmek için bununla ilgili yapılan ve sayısı sınırlı olan çalışmalara bakmak gerekecektir (Kelleci, 2017; Milillo, 2006; Özbaş, 2014). Her üç savaşta da kadına yönelik şiddeti ve özünde kadının araç olarak kullanıldığını anlatan çalışmalar, savaş tarihinden ayrı bir literatür olarak bulunmaktadır.

Sjoberg (2015: 35), ‘kadın’sız yazılan savaş tarihine eleştirisini şu şekilde ifade etmiştir: “*Kadınların görünmez olması yanlıştır, çünkü kadınlar savaşların her safhasında, -savaşın doğru addedilmesinde, savaş hazırlıklarında, çarpışmalarda, barış yapılmasında ve çatışma sonrası yeniden inşa sürecinde- çok çeşitli roller oynar*”. Kadının bilinçli bir şekilde görünmezliğine önemli bir eleştiri getirmesinin yanı sıra, bu alandaki çalışmaların ve bu konudaki farkındalığın artmasında öncü olan Feminist yazar Cynthia Enloe, ilk adımı “Kadın Nerede?” sorusunu sorarak atmıştır (Enloe, 1993). Dünyaya feminist gözle bakma hadisesini anlatırken Enloe, 1980’lerin sonuna kadar ki süreçte savaşları ve gelişen her olayı, ‘kadın’sız incelemiş olduğunu farkettiğini ve bu bakış açısının büyük bir eksiklik içerdiğini, dolayısıyla tüm bu gelişmeleri, kadını da içine alarak yeniden inceleme gereği hissettiğini ifade etmiştir (Enloe, 2017). Bugünden savaş tarihine bakıldığında, bu eksikliğin varlığından söz edilebilir ve bu durum, savaşın gerçek sebebini, niyetini, etkilerini ve sonuçlarını incelemeye engel bir durumdur. Bu eksiklikler göz önünde bulundurularak hazırlanmakta olan bu çalışma, savaş olgusunda kadının yerinin önemini vurgulamayı amaçlamaktadır.

Binlerce yıllık bir gelenek ile ordu erkekler düşünülerek inşa edilmiştir. Orduya, kadınların korunmasına ilişkin değerler yüklenmiş ve savaşa taraf-tarafsızlık ayrımı yapılarak yaklaşmıştır (Crevelde, 1998). Toplumsal cinsiyetin, bireylerin dünyayı algılama şeklinin sosyal olarak dayatıldığı ve içselleştirildiği bir mercek olmasından hareketle geleneksel erkek egemen bilim, ağırlıklı olarak erkek askerlerin konuşlandırılmasını ve silahların dağıtımını analiz etmiştir (Peterson, 1992: 194; Wibben, 2011).

Savaşlar, erkeklerin cephede, kadınların ise cephe arkasında yer aldığı bir çarpışma olarak görülmektedir. Sjöberg'e göre savaş, kavram olarak masküldür. Erkeğin planladığı, kararlaştırdığı, gerçekleştirdiği ve sonlandırdığı bir olaylar zinciridir. Savaş kavramı genel itibarıyla zihinde bu şekilde anlam kazanmaktadır. Kadınlar ise, maskülen savaşta korunması gereken çaresiz insanlarmış gibi ifade edilmektedir. Erkek, maskülen savaşta kadının koruyucusudur. Kadınların savaşlardaki masum ve korunmaya muhtaç statüsü, zamanla hem bireyler hem de devletler için önemli bir savaş statüsü motivasyonu haline almıştır (Sjöberg, 2015: 56). Kadınların bir savaş aracı olmasının sebebi, karşı tarafın 'koruma' güdüsüdür. Akabinde kadınlar savaşın her aşamasında farklı şekillerde savaş aracı olmaktadır.

Kadınların 'korunan' statüsünde olması, onları aynı zamanda hedef haline de getirmektedir. Çünkü savaşta taraflardan birinin korunması gereken 'şey', diğer taraf için istila alanıdır. Sjöberg (2015: 56), çalışmasında, Goldstein'in, erkeklerin, savaşmak için başka bir gerekçeleri olmadığında bile kadınlar için savaşabileceği iddiasına yer vermiştir. Toprak, silah ve yeraltı kaynakları gibi kadın da hedeflenen bu istiladan payını almaktadır. Kadının hedef haline gelmesiyle karşılaştığı en önemli durum, her boyutuyla cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmasıdır. Şiddet, kavram olarak geniş yelpazede ve farklı alanlarda tanımlanan bir kavramdır. Sosyolojik, psikolojik, siyasal ve hukuki anlamda farklı şiddet tanımları yapılmaktadır.

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, 2002) tarafından, *"fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması"* durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu geniş tanımın yanı sıra, kadına yönelik şiddet ve cinsel şiddet tek başına inceleme konusu olan alanlardır. BM'nin 1993'te yayımlanan *"Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi"* cinsiyete dayalı şiddet biçimini, *"ister kamusal ister özel*

hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan her türlü cinsiyete dayalı şiddet” olarak tanımlamaktadır (BM, 1993).

Tanımlara bakıldığında görülmektedir ki, savaş alanları, kadınların tüm şiddet biçimlerine aynı anda maruz kaldıkları yerlerdir. Engels (1996: 181), egemenlik ve kölelik ayrımını yaptığı yazısında bahsettiği gibi; “*yönetilenler ve sömürülenler her zaman yöneten ve sömürülenlerden daha kalabalık olmuştur, buna karşın gerçek şiddet yönetenlerde ve sömürülenlerde*”. Savaş coğrafyasında yöneten ve sömüren erkek, yönetilen ve sömürülen kadınlardır ve kadınlar şiddetin ilk hedefi olmaktadır.

Güçlü olan daha da güçlenmek ya da başka çıkarlar elde etmek için savaşın sağladığı tüm zorbalıkları yerine getirmekle yükümlüdür ve savaşa dair tüm eylemler simgesel bir şekilde cinsiyetçilikten beslenmektedir (İmançer ve Gürses, 2009: 202). Cinsiyetçiliğin yapıldığı her alanda olduğu gibi savaşlarda da süreç kadınların aleyhine işlemektedir. Kadınlar, savaş ve çatışmadan kaynaklanan kargaşa ya da isyanlarda, evde, sokakta, kaçış sırasında, askeri bölgelerde ya da mülteci kamplarında toplumsal ve cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmaktadır (Özdemir, 2015: 311). Kadının şiddeti hissettiği aşamalar savaşın başlamasından bitişine kadar geçen sürelerde değişiklik göstermektedir. Söz konusu aşamalar şiddetin sebebi olabileceği gibi sonucu da olmaktadır ve bu aşamalardan biri göçtür. Göç, yerel düzeydeki çatışmaların bölgesel sonuçlar doğurmasına sebep olarak savaşların etkinlik sahasını genişleten önemli bir faktördür.

Göç, genel itibarıyla bir yerden başka bir yere gitmeyi ifade eder. Fakat sebepleri, süreleri, sınırları, gitme şekli gibi çok yönlü değişkenleri olan bir harekettir. Savaş zamanında gerçekleşen göç, yalnızca bir yerden başka bir yere geçiş yapmak değildir, aynı zamanda insanların maruz kaldıkları kötü muameleden dolayı hayatta kalmak için verdikleri bir mücadeledir (Barın, 2015: 11). Hayatta kalma sebebi ile yapılan göçler, bir yerden başka bir yere gidenleri göçmen değil sığınmacı veya mülteci yapmaktadır. Mülteci, “*ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen yabancılar ile bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin*

dışında bulunan, oraya dönemeyen veya dönmek istemeyen vatansızlar” olarak tanımlanmaktadır (Cenevre, 1949, md. 61). Sığınmacı ise, iltica başvurusunda bulunduğu halde yetkili makamlar tarafından hakkında henüz karar verilmeyerek mülteci statüsü kazanmamış kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, t.y.).

Yeni Savaşlar, özellikleri itibariyle sivilleri ve özellikle kadınları, göçmen, mülteci ya da sığınmacı olmaya zorlamaktadır. Statüleri farketmeksizin, bu insanlar genel itibariyle zorla yerinden edilmiş insanlardır ve sayıları her geçen gün artmaktadır. 2020 yılı itibariyle zorla yerinden edilmiş insanların sayısı 80 milyonu aşmış durumdadır ve rakamların bu denli artmasının sebebi savaşlardır (UNHRC Türkiye, 2020). Yerinden edilmiş insan sayısının artışı ve bu sayı içindeki kadın oranı, Yeni Savaşlardan ve onun özelliklerinden bağımsız düşünülmemelidir.

Gerek göç esnasında gerek mülteci kamplarında kadın, savaşın sebep olduğu şiddetten ilk etkilenen olmaktadır. Söz konusu şiddetin altında yatan sebep ise, göç etmek zorunda bırakılan kadınların, savaş yerlerindeki nüfus üzerindeki etkisidir. Göç, savaşta taraflardan birinin bölgedeki kontrolünü/varlığını azaltırken, diğerinin etkinliği sağlamlaştırmaktadır. Göç rakamları bu fikri destekler doğrultudadır. Bunun en yakın örneği Ezidi göçüdür. Arap Baharı sonrası bölgede güç kazanan (ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam) DEAŞ örgüt üyelerinin Ezidiler'in çoğunlukta olduğu bölgelerde yaptıkları katliamlar son yıllarda gündeme gelmiştir. Cinsel şiddeti de içeren saldırıların sonucunda 450 bin Ezidi'nin bulunduğu bölgeyi terkettiği belirtilmektedir (Korucu, 2014). DEAŞ'in Ezidilere yönelik saldırılarının, Irak'ın genel anlamda demografik yapısının değişmesinde etkisi olmuştur. Toplamda 4,3 milyondan fazla kişi ülke içerisinde DEAŞ nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Duman, 2018). Kadının, demografik yapının oluşması sürecinde birincil rol oynadığı düşünüldüğünde, göçün bir savaş stratejisi olarak kullanıldığı ve bu stratejisinin öncelikli hedefinin kadınlar olduğu iddiası güçlü ve yerinde bir iddia olmaktadır.

Kadınlar, cinsiyetleri, kimlikleri ya da etnik kökenlerinden dolayı savaşın ve çatışmaların kurbanı olmaktadır (Özdemir, 2015: 311). Kadının bir savaş aracı olarak kullanıldığı, savaş öncesinde, savaş sırasında ve hatta savaşın sonrasında, şiddeti yaşadığı alan kendi bedenidir. *“Savaş alanında düşmanın erkeklerini öldürmek yerine, düşmanın eşine zarar verme fikri, bir savaş stratejisi olarak ordular tarafından yüzyıllardır kullanılmaktadır”* (Sabırlı, 2016). Savaş tecavüzü

olarak ifade edilen bu eylemlerin, bir savaş stratejisi olduğu bakış açısı ise yakın zamanın ürünüdür. Savaş tecavüzlerinin, yakın tarihe kadar savaşçıların bireysel eylemleri ve aynı zamanda da erkek olmalarından kaynaklı, savaşların doğal sonucu gibi görüldüğünü anlatan yazınlar mevcuttur. Fakat bu “cinsel dürtü yaklaşımı” (Seifert, 1996: 35-36) savaş tecavüzlerini açıklamada yeterli değildir. D’ Cruze (1992), tecavüzlerin kadınlara boyun eğdirme ve erkekler arasında hiyerarşik bir düzen kurma gibi etkileri sebebiyle ataerkil yapının korunmasında işlevsel bir özellik taşıdığı sonucuna vardığı çalışmasında, tecavüzcünün motivasyonunun sosyo-kültürel bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Cinsiyete dayalı şiddet olarak tanımlanan eylemlerin bir savaş stratejisi olarak adlandırılmasının sebebi, kadınların maruz kaldığı şiddetin birden fazla amaca hizmet etmesidir. Özellikle kadına yönelik cinsel şiddet, tek bir eylemin sonucunda çok fazla işlevi yerine getirmektedir (Seifert, 2018: 14). Tarafların, birbirlerinin direncini kırmak ve aynı zamanda kazanılan zaferin savaş sonrasında da etkili olmasını sağlamak için gelecek nesilleri etkileyecek yöntemler kullanmaları, cinsiyete dayalı şiddet eylemlerinin bir savaş stratejisi olduğu yönündeki yaklaşımları güçlendirmektedir. Gelecek nesilleri etkilemek amacıyla yapılan şiddet türleri, başta tecavüz olmak üzere, kısırlaştırma, hamile bırakma (yeni nesillere yönelik ırksal saldırı) ve cinsel köleliktir. *“Bu türden bir şiddet uygulaması aynı zamanda simgesel olarak ülkenin ele geçirildiğinin ve o ulusun ya da ırkın etkisiz hale getirildiğinin göstergesidir”* (İmançer ve Gürses, 2009: 205).

Tecavüz, tarihteki her savaşta kadınların yaşadığı bir şiddet türüdür fakat tecavüzün sistematik olarak bir savaş aracı olarak kullanılması Yeni Savaşların bir özelliğidir (Andrabi, 2019: 12). Tecavüzün sistematik bir savaş aracı olarak kullanıldığı yerlerde amaç bir halkı etnik olarak temizlemektir (Wigwe ve Akani, 2018: 65). Tecavüzün bir savaş aracı olarak kullanıldığı ve yüksek rakamların yer aldığı savaşlardan biri Ruanda’da yaşanan iç savaştır. Hutular ile Tutsiler arasında yaşanan iç savaşta, Tutsi kadınları yüksek oranlarda cinsel şiddete maruz bırakılmıştır. Ölümle veya çocuk doğurmaya engel sakatlanmalarla son bulan kitlesel cinsel içerikli şiddet, nüfusun ve etnik kimliğin değiştirilmesi amacıyla yapılmıştır (JINNEWS, 2018). Gelecek nesilleri etkileme amacı güden bir yöntem olarak, cinsel şiddetin yanı sıra bulaşıcı hastalıkların yayılmasını sağlama yöntemi de kadınları bir savaş aracı haline getirmiştir. Uğradıkları tecavüzler sonucunda kasıtlı olarak HIV virüsüne maruz bırakılan kadınların bu virüsü eşlerine ve

çocuklarına bulaştırdığı ve netice itibariyle çok ciddi hasarların oluşmasının sağlandığı olaylar Yeni Savaşlara örnek teşkil eden Ruanda'da kayıt altına alınmıştır (Sabırlı, 2016: 21). HIV virüsü Ruanda'da bir soykırım aracı olarak kullanılmıştır ve savaş sonrasındaki zorunlu hareketlilik/göç nedeniyle de etkisi uzun yıllar devam etmiştir (Rehn ve Johnson-Sirleaf, 2002: 48–52). Bu şiddet türlerinin tercih edilmesinin temelinde etnik/kimlik farklılıkları yatmaktadır ve kimliğe yönelik saldırılar kadın bedeni üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Kadınlara savaşlarda uygulanan cinsel şiddetin boyutları ve sonuçları değişmektedir. Salt tecavüz, psikolojik, fiziksel ve toplumsal sonuçlar doğurmaktadır. Tecavüzün psikolojik etkileri arasında korku, yalnızlık, çaresizlik gibi duygular vardır ve tedavi edilmediğinde daha yıkıcı etkiler bırakarak tecavüze uğrayan kişinin intihar etmesine sebep olabilmektedir. Fiziksel etkileri ise bulaşıcı hastalıklar, istenmeyen gebelikler ya da bebek ölümleri ve kalıcı jinekolojik rahatsızlıklar olarak sıralanabilir. Tecavüzün toplumsal sonuçları ise, tecavüze uğrayan kadınların aileleri/yakınları tarafından dışlanmalarıdır (Wigwe ve Akani, 2018: 70–72). Özellikle toplumsal sonuçlar, tecavüzün yaşandığı toplumun değerleri ile doğrudan bağlantılıdır ve bu durum aynı zamanda tecavüzlerin savaş aracı olma özelliğinin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca tecavüzün doğurduğu sonuçların etkisi çok daha aşılmaz boyutlara varmaktadır. Şiddetli çatışmalar esnasında ortaya çıkan kitlesel tecavüzler, hedef aldığı gruba verdiği fiziksel ve ruhsal zararların yanı sıra bazı kültürel işlevleri de yerine getirmektedir (Kelleci, 2017: 420). Kültürel işlev, söz konusu grubun kimliğinde değişime sebep olmaktadır ve bu zorla hamile bırakma veya kısırlaştırma yöntemiyle sağlanmaktadır. Ülkeye saldıran ve ülkeyi ele geçiren uluslar, hamile bırakılan kadınlardan doğacak çocuklarla o ülkenin geleceğini de ele geçirmektedir (İmançer ve Gürses, 2009: 205–206). Zorla hamile bırakma da tecavüz gibi bilinçli bir siyasal tercihtir ve etnik grubu yok etmeyi hedeflemektedir (Kelleci, 2017: 420). Yeni Savaşlarda kadın, kendi bedeni üzerinden uğradığı şiddet ile kendi ırkının soykırımında araç olarak kullanılmaktadır.

Geleneksel Savaş kavramının, değişen uygulamalar sonucunda yerini Yeni Savaşlar kavramına bıraktığı günümüzde, kadınların da savaştaki konumlarının değiştiğini görmek mümkündür. Yeni Savaşlar, kullanılan taktikler, izlenen yollar ve başlangıcı ve bitişiyle ilgili belirsizliklerle, savaş hukukunu ve kurallarını ihlal eden bir yapıyla varlığını sürdürmektedir. Savaş hukukunda öncelikle ifade edilen

korunan statüsündeki sivillere yönelik uygulamalar da bu doğrultuda önemini yitirmiş durumdadır. Başta kadınlar ve çocuklar olan korunması zorunlu siviller, Yeni Savaşlar için birer özne/araç konumuna gelmiştir. Veriler ve gelişmeler ışığında bakıldığında, kadınların, savaşlarda en yıkıcı/tahkim edici silah olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Kadınlar, aynı zamanda savaşın bir tarafı olmadığı halde, savaşın en fazla kaybedenidir. Sadece evlerini, aile bireylerini değil, birçok örnek olayda görüldüğü gibi geleceklerini de kaybetmektedirler. Stevlana Alekdiyeviç'in tezlerinden yola çıkarak savaş ve kadını yazan Can Emir'in (2016: 151) ifadesiyle; “*Kadınlar savaşı bir erkeğin hatırladığı şekilde hatırlamazlar, [...], kadınlar savaşta kendi deneyim ve hislerinin nasıl olduğunu hatırlarlar. Dolayısıyla kadınlar savaşı daha çok ruhlarında hissederek*”. Cümlede bahsi geçen kadınlar, savaşta yer alan kadınlar olmasına rağmen, anlatılmaya çalışılan, savaşın bıraktığı ruhsal sarsıntı durumunun tüm kadınlar için aynı olduğudur.

Kadınların savaşta araç olarak kullanılmasında ve bir taraf haline getirilmesinde ataerkil değerlerin yadsınamaz önemini göz ardı etmek, söz konusu durumu açıklamakta yetersiz kalınmasına sebep olmaktadır. Kadınların saygın bir statüye sahip olduğu, kadınlığa yüksek değer verildiği, cinsiyet farkının en aza indirildiği toplumlarda tecavüz vakalarının, cinsiyet farklılığının yüksek, kadınların da ikincil bir konuma sahip olduğu ve kadınlığın erkekten daha düşük değerde tutulduğu toplumlardaki oranla daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Seifert, 2018: 3). Ataerkil değerlerin kadın odaklı olması ve bu değerleri koruma görevinin de kadınlara atfedilmiş olması, kadına saldırmanın değerlere de saldırmak demek olması sonucunu doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle, kadın karşı karşıya kaldığı tehlikelerden kendini korumaya çalıştığı zaman, ait olduğu değerleri de korumuş olmaktadır. Kadın, konumu ne olursa olsun, her alanda ataerkil yapının ağırlığını üzerinde hissederek varlığını korumak zorunda bırakılmış, bu hayatta kalma mücadelesi savaş ortamında daha belirgin hale gelmiştir.

Yeni Savaşlar, ortaya çıktığı yerin özellikleriyle orantılı şekilde biçimlenen bir savaş türüdür. Ortaya çıktığı yerin gerek ekonomik gerek toplumsal gerekse de siyasal özellikleri, bir savaşın Yeni Savaşlar özelliklerini taşıması için önemli birer parametredir. Suriye Savaşı'nın Yeni Savaşlar olduğu iddiasını güçlü temellere dayandırabilmek için de Suriye'nin bir ülke olarak sahip olduğu özelliklerinin

incelenmesi gerekmektedir. Suriye Savaşı'nın neden Yeni Savaşlara bir örnek olduğu, sebepleriyle birlikte ikinci bölümde anlatılacaktır

İKİNCİ BÖLÜM

2. SURİYE'DE YENİ SAVAŞLAR

Geleneksel Savaşlar jeopolitik çıkarlar ve ideolojik sebeplerle yapılırken, Yeni Savaşlar kimlik (etnik, dini) farklılıklarından beslenmektedir (Kaldor, 2013: 2). Savaşları ortaya çıkaran farklı unsurlar olmakla birlikte, savaşın uzun süren doğasında kimlik farklılıklarından kaynaklanan çatışmaların etkisi vardır. Etnik kimlik ya da dini kimlik, savaşçıların düşmana uyguladığı şiddetin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Kimlik farklılıklarının çatışmalara sebep olacak düzeyde olup olmadığını veya bu düzeye nasıl geldiği anlayabilmek için de Yeni Savaşların ortaya çıktığı yerin tarihsel sürecinin incelenmesi gerekmektedir. Buradan hareketle, çalışmanın Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirdiği Suriye Savaşı'nın, Yeni Savaşların özelliklerini taşımasının sebeplerini ortaya koymak adına Suriye'nin tarihsel sürecine değinilecektir.

Suriye'nin zaman içinde oluşan siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısı, ülke özelinde toplumsal kimliklerin oluşmasına etki etmesi bağlamında incelenecektir. Siyasal ve ekonomik anlamda istikrar sağlanamamış olmasının yanı sıra, toplumsal olarak ataerkil bir yapıda olması, çatışmanın kaynakları arasında görülmektedir. Suriye'de mevcut sorunların kaynakları olarak ortaya çıkan belirli aşamalar vardır. Bu aşamalardan ilki, mezhepler arasındaki çatışma ve kişi kültürüyle oluşan devlet rejimidir. Hali hazırda Suriye'de mevcut olan sorunların kaynaklarında, bağımsızlık öncesi dönem ve sömürge mirasının etkileri belirleyici etkisini korumaktadır. İkinci aşama ise, bağımsızlık sonrası dönemde ve ülkenin kimlik inşasında Arap Milliyetçiliğinin etkili olmasıdır. Suriye'de farklı dini ve etnik kimliklerin direncinin oluşmasında bu milliyetçilik tipi belirleyici güç olmuştur. Üçüncü aşamada ise, darbeler dönemi ile birlikte rejimin belirlenmesinde azınlık grubunun etkinliğinin ön plana çıkması etkili olmuştur (USDS, 2007). Çalışmada Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilen Suriye Savaşı'nda, sözü edilen sorun kaynaklarının devam ettiği görülmektedir.

2.1 Suriye'de Yeni Savaşların Tarihsel Nedenleri

Suriye'nin toplumsal yapısının ortaya çıkmasında, sömürge dönemi, bağımsızlığı kazanma süreci ve bağımsızlık sonrası yaşanan gelişmelerin önemli

etkileri olmuştur. Bağımsızlık sonrasında Baas Partisi'nin ve partinin Arap Ortadoğusu'nda etkin bir ideoloji olarak yükselen Arap Milliyetçiliğinin önemli etkileri olmuştur. Tarihsel süreç içinde Suriye'nin kimliğinde ortaya çıkan kırılmalar hem bölgesel hem de küresel düzeyde siyasal ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Suriye'de iç politika ve dış politika etkileşimi ile birlikte, Arap Milliyetçiliği ve tarihsel süreç içinde oluşan kimliğin etkisiyle ulus-inşası gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Suriye'de tarihsel olarak süreklilik arz eden kimlik politikalarının ve çatışma kaynaklarının Yeni Savaşlara zemin hazırladığı fikri, Suriye Savaşı sürecindeki gelişmeler ışığında öne sürülmektedir. Yeni Savaşlarda olduğu gibi Suriye Savaşı'nda da devam etmekte olan çatışmaların nedenleri, stratejik ve ideolojik amaçlardan ziyade "kimlik politikasını" içermektedir. Suriye'de, sömürge öncesindeki ve sonrasındaki dini kimliklerin heterojenliği, hâkim ideolojinin dışlayıcı etkisi ve rejimin uygulamaları, toplumsal kimliğin oluşmasında belirleyici etken olmuştur. Suriye Savaşı'nın çatışma ortamında, mevcut kimlik farklılıkları derinlik kazanmıştır. Buna bağlı olarak, aterkil yapının da etkisiyle, çoğunluğunu cinsiyete dayalı şiddetin oluşturduğu şiddet yöntemleri artmıştır. Kimlik farklılıklarından beslenen savaşın süresine veya boyutlarına dair öngörülemez bir süreç başlamıştır. Bu bölümde yer alan başlıklar, Suriye Savaşı'nın Yeni Savaşlar özellikleri taşımasının nedenleri olarak değerlendirilmelidir.

2.1.1 Bağımsızlık Öncesi Dönemde Suriye

Suriye, tarihi açıdan, bağımsızlığını elde eden ülke Suriye'den çok daha geniş bir kara parçasını/bölgeyi ifade eden bir yerdir. Günümüzde Irak, Lübnan, Filistin, İsrail ve Ürdün'ü de kapsayan Suriye Bölgesi, coğrafi konumu nedeniyle geçmişini büyük imparatorlukların, egemenliği altına almak için mücadele ettiği ve bu mücadele kapsamında bölgenin yönetimine de müdahale ettiği olaylar zincirinin ortasında kalarak geçirmiştir. 661-750 yılları arasında Emevilerin, 750 yılında Abbasilerin egemenliği altına giren Suriye, 1258'de Memlüklerin idaresine girinceye kadar sırasıyla Tolunlular, Fatımiler ve Frankların idaresi altında kalmış, 1516'da da Osmanlı Devleti'nin bir parçası haline gelmiştir (Şen, 2010: 19–20). Günümüzdeki Suriye Devleti'nin yine günümüzdeki idari yapısı ve kimlik farklılıkları, tarihsel sürecinde farklı yönetimler altında geçirdiği dönemlerde oluşmuştur ve bunun etkisi hala devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girdikten sonra da Suriye'de değişen idari yapılar söz konusu olmuş, uygulanmaya çalışılan sistem bölge içinde zaman zaman çatışmaya dönüşen anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu süreçte en etkili gelişme, Batı kültürünün bölgede hâkim olmaya başlaması olmuştur (Arı, 2008: 69–79; Şen, 2010: 21–35). Bölgede Batı kültürünün etkisinin görülmeye başlamasının önemli başlangıç noktalarından biri eğitim alanında olmuştur. Suriye, Osmanlı Devleti yönetimi altındayken kitlesel eğitim açısından fazla beslenmemiş, özellikle II. Abdülhamit'in eğitim konusunda yapmaya çalıştığı yeniliklere rağmen bölge bu konuda eksik kalmıştır. Dolayısıyla, Suriye'de eğitim çalışmaları büyük ölçüde yerli halk ve yabancı dini kuruluşlar tarafından yapılmıştır (Priestley, 1938: 390).

1918 yılı itibariyle Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan Suriye'de, bağımsızlık sonrasındaki süreçte ekonomik ve toplumsal anlamda olumsuzluklar kendini göstermiştir. Üretim araçlarının eksikliği, nüfusun kırsal/kentsel oranlarında kırsal nüfusun oransal olarak çok fazla olması ve teknolojinin çok geri kalması, Suriye'nin ulus-devlet inşasında belli seçkinler gücün korunmasını sağlamıştır. Bağımsızlık öncesi süreçlerde ve sonrasındaki gelişen durumlarda da Batılı eğitim almış, toprak sahibi ve daha sonra da ordu yoluyla seçkinler olan belli gruplar Suriye'nin mutlak olarak başarılı ya da başarısız değişiminin planlayıcısı olmuştur. Seçkinler ve onların sivil toplum uzantıları, ülkenin üretim araçlarında, siyasal ve toplumsal taleplerin karşılanmasında doğrudan etkili olmuşlardır (Hinnebusch, 2011: 111; Khoury, 1987: 628–629).

Küresel gelişmeler zamanla Suriye'de de etkisini göstermeye başlamıştır. Müslümanlığın önemli olduğu Arap toplumlarında Milliyetçilik ideolojisinin etkisi ve Osmanlı Devleti'ndeki Jön Türk Hareketi, Arapların yabancılaşmasına neden olmuştur. Siyasi seçkinler, Arap dilinin önemine ve Arapların İslam kültüründeki konumuna vurgu yapmaya başlamışlardır (Aras, 2003: 129; Commins, 1996: 31; Haddad, 1991: 139).

1920'de kurulan Milletler Cemiyeti aracılığıyla Avrupa Devletleri, yasal bir mekanizma vasıtasıyla manda sistemini kurmuş, Nisan 1920'de San Remo Konferansı'nda Fransa, Suriye ve Lübnan'ı, İngiltere ise Ürdün ve Irak'ı koşullu görev alanı olarak almışlardır (Antonius, 2021: 287–294). Filistin ve Ürdün Suriye'den alınması, bağımsızlık sonrasında ülkenin rejim ve yönetsel sorunların ve (İsrail, Irak, Mısır gibi ülkelerle) siyasal krizleri oluşturabilecek nedenlerin

başında gelmektedir (Commins, 1996: 94; Ma'oz, vd., 1999: 2; Priestley, 1938: 383).

1918'de Osmanlı Devleti'nin çekildiği Suriye, 1920'de Fransa'nın manda yönetimi altına girmiştir. Suriye'nin Osmanlı Devleti'nin idaresinden çıkmasında aktif katılımı ve desteği olan Fransa, Suriye'de tesis ettiği manda yönetimi ile Suriye'nin Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandığı süreç sonundan 1946 yılına kadar ülkedeki etkinliğini sürdürmüştür. Fransızların Suriye'nin bağımsızlığı sonrasında sonuçları itibariyle ülke tarihini etkileyecek ayrıştırıcı bir yönetim uygulamış olması, günümüze kadar gelecek sorunların kaynaklarından biri olmuştur. Fransa, muhtemel sorun kanallarını engellemek için, çoğunluğunu Sünni-Müslümanların, zengin şehirlilerin ve aynı zamanda gelenekçilerin oluşturduğu seçkin tabakayla siyasi ve sosyo-ekonomik iş birliği kurmuştur (Ma'oz, vd., 1999: 2). Lübnan'ı ayırdıktan sonra Fransa, Nusayrilerin (Arap Alevilerinin) yoğun olduğu Lâskîye, Halep, Dımaşk (Şam) ve Cebel-i Dürzî olmak üzere Suriye'yi farklı idari bölgelere ayırmıştır. Ülkedeki farklı kimliklerin farklı talepleri olmuştur ve bu idari bölünme benimsenmemiştir (Arı, 2008: 160; Devlin, 1983: 41). Böl ve yönet politikası sonucu karşılaştığı sorunlara şiddet ile karşılık veren Fransa, kent ve kırsal ayrımını, desteklediği farklı gruplar ile derinleştirmiştir (Thomas, 2005: 45).

Fransa, 1925 yılında Dürzilerin başlattığı bölgedeki ilk isyanların etkisi ile artan Milliyetçiliğe daha ılımlı yaklaşmış, 1928'de sıkıyönetim ve basın sansürünü kaldırmış, Milliyetçilerin başlıca liderleri dışındakilere genel af ilan edilmiştir. Ancak bu gelişmeler Milliyetçi ittifakların kurulmasını engellememiştir. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı değişimler ve sistemik etkiler neticesinde, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı süreç ortaya çıkmıştır (Peretz, 1994: 406; Sicker, 2001: 72). II. Dünya Savaşı, Suriye'nin siyasi yaşamındaki yapıyı değişime uğratmıştır. Manda yönetiminde etkisiz olan Suriye ordusu gittikçe artan biçimde siyasallaşmış ve etkin konuma yükselmiştir. Suriye siyasetini rahatsız edici hale getiren askerler olmuştur. Ordunun siyasal hayata doğrudan müdahil olma kararını etkileyen en önemli faktör, kentsel Sünni liderlerin orduya karşı tutumu olmuştur (Khoury, 1987: 628).

Suriye'nin kırsal ve azınlık topluluklarının ekonomik durumu, orduyu sosyal hareketleri için bir araç haline getirmiştir (Khoury, 1987: 628). Manda yönetimi sırasında Fransız yönetim tasarımı, Nusayri azınlık kırsal kesimden geçiş

yapmış, orduda yönetim kademesinde belirgin bir üstünlük yaratmıştır. Fransızlar, Suriye'nin baskın siyasi ideolojisi olan Arap Milliyetçiliğinden uzak olmaları nedeni ile azınlığı ve kırsaldaki askerleri tercih etmiştir (Hinnebusch, 2011: 111; Khoury, 1987: 628–629).

Bağımsızlık sonrası yönetim şekline bakıldığında, Fransız mirasının etkisi ile Nusayriilerin, Dürzilerin, Marunîlerin ve Lübnan gibi bölgelerin özerkleşme eğilimi gösterdiği görülmüştür. II. Dünya Savaşı ile Fransız Mandası sona erdiğinde Suriye'de dinsel, mezhepsel ve ideolojik bölünmeler çok yaygın hale gelmiştir (Garfinkle, 1986: 210). Para biriminin değişim aracı olarak kullanılmasından, ülkenin bulunduğu bölgedeki gümrük uygulamalarına kadar Fransızların etkinliği göze çarpmaktadır (Khoury, 1991: 20–21). Ayrıca tarım politikasında da yine toprakların belli bir seçkin sınıf tarafından kullanılması ve Fransa tarafından bu uygulamanın desteklenmesi Milliyetçi fikirleri körüklemiştir (Priestley, 1938: 390).

1946'da Suriye'nin bağımsız olmasının ardından, İsrail ile yapılan savaşlar, siyasi olarak istikrarın sağlanamamasında etkili olmuştur. Partiler arası siyasi koalisyonlar kurulmaya çalışılmış, Irak ile birleşme gündeme gelmiştir (Eppel, 1999: 213). 1948'de, İsrail Devleti'ne karşı verilen ilk savaşın ağır yenilgiyle sonuçlanması, Suriye hükümetine karşı tepki oluşturmuş, subayların sivil liderlere olan güveninin sarsılması ve gücün kendi ellerinde bulunması gerektiği düşüncesinin doğmasına sebep olmuştur (Müfti, 1996: 49). Sonrasında, Hüsnü Zaim, Ekrem Hurani, Sami Hinnavi, Edip Çiçekli gibi liderler tarafından, çeşitli gerekçeler ile farklı güç ilişkilerinin olduğu farklı ideolojilerin zaman zaman öne çıktığı ve birçok devletin aktör olarak etkin pozisyon aldığı darbeler dönemi yaşanmıştır (Eppel, 1999: 214; Müfti, 1996: 49–54; Peretz, 1994: 411; Şen, 2010: 181). Bu örnekler siyasi sorunların kaynaklarını ve sonrasına yönetime gelen Baas Partisi'nin askeri rejimlerle olan ilişkisini anlama açısından önemlidir. Suriye'de ordu-siyaset ilişkileri giderek gerginleşmiştir (Şen, 2010: 187).

2.1.2 Arap Milliyetçiliği ve Suriye'nin Dönüm Noktası

Yeni Savaşlar ile ilişkisini ortaya koyabilmek adına Milliyetçilik kavramından ve Suriye'yi nasıl etkilediğinden bahsetmek gerekmektedir. Milliyetçiliğin Yeni Savaşlar ile ilgisi, Geleneksel Savaşlardan ayrılan özellikleri ışığında değerlendirilmelidir. İki savaş türü arasında aktörler, hedefler ve yöntemler başlıklarıyla sınıflandırılan farklar göz önünde bulundurulduğunda, Milliyetçilik

hedeflerdeki farkın temelini oluşturmaktadır. Yeni Savaşlar, yerel/bölgesel sonuçları bakımından Milliyetçilik ideolojisinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu noktada Milliyetçiliğin baskın karakterlere dönüşen dini ve etnik kimliklere göre etkin şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Milliyetçiliğin ilham verici ve içinde barındırdığı güçlü motivasyonu olan devlet olma ideali de Yeni Savaşlar bağlamında Suriye açısından incelenecektir. Bu noktada Milliyetçilik ve devlet kavramı incelenecek ve Milliyetçiliğin Suriye'nin devlet oluşumundaki etkisi aktarılacaktır. Son olarak bölgede ve özeldde Suriye'de toplumsal dönüşümün belirleyicisi olan Arap Milliyetçiliği ele alınacaktır. Bu bölümde ele alınan Arap Milliyetçiliği, Suriye'nin bugünü doğru yorumlamak açısından gereklidir.

Fransız İhtilali ve sonrasında ortaya çıkan dinamiklerin yarattığı talepler, değişerek/dönüşerek bir dizi etkileri ile devam etmiştir. Siyasi değişim talepleri, egemenlik aygıtlarının değişimi olarak yoğunlaşmış ve ağırlıklı olarak siyasi taleplere ulaşmanın yolu Milliyetçilik ve onunla eklemlenen diğer ideolojik türevlerle olmuştur.

Milliyetçilik kavramı ulus-devlet formunun gelişiminin ana dinamiklerinden olmuştur. Milliyetçilik Kedourie'e (1971: 1) göre, "*19. yüzyılın başlarında Avrupa'da icat edilen bir doktrindir*" ve yalnızca buhranlar ve açık çatışmalarda öne çıkan bir şey değildir. Milliyetçilik aynı zamanda modern çağın "*kolektif bilincinin ve son iki yüzyıla damgasını vuran devlet yapısının*" da temelini oluşturmaktadır (Calhoun, 2012: 4). Bu noktada ulus-devlet modelini bir kez daha referans göstermek gerekmektedir. Ayrıca, Arap dünyasında Milliyetçilik, Avrupa'da ortaya çıkan ulus-devlet yapısının küreselleşmesiyle kaçınılmaz biçimde bağlantılı olan yeni bir olgudur. 19. yüzyıldan önce böyle bir Arap Milliyetçiliği bilinci oluşmamıştır. Avrupa'nın ulus fikrinin benimsenmesinden önce, Arap kimliği, ulusal bir bağdan ziyade etnik bir bağ olmuştur (Tibi, 1981: 14–15).

Calhoun'a göre, Milliyetçiliğin üç boyutu vardır. Bunlardan ilki olan bir söylem olarak milliyetçilik: dünyanın her yerinde insanların özlemlerini ulus ve ulusal kimlik bağlamında düşünmeye ve o çerçeve içine yerleştirmeye götüren kültürel anlayışın ve söylemin üretimiyle belli ortam ve geleneklerdeki belli milliyetçi dil ve düşünce türlerinin üretimini ifade etmektedir. İkinci boyut bir proje olarak milliyetçiliktir. Burada insanların ulus olarak algıladıkları toplulukların çıkarlarını, bir birleşim ya da tarihsel gelişme içinde ya genellikle var olan bir

devlete daha fazla katılarak ya da ulusal özerklik, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme veya belirli toprak parçalarını birleştirme yoluyla ilerletmeye çalıştıkları toplumsal hareketleri ve devlet politikalarını ifade edilmektedir. Üçüncü boyut ise bir değerlendirme biçimi olarak milliyetçiliktir (Calhoun, 2012: 30). Söylem ve proje olarak Milliyetçilik, seferber etme ve meşrulaştırma aracı olarak devlet idealine ulaşmak adına güçlü ve teorik olarak ilham verici katkılar sağlamaktadır. Aynı zamanda devletin oluşturulması ve uluslaşma/tektipleştirme aşamasında kullanışlı bir siyasal alanı yaratmaktadır.

Heywood (2016: 205–206), Milliyetçiliğin esnek ve eklemlenen yapısından dolayı kategorileştirilmesinde yaşanan güçlükler Milliyetçi fikir ve teorilerin oturduğu bir taban belirlemektedir. Bunlar: millet, organik topluluk, kendi kaderini tayin etme ve költürcülüktür. Milliyetçiliğin modern zamanın bir ürünü olma özelliği ve ideolojik nitelikleri, konunun araçsalci yaklaşımlar ekseninde tanımlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu zorunluluğu, aktör boyutunu kazanmış, zaman ve mekân gibi farklı nitelikleri ile birlikte uluslararası nitelikleri de içinde barındırmasıyla öne çıkarmak gerekir. Roger ve Pamuk'a (2002: 82) göre, Milliyetçilik devlet karşısında bir konum edinmeye ve yerleşik kurumsal yapının düzenlenmesini talep etmeye izin veren bir araç olarak, kendilerini siyasi olarak engellenmiş bulan ve bu duruma çare bulmak isteyen belli grupların olgusu, bir siyasal talebin taşıyıcısıdır.

Milliyetçi ideolojiyi ortaya çıkaran kavramlarla devlet arasındaki nedensellik ilişkisi oldukça yakındır. Kavramlar költürel boyuttan siyasal boyutlara doğru mobilize olabilen ve manipüle edilebilen boyuttadır. Ulus-devlet çağında Milliyetçi ideolojinin bünyesinde var olan kavramların yapısal olarak devletin ortaya çıkmasındaki etkisi yadsınmamalıdır. Milliyetçilik fikri farklı boyutları olan dinamik yapıyla bir ideolojiye dönüştüğünde ulaşmaya çalıştığı Devlet kelimesinin kökeninde “durum” ya da var olma biçimini karşılayan Latince ‘status’ kelimesi vardır. İlk siyasi anlamı ile kullanıldığında ‘status’ kelimesinin mutluluk, refah, özel bir topluluğun sağlıklı düzeni, -kilise, imparatorluk, krallık anlamlarında- Orta Çağ ve 2’inci ve 5’inci yüzyıl Latinesinde kullanıldığı görülmektedir (D’entreves, 2013: 193). Modern anlamda Devlet kelimesi Fransız monarşisinde üstü kapalı olarak ortaya çıkmış ve bir bölge üzerinde yaşayan topluluğun hukuki ve siyasi düzenlemesi gibi görünmüştür (Brancourt, 2013:177–193). Yönetim sorununa laik bir anlayışla yaklaşan Machiavelli için, ileride

devletin temel özelliği diye tanımlanacak olan Devlet kelimesinin, belirli bir toprak ve belli bir halk üzerinde güç kullanma ve denetleme yetkisiyle donatılmış bir düzenleme olma özelliğini taşıdığını söylemek gerekmektedir (D'entreves, 2013: 198–201).

Poggi'ye (2016: 27) göre de Devlet daha teritoryaldır ve belli sınırları olan bir bölgede yaşayan bir nüfusu idare eden bir organizasyon; eğer (i) aynı toprak sınırları içinde faaliyet gösteren diğer organizasyonlardan farklılaşmış, (ii) özerk, (iii) merkezileşmiş ve (iv) bölümleri birbiriyle resmi bir koordinasyon içinde çalışıyor ise devlettir. Ayrıca Poggi (2016: 27–43), modern devlet yapısının somut niteliklerini ön plana çıkaran özelliklerini vurgulayarak; farklılaşma, zora dayalı idare, egemenlik, toprak, merkezileşme ve bölümlerin resmi koordinasyonu bakımından yapısal olarak listelemektedir.

Heywood'a (2016: 88) göre ise Devlet, belirli bir sınır dâhilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve bir dizi daimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan bir siyasi birliktir. Weber'in daha fazla odak noktası olan ve Milliyetçilik ideolojisi ile ilgili devlet tanımı, teritoryal özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan Giddens (2005: 34–35), "Ulus-devlet ve Şiddet" kitabında da vurguladığı gibi, Weber'in devlet tanımında, i) şiddet araçlarının üzerindeki meşru tekel iddiasını destekleyebilecek; ii) verili bir toprak parçasında bu tekeli onaylayacak, ii) düzene sokulmuş idari kadronun mevcudiyeti, milliyetçilik ideolojisi ve onunla ilintili diğer kavramlar açısından daha fazla ortak küme oluşturmaktadır.

Milliyetçilik hareketinin başlangıç noktası sayılan Fransız İhtilali'nden sonra Milliyetçilik, ulus-devletlerin ortaya çıkmasına katkı sağlayan sistemin oluşmasına öncülük ederken, oluşmasına katkıda bulunduğu sistemin dönüşümündeki etkisini de sürdürmüştür. Milliyetçiliğin, etnik formun dışında da farklı taleplerde bulunarak devletlerin parçalanmasına neden olduğu görülmüştür. Milliyetçiliğin hem birleştirici hem parçalayıcı gücünün etkisi (Calhoun, 2012: 30) Suriye örneğinde de görülmektedir.

Milliyetçilik, Ortadoğu'da değişen entelektüel ve politik iklimin tam merkezinde yer alarak bölgenin dış dünya ile olan bağlantılarının genişletilmesine bağlı kalmıştır. Daha önemlisi de Arap coğrafyasında, tüm Milliyetçi hareketlerde bir arada olan iki tür Milliyetçiliğin ortaya çıkmış olmasıdır. Bunlar toprak milliyetçiliği ve etnik-kültürel milliyetçiliktir (Khoury, 1987: 619). Arap Ortadoğusu'nda Milliyetçilik, her yerde çok sayıda etki ve kimlik tarafından

katmanlandırılmış ve yönlendirilmiştir. Arap toplumlarında Milliyetçiliği karmaşık bir ilişki ve etkileşim alanı haline getiren süreçte bölgesel, dini ve sınıfsal düşünceler farklı yönere çekilmiştir. Arap Milliyetçiliği'nin iki büyük kutup etrafındaki geleneksel ikilemi olan yerel ya da bölgesel Milliyetçiliğe karşı, üniter 'pan-Arap', dini ve laik bağlılıklarla ilgili olmuştur (Baron, 1997: 103; Jankowski ve Gershoni, 1997: 26). Pan-Arabizm, dilleri ve medeniyete katkıları ile ifade edilmektedir.

Modern Suriye'nin oluşumunda Arap Milliyetçiliğinin önemi dikkate alındığında, Milliyetçiliğin bölgeye ve ülkeye özel ideolojik formları olduğu görülmektedir. Milliyetçilik, Suriye'de toplumsal sınıfların, etnik kimliklerin ve özellikle dini kimliklerin birbirinden ayrışmasını kolaylaştırmıştır. Ayrışan kimlikler kendi siyasi taleplerini ileri sürmüşlerdir. Milliyetçiliğin doğasına uygun olarak karşıt bir Milliyetçi çizgiden de kendine özgü bir şikâyetler listesi oluşturulabilmiştir (Kurubaş, 2008: 21). Bu karşıtlık sonucunda şiddet içerikli temasların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Avrupa'da yayılmaya başlayan Milliyetçilik hareketleri, Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman topluluklarının dile ve kültüre vurgu yapması sebebiyle, Arap topluluklarını doğrudan etkilememiştir (Soy, 2004: 174). Ancak, Suriye bölgesinin etnik ve dini köken açısından farklı grupları barındırması, İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki mezhepler arası sürtüşmeleri körükleyerek çatışmaya dönüştürebilmesinde önemli bir alan açmıştır. Marunîler İngilizler tarafından desteklenirken, Dürzî'ler de Fransızların himayesine alınmışlardır. Mezhepler arası farklılıkların ön plana çıkarılmasında etkili olan 1856 Islahat Fermanı'nın azınlıklara ve gayr-i Müslimlere okul açabilme imkânı tanınması ile birlikte Suriye'nin bugün Lübnan olarak bilinen bölgesinde yabancı okullar açılmıştır (Günay, 1995: 87). Okullarda Batılı tarzda verilen eğitim ile Arap dili ve Arap kültürü milliyetçilik duygusuna zemin hazırlamıştır. Ayrıca Batı kitaplarının Arapça'ya tercüme edilmesi Batı ile etkileşim sağlarken yerelde farklılaşmayı hızlandırmıştır (Soy, 2004: 180; Umar, 2004: 25).

Suriye'de Arap Milliyetçiliği'nin, Osmanlı Devleti idaresinden kurtulmak için Fransız Milliyetçiliği'nin modellemesi ile şekil alırken, Fransız Mandası altına girdikten sonra, Alman Milliyetçiliği'nin romantik dinamiklerine bağlandığı görülmektedir. Arap Milliyetçiliği'nde Alman düşünce kaynakları ve görüşleri baskın olarak kullanılmaktadır. Organik ulus-devlet fikrine duyulan ilginin

artmasının nedeni, konjonktürle ilgili olarak yükselen Alman Milliyetçiliği'nin narsistik duygularının, Alman toplumlarında etkinlik kazandığının görülmesidir. Arap Milliyetçiliği'nin en önemli fikir öncülerinden Sati el-Husri (1884-1968), Alman romantiklerinin en önemli düşünürü olan Fithcte'den çok etkilenmiştir ki kendisine Arapların Fihcthe'si yakıştırması yapılmaktadır (Tibi, 1981: 118–138, 1997: 93).

Arap Milliyetçiliği düşüncesi Suriyeli Hristiyanlar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Suriye'de dini bir azınlık olan Hristiyanlar, herkesin fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiği ana temasıyla çalışmışlardır (Khoury, 1983: 95–96). Suriye'de 1875 yılında ilk ulusal politik hareket, Suriye Protestan Koleji öğrencileri tarafından ayrılıkçı taleplerin oluşturduğu yapı içerisinde, Hristiyanların, Dürzilerin ve Müslümanların katılımlarıyla oluşmuştur (Tibi, 1981: 105). Arap ulusal hareketi sadece Batılı eğitim almış küçük burjuva kökenli memurlar tarafından değil, aynı zamanda ve özellikle 1914'ten sonra büyük toprak sahipleri ve büyük burjuva kuvvetleri tarafından da desteklenmiştir (Tibi, 1981: 105).

II. Dünya Savaşı sonrasında Milliyetçiliğin dili, kitlelerin sosyal ve ekonomik adaletine, Arap birlikteliğine ve bağımsızlıktan sonra, liberal parlamenter biçimler ve kişisel özgürlüklere değil, uluslararası ilişkilerde tarafsızlık olgusuna daha fazla vurgu yapmıştır. Suriye'deki -Filistin, Irak ve Mısır'da ortaya çıkan ilk nesil- bu yeni Milliyetçi nesillerin oluşması, sınıfı ve eğitimsel geçmişi, politik tarzı ve ideolojik yönelimi açısından Arap Milliyetçilerinin Suriye'nin Avrupa etkisine açılmasından kaynaklanmaktadır (Tibi, 1997: 73). Bu ilk nesil Milliyetçilik, yeni nesil Milliyetçilerin de görüşlerine oldukça benzeyen özellikler sergilemiştir. Yeni neslin siyasi olarak aktif üyeleri, Arap dünyasıyla birçok bağ kurmayı başarmışlardır (Khoury, 1987: 626–627; Tibi, 1981: 14–15). Suriye'deki Baas Partisi'nin ideolojisini de anlatacak şekilde Arap Milliyetçiliği, mevcut sosyal hiyerarşileri altüst etmeyi amaçlayan bir ideoloji olmak yerine, Milliyetçi seçkinler tarafından Fransız kontrolünü kademeli olarak gevşetmek amacıyla, diplomasinin tercih edildiği bölgesel ve uluslararası faaliyetlerin bir karışımı olmuştur (Khoury, 1987: 620).

Suriye'nin yapısını anlayabilmek için Baas Partisi ve oluşumunu incelemek son derece önemli bir basamak olacaktır. Baas Partisi'nin kurucusu Michel Eflak, Şam'da bir Yunan Ortodoks ailesinde doğmuştur. 1928-1932 yılları arasında Sorbonne'da tarih okumuştur. Suriye'ye döndükten sonra öğretmen olarak çalışmış,

Avrupa’da eğitim görmüş bir grup Milliyetçiyi de yanına çekerek “Arap Rönesansı’ni” aramaya başlamıştır. Eflak, Almanya’daki Nasyonal Sosyalist Partiyi, Milliyetçilik ve Sosyalizmin mümkün bir sentezi olarak görerek kendi sentezlemeye çalıştığı sosyalizmin, kendine özgü bir karaktere sahip olduğunu vurgulamıştır (Tibi, 1981: 204–206, 1997: 173). Eflak’ın ideolojik yapılandırması olan Arap Milliyetçiliği, Suriye’de ordu mensupları ve özelde askeri diktatörlük için meşruiyet alanı sağlamıştır. Öyle ki Suriye, 1946’da bağımsızlığını kazandıktan sonra Baas Partisi’nin askeri kanadı, modern Suriye tarihinin bir özelliği olan darbelerin çoğunda yer almıştır. 1960'larda partinin askeri kanadı o kadar güçlenmiştir ki, kendi darbelerini örgütlemişlerdir (Tibi, 1981: 204–206, 1997: 173).

Arap Milliyetçiliği küresel gelişmelerden olduğu gibi bölgesel gelişmelerden de etkilenmiştir. 1956’da Mısır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini ilan etmesinin ardından Ortadoğu için değişen dengelerin ve küresel aktörlerin olaya dâhil olduğu görülmektedir. Bloklar arası mücadelenin kızıştığı, Soğuk Savaş şartlarının sertleştiği ve kanaldan yararlanan devletlerin askeri tedbirler aldığı bir ortamda bir Arap-İsrail Savaşı daha yaşanmıştır ve bu savaş Arap Milliyetçiliğinin dinamikliğini de belirleyen siyasi olaylardan biri olmuştur (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2002: 628).

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Arap Milliyetçiliği gücünü kaybetmeye başlamıştır ve bu birden fazla nedenle açıklanabilmektedir. Burada önemli olan Arap Milliyetçiliğinin yerinin nasıl doldurulduğudur. Ortaya çıkan boşlukta Neopatriarşinin ilişkilerinin ve değerlerinin egemenlik kazandığı ve İslami köktencilik, politik sahnenin merkezine taşındığı görülmektedir. Mutlakiyetçi sadeliği ile laikçi Araplığın asla benimsemediği popüler bir derinlik ve yoğunluğa sahip olan köktenci İslami düşünce, şimdi Arap Milliyetçi bilincinin doğasında olan belirsizliğin yerini almış durumdadır (Sharabi, 1992: 37). Bu bilgiler ışığında söylenebilir ki; Suriye’de oluşan ve günümüze kadar varlığını koruyan Baas rejimini ortaya çıkaran koşullar arasında öncelikle, İsrail’in 1967’de Golan Tepeleri’ni işgal etmesi, her düzeyde aşırı merkezileşme eğiliminin olması ve demokratik uygulama için uygun araçların tesisini tamamlayamaması yer almaktadır (Ghanem, Abboud, al Hallaq ve Zakzak, 2007: 5).

Tarihsel perspektiften bakılarak Arap Milliyetçiliğinin oluşumu, yükselişi ve düşüşüne ilişkin bir özet yapılacak olursa; ideoloji, devlet, milliyetçilik ve ulus

kavramları bakımından da yetersiz alt ve üst yapıya sahiptir. Ayrıca ideoloji ve uluslararası sistem bakımından, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sömürgelerin bağımsızlık taleplerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir ihtiyaca cevap vermiş ve kısa süreli etkinlik kazanmıştır. Ancak sonrasında ülkelerin, kendi ulus-devlet modellerine uygun hareket etme eğilimi göstermelerinden dolayı, beklendiği gibi çıkar odaklı bir yaklaşım tercih etmişlerdir. Arap Milliyetçiliği de bu geçişin sonucu itibariyle İsrail ile çatışmaların –Altı Gün Savaşı, 1967 Arap İsrail çatışması vb– etkisiyle düşüşe geçmiştir (Kurun, 2017). Bununla birlikte, Avrupa'daki modern ulus-devletlerin ortaya çıkmasının altında yatan sosyal mobilizasyon süreçleri hala Arap coğrafyasında gerçekleşmemiştir. Arap Milliyetçiliği, ulus devletler sisteminin küresel yapısı ile ilgilidir (Tibi, 1981: 13–14). Konjonktürün etkisi ile yükselmiş aynı şekilde konjonktürün etkisi ile etkinliğini yitirmiştir.

2.1.3 Baas Milliyetçiliği ve Suriye'deki Ulus İnşasına Etkileri

Arap Ortadoğusunda kültürel ve politik alanların dâhil olduğu modernleşme süreci, Napolyon'un Mısır'a seferi ile başlamış, II. Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş döneminde de modernleştirici söylem ve eğilimle güçlenmiştir. Bu modernleşme, yukarıdan aşağıya bir modernleşme ile seküler odaklı hükümetler tarafından temel devlet değerleri olarak görülmüştür (Ventura, 2018: 353). Batı toplumlarındaki değişmelerin ve ayrışmaların doğal bir uzantısı olarak, ulus kavramı ve kurumsal devlet yapılaşması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yaygın bir teritoryal kapsayıcılığın ortak işlevselliği ile ulus, Batı'da doğan ihtiyacı karşılamış, Doğu için ise, ihtiyaçtan öte yukardan inme bir kabul ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çağdaş çatışmalar sıklıkla devletlerin bünyesindeki grup kimliklerinin statüsü ve rolleri ile ilgili olmuştur (Demmers, 2002: 94).

Devlet kavramının genel anlamıyla Milliyetçi ideoloji ile birlikte modern nitelikleri öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Milliyetçilik, modern nitelikleri olan ve talepleri karşılama kapasitesi bakımından da ideolojik olarak modernliği ile işlevsel unsurlar taşıyan bir kavramdır. Özellikle siyasal iktidarın taleplerini gerçekleştirmekte Milliyetçilik araç olarak kullanılmaktadır. Bu araç, siyasal iktidarın elde edilmesi/ele geçirilmesi amacıyla öne çıkabilmektedir. Milliyetçilik için araçsal niteliğini besleyen bazı potansiyelli kavramlar öne çıkarılabilir; bunlar, ırk, etnik, dil, din vb. gibi gerekçeler ve ulus olma talepleridir. Suriye'de de ulus

olma yolunda atılan adımlar Milliyetçilik ideolojisiyle çerçevesiyle çerçevesiyle çerçevesiyle. Fakat bu noktada Baas Partisi ideolojisi ve yöneticilerinin kimliği gibi nedenler, ulus inşasına olumsuz etki eden unsurlar olmuştur.

Ulus-devlet projesi gerçek anlamda [dönüştürücüdür], çünkü son yetmiş yılın devlet-toplum yapılanmalarını yıkıp, onları yeniden yapılandırmayı hedeflemiştir (Erbaş, 2001: 222). Buna ek olarak ulus, otoritesini vahiyden değil, akıldan alır; akıl burada doğuştan gelen ya da spekülasyonla geliştirilen temel kabullerin toplamı olarak ele alınmaktadır (Horkheimer, 2010: 66). Suriye’de, ulus inşası için gerekli sayılan altyapının olmayışı, ulus inşası çabasını da sonuçsuz bırakmıştır. Bu bölümde Baas ideolojisi çerçevesinde kurulmaya çalışılan Suriye Devleti’nin geçirdiği süreçten söz edilirken, Esad ailesinin kurduğu nepotik yapılanma da değerlendirilecektir. Bu yapılanma sürecinin, Suriye’de günümüzde yaşanmakta olan çatışmaların sebepleri arasında önemli bir yeri ve Yeni Savaşlar ile ilgili olduğu çalışmanın iddialarından biridir.

Baas; Arapça bir kelime olarak “diriliş”, “uyanış” anlamına gelmektedir. Baas Partisi kurucularından biri olan Mişel Eflak, Avrupa’daki eğitimi esnasında etkilendiği düşünürlerin fikirlerini harmanlamış, bağımsız bir Arap sosyalizmi ideolojisini oluştururken de bütün ideojilerden yararlanmışır. Eflak, Arap Milliyetçiliği için İslam’ı önemli bir rol olarak görmesine rağmen, Arap Milliyetçisi olmak için Müslüman olunması gerektiğini düşünmemiştir (Hopwood, 1988: 88). Eflak ve Baas Partisi’nin ikinci kurucusu Selahaddin Bitar, Arap Milliyetçiliği için, birlik, özgürlük ve sosyalizm gibi üç unsurun temel oluşturacağını düşünmüştür (Sela, 1999: 58). Eflak ve Bitar, Suriye içinde sömürgeci güçlerle iş birliği yapan, feodal yapının kalıntısı olan elitlerden kurtulmak için de “Özgürlük” ün sağlanmasını gerekli görmüşlerdir (Özkoç, 2007: 46). Eflak ve Bitar’ın Arap Milliyetçiliği Sosyalizm’i farklı şekilde yorumlamış ve Arap Milliyetçiliği ideolojisine kendi yorumlarını katmışlardır.

Eflak ve Bitar için Sosyalizm, Milliyetçiliğe öncelik veren ve içinde sınıf çatışmasını barındıran Marksizm’i dışlayarak, gelir paylaşımı ve sosyal adaletin sağlanmasına aracılık edecektir. Bu doğrultuda Baas Partisi’nin Sosyalizm ideolojisi, Fransız döneminden kalan ve sonrasında zenginliğini devam ettiren toprak ağaları ile toplumun geri kalan kesimi arasındaki haksız dağılımın eşitliğe dönüşmesini ve elit kesimin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir ideojidir denilebilir (Akdemir, 2000: 123).

Suriye'deki Baas Partisi siyaseti, hem halkı yönlendiren öncü bir güç olarak hem de devleti halkın yararına kontrol etmek için tarihi sorumluluk üstlenen bir araç olarak gören, pan-Arap sosyalist bir partidir. Baas Partisi ideolojisine göre, sosyal ve ekonomik farklılıklar ortadan kalkacak ve parti yönetimi altında kaybolacaktır. Parti, eğitimsel, dağıtımsal ve politik tedbirler yoluyla “feodal, kabile ve ataerkil” olarak tanımladığı geleneksel kurumları kaldırmayı hedeflemiştir (Rabo, 1996: 158). Temel ideolojik iddialarında Baas Partisi Sosyalizm ideolojisinde komünist ülkelerden farklı olarak, özel işlere her zaman izin verilmiştir, ancak “ekonominin rant bağımlılığına bağlı olarak kiralayıcı niteliği” nedeniyle, bu işletmeler tamamen devlete bağımlı halde bırakılmış ve “gizli ataerkil yöntemlerin” korunmasına dikkat edilmiştir (Kaldor, 2006: 7).

Baas Partisi'nin ekonomik ideolojisi, bir ülkenin doğal kaynaklarının halkına ait olduğunu ve devlet tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Böylece, geniş çapta ulusallaşma kampanyaları, toprak reformu ve toprağın fakir köylülere yeniden dağıtılması gibi uygulamalarla gerçekleştirilmiştir. Suriye, temelde bir tarım ülkesidir ve devlet büyük ürünlerde fiyatları kontrol etmeye devam etmektedir. Suriye genellikle eski Doğu Bloğunun durumlarına benzeyen “planlama devleti” olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte son birkaç yılda, yeni “açık kapı politikaları” ve ekonomik serbestleşme politikaları uygulanmıştır (Rabo, 1996: 158–159).

Baas Partisi ideolojisi, tüm Suriyeli okul ve üniversitelerdeki müfredatın ayrılmaz bir parçası konumundadır. Parti aynı zamanda popüler örgütlere (örneğin, Kadınlar Birliği, Öğrenci Örgütü ve Köylü Birliği) ve tüm sendikalara hükmetmektedir. Bu açıdan bakıldığında, gönüllü sivil toplum organizasyonları açısından “sivil toplumun” Suriye'de neredeyse hiç olmadığı açıktır. Bağımsızlıktan sonrasında hem kadın hem de erkeklerin oy kullanma hakkı ve görevi vardır (Rabo, 1996: 159).

Köylü gençleri ve azınlıklar için seçkin bir alım yolu (ordu ile birlikte) olarak Baas Partisi, “*devletin sosyal bileşimi ile ekonomik liberalleşmeyi zorlayan temel sosyal güç konumundaki kurtarma burjuvazisi arasındaki ilk bölünmeyi*” sürdürmüştür. Parti, rejimin asıl güç kaynağı olan kentlerin köylülerle arasındaki ana bağlantısı olduğu için kolaylıkla kenara çekilememiştir. Egemen seçkinlerin ağırlıklı olarak Alevî olması, partiyi rejimin Sünni çoğunluk arasında desteği sürdürme kapasitesi açısından çok daha önemli hale getirmiştir (Hinnebusch, 2011:

100–111). Sünni çoğunluğun önemli hale gelme durumu, darbeler sürecinde kendini daha da göstermiştir.

Suriye’de Baas Partisi genel anlamıyla devlete eşit bir anlama sahip olmuştur. Baas Partisi’ne üye olanların sayısı zamanla çarpıcı bir şekilde artmış ve devlet sektörünün çoğunda istihdam için zorunlu hale gelmiştir. Kamu sektörü, ekonominin ana faktörü olmuş ve çok sayıda insan çeşitli alanlarda memur olarak istihdam edilmiştir. Baas’ın eğitim politikaları Suriyelileri yalnızca okur-yazar değil aynı zamanda nispeten iyi eğitilmiş bireyler haline getirmiş ve bu bireyler için devletin belirli bir eğitim seviyesinden sonra istihdam edilmeyi garanti altına almıştır (Rabo, 1996: 159).

1949’da ilki gerçekleşen darbenin ardından 1970’e kadar geçen süre Suriye için darbeler dönemi olarak ifade edilmektedir. Darbelerin içinde, Suriye siyasi tarihi açısından en kalıcı etkiyi bırakan darbe ise 1963 darbesidir, zira Baas Partisi bu darbe ile etkinlik kazanmaya başlamıştır. Baas Partisi, iktidara gelişinin akabinde, farklı görüşlerin bir araya geldiği Altıncı Ulusal Kongresini, Ekim 1963’te gerçekleştirmiştir. Karşıt görüşleri tek çatı altında bütünleştirici bir şekilde toplamayı amaçlayan bu kongrede, belirtilen eleştiriler ve öneriler doğrultusunda bir rapor hazırlanmış ve rapordaki görüşler yürürlüğe konmuştur. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda Baas Partisi ideolojisi değişmiş ve pan-Arabizm’den Leninist Sosyalizm’e geçmiştir (Pipes, 1990: 157–158). Mişel Eflak, ideolojisi değişen Baas Partisi’nin Genel Sekreteri olmaya devam etmiştir.

Suriye siyasi tarihinde ve Baas ideolojisinde kalıcı etki bırakacak olan Hafız Esad, Baas Partisi’nin 1963 darbesinden sonra aktif rol almış, Parti içindeki kutuplaşmada ve 1966 darbesindeyse ılımlı tarafa geçmiştir. İlimli taraf içinde zamanla beliren görüş ayrılıklarında ise Hafız Esad, pragmatik ve liberal tarafın temsilcisi haline gelmiştir (Özkoç, 2007: 157). Parti içi kutuplaşma çok geçmeden kendini göstermiş, Hafız Esad, 1966 yılında kansız bir darbeyle başa geçen Salih Cedid ile iktidar mücadelesine girmiş ve bu mücadeleyi 1970 yılında Cedid yönetimine karşı yaptığı darbe ile kendi lehine sonuçlandırmıştır. Başına geçtiği yönetimi şekillendirirken Hafız Esad, kendi gibi Alevi olan Cedid ile mücadele etmiş olmanın sağladığı duyarlılıktan yola çıkarak hareket etmiştir ki bu duyarlılık, kendisine en büyük tehdidin yine kendi cemaatinden geleceği fikridir. Oluşturduğu yönetimde, kendisine en yakın kişiler olan ailesine önemli görevler vermesi, yaşadığı mücadele sonrasında kendini güvence altına alma ihtiyacının sonucudur.

Ailesindeki tüm erkekleri Parti üyesi yapmak ve gerek partide gerekse ordu ve hükümette onlara önemli görevler vermek de aynı ihtiyacın sonuçlarıdır (Dam, 2000: 122).

Hafız Esad denetimi eline aldıktan hemen sonra, iktidarın siyasal alt yapısında düzenlemeye gitmiş, 16 Şubat 1971’de, siyasal katılım adına küçük bir adım sayılabilecek olan 173 üyeli Halk Meclisi’ni (majlis al-shaab) oluşturmuştur (Arı, 2008: 460). Meclisteki koltuk sayılarının dağılımı Hafız Esad’ın, her partinin katılımını sağlayarak siyasi desteğini arttırmayı ve tabanını genişletmeyi hedeflediğini göstermiştir. Meclisi 85 Baas, 40 Milliyetçi ve Sol Parti üyesi, 48 çeşitli işçi örgütü, köylü ve meslek organizasyonlarının temsilcileri oluşturmuştur (Şen, 2010: 270–271). Böylece Hafız Esad, Baas Partisi üyelerinin etkin sayısı ile birlikte, Milliyetçi kesimin ve köylü sınıfın da söz hakları olduğu mesajını vererek, toplumun her kesimine hitap etmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanlarda Baas Partisi’nin Ulusal Kongresi’nde, Parti’nin ideolojik ve siyasi anlayışında da değişikliğe gitmiştir. Hafız Esad’ın amacı, rejimi Milliyetçi Sosyalist çizgiden çıkarmak yerine, Düzeltme Hareketi (Hareketü’l Tahsis) ile yeniden restore etmek olmuştur (Hinnebusch, 2001: 61). Böylece 1970’de uyguladığı Düzeltme Hareketi ile Hafız Esad, 1960’ların ideolojisini geride bırakmış ve pragmatizm düşüncesini ortaya koymuştur (Sukkar, 1994: 26).

Hafız Esad, iktidara geldikten hemen sonra, ülkede yapacağı Düzeltme Hareketi’ne ekonomiden başlamıştır. Suriye’nin bölgedeki konumunu güçlendirmeyi ve Arap dünyasında söz sahibi olmayı hedefleyen Hafız Esad, vatandaşlarının ve ülkesinin ekonomik gücünü arttırmak için çabalamış ve güçlü bir Suriye imajının ekonomik güçle birebir bağlantısının farkında olduğunu gösteren bir çizgide ilerlemiştir. Ekonomi konusundaki çizgisi Baas ideolojisinden farklı olan Hafız Esad, Arap Sosyalizmi yerine liberalleşmeden yana bir ekonomi politikası izlemiştir. Hafız Esad, şehirli Sünni girişimci sınıfın desteğini kazanmak amacıyla ekonomik liberalizasyonu tanıtmıştır (Dekmejian, 1991: 198). Böylece iç politikada desteğini arttırarak dış politikada daha güçlü olmayı hedeflemiştir.

Hafız Esad, komünist bir ülkenin, kendi ülkesindeki komünist hareketleri destekleyeceğinden endişelenmiş ve bu yüzden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile ilişkilerini sınırlı tutmuştur. Ancak Suriye Komünist Partisi, Baas rejiminin yarı-sosyalist ekonomi politikasına bakılmaksızın kapitalist içgüdüleri ve girişimcilik becerileri oldukça gelişmiş olan ve nüfusunun çoğunluğu

Müslümanlardan oluşan Suriye’de her zaman çok küçük ve etkisiz kalmıştır (Drysdale ve Hinnebusch, 1991: 151). İktidarının ilk üç yılında sınırlı ve kontrollü bir yaklaşımda bulunan Hafız Esad, 1973 Arap–İsrail Savaşı’nın ardından SSCB’ye karşı politikasını değiştirmiştir. Suriye’nin İsrail ile olan mücadelesi Hafız Esad’ın SSCB’ye bakışını değiştirmiş, SSCB Suriye için önemli bir kaynak, büyük bir silah tedarikçisi ve kendi rejim politikalarına uygun bir işbirlikçi olarak görülmeye başlanmıştır (Golan ve Rabinovich, 1979: 214).

1963 darbesiyle söz sahibi olmaya başlayan azınlıkların etkinliklerine tepkilerin doğması ve bu tepkilerin isyana dönüşmesi de çok sürmemiştir. 1964’da Suriye bu anlamda kargaşanın dorukta olduğu dönemlerinden birini yaşamıştır. 1950’lerde Suriye’de kendine siyasi kimlik edinmiş olan Müslüman Kardeşler, azınlıkların etkinliklerine karşı isyancıların öncüsü konumuna gelmiştir (Seale, 1989: 92–94). Baas Partisi bir darbeyle iktidara gelmeden önce 1960’ların sonunda, Müslüman Kardeşler ve diğer dini partiler yasaklanmıştır.

12 Mart 1973’te yapılan referandumla Suriye, Başkanlık sistemini kabul etmiştir. 1973 Anayasası (Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası, 1973) devlet başkanına geniş yetkiler sunmuştur. Anayasa ile edilen yetkiler, muhtemel muhaliflerin siyasetten uzaklaştırılmasını kolaylaştırmıştır. Hafız Esad, yönetimi tabana yaymak iddiasıyla ‘kilit olmayan’ noktalara Sünni çoğunluktan kimselere görev vermiş olsa da özellikle Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Suriye kolu muhalefetin merkezi haline gelmiştir. Benzer bir muhalefet de zaman zaman iktidarda bulunan Esad ailesinin diğer üyelerinden yükselmiştir (Atlıoğlu, 2007: 51; Özkoç, 2007: 133). Suriye’nin ilk defa bir Nusayri devlet başkanının olması, Nusayri olmayan kesimde hali hazırda rahatsızlık yaratmış iken, Anayasa’da devletin dininin İslam olduğuna ilişkin ibarenin kaldırılması tepkilere neden olmuştur (Ayubi, 1993: 106; Özkoç, 2007: 189; Şen, 2010: 271).

1970’lerde Baas Partisi ile Müslüman Kardeşler arasındaki çatışmalar meydana gelmiştir. Müslüman Kardeşler’in kadroları, memurları ve parti görevlilerini öldürmüş ve Suriye'nin çeşitli yerlerinde saldırılar düzenlemiştir. Hama’da yaşananların sonucu çok ağır olmuştur, öldürülen insan sayısına ilişkin tahminler yaklaşık otuz bin ile ifade edilmektedir (Rabo, 1996: 166). Müslüman Kardeşler tarafından bakıldığında katliam olan Hama Olayları, Hafız Esad yönetimi ve Hafız Esad’ın mensubu olduğu Alevi nüfus tarafından, varlığını korumak için gösterilmiş bir reaksiyon olarak görülmektedir. Bunun sebebi ise Müslüman

Kardeşler'in aşırılıkçı uygulamalarıdır. Müslüman Kardeşler'in, öldürülmesini Allah'a itaat olarak gördükleri Aleviler'e karşı uyguladığı baskılar (Ayubi, 1993: 105) 1976'dan sonra giderek artmıştır. Tüm Sünniler'i Cihad'a çağıran bildiriler yayınlamaya, Alevi çocukların okuduğu okullara saldırılar düzenlemeye başlamışlardır. 16 Haziran 1979'da Halep Topçu Okulu'nda, çoğunluğu Alevi olan 60'tan fazla askeri öğrenciyi katleden Müslüman Kardeşler, Temmuz 1980'de de Hafız Esad'a suikast girişiminde bulunarak muhalif saldırılarına devam etmiştir (Pipes, 1990: 182).

Çatışmaların 1979'da artması ve süreç içinde yaşanan gelişmeler sonrasında 1982'de Suriye ordusu Hama kentine bir saldırı düzenlemiştir. Bu saldırının, siyasi görüşleri veya dini/ etnik kökenleri ne olursa olsun, çok sayıda Suriyeli için sembolik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Modern Suriye'nin ortaya çıkmasından çok önce, Hama güçlü Müslüman/İslami örgütlerin merkezi haline gelmiştir. Buna karşılık Suriye'de, güç kazanan İslami örgütler için devlet kontrolüne muhalefet etmenin ve İslami değerlere bağlılığın suç sayıldığı boyutlara varılmıştır (Rabo, 1996: 165–166).

1970'lerin sonlarında içerideki muhalif hareketler ve dışarıda özellikle Arap-İsrail savaşlarının sonucundan kaynaklı yaşanan siyasi sorunların bir araya gelmesi, gelirleri ve üretimi düşüren iktisadi sorunlarla dolu bir on yıllık sürecin habercisi olmuştur (Roger ve Pamuk, 2002: 207). 1980'li yıllar da Suriye'nin ekonomik kalkınmadan ziyade, yardımların da kesintiye uğramasıyla, gerilemeye başladığı yıllar olmuştur. En büyük sorunu sermaye eksikliği olan Suriye'nin ekonomisi, öncesinde aldığı yardımlarla büyümeye bağlı kaldığından, yardımların kesilmesi ve alınmış yardımların iyi değerlendirilememesi, Suriye'yi kaçınılmaz bir ekonomik krize sürüklemiştir. 1973 Petrol Krizi sonucu dünya genelinde petrol fiyatları ve taleplerinin düşmesi sebebiyle Körfez ülkelerinin kaynaklarının azalmasıyla eş zamanlı olarak İran-Irak Savaşı'nda Suriye'nin uyguladığı politika, ülkeye sermaye girişinin önemli ölçüde azalmasıyla sonuçlanmıştır (Ghanem ve diğerleri, 2007: 3; Sukkar, 1994: 27).

Suriye hükümeti, krizin derinleştiği 1980'ler boyunca bile belirli reform planları için, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF)'nden, bağımlılığı içerebilecek destek kredisi ya da diğer IMF yardımlarını talep etmemiş; ya da Dünya Bankası ile devamı gelebilecek düzenleme planları üzerine anlaşma yapmamıştır (Perthes, 1997: 203). Bunların yerine 10 No'lu Yatırımcı Yasası

yürürlüğe konulmuştur. 1991’de yapılan 10 No’lu Yatırımcı Yasası, Hafız Esad’ın, Suriye’yi dış güçlere bağımlı hale getirebilecek düzenlemeler veya anlaşmalar yapmak yerine, ekonomisini kendi iç imkânlarıyla iyileştirebileceği yöntemleri tercih etmesi bağlamında, ekonomik liberalizasyon politikasının en önemli parçası olmuştur (Kienle, 1994: 116).

1991’de Suriye, yeniden dış yardım almaya başlamış ve böylece ekonomisini kendi çabalarına ek olarak aldığı yardımlarla daha da iyileştirme çabasında olmuştur. Şubat 1991’de Avrupa Topluluğu, 1986’daki ekonomik yardımı dondurma kararını iptal ederek 200 Milyon dolarlık şartlı kredi paketi hazırlamış, [...], Kuveyt Arap Ekonomik Kalkınma Fonu Aralık 1990’da alt yapı projelerinde kullanılmak üzere 100 Milyon dolar vermiştir (Lawson, 1995: 27). 1990’daki Körfez Krizi’nin de Suriye ekonomisine olumlu etkileri olmuştur. Suriye’nin bu savaşa katılımıyla gerçekleştirdiği politikanın ekonomik sonuçları, 90’lı yılların ilk yarısında krizin etkilerini azaltmasıyla sonuçlanmıştır çünkü aldığı yardımlar bu savaşa katılımının ödülü olarak verilmiştir (Seifan, 2011: 10). Böylece Suriye, kendi birikmiş para rezervinden ve ekonomisindeki diğer sektörlerden kaybettiklerini telafi edebilmiştir (Zisser, 1992: 729). Fakat liberalizasyon politikasının temel taşı sayılan 10 No’lu Yatırım Yasası’nın devamının gelmemesi veya bu yasanın geliştirilmemesi, sonraki süreçlerde ekonomik büyümenin yavaşlaması sorununu beraberinde getirmiştir (Seifan, 2011: 10). Ekonomik yapının güçlü olmaması, toplumsal bütünlüğün sağlanmasını veya korunmasını engelleyen önemli bir faktördür. Bu durum, olası savaşların Yeni Savaşlara dönüşmesine etki eden unsurlardan biridir. Suriye’nin ekonomik yapısını ve süreç içinde yapılması planlanan ve yapılamayan değişiklikleri de Suriye Savaşı’nın Yeni Savaşlara dönüşmesine etki eden unsurlar arasında değerlendirmek gerekmektedir.

2.1.4 Suriye’de Kadının Toplumsal Konumu

Suriye’de başlayan savaşın Yeni Savaşlar formuna dönüşmesine ve bu şekilde devam etmesine katkı sağladığı belirtilen kimlik farklılıkları, istikrar sağlanamamış siyasi ve ekonomik politikalar gibi nedenlere kadınların toplumsal konumları ve ataerkillik de bir neden olarak eklenmektedir (Rabo, 1996; Wigwe ve Akani, 2018: 76; Seifert, 2018: 3). Buradan hareketle bu bölümde, öncelikle Suriye’de yaşayan kadınların sahip oldukları hakları, yaşam biçimleri, temsiliyetleri hakkında gerekli bilgiler verilecektir. Bilindiği üzere, hukuki olarak

mevcut olan her karar, yaşama aynı oranda tesir etmemektedir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerin başında kültür, gelenek, inanç gibi içinde bulunulan coğrafyaya özgü yazılı olmayan ve yapılageliş haline gelen uygulamalar gelmektedir. Suriye, bu uygulamaların, yazılı kanunlardan daha önemli olduğu ülkelerden biridir.

Suriye'nin ataerkil toplum yapısını incelemek çalışmanın bütünlüğü açısından önemlidir. Ortadoğu'daki ülkelerde olduğu gibi Suriye'de de ataerkil toplum yapısı mevcuttur. Ataerkil toplum yapısında aile kavramına, ailenin erkeklerine ve yaşlılarına öncelik verilmesi ve ailenin diğer üyeleri tarafından buna uyum sağlanması beklentisi üzerinden vurgu yapılmaktadır. Bu vurgunun benimsenmiş olmasıyla ortaya çıkan ataerkil toplum yapısında; ailelerin erkek ve yaşlı üyelerinin, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel anlamda kadınlardan ve gençlerden üstün oldukları ifade edilmektedir (Joseph, 1996: 14–16). Suriye, ataerkil bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, bir ailenin namusu ve şerefının, ailedeki kadınların namusuna bağlı olması anlayışı, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünün temelini oluşturmaktadır (Forestier, 2017: 1).

Kadınlara 1949 yılında seçme hakkı tanınan Suriye'de, 1973 Suriye Anayasası'nın 45. Maddesi ile devletin, kadınların siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama etkin ve tam olarak katkıda bulunmalarını sağlayacak tüm fırsatları sağlayacağı ifade edilmektedir (Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası, 1973). Buradan yola çıkarak, kadın haklarının Anayasa ile korunduğu ve kadına erkeklerle eşit haklar tanındığı yorumunu yapmak mümkündür. Fakat aynı Anayasa'nın 3. Maddesi'nde geçen "Devlet Başkanı'nın dini İslam'dır. İslam hukuku yasamanın ana kaynağıdır" ifadesi, 45. Maddenin uygulama alanının daralmasıyla sonuçlanmıştır. Kadınların, yasalar önünde eşit haklara sahip olmalarına karşın evlenme, miras, boşanma gibi davalarda İslam Hukuku uygulamaları söz konusu olduğunda, anayasada bahsedilen eşitliğin sağlanamadığı görülmektedir.

Kelly ve Breslin'in 2010 yılında Suriye ile ilgili yaptıkları araştırmada, ataerkil yapının kadınları ev içinde ve ev dışında cinsiyete dayalı şiddete maruz bıraktığı, aile içi şiddetin de yaygın olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu tür istismarlar yasadışı değildir; örneğin eşe tecavüz, yasal tecavüz tanımı altında cezalandırılabilir bir suç olarak kabul edilmemektedir (Kelly ve Breslin, 2010: 2). Dahası, kadının tecavüzcüsüyle evlendiği koşulda tecavüzcünün hiçbir ceza almadığı ve ailelerin sosyal baskıdan kurtulmak için zaman zaman bu yolu tercih

etmeleri durumu mevcuttur (USDS, 2009). Yasalar, kadınların hukuki olarak korunaksız olduğu gerçeğinin altını çizer niteliktedir. Namus cinayetleri Suriye’de hafifletici sebepler arasındadır ve 2009’da Ceza Kanunu’nda değişiklikler yapılmış olsa da uygulamada bir değişiklik olmamıştır (Kelly ve Breslin, 2010: 2–4). Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu raporunda, Suriye’de kadınların, yaşları ve medeni durumları, eğitim ve ekonomik durumları ayırt edilmeksizin, her durumda ve her yerde cinsiyete dayalı şiddet karşısında mağdur oldukları ve bu şiddetin çocukluktan itibaren başladığı ifade edilmektedir (UNPFA, 2019: 20–26).

Suriyeli kadınların yaşamlarını daha da ciddi şekilde etkileyen hususlar, bütünüyle Kişisel Statü Kanunu’nda yer alan ve çoğunlukla şeriatan türetilmiş olan evlilik, boşanma ve çocuk velayeti yasalarıdır (Shaaban, 1998: 109). 1953’de oluşturulan Kişisel Statü Kanunu’nda yer alan maddeler kadının aleyhine işleyen süreçlerin önünü açar niteliktedir (Mousa, 2018: 2). Örneğin, Müslüman kadınların Müslüman olmayan erkeklerle evlenememeleri gibi bir kısıtlama vardır (Tabet, 2005: 26). Bu kısıtlama erkekler için geçerli değildir. Benzer şekilde kadınların, onlardan sorumlu bir erkeğin izni olmadan evlenmesi de yasaktır (Kelly ve Breslin, 2010: 7–8). Kişisel Statü Kanunu ile belirlenmiş olan bu yasaklar, kadınların özgürlüklerini sınırlayan örneklerden bazılarıdır. Evlenme, boşanma, miras, çok evlilik, vasilik gibi birçok konuda erkeği önceleyen maddeleri içeren kanunla ilgili 1975 ve 2003’de olmak üzere iki kere düzenlemeye gidilmiş olsa da kadının mağduriyetini ortadan kaldıracak düzeyde bir düzeltme yapılmamıştır (Mousa, 2018: 7–8).

Kişisel Statü Kanunu ile ilgili vurgulanması gereken bir özellik de Suriye’deki farklı inançların kendi Kişisel Statü Kanunu’nun olmasıdır. Fakat çocuk velayeti, miras ve evlat edinme yasaları din ayırt edilmeksizin Şeriata dayalı Kişisel Statü Kanunu’na tabiidir. Bölümde bahsedilen Kişisel Statü Kanunu, Şeriata dayalı olan yasadır. Suriye’de Şeriat mahkemeleri olduğu gibi Adalet Bakanlığı’na bağlı mahkemeler de vardır ve bu mahkemeler ‘adil’ bir yargı sistemi uygulayarak kadına birey muamelesi yapmaktadırlar. Kelly ve Breslin (2010: 5), “*Bir kadının ifadesinin delil değeri, onun davasını hangi mahkeme sisteminin dinlediğine bağlıdır*” ifadesiyle, Şeriat Kanunu’nda yer alan ve kadının ifadesini erkeğin yarısı sayan uygulamaya atıfta bulunmuşlardır. Müslümanlar için Kişisel Statü Kanunu’nun, mahkemelerin Şeriatı yorumlamasına ve uygulamasına bağlı olarak

değişmesi, farklı yer ve zamanlarda farklı uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olacak türde bir ikilem yaratmaktadır (USDS, 2009).

Kişisel Statü Kanunu'na benzer şekilde Vatandaşlık Yasası'nda yer alan maddeler de kadınların uzun yıllar cinsiyet ayrımına maruz kalmasına sebebiyet vermiştir. Bunlardan biri; çocuğuna sadece erkeklerin vatandaşlık verebilmesi maddesidir. Bu madde, kadınların Suriyeli olmayan birinden çocuk sahibi olmaları durumunda çocuklarını Suriye vatandaşlığına geçirememesi sorunuyla karşılaşmalarına sebep olmaktadır (Tabet, 2005: 27). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (The Organization for Economic Co-Operation and Development-OECD) Bu koşullarda doğan çocukların vatansız olmaktan kaynaklı birçok sorunla da karşılaşacağı sonucu vurgulamaktadır (OECD, 2019).

Baas rejiminin 1973 Anayasası ile birlikte kadın haklarına yönelik hukuki düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi kanun önünde kadınların eşit olduğu ve her alanda devlet tarafından destekleneceği ifade edilmiştir. Kadınların eğitim ve iş yaşamındaki ilerlemelerine katkı sunmak da bu düzenlemeler arasında yer almıştır. İlk 6 yıllık eğitimin hem kızlar hem erkekler için zorunlu hale getirilmesi, kamu sektöründe erkekler kadar kadınlara da yer verilmesi, çalışan kadınların doğum izinlerinin olması ve kamusal kreşlerin bulunması yapılan düzenlemeler arasındadır (Rabo, 1996: 159). 3 Mart 2010'da yayımlanan Freedom House'un Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Kadın Hakları 2010 özel raporuna göre; bu düzenlemeler sonucunda kadınların okuma yazma oranlarının 1981'de yüzde 37'den 2007'de yüzde 76'ya, işgücüne katılım oranlarının ise aynı dönemde yüzde 12'den yüzde 31'e yükseldiği görülmüştür (Kelly ve Breslin, 2010: 2).

Baas rejiminin, Anayasal düzenlemelerin öncesinde de kadınlara yönelik çalışmalar yaptığını ifade etmek gerekir. 1967 yılında kurulan Genel Kadınlar Birliği (General Union of Women) Derneği'nin devlet desteğini arkasına alarak kurulmuş olması bunun bir örneğidir. Derneğin amacı; kadınların her alanda karşılaştıkları, hayatlarını kısıtlayan faktörlerin ortadan kaldırılmasıyla gelişmelerinin sağlanmasına katkı sunmaktır ve bu Suriye Anayasası'nın 45. Maddesiyle örtüşen bir amaçtır (Ventura, 2018: 354). Kadınların, birçok meslek gurubunda temsiliyet hakkı kazandığı ve mecliste de sandalyelerin çeyreğini elde ettiklerini kabul etmekle beraber, bu kadınların devlet tarafından seçilen kadınlar

olduğunu ifade eden Rabo, Suriye'nin bu uygulamasını '*Devlet Feminizmi*' olarak tanımlamaktadır (1996: 160–161).

Ventura (2018: 354–358), çalışmasında yer verdiği veriler ışığında, devletle bütünlük içinde çalışan derneğin, kadınların, okuma yazma oranlarının, özellikle de üniversiteye giden kadın sayısının gözle görülür derece artmış olmasında, tarım dışındaki sektörlerde ekonomik hayata katılmada (1991'de %21 iken 2007'de %29), parlamentoda yer alma oranlarının artmasında (1971'de %2'den 1990'da %9.6'ya ve 2007'de %12.4'e), özellikle kırsalda sağlıklı üreme, aile planlaması gibi konularda farkındalıklarının artmasında önemli katkısı olduğunu ifade etmektedir. Ancak Suriye'de kadınların bağımsız şekilde örgütlenmesi yasal değildir, tüm sivil toplum kuruluşları kayıt yaptırmak ve lisans almak zorundadır. Çoğunlukla da kadınların, tüm kadınları temsil ettiği iddia edilen Genel Kadınlar Birliği çatısı altında toplanmaları tavsiye edilmekte, aksi durumlarda oluşturulan birleşimler birçok kısıtlama ile karşı karşıya kalmaktadır (Bellafronto, 2005). Buna bir örnek 2009 yılında yaşanmıştır. Kadınlar Günü vesilesiyle bir müzikal düzenlemek isteyen bir kadın aktivist, lisanssız bir partiye üye olmaktan askeri mahkemece yargılanmış ve 3 ay hapis cezası almıştır (Human Rights Watch, 2010).

Kadın haklarına yönelik yapılan düzenlemelerin her alanda kendine uygulama alanı bulduğunu söylemek güçtür. Örneğin kadınlar 1975 yılında hukuki düzeyde görev almaya hak kazanmış olsalar dahi, 2010 yılı itibariyle kadın hâkim ve savcı oranının, genelin yüzde 13'ü gibi az bir sayıda kalması ve yoğunluğun daha çok Şam'da olması kadınların yargı sistemine güven duymalarının önündeki bir engeldir çünkü temsiliyetleri oldukça düşüktür (Kelly ve Breslin, 2010: 5). Özellikle oranların Şam'da yoğunlaşması ve kırsallarda hali hazırda gelenek-görenek, inanç gibi değerlerin baskın olması ve bunların dava kararlarını etkilemesinin önünün açık olması, kırsaldaki kadınların olası bir dava durumunda daha fazla hak kaybına uğramasına sebep olacağı yorumunu doğurmaktadır.

Suriye'de kadınlara yönelik çalışmaların, 2000 yılında Beşar Esad'ın Devlet Başkanı olmasıyla birlikte arttığı sıklıkla ifade edilmektedir. Bu düşünceye sebep olan gelişmelerden biri, Suriye'nin, BM'nin dokuz temel insan hakları sözleşmesinden biri olan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW)'nin 2003 yılında onaylamasıdır (United Nation, 2005). Fakat Suriye Anayasası, ilgili sözleşmenin etkili şekilde

uygulanmasına uygun değildir ve bununla ilgili çekincelerini de ifade etmişlerdir. Sözleşme gereği yapılan düzenlemeler de birkaç somut değişiklikle sınırlı kalmış, örneğin Vatandaşlık Yasası değişmemiştir (Kelly ve Breslin, 2010: 10). 2003’de CEDAW’ın, çelişkili maddelerine rağmen imzalanmasının yanı sıra, Kişisel Statü Kanunu’nda da bir takım değişikliklere gidilmiştir. Kadınlar açısından en önemlisi, boşanma durumunda çocuklarının velayetlerini alabilmelerinde erkek çocuklar için 9, kız çocuklar için 12 olan yaş sınırının, sırasıyla 13 ve 15 yaşlarına yükseltilmiş olmasıdır (USDS, 2005).

2004 yılında, kadınların ve çocukların sosyal statülerini gözden geçirerek onlara verilecek hizmetlerin belirlenmesini sağlayan STK’lar ile koordineli bir şekilde çalışması planlanan Suriye Aile İşleri Dairesi’nin kurulması bir diğer gelişmedir (USDS, 2005). Bu bağlamda 2004 yılının Aralık ayında kadına yönelik şiddetle ilgili seminerler düzenlenmiş ve tüm devlet kurumlarının temsilcileri ile STK’ların temsilcilerinin bu seminere katılması istenmiştir (USDS, 2006). 2006 yılında, Suriye Katolik cemaatini kapsayan ve kadınların evlilik, miras ve çocuk velayeti konusunda erkeklerle eşit haklara sahip olduğu hükümlerini içeren bir Kişisel Statü Kanunu kabul edilmiştir. Bu gelişmeyi Kelly ve Breslin (2010: 10), Katolik kadınları olarak küçük bir kesime hitap etmesine rağmen kadın haklarının iyileştirilmesi anlamında önemli bir gelişme olarak yorumlamıştır.

Beşar Esad’ın hem eğitim hem görünüm itibarıyla Batılı olan eşi Esmâ Esad’ın kadınlara yönelik attığı adımlar da kadın konusunun söz konusu yönetimce önemsendiği izlenimini vermiştir. Bu izlenimin sebebi, Esmâ Esad öncülüğünde kurulan ve amacı kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını arttırmak olan STK’lardır. 2001 yılında Suriye’nin kırsal alanlarında sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirmeyi amaçlayan Suriye Bütünleşmiş Kırsal Gelişim Fonu (The Fund for Integrated Rural Development of Syria-FIRDOS) ve 2003 yılında, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta daha fazla yer almasını sağlamayı amaçlayan Kadınların Ekonomik Kalkınmadaki Rolünü Modernleştirmek ve Etkinleştirmek (Modernizing and Activating Women’s Role in Economic Development-MARWED) adlı STK’lar Esmâ Esad’ın öncülüğünde açılmıştır. STK’ların yanı sıra 2000 yılından sonra hedef kitlesi kadınlar olan yeni yayınevleri ve internet siteleri de açılmıştır. 2002’de kurulan EtanaPress ve 2005’de açılan The Syrian Women website bunlara örnektir (CEDAW, 2005: 25–29)

Kadınlar için atılan somut adımlardan biri de 2005 yılında açılan ve korunmaya muhtaç kadınların sığınmasını hedefleyen Oasis sığınma evidir. Amerika Birleşik Devletler (ABD) Dışişleri Bakanlığı'nın 2008 raporunda, Şam'da açılan sığınma evinin, açıldığı zamandan itibaren 20 binden fazla kadına destek verdiği raporlanmıştır (USDS, 2009). Geçmiş zamanlarda Suriye'nin gündeminde olmadığı halde özellikle Irak Savaşı sonrası arttığı ifade edilen insan ticareti mağduru kadınlar için ilk sığınma evi de 2008 yılında açılmıştır (Kelly ve Breslin, 2010: 10; Yousuf, 2009). Kalkınmada Kadının Rolü Derneği adlı Suriyeli bir kuruluş tarafından açılan ilk sığınma evinden sonra, ikinci sığınma evi de Halep'te 2010 yılında Uluslararası Göç Örgütü tarafından açılmıştır (Bhat, 2015).

Esmâ Esad'ın öncülüğünde 2005 yılında Şam'da düzenlenen Uluslararası İş Kadınları Forumu ve 2008 yılında yine Şam'da düzenlenen "Kadının Toplumdaki Rolünün Yeniden Şekillendirilmesi" konferansı gibi etkinlikler de kadın konusuna önem verildiğinin göstergesi olabilir. Fakat Esmâ Esad'ın Ocak 2010'da hükümetin "sivil toplumun çalışması için daha fazla alan açmak istediği" ifadesine rağmen, Suriye'nin güvenlik hizmetleri talepleri reddetmeye devam etmiştir. Suriye'de her türlü örgütün kurulmasını yöneten ve güvenlik hizmetlerine kayıt taleplerini reddetmesi için yetki veren 1958 Dernekler ve Özel Toplumlar Kanunu (93 sayılı), hükümetin, "*ülkenin insan hakları kaydını eleştirebilecek veya siyasi meseleleri tartışabilecek bağımsız örgütleri kaydetmeyi reddetmek için*" güvencesi olmuştur (Human Rights Watch, 2011). Buradan da anlaşılacağı gibi Esmâ Esad, özellikle STK'ların daha aktif olması konusunda çeşitli adımlar atmış olsa da yasaların değişmesinde etkili olamamıştır. Evita'nın (2014) yapmış olduğu bir analizde, Murhaf Jouejati'nin şu yorumuna yer verilmiştir: "*Kadınlar Batı'da sahip oldukları tüm haklardan yararlanamıyorlarsa, bu biraz muhafazakâr Suriye toplumunun bir sonucudur*".

Kimlikleri doğrultusunda ayrıştırılmış Suriye'de, her kimliğin kendi içinde aynı zamanda kadın-erkek ayrımını da yaşadığı düşünüldüğünde, Yeni Savaşlar için zemini hazır bir alanın olduğu görülmektedir. Kadınların erkeklerden daha az haklara sahip olduğu fakat ailenin korunması görevinin de kadınlarda olduğu böylesi toplumlarda ortaya çıkan savaşlar, kadınların hedef olmasının önünü açmaktadır. Yeni Savaşlara örnek gösterilen savaşların yaşandığı Bosna, Irak gibi yerlerin belirgin ortak özelliklerinden biri de ataerkil toplum yapılarının olmasıdır.

2.1.5 Beşar Esad Dönemi: ‘Şam Baharı’nın Karşılanamayan Beklentileri

Suriye Savaşı, Beşar Esad yönetiminin onuncu yılından sonra başlamıştır. Bu on yıllık sürecin nasıl yönetildiği savaşın başlamasına etki eden unsurlar açısından önemli nedensellikler oluşturmaktadır. Yeni Savaşların nedeni olarak gösterilen uygulamalar devam etmiştir. Beşar Esad yönetimi sonrası sürecin analiz edilmesi, günümüzde yaşanmakta olan savaşın iç ve dış nedenselliğinin anlaşılması açısından da önem arz etmektedir. Bu sebeple bu başlık, Beşar Esad’ın başkanlık süreci, reform hareketleri, iç ve dış politikası, ekonomik açılımları gibi olguları ele almaktan ziyade, günümüzde yaşanmakta olan çatışmalara zemin hazırladığı düşünülen, yapılan ve yapılmayan faaliyetleri değerlendirecektir.

Hafız Esad ve Baas Partisi, yönetimi süresince siyasi muhalefeti büyük ölçüde bastırmıştır. Hafız Esad’ın muhalefeti bastırma konusunda özellikle Hama olaylarında görüldüğü gibi şiddete başvurmaktan çekinmemesi, tüm toplumun desteğini sağlamak konusunda başarısızlığı beraberinde getirmiş, dolayısıyla göreve geldiği zamanlardaki reformist iddiası gerçekçiliğini yitirmiştir. Suriye Anayasası, Baas Partisi’nin iktidar partisi olmasını ve hükümetin, işçi ve kadın grupları gibi popüler derneklerde çoğunluğa sahip olmasını sağlamıştır. Baas Partisi ve diğer dokuz küçük bağımlı siyasi parti, 1971’de kurulan Ulusal İlerici Cephe’yi (National Progressi ve Front-NPF) oluşturmaktadır. NPF, vatandaşların yasal siyasi parti katılımı için tek çerçeveyi temsil etmiştir. NPF de Baas Partisi kontrolünde olmuş ve parti siyasi sistemin tek parti karakteri olarak kalmıştır (EMHRN, 2013: 4-5).

Suriye için Hafız Esad’ın devlet başkanı olması, bağımsızlık sonrası süreçler ve darbeler dönemi göz önünde bulundurulduğunda, bir dönüm noktasıdır. Yönetim açısından istikrarlı bir otuz yıl geçirilmiştir. Yönetimde kaldığı otuz yıl boyunca iç ve dış politikada çok inişli çıkışlı zamanlar olsa da tüm bu süreçlerde aynı yönetimin başta olması, Hafız Esad’ın politik anlamda istikrar sağladığı yorumunu yapmak için yeterli sayılabilmektedir. Kendisinden sonra, oğlu Beşar Esad’ı başkanlığa hazırlamış ve sonrasında Beşar Esad’ın devlet başkanı olmasını sağlamıştır. Beşar Esad, gerek aldığı eğitim ve sahip olduğu kültürel birikim, gerekse de halk nezdindeki olumlu algısıyla geniş bir kesimin kabulünü kazanarak göreve başlamıştır. Fakat bu genel kabulün de bir ön hazırlık sonrası olduğunu göz

ardı etmemek gerekir. Atlıoğlu (2007: 32–33), Beşar Esad'ın başkanlığa hazırlık sürecinin üç aşaması olduğunu ifade etmektedir. Birinci aşama; öncesinde sahip olmadığı askeri eğitimi alması, ikinci aşama; toplumda ve ulusal, uluslararası siyasi arenada meşruiyet kazanması, üçüncü aşama ise; kendisine karşı oluşabilecek her türlü muhalif hareketi bertaraf etmek üzere belirli kişilerin kendi çevresinden uzaklaştırılması şeklinde özetlenebilmektedir.

Başkanlığa hazırlanma sürecinden sonra halk nezdinde olumlu bir intibaya sahip olan Beşar Esad, rejimi modernize etmekle ilgili gündemle iktidara gelmiştir. Bu sürecin yarattığı iklim Şam Baharı olarak ifade edilmiştir. 2001 yılındaki Şam Baharı'nda Beşar Esad, reformist bir gündemi zorlamak için elini güçlendirmek adına rejimin kemikleşmiş yapısına meydan okumaya başlamıştır. Bu adımlarla, Hafız Esad'ın kişisel yönetiminden sonraki süreçte kurumların belli oranda canlanmasına neden olduğu ileri sürülmektedir (Hinnebusch, 2001: 113).

Beşar Esad'ın ilk adımları sayılan reformları sonucunda üniversitelerde ve ortaokullarda zorunlu ideolojik eğitimin sona ermesi sağlanmış, parti üyelerinin üniversite yerlerine erişimi ile ilgili ayrıcalıklarının azalması beklenmiştir. Kamu hizmetinde diğer işlerde ortaya çıkan kayırmacılıktaki düşüş, partiden hükümete ve dolayısıyla kırsal alanlardan eğitilmiş kent sınıflarına bir güç kayması yaratmıştır (Hinnebusch, 2001: 113). Reformların toplumsal açıdan en önemlisi, yeni dönemden ve Beşar Esad'ın tutumundan cesaretle aydınlar tarafından imzalanmış olan bildirmede talep edilenler doğrultusunda atılan adımlar olmuştur. Söz konusu bildirme, 2000 yılının Eylül ayında 99 katılımcının imzasıyla açıklanmıştır ve içerik olarak Olağanüstü Hal Yasası'nın kaldırılması, siyasi tutukluların serbest bırakılması gibi genel af yasasını içermiştir (Atlıoğlu, 2007: 75; Ayhan, 2011: 31).

Beşar Esad yönetimi bu taleplere karşılık vermiş ve yaklaşık 600 siyasi tutukluyu serbest bırakarak ve Mezzeh hapishanesini kapatarak yenilikçi olduğu yönündeki izlenimleri destekler bir tutum sergilemiştir. Bu gelişmeler ışığında esen olumlu rüzgârlar daha sonra aydınlar tarafından yeni bir talepler listesinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu sefer 1000 kişi tarafından imzalanan bildirmede parti kurma, çok partili hayat, toplanma, örgütlenebilme gibi daha geniş anlamda haklar talep edilmiş fakat taleplerin artması yönetimin meşruiyetini kaybetme noktasına gelecek ölçüde muhalif grupların güçlenmesine sebep olacak endişesini ortaya çıkarmış ve akabinde yeni bir tutuklama dalgası başlamıştır (Acar, 2013: 130; Atlıoğlu, 2007: 74–76; Ayhan, 2011: 32). Beşar Esad'ın yönetime gelmesiyle

birlikte taleplerin dile getirilebilir olması bile son derece ileri bir adım gibi görünürken, bu sürenin kısa sürmesi ve yeni bir tutuklama dalgasının başlaması, olumlu görüntüyü kısa sürede ortadan kaldırmıştır.

Beşar Esad yönetimi meşruiyetini korumak ile özgürlükler arasında kalmış ve tercihini öncelikli olarak kendi konumunu güçlendirmekten yana kullanmıştır. Haziran 2005'te Suriye'nin iktidardaki Baas Partisi, 40 yıldan uzun süredir yürürlükte olan Olağanüstü Hal Yasası'nı, sadece "devlet güvenliğini tehdit eden suçlara" uygulanmak üzere kolaylaştırmak için oylayarak karara bağlamıştır (United Kingdom Home Office, 2007a).

Suriye'deki etnik azınlık gruplarının çoğu, Suriye toplumuna tamamen bütünleşmiş durumdadır. Ancak önemli bir istisna olarak, Türkiye ve Irak sınırına yakın bölgelerde yaşayan Kürt toplulukları devlet kimliğinden yoksun yaşamaktadır. Bu topluluklar Suriye'de vatandaş olma hakkından ve diğer medeni ve siyasi haklardan yoksundurlar. Kürtler, Kürt dili ve kültürünün kullanımına getirilen kısıtlamalar dâhil olmak üzere kimlik temelli ayrımcılığa maruz kalmıştır. Uluslararası Af Örgütü'ne göre, Suriyeli Kürtlerin büyük bir bölümü (kabaca %17) fiilen vatansızlardır (Amnesty International, 2005a). Bununla birlikte, Suriye'de yaşayan ve siyasi etkinliği olan kentli Kürtler de bulunmaktadır ve bunlar Suriye'nin Arap kimliği ile uzlaşma eğilimi göstermektedir (COI, 2007). Buna karşılık, Suriye'ye göç etmiş ve ikamet eden Filistinlilerin hukuki statüsü, oy kullanma hakkı ve mülk üzerindeki kısıtlamalar haricinde, Suriye vatandaşlarının haklarıyla neredeyse aynıdır. Çatışmanın kaynakları bakımından bu karşıtlığın önemli bir motivasyon oluşturduğu düşünülmektedir (COI, 2007).

Suriye İnsan Hakları Komitesi'nin 2006 İnsan Hakları Raporu, siyasi faaliyetin Baas Partisi ile sınırlı düzeyde, Baas'a bağlılıklarını belirten NPF partileri tarafından tekelleştirildiğini belirtmiştir. Bu grupların dışındakiler için tüm siyasi faaliyetler yasaklanmıştır. Rapor, yetkililerin şüphesi ve rejim muhaliflerinin ailelerinin baskısı sonucunda Haziran 2005- Mayıs 2006 döneminde çok sayıda keyfi tutuklama vakası olduğunu ortaya koymaktadır (SHRC, 2006). Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), 2005 yılında yüzlerce kişinin siyasi nedenlerle tutuklandığını doğrulamıştır (Amnesty International, 2005b). Suriye Anayasası yargı bağımsızlığını garanti etmiş olsa da mahkemelerin 2005'te ve 2006'da siyasi müdahaleye maruz kaldığı da sıklıkla belirtilmektedir (United Kingdom Home Office, 2007a: 2).

Suriye’de hükümet, bağımsız siyasi partilerin kurulmasına izin vermemiştir. Savaş öncesi koşulları da anlamak adına önemli bir örnek olarak, farklı kimlik yapılarının siyasi katılımının engellediği de görülmektedir. Özellikle İslami referanslarla kurulmuş partilerin üyeleri tutuklanmış ve cezalandırılmıştır. Savaş öncesinde, 12 Suriyeli Kürt partisi de dâhil olmak üzere, ülkede faaliyet gösteren çeşitli büyüklük ve etkinliğe sahip yaklaşık 30 yasadışı ilan edilen muhalefet partisi bulunmaktadır (USDS, 2010).

Suriye’deki Kürtler, Mart 2004’teki Kamışlı İsyanı’ndan Arap Baharı sürecine kadar baskı altında kalmıştır. 12 Mart 2004’te Kamışlı’da düzenlenen bir futbol maçında, Kürt ve Arap taraftarlar arasındaki çatışmalar, güvenlik güçlerinin en az yedi Kürt’ü vurarak öldürmesiyle başlamıştır. Kamışlı’da ve Suriye genelindeki Kürt bölgelerinde, el-Cezire, Afrin, Halep ve Şam’da yoğun gösteriler olmuştur (COI, 2007).

Devlet Başkanı Beşar Esad döneminde bir iyileşme çabası olmasına rağmen, Suriye’deki siyasi tutuklamalar ve orantısız şiddet devam etmiştir. Yerel insan hakları grupları -parti yanlısı birkaç tanesi hariç- Suriye’de yasal olarak varlık gösterememiştir. Uluslararası Af Örgütü, 1997’den bu yana ilk kez Ocak 2006’da Suriye’yi ziyaret etme izni alabilmiştir (United Kingdom Home Office, 2007b). Muhalefet gruplarının liderlerinin yanı sıra aktivistlere yurt dışına seyahat etme izni de verilmemiştir (COI, 2007). Suriye İnsan Hakları Komitesi, siyasi nedenlerle yurt dışına seyahat etme hakkı reddedilenlerin listesinin varlığını doğrulamıştır. Bu liste, çoğunluğu ülkenin hapishanelerinden salıverilenlerin yanı sıra siyasi muhalifler ve bu muhaliflerin birçoğunun akrabaları, bir dizi insan hakları ve sivil toplum aktivistinin yanı sıra diğer parti ve grupların üyelerinden oluşan binlerce vatandaştan oluşmaktadır (SHRC, 2006).

Birinci reform dalgası beklentiler doğrultusunda gerçekleşmezken, bölgesel gelişmelerin Suriye içinde de etkili olması ihtimali Beşar Esad yönetimini harekete geçirmiştir. Öncelikli öneme sahip gelişmeler Irak’ın ABD işgali ve sonrasında Lübnan Devlet Başkanı Hariri’nin suikastıdır. Uluslararası arenada baskı altında hissedilen bir dönemde muhalifler yeniden bir araya gelerek, bu sefer içinde rejimin eleştirisi de bulunan bir bildiri daha yayınlamış ve sonuç itibarıyla talepleri bir kere daha karşılık bulmadan tutuklamalarla sonuçlanmıştır (Acar, 2013: 130–131; Ayhan, 2011: 33–34).

Beşar Esad'ın ekonomik reformlar kapsamında attığı adımlar göz önüne alındığında benzer bir tabloyla karşılaşmak mümkündür. Devlet başkanı olduktan sonra yaptığı ilk konuşmada ekonomik reformlara çokça yer vermiş ve bu konuda ciddi adımlar atılacağına ilişkin vaatlerde bulunmuş olması Suriye toplumunda bir beklentinin oluşmasına sebep olmuştur. İlk adım, '18 Komitesi' adını alan bir oluşumun devlet ekonomisi ve reform yöntemleri hakkında bir rapor hazırlamasıydı fakat rapor herhangi bir uygulamayla sonuçlanmamış, 2001'de bu defa '35 komitesi' kamu sanayi sektöründe reform yollarını araştıran bir rapor hazırlamış ve genel bir ifadeyle konunun tartışmaya açılmasının ötesinde bir uygulama noktasına gelinememiştir. 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesi reform sürecindeki Suriye'nin ekonomik girişimlerini de olumsuz etkilemiştir (Seifan, 2011: 11–12).

Tüm bu dar hareket alanı içinde gerçekleştirilmeye çalışılan reformların sonucunda Beşar Esad'ın ilk 7 yıllık görev süresinde çoğunluğu ekonomik reformları içeren 416 kanun ve 492 yasama kararı çıkmıştır. Alınan kararlar ve atılan adımlar sonucunda ekonomik açıdan nispeten olumlu bir tablo ortaya çıkmış, işsizlik seviyelerinde düşüş gerçekleşirken paranın değerinde artış olmuştur. Çoğunlukla dış yatırımın ülkeye girişindeki artışla sonuçlanan yapılanma sonucunda ise özel sektörün payı artmış fakat bu durum kırsal kesimde tarımcılığı ve dolayısıyla önemli bir kesimi olumsuz etkilemiş, sonuçta sınıfsal farklılıklar daha belirgin hale gelmiştir (Seifan, 2011: 25–28).

Ekonomik reform kapsamında değerlendirilebilecek en önemli adım yolsuzlukla mücadele olmuştur. Suriye toplumu için büyük bir rahatsızlık olan bu sorunun da sürecin sonunda çözülmemiş olduğunu söylemek mümkündür. Geçmiş dönemlerden itibaren var olan ve kemikleşmiş bir yapı haline gelen yolsuzlukla mücadele edileceğine dair verilen vaatlere rağmen bunun gerçekleştirilememiş olması da ciddi bir toplumsal muhalefetin oluşmasıyla sonuçlanmıştır (Acar, 2013: 134; Ayhan, 2011: 31).

Beşar Esad döneminin ilk 10 yılına bakıldığında görünen resim, verilen vaatlerin, çevresel faktörlerin de etkisiyle meşruiyeti kaybetme korkusuyla yerine getirilmediğidir. Muhaliflerin taleplerini dile getirememeleri, getirdikleri süreçlerin tutuklanmalarla sonuçlanması, Arap Baharı sürecinde Suriye'yi gerek ulusal gerek uluslararası arenada tehlikeye açık hale getirmiştir. Muhaliflerin ayaklanması ulusal, dış ülkelere destek bulmaları ise uluslararası sonuçlar olarak

değerlendirilebilir. Bugünden bakıldığında, bu ortamda 2011’de başlayan çatışmalar sonrasında verilen vaatlerin de yetersiz kaldığı görülmektedir.

Arap Baharı öncesinde muhalif eylemlerle suçlanan gençlerin tutuklanması, işkenceye uğraması ve bunu protesto edenleri bastırmaya yönelik tercihler, göstericilerin kimliklerini istismar edecek noktaya gelmiştir (Abington, 2019). Buna karşılık Suriye rejimi, çatışmayı mezhepçi bir çatışma olarak tanımlamış, Şii ve Sünni mezhepleri arasındaki bir çatışma algısı oluşturarak kimlik aracılığıyla kendine destek sağlamaya çalışmıştır (Malantowicz, 2013). Mezhepsel bir söylemin inşası, benzer şekilde kimlik temelli şiddeti hızlandırmış, dini milislerin konuşlandırılmasını meşrulaştırmıştır (Malantowicz, 2013; Phillips, 2015: 359–361). Kendi içinde ayrılmış bir toplulukta çıkan çatışmaların mezhepsel söylemlere dayandırılması, ayrılmayı derinleştirmiştir. Süreç analiz edildiğinde, ortaya çıkan çatışma ortamının Yeni Savaşların özelliklerini taşımaya uygun koşullarda olduğu görülmektedir.

2.2 Suriye Savaşı’nın Yeni Savaşlar Kapsamında Değerlendirilmesi

Suriye, Arap Baharı olarak isimlendirilen kitlesel hareketlerin sonucunda bir savaş alanına dönüşmüştür. Günümüzde de milyonlarca insan hem savaşla sıcak temas halindedir hem de çatışma kaynaklı -yoksulluk, yerinden edilme, göç gibi- koşullarla karşı karşıyadır. Bitmeyen bir çatışma hali, çatışma taraflarının çokluğu ve her aktörün birbirinden farklı talepleri ve uygulamaları, çatışmaların devam etme ihtimalini her geçen gün güçlendirmektedir. Ayrıca çatışmaların devam ediyor olması, Suriye’de mevcut bulunan, Yeni Savaşların devlet dışı aktörlerinin yeni ekonomi-politiğini de açıklamaktadır. Çatışmanın tarafları, uluslararası ağlar ve pazarlar aracılığıyla elde edilen gelirleri kendi lehine çevirirken, uluslararası ekonominin gri alanlarını kullanarak savaşın finansmanını oluşturmaktadır (Kaldor, 2013: 10-15; Münkler, 2005: 198). Çatışmalar, “ulusal, klan, dini veya dilsel olmak üzere belirli bir kimlik temelinde iktidar” iddiası tarafından motive edilmektedir (Kaldor, 2003: 8; Kaldor, 2013).

Suriye Savaşı, çok yönlü olması açısından önceki çatışma davranışları ve bu davranışların kurallarından farklı yeni bir iletişim ve pazarlık biçimini de oluşturmaktadır. Devlet ya da devlet dışı aktörler, birbirleri ile iletişimi bu yeni çatışma biçimi ile sağlamaktadır. Toplamda ortaya çıkan şey, savaş suçu,

kuralsızlık, acımazlık ve insanlığa karşı suçlar olmaktadır. Münkler, şiddetin yeni yüzyıl rejimlerinin belirlenmesinde önemli bir rolü olacağını belirtir çünkü Yeni Savaşların içerisinde kaynak savaşları vardır. Yeni Savaşlarda amaç, bölge nüfuslarının doğal kaynaklarını ve ham madde kaynaklarını kontrol etmek üzerine askeri kontrol sağlayarak çabayı ve maliyeti en aza indirmektir (Münkler, 2005: 198). Bu bağlamda içeride oluşan aktörlerin yanı sıra, ülkelerin uluslararası müdahalelerinin de insani gerekçeler dışında, rasyonel çıkar üzerinden gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, Suriye’de savaşın boyutlarının, âdemi-merkeziyetçi ve devletçi bir modelde ele alınması mümkün değildir (Lynch, 2016).

Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan farkları, savaşın aktörleri, yöntemleri ve hedefleri şeklinde kategorize edilmiştir ve bunun ayrıntıları birinci bölümde mevcuttur. Söz konusu kategori, savaşların özelliklerinin belirlenmesi ve bir savaşın hangi kapsamda değerlendirilmesi gerektiği hususunda önemli bir dayanak sunmaktadır. Suriye Savaşı’nı Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirirken de savaşın aktörlerine, yöntemlerine ve hedeflerine değinilmesi, çalışmanın bütünlüğü açısından gerekli görülmektedir.

2.2.1 Suriye Savaşı’nda Aktörler

Başarısız devlet terimi genelde iktidar yapısının bozulduğu bir devleti belirtmek için kullanılır; burada fiziksel yapı kalır ancak yasa veya yönetim sağlayacak herhangi güçlü bir merkezi otorite mevcut değildir (Nevers, 2006: 378). Bu durum Suriye’deki rejimi savaşa götüren sürecin nedenlerinden biridir. Barışçıl muhalefet gösterilerinin sert biçimde bastırılması sonucu yaşanan kriz neticesinde oluşan siyasal boşluk, bir dizi yeni silahlı aktörü ortaya çıkarmıştır. Suriye rejimi, etkin kontrolünü kaybetmiş hatta stratejik olduğunu düşündüğü Şam ve Halep bölgesine çekilmiş, ülkenin geri kalan kısmı silahlı grupların alan ve cephe mücadelesinin merkezine dönüşmüştür.

Suriye Savaşı açısından değerlendirildiğinde, başarısız devletin etkilerini Enloe, savaşın kurbanı olarak kadınların maruz kaldığı şiddetin nedeni olan devletleri, siyasal birim olarak sınıflandırmak için kullanmıştır. Enloe, kadınların insan kaçakçıları ve uluslararası suç şebekelerinden zarar görmesine neden olan 3 farklı ülke tipi belirlemiştir. Çalışmanın bağlamına uygun olarak tanımladığı üçüncü tür ülke, insanları yerlerinden eden, onları kaçmaya ve mülteci olmaya

zorlayan, militarize şiddete katlanan ülkeler ve bu ülkelerin bölgeleridir. Bu ülkeler, silahlı çatışmalarda yasadışı insan ticaretinin artmasında önemli yer tutmaktadır (Enloe, 2016). Suriye'nin de kadınların savaşta yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda, bu anlamda başarısız devlet özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür.

Malantowicz (2013: 55–56), Suriye Savaşı'nı Yeni Savaşlar açısından değerlendirdiği çalışmasında; aktörler açısından örtüşmenin sağlandığını, yöntemler açısından kitlesel göçler, yıkım, cinayetler ve infazlar açısından daha iyi bir örnek olamayacağını; DEAŞ hariç, hedefler açısından Yeni Savaşlara uyuşmadığını, savaş ekonomisi ve bölge üzerindeki etkisinde de Yeni Savaşlar açısından net bir uygunluk olduğunu belirtmektedir. Bu değerlendirme Yeni Savaşlar söylemini desteklemekle birlikte sivillere yönelik şiddetin boyutlarını ve genişleyen etkisini anlatmaktadır.

Suriye'deki durumu Yeni Savaşlar açısından değerlendiren Nevers'e göre, çatışmalar çeşitliliği bakımından yeni değildir, bugünün 'yeni' savaşlarının birçoğu geleneksel savaş biçimlerine geri dönmüştür. Bununla birlikte yenilikler, bu çatışmaların, onlara katılan devletlerin çok ötesinde sonuçlarının olabilme ihtimalidir ki sonuçları itibariyle savaş dışı bırakılan birey ya da alan kalmamaktadır (Eker, 2015; Nevers, 2006: 269–270).

Suriye Savaşı'nın aktörleri incelendiğinde çok farklı birden fazla silahlı grubun olduğu görülmektedir. Düşük yoğunluktaki savaşların Geleneksel Savaşların yerini alması devletleri giderek zayıflatmıştır. Bu bağlamda çeşitli savaş örgütlerinin uzun vadede devletlerin yerini alma ihtimali yüksektir (Karaosmanoğlu, 2011: 11). Burada melez bir durumdan söz etmek mümkündür. Devlet dışı gruplar tarafından, hukuksal dünya nimetlerinden net bir faydacı bakış açısıyla faydalanılmaktadır. Örneğin DEAŞ, isminde devlet kelimesini kullanarak, kendini ve ideallerini, takipçilerini ve geri kalan dünyadaki tüm sivillerle olan kurumsallık ve egemenlik ilişkisini, şiddet tekeline kullanma halini anlamamızı beklemektedir. Halifelik ilanını da bu kurumsallık ve hukuksallık beklentisi çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Suriye'deki çatışmanın baskın aktörlerine bakıldığında Suriye rejimi, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Demokratik Birlik Hareketi (PYD), Halk Koruma Birlikleri (YPG) ve onun bağlı olduğu ulusal koalisyon birlikleri genel itibariyle iç savaş şartlarında, silahlı çatışmalar hukukunda bir özne niteliği taşımak adına hareket

etmektedir. Ancak bu savaş suçu işlemedikleri anlamına gelmemelidir (Wheeler, 2016: 4–5). Suriye’deki silahlı gruplarda çocuk askerlerin kullanılması, savaş esiri statüsündeki kişilere kötü muamele, suçluların ve öldürme eylemlerinde cezalarının takibinin yapılmaması ortak uygulama olarak değerlendirilmektedir (Wheeler, 2016: 4–5).

Suriye’de savaşıyor ya da savaşa müdahil olan aktörlerin farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Phillips (2016), devletler bazında müttefikler ve düşmanlar olarak ayırmış, müttefik olarak İran ve Rusya, düşmanlar olarak da ABD, İsrail, Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye’yi göstermiştir. Çalışmanın içeriğinde sınıflandırmaya bölgesel aktörler olarak yer verdiği ülkelerin desteklediği devlet dışı aktörleri açıkladığı görülmektedir. Bu sınıflandırma, devlet dışı aktörlerin devletler adına savaştığı, dolayısıyla da savaşın esas aktörlerinin adı geçen bölgesel ve uluslararası devletler olduğu yorumuna zemin hazırlamaktadır. Çalışma aynı zamanda, çok aktörlü bir savaşın aktörlerini sınıflandırabilmek için kullanılan bir yöntem olarak da dikkat çekmektedir. Zira devlet dışı aktörler savaş sürecinde birleşmeler veya ayrılmalar, tek çatı altında toplanmalar ve isim değiştirmeler gibi dönüşümler yaşadığından takibi zor bir durum ortaya çıkmaktadır.

Tunçdemir (2014), savaşa ve aktörlere başka bir açıdan bakarak; Suriye’de hangi aktörlerin hangi aktörlerle neyin savaşını verdiklerini kendi içinde sınıflandırmıştır. Buna göre Suriye’de değişen aktörler bazında 11 savaş vardır. Bunlar;

- i) Vahhabi İç Savaşı; Vahhabi anlayışa sahip ve bu anlayışı bölgeye yaymak isteyen dört aktörün –Katar, Suudi Arabistan, El Nusra ve DEAŞ - iç savaşıdır.
- ii) İran-Suudi Arabistan Savaşı; Her iki aktör de Körfez’de etkinlik sağlamak için Suriye Savaşı’nı önemli görmektedir.
- iii) Şii-Sünni Savaşı; zaman zaman böyle bir görüntü verilmiş olsa da bu ayrımın giderek zorlaştığı düşünülmektedir.
- iv) Rus-ABD Savaşı; Soğuk Savaş ve sonrasındaki mücadelenin, değişen coğrafyalarda devam etmesidir.
- v) Katar-Suudi Arabistan Savaşı; Katar Müslüman Kardeşleri desteklerken Suudi Arabistan da Selefi grupları desteklemekte ve

DEAŞ ile El Nusra'yı karşı karşıya getiren unsurun bu mücadele olduğu düşünülmektedir.

- vi) Hizbullah-El Müstakbel Savaşı; Hizbullah Esad rejimini desteklerken, oldukça geniş bir koalisyondan oluşan El Müstakbel hareketi içindeki Selefî grupların çatışma yerlerinden biri de Suriye olmuştur.
- vii) DEAŞ-Kürt Savaşı; Kürt nüfusunun yoğun olduğu yerler DEAŞ için aşılması zor engeller halini almıştır.
- viii) Türkiye-PYD Savaşı; Türkiye PYD'nin Esad ile savaşma konusunda isteksizliğinden rahatsızlık duyduğundan gerilimli ve bulanık bir durumun ortaya çıktığı ifade edilmektedir.
- ix) KDP-PYD Savaşı; Irak Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ile PKK'nin bölgedeki hareketi PYD ve onun askeri gücü olan YPG arasında Suriye'nin Kürt nüfusu üzerindeki etkinlik mücadelesi, zaman zaman DEAŞ'a karşı oluşan zorunlu ittifaklara rağmen devam etmektedir.
- x) İran-Suudi Arabistan-Türkiye Savaşı; İran-Suudi Arabistan mücadelesine son zamanlarda Türkiye'nin de katılımıyla birlikte, üç güç arasında Suriye'de kendi etkinliğini oluşturma mücadelesi sürmektedir.
- xi) Selefî-İhvan Savaşı; Bir zamanlar Suriye'deki en büyük ve en örgütlü İslamcı muhalefeti olan Müslüman Kardeşler'in, etkinliği artan DEAŞ, El Nusra gibi Selefî örgütlerle mücadelesi Suriye topraklarında devam etmektedir.

Bir başka aktör sınıflandırması tablo halinde şu şekilde verilmiştir (Uzun, 2016: 42–43).

Tablo 2.1. Suriye İç Savaşında Aktörler ve Aktörler Arasındaki İlişkiler

İç Aktörler	Savaştığı	Desteklediği	Destekçileri	Dış Aktörler	Savaştığı	Destekçileri
Rejim Güçleri	DEAŞ, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri	PYD, YPG, İran, Hizbul-lah, Rusya	Baas Tugayı, Suriye Direniş Örgütü, Hizbullah, İran, Rusya, Irak, Kuzey Kore, Belarus, Çin, Venezüella,	ABD	Rejim Güçleri, DEAŞ, Nusra Cephesi	PYD, YPG, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen

			Angola, Cezayir, Ermenistan, Küba			Birlikle ri
El Nusra Ceph esi	Rejim Güçleri, PYD, DEAŞ		Katar, Suudi Arabistan, Jaish al-Muhajireen- wal-Ansar, Khorasangroup, Muntasar Billah Brigade	Rusya	DEAŞ, Nusra Cephesi, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri	Rejim Güçleri, PYD, YPG,
YPG	DEAŞ, El Nusra Cephesi		Rejim Güçleri, Rusya, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon	Türkiye	Rejim Güçleri, DEAŞ, PYD, YPG	SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkme n Birlikle ri, Amerik an Önderli ğindeki Koalisyo n
Suriy e Ulusa l Kons eyi	Rejim Güçleri, DEAŞ, El Nusra Cephesi		Şam Deklarasyonu Grubu, Müslüman Kardeşler, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon, ÖSO	İran	DEAŞ, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri	Rejim Güçleri, PYD, YPG, Rusya
Suriy e Türk men Birlik leri	Rejim Güçleri, DEAŞ, El Nusra Cephesi		Türkiye, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon	Hizbul- lah Güçleri	DEAŞ, SUK, UKK, ÖSO, Suriye Türkmen Birlikleri	Rejim Güçleri, PYD, YPG, İran, Rusya
ÖSO	Rejim Güçleri, DEAŞ, El Nusra Cephesi		Türkiye Cumhuriyeti, Amerikan Önderliğindeki Koalisyon	Suudi Arabista n	Rejim Güçleri, PYD, YPG,	SUK, UKK, ÖSO, Amerik an Önderli ğindeki Koalisyo n
DEA Ş	Rejim Güçleri, PYD, El Nusra Cephesi, YPG, Türkiye, Amerikan		El Kaide	Katar	Rejim Güçleri	SUK, UKK, ÖSO, Amerik an Önderli ğindeki Koalisyo n

	Önderliğinde -ki Koalisyon, Rusya, İran					
İslam i Ceph e	Rejim Güçleri, ÖSO, DEAŞ, PYD, YPG, Amerikan Önderliğinde -ki Koalisyon, Rusya, İran		Suudi Arabistan, Türkiye, Katar Devleti,	Birleşik Krallık	Rejim Güçleri	PYD, YPG, SUK, UKK, ÖSO, Amerik an Önderli ğindeki Koalisy on
				Fransa	Rejim Güçleri	PYD, YPG, SUK, UKK, ÖSO, Amerik an Önderli ğindeki Koalisy on

Tablo 2.1 incelendiğinde, çok çeşitli aktörlerin birbirleriyle mücadele sahasına dönüşmüş bir Suriye tablosu ortaya çıkmaktadır. Aktörler bölgesel ve küresel, devlet ve devlet dışı aktörler olarak ayrılabilir fakat ayırım nasıl yapılırsa yapılsın, aktörlerin birbirine bağımlı ilişkileri söz konusudur. Gerek bölgesel gerekse de küresel devlet olan aktörler, savaşı çoğunlukla bölgesel devlet dışı aktörlere verdikleri destekle sürdürmektedirler. Benzer şekilde, devlet dışı aktörler de varlıklarını devletlerden aldıkları desteklerle orantılı şekilde sürdürebilmektedir. Desteğin azalması veya sona ermesiyle, devlet dışı aktörlerin etkinliği de aynı oranda azalmakta veya sona ermektedir. Bu durum Suriye Savaşı'nın çözüme kavuşmasının önündeki önemli engellerden biridir.

Askeri şirketler ve paralı askerlerin faaliyetleri de Yeni Savaşlarda önemli bir insan kaynağı ve süreci belirleyen aktör niteliği göstermektedir (Eckert, 2014: 62–79). Paralı askerliğin klasik görüntüsü, fiyatın doğru olması durumunda herhangi bir çatışmada savaşmaya istekli olan 'paralı askerlerin' varlığıdır (Nevers, 2006: 380). Suriye Savaşı bağlamında değerlendirildiğinde, paralı askerlerin ve yabancı askerlerin insan kaynakları olarak kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki,

dünyanın birçok yerinden yabancı asker olarak Suriye'ye giden kişilerin vatandaşı oldukları ülkelere dönüşleri ve muhtemel davranışları BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelmiş ve konsey bu tehlikeye dikkat çekmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 24 Eylül 2014 tarihli ve 2178 sayılı kararında (UN Security Council, 2014: 2) yabancı terörist savaşçılar; *“ikamet ettikleri ya da vatandaşı oldukları devletlerden terör eylemleri işlemek, planlamak ya da terör eylemlerine hazırlık yapmak veya katılmak ya da silahlı çatışma ile bağlantılı olanlar dahil terörist eğitimleri vermek veya almak için başka bir devlete seyahat eden bireyler”* olarak tanımlanmaktadır. Bu kararda Suriye'deki duruma ilişkin yabancı askerlik hadisesi sadece DEAŞ ve El Nusra için net şekilde belirtilmektedir. ÖSO ve PYD ve diğer silahlı gruplar yabancı askerler olarak kararda geçmemektedir. Ayrıca, Edwin ve Singleton (2016: 11–12), yabancı savaşçılar kavramını ülkelerinden biriyle savaşmak için ayrılan ve yurtdışında savaşa katılan kişilerin, yabancı savaşçıların 'esas olarak ideoloji, din ve/veya akrabalık ile yönlendirilen, kendi ülkelerini terk eden bireyler' olarak kullanmaktadır.

Yabancı savaşçılara örgütler tarafından sağlanan maddi desteğe ek olarak, içinde buldukları çatışma ortamının sunduğu getirileri de dikkate almak gerekir. Her çatışma ortamı, işleyen bir çatışma ekonomisi ile bir arada vardır. Gasp, soygun, yağma, kaçakçılık (başta silah, uyuşturucu, değerli madenler, antikalar) ve her tür yolsuzluk gelir getirici faaliyetler olarak öne çıkar. Böylesi bir ortam yabancı savaşçılar için yeterince çekicidir. Suriye'deki yabancı savaşçılarla yapılan röportajlar ve geri dönenlerin soruşturma ifadeleri de bu yöndedir (Bingöl, 2016: 3). Koalisyon müdahaleleri ile petrol kaçakçılığı gibi kalemlerden elde ettiği gelirleri düşen DEAŞ, yabancı savaşçılara verdiği maaşı yarı yarıya kesmiş ve 400 dolara düşürmüştür. Ayrıca yerli gönüllüler için de yabancı savaşçıların yarısı kadar maaş ödemesi yaptığı belirtilmektedir (Hackwill, 2016).

Özellikle Suriye ve Irak'taki gelişmeler yabancı savaşçıları ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden küresel bir olgu haline getirmiştir. Her iki ülkede de tüm kıtalardan vatandaşlar, DEAŞ, El Nusra, ÖSO, YPG/PYD ve militanlar gibi çatışmanın her tarafında çeşitli gruplara ve fraksiyonlara katılmışlardır. Suriye rejimi tarafında, başta Şii milisler olmak üzere Lübnan, Irak, İran yabancı savaşçıları cezp etmiştir (Edwin ve Singleton, 2016: 21). Çok sayıda yabancı askeri bünyesinde barındıran DEAŞ, hayatta kalmak için savaşmaktan daha çok, savaş için hayatta kalmaya meyillidir (Strazzari, 2016: 51). Bu kişilerin El Kaide'ye

benzer şebekelere dönüşebileceği ve ülkelerine saldırı yapmak için geri dönme korkusu son 2 yılda savaşçı sayısının hızla artmasıyla daha da kötüleşmiştir (Edwin ve Singleton, 2016: 21).

Bu bağlamda, DEAŞ'ın Irak'ta gücünü kaybedip Suriye'ye gücünü kaydırması sonrasında güçlenen Haşdi Şabi örgütünün, 2014 Aralık ayındaki Halep çatışmalarında Suriye hükümeti ile beraber çatışma ihtimali belirlemiştir ki sivillerin İdlib'e aktarılması olayında sivillere yönelik bazı saldırıları olmuştur. Haşdi Şabi'nin Suriye'de etkin konuma gelmesi, faaliyetleri ve eylemleri bakımından birbirine benzeyen iki örgütü, mezhepsel ayrılıkta karşı karşıya getirmiştir (Duman, 2015).

Yeni Savaşların önemli aktörlerinden Savaş lordları Suriye'de de etkin kontrol ve faaliyet yürütmektedir. 2016 yılındaki çatışma raporunda, Suriye'deki şiddet döngüleri, kapsamlı bir yapısal sorunun yükselişi –bir savaş ekonomisinin ve savaş lordlarının yükselmesi- nedeniyle şiddetlendiği belirtilmektedir. Savaş lordları, 'çekirdek devlet egemenliğine' karşı koyarak, küçük toprak dilimlerini kontrol eden ve himaye eden, güç birliği yoluyla tanımlanan kişiler" olarak tanımlanmıştır (Malejacq, 2016). Bu bireyler ve onların bağlı ve bağımlı olduğu şiddet ağları, kendilerini belli alanlara yerleştirebilmeyi ve savaşın kaotik doğasından kazanç sağlamayı amaçlamaktadır. Suriye'nin muhalefet alanlarında, en başarılı savaş lordları, para kazanmak için yasadışı (eserler, silahlar ve uyuşturucuların ticareti gibi rehine ile ilgili riskleri telafi etmek için mal ve hizmetler sağlama; kaçakçılık ve kontrol noktalarına ve sınır kapılarında ücretlendirme yapma) faaliyetlerde bulunmaktadır. Suriye, savaşan grupların savaş lordlarına benzer bir davranış sergilediğini gösteren sayısız örneğe tanık olmuştur (ARK Group, 2016: 38). Öyle ki, Beşar Esad'ın eşi Esmâ Esad'ın, savaş lordlarını desteklediğine, hatta kendisinin de bir savaş lordu olduğuna yönelik iddialar vardır (The Economist, 2021).

Silahlı çatışmalar hukuku açısından Suriye'deki durum ele alındığında, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma özelliği göstermesi bakımında iç savaş olarak değerlendirilmektedir. Bir silahlı çatışmanın Uluslararasılaşması için 3. taraf devletler tarafından herhangi bir yardım yapılması ve bu taraflara savaşan statüsünün tanınması gerekmektedir (Çelik, 2014: 38–65). Suriye'de, mevcut koşullarda çatışmanın çok fazla aktörü olmasına rağmen, bu aktörlerin hukuki anlamda savaşan statüsü bulunmamaktadır.

Yeni Savaşların özellikleri açıklanırken, aktörlerin kendi toprakları dışında girdiği bir mücadele olduğundan söz edilmişti. Aktörlerin çeşitliliği ve savaşın etkin olduğu yerler açısından incelendiğinde, Suriye Savaşı'nın Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilmesinin gerekçelerinden birinin ortaya çıktığı görülmektedir. Suriye Savaşı, bölgesel ve küresel aktörlerin, kendi toprakları dışında girdikleri mücadelelerin toplamından meydana gelmiştir ve mücadele alanları devam ettiği sürece savaşın devam edeceği Suriye Savaşı'na dair bir öngörüdür. Yeni Savaşların, aktörlerin çıkarlarını sürdürebileceği düşük yoğunluklu çatışmaları destekleyen davranış biçimleri bu öngörünün oluşmasında önemli bir etkidir.

2.2.2 Suriye Savaşı'nda Yöntemler

Suriye Savaşı, aktörlerin kendine özgü yöntemleri kullanmalarıyla ilerleyen bir süreçtir. Taraflar arasında devam eden çatışmalar, tarafların çatışmaya devam etmesi için teşvik edici fırsatlar üretmektedir (Abington, 2019). Ortaya çıkan fırsatlar yeni bir ekonomik hareket tarzı oluşturmuştur. Bu ekonomik model, "küreselleşmiş savaş ekonomisi" olarak ele alınan sürecin devam etmesini kolaylaştırmaktadır (Berdal ve Keen, 1997; Newman, 2004: 176). Yeni Savaşların yeni olan birden fazla yöntemi vardır. Nüfusun yerinden edilmesi, aktörlerden birinin etkinlik sağlamak istediği bölgeyi kuşatması, sivillere yönelik şiddet gibi sivillerin şiddet eylemlerinde kullanılması ve savaş ekonomisinin devam etmesini sağlayacak yağma, yolsuzluk, insan ve tarihi eser kaçakçılığı Yeni Savaşlarda aktörlerin kullandığı yöntemler arasındadır. Yöntemler, çatışmanın boyutlarına ve aktörlerin ihtiyaçlarına göre şekillenebilmektedir. Yeni Savaşların bahsedilen bu yeni yöntemlerinin çoğuna Suriye Savaşı'nda rastlanmaktadır ve her birine sırasıyla değinilecektir.

Sivillerin yerinden edilmesi, nüfus kontrolünün sağlanabilmesini kolaylaştırması açısından başvurulan yöntemlerden biridir. 2011'de Devlet Başkanı Beşar Esad'a karşı bir ayaklanmanın başlamasından bu yana 380.000'den fazla insan öldürülmüş ve 13,2 milyon kişi -Suriye'nin savaş öncesi nüfusunun yarısı- ülke içinde ve dışında yerlerinden edilmiştir (BBC News, 2020). Aynı yöntemi DEAŞ Ezidiler için kullanmıştır. Ayrıntılarına üçüncü bölümde de değinileceği gibi DEAŞ'ın bu yöntemi kullanmasının temelinde kimlik politikası vardır.

Kuşatma, Suriye Savaşı'nda kullanılan yöntemler arasında belirgin ve etkili bir diğer yöntemdir. Suriye'de savaşıyan aktörler, hava ve top bombardımanı ile sivil nüfusu ve sivil altyapıyı ayırım gözetmeksizin hedef almıştır. Savaşın işleyişinde etnik temizlik ve keyfi infaz hadiseleri giderek olağanlaşmaktadır (Komireddi, 2012). Savaşçılar yerleşim yerlerini kuşatarak sivilleri “rejimle pazarlık etmeye ve hayatları karşılığında zorla yerinden edilmeyi kabul etmeye” zorlamaktadır (Al-Jablawi, 2016). Bu bilinçli nüfusu yerinden etme ve zorunlu demografik değişim stratejisi, Yeni Savaşlar tezinde ana hatlarıyla belirtildiği gibi, Suriye nüfusunun kontrolünü sağlama girişimidir.

Suriye'de savaş, çoğu durumda sivilleri hedef alan patlayıcı yüklü kemer, çanta ya da yelek kullananlar tarafından bağımsız olarak düzenlenen olaylardan oluşmakta ve sadece onda bir intihar saldırısı bu formu almaktadır. Başta terörist olmak üzere, askeri amaçlar değil, insan kaynaklı bombalar, grupların yürüttüğü propagandanın temel taşlarından biri olmayı sürdürmektedir (Winter, 2017). Ancak uzun vadede sürdürülebilir bir yöntem olmayan bu silahlı propaganda, terör örgütleri tarafından eskisi kadar tercih edilmemekte, yerini medya araçları üzerinden yürütülen propaganda faaliyetlerine bırakmaktadır. Bu açıdan, gerçekleştirilen propagandalar silah aracılığıyla yapılabildiği gibi yazılı ve sözlü iletişim araçları aracılığıyla da gerçekleştirilerek terör örgütlerini amacına ulaştırabilmektedir (Korkmaz, 2016: 12). Propagandaların neticesinde örgüte katılmak için yaşadığı yollarla ülkelerinden yola çıkan ve Türkiye'de örgüte katılmadan önce yakalanan 18 yaşından küçük kız çocukları olduğu bilinmektedir (ICG, 2014).

Savaşın ekonomik politiği açısından, çatışmanın ilk evrelerinde adam kaçırmaya ve fidye çok karlı olmuş, savaşçılar ve ortaya çıkan yerel savaş lordları için önemli bir gelir yaratmıştır. Ancak savaşın uzamasına bağlı olarak, dış yardımcıların silahlı grupları finanse etmesi zorlaşmış, onları fethedilen alanları yağmalamaya teşvik etmiştir. Çeşitli mahallelerde savaş ganimetlerinin satıldığı pazarlar ortaya çıkmıştır. Özel konutları yağmalamak isyancı gruplar arasında sistematik olmamakla birlikte fabrikaları ve mağazaları yağma konusunda hevesli olmuşlardır (Hallaj, 2015: 4-5).

Çatışmanın finansmanı bakımından örgütlerin faaliyetleri de yağma, el koyma, yasadışı ticaret gibi eylemler içermektedir. Örneğin, örgütler sınır geçişlerinde mültecileri hedef alan harç uygulamalarına ek olarak, sınır kontrol

noktalarında zorla gelir elde etmiş ve kontrol ettikleri topraklardaki kaynaklara ve gelirlere el koymuşlardır (Abington, 2019). Suriye İç Savaşı'nda “yağma, adam kaçırma ve kaçakçılık” yoluyla gelir elde etme seçeneği işlerlik kazandığından beri yeni bir finans sistemi ortaya çıkmış ve çatışmanın süresini de doğrudan etkilemiştir (Yazigi, 2014).

Aktörlerin, kendi kontrolündeki bölgelerde bulunan yerel kaynakları kaçakçılık yoluyla uluslararası pazarlarda satması, çatışmaya katılanlar için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Ulusötesi kaynak yaratma ağları, çatışan grupları finanse etmek ve çatışmayı sürdürmek için kullanılmıştır (Lynch, 2016). Savaşın gelir kalemlerinden biri de uluslararası insan kaçakçılığı olmuş, fidye önemli bir gelir kaynağı halini almıştır. Ayrıca kadın kimliği üzerinden örnekler düşünüldüğünde, özellikle devlet dışı aktörler tarafından kadınlar, uluslararası piyasalarda “kar amacıyla alınıp satılacak emtia” olarak algılanmıştır (Abington, 2019).

Suriye Savaşı'nda, kendini DEAŞ eylemleriyle gösteren ve onlarca yıldır süregelen silah ticaretinin sonuçları ve bunun siviller üzerindeki ölümcül etkisi de görülmektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2016: 11). Savaş lordlarının varlığı, hukuk ve düzenin çökmesi, silahlar için yoğun talep, karaborsa ticareti gibi koşullardan maddi ve manevi fayda sağlanması, çatışmanın sona ermesine engel teşkil eden faktörlerdir. Sivillere karşı şiddet, Suriye'deki silahlı çatışmayı kışkırtmaya yardım eden bir faktördür (ARK Group, 2016: 38). Buna ek olarak DEAŞ, yüksek riskli bir etki alanını sürdürmek ve karlarını sürekli kılmak için hesaplanan seviyelerde bilinçli şiddeti sürdürmektedir (Hallaj, 2015: 4–5).

Suriye Savaşı, sivil protesto gösterilerinin şiddetle bastırılmasının rejime karşı silahlı bir ayaklanmaya yol açtığı zincirleme reaksiyonun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise şiddet çatışma dinamiklerine yerleşmiştir; çünkü çatışmanın diğer temel itici faktörleri tarafından sürdürülmekte ve bunlara yol açmaktadır. Sivillere karşı şiddet, Suriye rejiminin savaş stratejisinin bir parçası olarak, rejim karşıtı silahlı grupların bulunduğu alanlara insani yardım ve hizmet sunmayı engellemek ve muhalif alanları azaltmak için kullanılırken, muhalif gruplar tarafından da rejimin elindeki bölgeleri ele geçirmek için kullanılmıştır (ARK Group, 2016: 35). Görülmektedir ki, her silahlı grup için sivillere yönelik şiddet bir savaş stratejisi olarak kullanılmıştır.

Sivillere karşı şiddet, kadına ve erkeğe yönelik cinsel şiddeti de içermektedir. BM'nin 15 Mart 2018'deki raporunda, Suriye rejim güçlerinin ve

müttefik milislerin, muhalif toplulukları cezalandırmak için kadınlara, kızlara ve erkeklere cinsel saldırıda bulunduğunu belirtilmiştir (Radio Liberty, 2018). Raporda ayrıca, DEAŞ militanlarının kadınları ve kızları zina iddiasıyla taşıyarak infaz ettiklerini, kızları zorla evlendirdiğini ve eşcinsel erkeklere zulmettikleri de belirtilmektedir (Radio Liberty, 2018). Ayrıca BM müfettişleri, Suriye rejim yanlısı güçler ve cihatçı muhaliflerinin özellikle İdlib’te savaş yasalarını açıkça ihlal ettiğini belirtmektedir. Söz konusu savaş yasaları sivillerin korunmasıdır ki bu yasanın ihlali Yeni Savaşların özelliğidir. Suriye ordusu 2019 yılının sonlarında İdlib’i geri almak için bir kampanya başlattığında sivillerin “akıl almaz acılara” katlandığını belirtilmiştir (AP News, 2020; BBC News, 2020; UN Syria Commission, 2020).

Fiziksel olarak sivil hedeflere; hastanelere, evlere, su kaynaklarından, pazarlara, ekonomik açıdan; kıtlık ve zorla kuşatmalar ve psikolojik olarak sistemli bir tecavüz yoluyla yapılabilecek bir diğer yöntem olarak ‘alanı yaşanmaz hale getirme’ çabası net şekilde görülmektedir (Malantowicz, 2013: 53). Örneğin Suriye rejiminin, rapora göre savaş suçları -ayrım gözetmeyen saldırıları başlatma ve korunan nesnelere kasıtlı saldırı suçları- sayılan uygulamalarıyla, muhalefetin kontrolündeki bölgelerdeki hastane, okul, market ve evlere hava saldırıları düzenlediği, ayrıca sivillerin ayrım gözetmeksizin tutuklamalara, işkenceye ve yağmaya maruz bırakıldıkları raporlanmıştır (BBC News, 2020). BM Genel Sekreteri Guterres’in belirttiği gibi durum, eskiler çözülmeden birçok yeni krizin patlak verdiğini görmek, engellemek bir yana, çatışmayı sonlandıracak kapasitenin ve siyasi iradenin yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç ise öngörülemezliğin ve cezasızlığın çarpıcı şekilde yaygınlaşmasıdır (Amnesty International, 2016: 11).

2.2.3 Suriye Savaşı’nda Hedefler

Yeni Savaşlar, siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla araçsallaştırılan belirli kimlik kavramları tarafından yönlendirilen bir savaş türüdür. Bu “kimlik politikası”, devlet yapılarının erozyonu ve küreselleşmenin güvensizliği çerçevesinde değerlendirilmelidir (Mello, 2010: 320). Yeni Savaşlar, büyük oranda yeni iletişim teknolojileri tarafından güçlendirilen kimlik politikalarına dayanırken, kişisel veya grup çıkarları ve aktörlerin açgözlülüğü tarafından desteklenmektedir (Malantowicz, 2013: 52). Suriye Savaşı’nın hedeflerinde de bu özellikleri görmek mümkündür. Suriye Savaşı’nda yer alan aktörlerin hedefleri, kendi ideolojilerini

hakim kılmak amacıyla nüfus kontrolü sağlamak ve ekonomik olarak da varlığını korumaya katkı sağlayacak kaynaklar bulmak etrafında şekillenmektedir. Yeni Savaşların özellikleriyle örtüşen bu hedeflerin, devlet dışı aktörlerin hedefleri olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Çünkü savaş süresince oluşan ya da etkinlik kazanan devlet dışı aktörler, varlıklarını sahip oldukları kimlik özellikleriyle korumaya çalışan aktörlerdir. Aktörlerin, hedeflerine ulaşmak amacıyla şiddet eylemlerini uyguladığı, özellikle nüfus kontrolü sağlama hedefinin, doğrudan kadınları araçsallaştırdığı görülmektedir.

Suriye Savaşı'nda, kendi ideolojisini yayma hedefiyle, aktörler arasında en çok şiddet içeren yöntemleri kullanan devlet dışı aktör olarak DEAŞ, kasıtlı olarak hem askerlere hem de sivillere yönelik saldırılar düzenleyen kamusal propagandalar yapmaktadır (Maurer, 2015: 7). Kamuya açık ve çok görünür şekilde (Malantowicz, 2013: 54) yakalanan savaş esirlerinin kafasının kesilmesi, yakılması gibi şiddet eylemlerinin, haklı savaş yaklaşımı ve silahlı çatışmalar hukuku bağlamında net şekilde yasaklanmış olması nedeniyle de silahlı gruplar tarafından kullanıldığı düşünülebilir. Bu durum Yeni Savaşların ideolojik motivasyonunun dışında insanın en ilkel haliyle mücadelesini ve sistemin topyekün reddini göstermektedir.

DEAŞ'ın etnik temizlik ideolojisini gösteren başka bir örnek de ise, kâfir olarak gördüğü Irak'ın nüfusunun yaklaşık yüzde 1,5'inden azını temsil eden küçük bir dini azınlık olan Ezidilere yönelik savaş suçu veya soykırım suçu olarak isimlendirilebilecek cezalandırmasıdır (UN NEWS, 2015; Wheeler, 2016). Suriye sınırına yakın, on binlerce Ezidi'ye ev sahipliği yapan Sincar da dâhil olmak üzere Musul ve çevresindeki kasabaların 2014 yazında ele geçirilmesinin ardından, DEAŞ sistematik biçimde şiddet uygulamıştır. Yüz binlerce dinsel azınlığı evlerinden zorla alıkoymuş ve onlara cinsel şiddeti araç olarak kullanmıştır. Ezidi kızlara ve kadınlara ayırım gözetmeksizin cinsel şiddeti bir silah olarak kullanmıştır. ABD Özel Harekât Kuvvetleri tarafından Mayıs ayında ele geçirilen belgelerin ön belleğine göre DEAŞ, modern köle ticaretini 'düzenlemek' ve savaşın üstesinden gelmek için bir "Savaş Ganimeti Dairesi" ve İslami mahkemeler tarafından onaylanan satış sözleşmeleri de dâhil olmak üzere ayrıntılı bir kölelik bürokrasisi kurmuştur (Shammas, 2015).

DEAŞ, savaşçılarının sadakatini sürdürmek için bir kadın köleleştirme endüstrisi kurmuştur. Bu nedenle kadınlar erkeklerin cinsel şiddetine maruz kalmış, köleleştirilmiş cinsel partnerler olarak erkek savaşçıları arasında dağıtılmıştır

(Gerges, 2016: 31; Semple, 2014). Bunun en belirgin örneği de bu eylemden en çok etkilenen Ezidi topluluğu olmuştur. Ezidileri kâfir ve ölüme layık bir topluluk gören DEAŞ, erkekleri infaz etmiş ve kadınları köleleştirmiştir (Semple, 2014). Böylece DEAŞ, savaşçıların cinsel arzularını tatmin etmek için ideolojiyi göz ardı eden, belirgin şekilde cinsiyetlendirilmiş bir ayırım da yapmış olmaktadır. Suriye Savaşı'nda, Geleneksel Savaşların savaşçı ve sivil ayırımına uymayan kadın orduları da mevcuttur. Örneğin, kadın intihar bombacıları, yakalandıklarında maruz kalacakları şiddete ilişkin olarak “tecavüz utancı ve cinsel köleleştirme” tarafından motive edilmişler ve savaşın doğrudan aracı olmuştur (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 9).

İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne konuşan tanıklar DEAŞ'in, Rakka ve Deyri'zor vilayetlerinin kontrolleri altındaki ilçelerinde insanları halka açık yerlerde infaz ettiklerini gördüklerini dile getirmişlerdir. Kurbanların, suçlandıkları şeye bağlı olarak ateşli silahla, başları kesilerek, çarpmaya gerilerek veya taşlanarak öldürüldüğü görülmüştür. Tanıklar bazı sivillerin de kutsal değerlere hakaret, zina veya ihanet suçlarından infaz edildiğini ifade etmişlerdir (Wheeler, 2016: 3).

Suriye'de insanların temel ve savaş şartlarında bile asgari olarak sağlanması gereken ihtiyaçları sağlanamamaktadır. Uluslararası Kriz Grubu'nun raporuna göre, silahlı grupların, Suriye rejiminin kontrol ettikleri topraklarda ve özellikle DEAŞ'in etkin kontrolünün olduğu yerlerde, tıbbi hizmetler de dâhil olmak üzere neredeyse her şeye ihtiyacı vardır. Örneğin elektrik şebekelerinin yeniden kablolanması, su kaynaklarının onarılması gerekmektedir (ICG, 2013: 31).

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün aktardığı bilgilere göre, DEAŞ ve El-Nusra Cephesi kadınlar ve kız çocuklarına karşı katı ve ayrımcı kuralları uygulamaktadır ve her iki grupta da çocuklar asker olarak kullanılmaktadır. DEAŞ, birçoğu Rakka gibi kontrolleri altındaki bölgelerde bulunan Ezidi kadın ve kız çocuklarını cinsel köleye dönüştürmeye ve kötü muameleye tabi tutmaya devam etmektedir. DEAŞ, Ezidi seks kölelerinin 2014'te yükselişe geçtiğinde satın almak veya satmak için geniş bir yeraltı piyasası yaratmıştır. DEAŞ'in oluşturduğu piyasada 3000 kadar kadının ve kızın satıldığı tahmin edilmektedir. BM DEAŞ'in Ezidilere saldırısının soykırım olduğunu belirtmiştir (Global Justice Center, 2016).

DEAŞ tarafından uygulanan ve organize şekilde sürdürülen tecavüz ve cinsel saldırı, cinsel kölelik ve zorla evlendirmeyi de kapsayan bir sistem olarak belgelenmiştir. Ezidi kadınlar ve kız çocukları İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne

DEAŞ üyelerinin kendilerini evliliğe nasıl zorladıklarını, -bazı durumlarda birkaç kez olmak üzere- sattıklarını veya DEAŞ savaşçılarını “hediye” ettiklerini anlatmıştır. Seks kölesi olarak satılan Ezidi kadınlara karşı nasıl davranılması gerektiğinin listelendiği bir belgeye de ulaşılmıştır (Shammas, 2015). Ayrıca uluslararası medyada, DEAŞ’ın kontrolü altındaki bölgelerde eşcinsel olmakla suçlanan erkeklerin binaların tepesinden aşağıya atılarak infaz edildiğine dair haberler yer almıştır (Wheeler, 2016: 3).

Benotman ve Malik’in (2015: 29) çalışmasına göre, çocuk askerlerin kullanımı açısından önceki çatışmaların çoğundan farklı olarak Suriye Savaşı’nda DEAŞ, okullar ve eğitim sistemi, çocukların istihdam edilmeleri ve bilgilendirilmesi için merkezi bir konumdadır. Çocuklara katı müfredat öğretilirken, aileleri ve arkadaşları hakkında casusluk yapmaları teşvik edilmektedir. Belirlenen kurallara uymakla yükümlü olanlar sadık sayılmakta ve çoğunlukla DEAŞ eğitim kamplarına alınmaktadırlar. DEAŞ’ın kontrolündeki alanlarda, okula devam etmek tüm çocuklar için zorunludur. DEAŞ üyeleri çocukların eğitimini izleyemediği ve kontrol edemediği için evde eğitimi yasaklamıştır. DEAŞ, istihdam görevlilerinden casuslara, muhafızlardan cephe askerlerine, intihar bombacılarından cellatlara kadar çeşitli rollerde çocuk çalıştırmıştır (Gorka, vd., 2016: 4).

Savaşın uluslararası boyutu ele alındığında, Suriye ile ilgili kullanılan vekâlet savaşları kavramının da Yeni Savaşlar için yeni seçenekler ve süreklilikler sağladığı görülmektedir. Mumford’a göre, vekâlet savaşları üçüncü tarafların, çatışmanın stratejik sonuçlarını etkilemek için çatışmaya dolaylı olarak katılması demektir. Savaşa katılım silah, eğitim, finansman gibi kanallarla desteklenebilmektedir. Bu tür müdahaleler, menfaatlerini en üst düzeye çıkarmak, aynı zamanda riski en aza indirmek için görünür bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Vekâlet savaşları, kendi stratejik hedeflerini ilerletmek, aynı zamanda doğrudan, pahalı ve kanlı savaşı önlemek isteyen devletler için mantıklı bir yedeklemedir (Mumford, 2013: 11). Çatışmaya taraf olan silahlı grupların yaşam süreleri, vekâlet savaşlarında tarafların isteklerine göre belirlenmektedir.

Suriye’de yaşanan savaşa dâhil olan uluslararası güçler, Suriye rejiminin davetiyle veya iş birliği maksadıyla ya da uluslararası kurumların ve kamuoyunun barışçıl vaatler ile hukuki olarak orada bulunma özelliği göstermektedir. Ayrıca rejim güçleri ve bölgede bulunan diğer devletler arasında iki tarafın da savaş olarak

kabul ettiği bir çatışma ve müdahale söz konusu olmamıştır. Özellikle bir başka devletin topraklarını işgal etmedikleri ve insani amaçla veya önalıcı müdahale gerekçesi ile orada buldukları dikkate alındığında Suriye'deki çatışma, geleneksel devlet savaşları bağlamında uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar olarak değerlendirilmektedir. Birçok devlet unsurunun ve uluslararası yardım kuruluşlarının ülkede faaliyetler yürütmesini vekâlet savaşları olarak değerlendirmek gerekir. Vekâlet savaşları değerlendirmesi ile Yeni Savaşlar bağlamında ülkede yaşanan duruma uluslararası anlamda da farklı bir boyut kazandırmaktadır.

Suriye'de yaşanan savaşın ekonomi politiğini anlamak da Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Uluslararası yaptırımlar ve altyapıya verilen hasar, devletin ana gelir kaynağı konumundaki petrol ve doğal gaz sektörünü işlemez hale getirmiştir. Rejim para basmaya devam etmiş ve yabancı para rezervlerini eritmiştir (The Economist, 2017). IMF, Suriye'nin 2017 yılı itibariyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'sının savaştan öncekinin yarısından az olduğunu belirtmektedir (Gobat ve Kostial, 2016). Berdal ve Keen'e (1997: 797–798) göre yaşanan durumu iç savaşın korkunç irrasyonelliği olarak tanımlamak, iç savaşlarda ekonomik ve siyasal gündemin etkileşimini ve şiddetin işlevselliğinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Politikacılar ve tacirler için savaşın sürdürülebilirliği kar sağlanması ile mümkündür.

Silahlı gruplar arasında özellikle DEAŞ, petrol kuyularının olduğu kasabaları stratejik olarak savaşlarının sürdürülmesi adına hayati görmektedir (Dehghanpishah ve Ramadan, 2013). DEAŞ'in petrol gelirinin yıllık 500 milyon dolara ulaştığı belirtilmektedir (BBC News Türkçe, 2015). Ayrıca tarihi eserlerin kaçakçılık yolu ile satılması da gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere örnektir (Luck, 2013). DEAŞ güçleri Suriye'de bulunan Palmira'daki Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kütür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) dünya mirası alanı da dâhil olmak üzere dini ve kültürel eserleri de tahrip etmiş ve yasadışı yollar kullanarak bunların satışını yapmıştır (ARK Group, 2016: 23).

Kumar gibi diğer araştırma raporlarında da, DEAŞ'in ekonomik kaynaklarını, Suriye rejimine kendi kontrolündeki barajlar ve gaz sahaları yoluyla elektrik ve gaz satışı; etkin kontrol gerçekleştirdiği yerlerdeki insanlardan aldığı vergiler; halifelik ilanı ile birlikte mal ithalatı ve ihracatı üzerine gümrük geliri;

meyve, sebze, tahıl ve kumaş gibi ihraç mallarından gelen gelirler; internet kafeler, dini vergiler -sigara içenler için ceza, kayıp dua ve dua kırma-, özel arazilere el koyma ve açık artırmada satma; karaborsada ham petrol satma; uyuşturucu ve karaborsada sigara ve alkol satma; müzeleri yağmalama ve karaborsada eserler satma olarak listelemektedir (Duhaime, 2015: 1–12; Kumar, 2015: 349).

Suriye Savaşı'nın ortaya çıkmasında ve sahip olduğu özelliklerde, tarihsel süreçte yaşanan ayrıştırıcı politikaların önemli etkisi olduğu görülmektedir. Suriye, tarihi boyunca iktidar mücadelesine ev sahipliği yapmıştır. Suriye, bağımsızlığından önceki süreçlerde, bağımsız olma aşamasında ve bağımsızlık sonrası süreçte, kendi hakkını tayin etme konumuna gelmek için zorlu bir mücadele vermiştir. Farklı kimlikleri içinde barındırması ve özellikle Fransa'nın sömürüsü altındayken bu kimliklerin ayrıştırılması politikasının izlenmesi, çatışmanın kaynaklarının oluşmasında belirleyici öneme sahiptir. Sürece Milliyetçilik hareketlerinin başlaması da eklendiğinde, Suriye de yaşanan ayrılıkçı hareketlerin ve iktidar mücadelesinin zemini oluşmuştur.

Suriye yönetimi uzunca yıllar boyunca sürekli el değiştirmiş, iktidara gelen yönetimin Suriye'nin tümü tarafından kabul görmesi mümkün olmamıştır. Yönetime yapılan her bir darbe, bir sonrakine zemin hazırlamış, böylece istikrarın sağlanması zaman almıştır. Baas rejimi ile birlikte istikrar politik düzeyde sağlanmış fakat yine de söz konusu yönetimin tüm ülkede kabul gördüğü bir ortam oluşmamıştır. Tarihi boyunca sahip olduğu kimlikleri temelinde ayrıştırılmış Suriye'de, muhalif hareketler her dönemde kendini göstermiş, zaman zaman kanlı müdahaleler ile bastırılmıştır. Bu süreç Suriye'nin daha fazla ayrışmasına neden olmuştur. Kendi içinde bütünlüğü sağlayamamış bir ülkede başlayan savaş da mevcut ayrışmışlığın sonuçları doğrultusunda gelişmiş, Suriye'de birbirinden farklı birçok aktör savaş sürecinde ortaya çıkmış ya da hali hazırda mevcut olan aktörler savaşa dâhil olmuşlardır.

Suriye'nin sahip olduğu koşullar doğrultusunda ortaya çıkan Suriye Savaşı'nın özellikleri incelendiğinde, Yeni Savaşlar kavramının kapsamı, içeriği ve uygulamaları ile birçok açıdan örtüştüğü görülmektedir. Aktörlerin çeşitliliği, yöntemlerin uluslararası savaş kurallarına uygun olmayan özellikleri ve Geleneksel Savaşların devlet kurma veya devlet yıkma hedefiyle örtüşmeyen, daha çok aktörlerin varlıklarını sürdürebilecekleri ve ekonomik gelir elde edebilecekleri, aynı zamanda da kendi kimlik ve ideolojilerini yayabilecekleri bir çatışma düzeyi

oluşturma hedefi gözlenmektedir. Bu nedenle, Suriye’de günümüzde devam etmekte olan ve ne yöne ne şekilde evrileceği, değişkenlerin çokluğu nedeniyle öngörülemeyen çatışmaların bütününi Yeni Savaşlar kavramı çerçevesinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Yeni Savaşlar, yeni birçok özelliği içinde barındıran bir savaş türüdür fakat sivilleri, özelde de kadınları etkilemesi aktörlerin, hedefleri doğrultusunda kullandığı yöntemlerinden kaynaklanmaktadır. Aktörler, kullandıkları yöntemleri ideolojik hedeflerine ve kimlik politikalarına hizmet edecek şekilde seçmekte ve uygulamaktadır. Hedefler doğrultusunda kullanılan yöntemler kadınları doğrudan bir araç haline getirmektedir. Kadınlara yöneltilen şiddet biçimleri, kadınları mağdur etmenin ötesinde bir amaca hizmet etmek zorunda bırakmaktadır ve araçsallaştırma bu noktada ortaya çıkmaktadır. Aktörlerin kadınları hangi hedefleri doğrultusunda hangi yöntemlerle araçsallaştırdıkları, üçüncü bölümde, alan araştırmasından elde edilen bulgular ışığında açıklanacaktır. Üçüncü bölüm, Suriye Savaşı’nın Yeni Savaşlara örnek olduğu iddiasını, Yeni Savaşların kadını araçsallaştırması örneklemini ile güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SURİYE YENİ SAVAŞLARINDA KADIN OLMAK ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yeni Savaşların kadınları araçsallaştıran özelliğinin ortaya çıkmasında, savaşın meydana geldiği coğrafyanın toplumsal yapısının etkisi yadsınamayacak kadar fazladır. Kadınların toplumdaki yeri, savaş ortamında oluşan koşulların kadınlara etkisini de doğrudan etkilemektedir. Suriye Savaşı'nın Suriye kadınları üzerindeki etkileri de toplumsal yapının gerçekliği ışığında incelenmelidir.

Çalışmanın amacı Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilen Suriye Savaşı'nın birincil mağduru olan kadınların savaşta, Yeni Savaşların özelliklerini de ortaya koyacak şekilde nasıl araçsallaştırıldığını ve bunun sonucunda savaştan nasıl etkilendiklerini analiz etmektir. Bu bağlamda araştırma, Suriye'de savaşın aktörlerinin kadınları hangi hedefler doğrultusunda hangi yöntemleri kullanarak araçsallaştırdığını anlatmayı amaçlamaktadır. Suriye Savaşı'nda kadınların bir savaş aracı olarak kullanılması, Yeni Savaşları Geleneksel Savaşlardan ayıran temel özellikler çerçevesinde, aktörler, yöntemler ve hedefler bağlamında ele alınacaktır. Kadınların savaş aracı olarak kullanılmasının toplumsal karşılığı “güvensizlik” ve “korku” duygularıdır. Söz konusu duygular, kadınların gündelik yaşamında kısıtlayıcı etkiye sebep olmuş ve bu durum kadınların sosyal yaşamını doğrudan etkilemiştir. Kadınların savaşta araçsallaştırılmasının sosyal yaşamlarına etkileri de ekonomik, erken/zorla evlilik ve eğitim başlıklarıyla incelenecektir.

3.1 Suriye Savaşı'nda Kadın

Suriye, bağımsız olduğu 1946 yılından itibaren, bulunduğu coğrafyada kadınlara en fazla hak tanıyan ülkelerden biridir (Kelly ve Breslin, 2010: 1). Buna rağmen, Suriye'nin geniş bir toprak alanına sahip olması ve bu alanlarda ki kültürlerin farklılık göstermesi sebebiyle, kırsalda yaşayan kadınlarla şehir merkezlerinde yaşayan kadınların yaşamlarının birbirinden farklı olduğu göze çarpmaktadır. Buradaki farkı ortaya çıkaran temel faktör, Suriye'de ataerkilliğin baskın olması ve ataerkil yapıların, kadınlar üzerinde kısıtlayıcı faktörler oluşturmasıdır. Kırsal alanlarda ataerkil yapının daha güçlü olması, kırsalda

yaşayan kadınları kentte yaşayan kadınlardan ayıran özellikleri ortaya çıkarmaktadır. Kadınların gündelik hayatta maruz kaldığı cinsiyete dayalı şiddetin yanı sıra, eğitime ve iş yaşamına katılım oranları da bu farklar doğrultusunda değişim göstermiştir. Aynı farklılık, savaşın etkisinin boyutlarında da görülmektedir.

2011 yılında Ortadoğu'yu saran ayaklanmaların Suriye'ye sığramasıyla kadınların zorlu yaşantısına yeni zorluklar eklenmeye başlamıştır. Her savaş bölgesinde olduğu gibi Suriye'de de gelişmelerin en çok etkileneni siviller ve özellikle kadınlar olmuştur. Kadına şiddet, kadının hayatının kısıtlanması gibi kadını yaradılışı nedeniyle cezalandıran eylemler veya uygulamalar, Suriye'de de tüm dünyada olduğu gibi kadınlar için erken yaşlarda başlayan bir döngüdür (UNPFA, 2019: 20).

Kadına yönelik ayrımcı uygulamaların olduğu toplumlarda, söz konusu uygulamaların sisteme entegre edilebilmesi, bir yaşam şekli olarak kabul edilebilmesi için de çocukluktan itibaren belli kalıpların uygulanması gerekliliği ataerkil yapıların kemikleşmiş özelliklerindedir. Yasalar kadınlara belli oranlarda haklar tanımış olsa da, Suriye toplumunun kadınlarının bu hakları derinlemesine kullanmadığı/kullanamadığı, kadınların gelenek ve göreneklerden ve ataerkil yapıdan daha çok etkilendiği yapılan çalışmalarla da ortaya çıkmaktadır (Sharabi, 1992). Söz konusu ataerkil yapının yarattığı toplumsal baskının neticesinde günlük yaşantısında dahi yeterince hak sahibi olamayan Suriye kadını, savaşın ortaya çıkardığı koşullarla mağduriyeti artan bir topluluk haline gelmiştir. Uluslararası Hukuki Yardım Konsorsiyumu Suriye raporunda Suriye'nin 2011 öncesinde evlilik, miras gibi konularda ayrımcı yasalar uygulamasının, 2011 sonrasında özellikle de Suriye hükümetinin etkili olmadığı alanlarda kadınların mağduriyetinin önünü açtığı vurgulanmıştır (ILAC, 2017: 51).

Ataerkil yapının, ailenin namusunu ve "korunması gereken değerleri" doğrudan ailedeki kadın bireylerle ilişkilendirme özelliği, kadının birincil hedef haline gelmesinin başlıca nedenleridir. Bu aynı zamanda savaşlarda kadına yönelik şiddetin artış göstermesi ile doğru orantılıdır. Veriler de bu durumu doğrular niteliktedir. Suriye'de kadına yönelik cinsel şiddet (tecavüz) sayısı 2011'de 300 iken, 2013'te 6000'e yükselmiştir (EMHRN, 2013). Buradan da yola çıkarak, savaşın kadınlar için ilk anlamının cinsiyete dayalı şiddetten kaynaklanan korku ve güvensizlik duygusu olduğu söylenebilir. Avrupa İltica Destek Ofisi (European

Asylum Support Office [EASO]) bünyesinde (2013: 132) yayımlanan raporda, kayıt altına alınma aşamasında eksiklikler olduğundan boyutu ölçülemeyen cinsel şiddetin, çatışmanın kalıcı bir özelliği haline geldiği ve tecavüz korkusunun ailelerin kaçmasındaki en önemli itici güç olduğu ifade edilmiştir.

Suriye İnsan Hakları Ağı (Syrian Network for Human Rights-SNHR) tarafından hazırlanan rapor, rakamsal veriler kullanarak savaşın kadınları nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. Rapora göre, Mart 2011'den Kasım 2019'a kadar geçen sürede, savaşın tüm aktörleri tarafından öldürülen kadın sayısı 28076'dır. Aynı zaman diliminde savaşın önde gelen taraflarının elinde en az 10363 kadının gözaltında olduğu veya zorla kaybedildiği ve en az 90 kadının işkence sonucu öldüğü ifade edilmiştir. Rapordaki veriler, bu rakamların büyük oranından Suriye hükümetinin sorumlu olduğunu göstermekle birlikte, diğer aktörlerin de benzer şiddet uygulamalarına başvurduğunu ortaya koymaktadır. Raporda ayrıca kadınların maruz kaldığı şiddet türleri, savaşın aktörlerine göre kategorize edilmiştir (SNHR, 2019: 5-7). Rapor öncelikle aktörleri; Suriye rejimi ve ona bağlı gruplar, Rus Güçleri; Kürt liderliğindeki Suriye Demokratik Güçleri (SDG); Aşırılık yanlısı Gruplar (DEAŞ ve Hay'at Tahrir El Sham); Silahlı Muhaliflerin Hizipleri, ABD liderliğindeki koalisyonlar ve diğer taraflar şeklinde sıralamıştır. Bu aktörlerin başvurdukları ihlaller/ şiddet türleri arasında büyük benzerlikler vardır. Yargısız infaz ve keyfi tutuklama, zorla kaybetme ve işkence kadınların tüm aktörler tarafından gördüğü şiddet türleri iken; Suriye rejiminin cinsel şiddeti, SDG'nin cinsel şiddetin yanı sıra zorunlu askerliği; Aşırılık yanlısı İslamcı grupların kadınları kısıtladığı ve ayırıcı özellik olarak DEAŞ'ın kadınları köleleştirdiği rakamsal verilerle ifade edilmiştir (SNHR, 2019: 8-34).

Dünya Bankası'nın 2020 analizinde; Suriyeli kadınların güvensizlikten orantısız şekilde etkilendiği ve savaşın daha da kısıtlayıcı hale getirdiği ortamda güvensizliğin, kadınların özellikle namus konusunda artan endişelerine neden olduğu vurgulanmıştır. Analizde aynı zamanda, ataerkil yapıyı güçlendiren savaş ortamında, yasal uygulamaların eksik olması ya da hiç olmaması ve kadınların korunması konusunda eksikliklerin olmasıyla, aile içi şiddet, tecavüz (evlilik içi tecavüz dâhil), kızların zorla evlendirilmesi, insan ticareti ve cinsel köleleştirme gibi kadına yönelik şiddet türlerinin birçoğunun ölçek ve kapsam olarak arttığı sonucuna varıldığı ifade edilmiştir. Analize göre cinsel şiddet korkusu ve sonuçları, yerinden edilmenin önde gelen nedenlerinden biridir (World Bank, 2020: 74).

EASO tarafından hazırlanan 2020 raporunda, Suriye'deki kadınların genel durumu, savaşın aktörlerinin etkili olduğu bölgeler bağlamında değerlendirilmiştir. Aktörlerin etkili oldukları yerler bağlamında Suriye'yi; Suriye hükümeti; Devlet dışı aktörler; Kürtler; Türkiye destekli silahlı gruplar tarafından kontrol edilen ve DEAŞ'ın etkili olduğu yerler şeklinde 5'e ayırmıştır. Suriye hükümetinin kadın ihlallerini 4 alt başlıkta açıklayan raporda, diğer bölgeler için böyle bir ayırım yapılmamıştır. Söz konusu 4 alt başlık, (i) bir savaş aracı olarak cinsiyete dayalı şiddet, (ii) kara operasyonlarında, ev baskınlarında ve kontrol noktalarında cinsel şiddet, (iii) gözaltında cinsel şiddet, (iv) çocuklara yönelik cinsel şiddet şeklinde ele alınmıştır. Diğer bölgelerde ki şiddet türleri ise birbiriyle benzerlik gösteren taraflarıyla; yasadışı gözaltılar, kaçırma, işkence, tecavüz, zorla/erken yaşta evlendirme; aktörlerin aşırılık yanlısı olduğu yerlerde kıyafet kısıtlaması, öldürülme ve hareket sınırlaması; Kürt bölgelerinde ise farklı olarak zorla silahlandırma/ askere alma olduğu ifade edilmiştir (EASO, 2020a: 14–51). Savaşan taraflara ve kuşatma altındaki bölgelere özgü şiddet kalıplarındaki farklılıklara rağmen, çatışmanın şekillenmesinin temelinde yatan söylem ve savaşan tarafların farklı ideolojileri son derece cinsiyetlendirilmiş ve cinselleştirilmiştir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 12).

Suriye kadınlarının savaşın yarattığı atmosferde yaşadığı mağduriyetler farklı şekillerde de kategorize edilmiştir. 2016'da yayımlanan bir raporda kadınların mağduriyet yaşadığı konular, kendi içinde detaylandırılarak sekiz alt başlıkta toplanmıştır. Bunlar sırasıyla; cinsiyete dayalı şiddet; gözaltına alınma; kadın sivil aktivistleri ve insan hakları savunucularını hedef alma; silahların yayılması, sığınma ve yerinden edilme; kuşatma; sağlık altyapısını ve tesislerini hedefleme ve eğitim sektörünün çöküşü şeklindedir. Söz konusu alanlarda kadınların savaş öncesinde de ayrımcı uygulamalara maruz kaldığının altının çizildiği raporda, savaş sonrasında ayrımcı uygulamaların artış göstermesi sonucu kadınların hayatlarının kısıtlandığı ve bunun ilk sonucu olarak da göç tercihinin kullanıldığı ifade edilmektedir (WILPF, 2016a: 7–30).

EASO tarafından yayınlanan raporda; Suriye'de kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri şu şekilde kategorize edilmiştir: i) Cinsel şiddet (tecavüz, cinsel taciz, cinsel istismar), ii) Kaçırma: Aile içi şiddet, iii) Namus şiddeti: Zorla ve erken evlilikler (çocuk evlilikleri) ve iv) Cinsel istismar. Raporun her başlıkta üzerinde durduğu nokta, tüm bu şiddet türlerinin Suriye'de savaş

başlamadan önce de var olduğu, fakat savaş sırasında ve sonrasında rakamların çarpıcı şekilde artmış olmasıdır (EASO, 2020a: 18–26).

Tüm bu şiddet türlerinin yarattığı zorlukların bir sonucu olarak ortaya çıkan göç unsurunun, kadınlar için yeni mağduriyetlerle karşılaşmanın önünü açtığı da yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Kadınları göç etmeye iten sebepler, göç sürecinde ve göç sonrasında vardıkları yerlerde yeni mağduriyetler yaşamalarının sebepleriyle aynıdır. Yeni şiddet biçimleri ve yolları ortaya çıktıkça ve mevcut şiddet kalıpları güçlenip yoğunlaştıkça, siyasi çatışmalar kadınlar için daha önemli riskler yaratmıştır (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 7). Mart 2020 itibariyle sınır dışına göç edenlerin sayısı 5,5 milyona ulaşmış, 6,6 milyon Suriyeli ise ülke içinde yerinden edilmiş durumdadır (Bağ, 2020). Türkiye’ye göç edenler üzerinden bir değerlendirme yapmak gerekirse, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün son verilerine göre, Türkiye’deki Suriyeli mülteci sayısı 3,6 milyona ulaşmıştır; yaklaşık 2,6 milyonu kadın ve çocuklardan oluşmaktadır (Göç İdaresi, 2020). Göç etmek zorunda kalanların cinsiyetleri arasındaki erkek/kadın oranı, kadınların savaştan etkilenme oranı hakkında bilgi verici niteliktedir.

Göç etme tercihinin karar vermeye iten zorluklardan sonra, göç etme sürecinde ve sonrasında yaşanan mağduriyetler, varış noktasına göre değişiklik göstermiş olsa da özünde kadının savaşın birincil hedefi/mağduru olduğu gerçekliği devam etmiştir. Örneğin Lübnan’a göç edenlerin çoğunlukla cinsel şiddete maruz kaldığına yönelik haberler gündemde iken (Human Rights Watch, 2013) Türkiye için, şiddetten kaçmanın bir yolu olarak tercih edilen fakat kendisinin de bir şiddet biçimi olan erken/zorla evlilik ya da ikinci evlilik tercihlerinin arttığına yönelik bilgiler mevcuttur (Doğutaş, 2019). Mültecilerin yaşadığı zorlukları varış noktalarına göre değerlendiren bir çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmada mülteci kadınlar, Lübnan’a, Türkiye’ye ve Avrupa ülkelerine göç edenler olarak ayrılmıştır. Cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma hepsinin ortak özelliği olmakla beraber, Lübnan’a göç edenlerin oturum izni alamamalarından kaynaklanan ayrımcı uygulamalardan; işveren veya ev sahibi tarafından cinsel tacize uğrama ve bunun neticesinde artan erken veya ikinci evliliklerden söz edilmiştir. Avrupa ülkelerine göç sürecinde ise sınırdan geçirilmeme ve zorlu yolculuk süreçlerinde yaşanan sağlık sorunları, cinsiyete dayalı şiddetten sonra aşılması gereken zorluk olarak görülmüştür (Azizi ve Hosseini, 2017: 26–29).

Suriye Savaşı'yla ilgili yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak cinsiyete dayalı şiddetin üzerinde durulduğunu göstermiştir. Fakat bu özel ilginin sebebinin, kadınların savaşlarda tek mağduriyetlerinin cinsiyete dayalı şiddet olmasından değil, bu durumun savaşın doğal bir sonucu olmamasından kaynaklandığının altını çizmek gerekmektedir. Suriye Savaşı ile ilgili yapılan çalışmalarda, çatışmaların başlamasıyla birlikte, toplumu sindirmek ve bir baskı oluşturmak için kadına yönelik her türlü şiddetin bir araç olarak kullanıldığı sonucuna ulaşıldığı belirtilmektedir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 7; EASO, 2020a: 12; WILPF, 2016a: 7). Şiddetin yarattığı korkunun tetiklediği göç hareketinin veya hareket sınırlamasının bir sonucu olarak da eğitim, çalışma, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama gibi farklı mağduriyetler oluşmaktadır. EASO raporunda, çatışmanın başlamasından sonra kadınların eğitime ve işgücüne katılımlarının önemli ölçüde düştüğünü gösteren oranlar mevcuttur. Kadının, savaşın her aşamasında ve savaşta yer alan aktörlerin hemen hepsinin uygulamalarının sonucunda, hayatının olumsuz yönde etkilendiği gerçeği, çalışmanın içeriğinde de bir kere daha açığa çıkmıştır (EASO, 2020a: 36-39).

3.2 Araştırmanın Yöntemi ve Tasarımı

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi; teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Bu tanımda 'teori oluşturma' ile ifade edilmek istenen, araştırmacının topladığı bilgilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen birtakım sonuçları, birbiri ile ilintisini ortaya çıkaracak şekilde bir modelleme çalışması yapmasıdır. Bu da araştırmacıya esneklik sağlamaktadır (Yıldırım, 1999: 7). Araştırmanın evrenini oluşturan savaşı deneyimlemiş Suriyeli kadınların özellikli ve ulaşılması güç bir grup olması sebebiyle, araştırmadan daha derinlemesine bir sonuç elde edilebilmesi için en uygun yöntemin nitel araştırma yöntemi olduğuna karar verilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, katılımcıya bir dizi açık uçlu sorular sorularak belirli bir konu üzerindeki düşünce ya da gözlemleri hakkındaki bilginin toplanması yöntemidir (Kozak, 2014: 89). Nitel araştırmalarda yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme yöntemleri kullanılabilir. Bu araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşme, araştırmacının

görüşme sorularını önceden hazırladığı ancak görüşme sırasında katılımcıya belli bir esneklik sağlamak amacıyla soruların değişmesine veya tartışılmasına izin verdiği bir tekniktir (Ekiz, 2009: 106). Katılımcıların sorulara derinlemesine cevap vermelerini sağlayabilmek, kişisel ya da toplumsal sebeplerle kaçındıkları sorular olursa görüşmeye yeni bir yön verebilmek için bu yöntemin kullanılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Yarı-yapılandırılmış görüşme yönteminin araştırmacıya sağladığı esneklikten yararlanılarak soruların bazıları, katılımcıların değişen özelliklerine ve görüşmenin akışına göre zaman zaman değiştirilmiştir.

3.3 Veri Toplama Aracı ve Süreci

Araştırma, yarı-yapılandırılmış görüşme sorularının dört ana başlıkta toplandığı konular çerçevesinde yapılmıştır. Başlıkların ilki kişisel bilgilerini, ikincisi savaş öncesi yaşantılarını, üçüncüsü savaş sonrası/göç sürecini, dördüncüsü ise katılımcıların gelecekleriyle ilgili planlarını ele alan sorulardan oluşmaktadır. İlk başlıkta yaşları, eğitim ve medeni durumları hakkında sorular yer almaktadır. Burada katılımcıların demografik yapılarındaki farklılıklarının, savaşın etkisinin boyutlarını değiştirip değiştirmediği hakkında yorum yapabilmeyi sağlaması amaçlanmıştır. İkinci başlıkta, katılımcıların savaştan önceki yaşamları, toplumsal konumları ve savaşın başlama süreci hakkında bilgi sağlayacak sorular sorulmuştur. Buradaki amaç, savaş öncesinde Suriye’de kadınların toplumsal konumları hakkında edinilen bilgiler ışığında savaş sonrası süreci doğru yorumlayabilmektir. Üçüncü başlıkta savaşın gelişimi ve genelde kadınlar, özelde de katılımcılar üzerindeki etkisi hakkında sorular yer almaktadır. Burada Suriye Savaşı’nın kadınları üzerindeki etkisinin, bölgeler ve aktörler bağlamında değişip değişmediğini belirlemek amaçlanmıştır. Dördüncü başlıkta yer alan gelecek planlarına dair soruların sorulmasının amacı ise, savaşın etkilerinin gelecek planları üzerinde etkisi olup olmadığını belirlemektir.

Veri toplama sürecinde katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme, araştırmacının derinlemesine bilgi kaynağına sahip olabileceği katılımcı ile ilk görüşmesinden sonra, benzer özelliklere sahip katılımcılara ilk katılımcının tavsiyesi ile ulaşması ve bu döngünün sonraki katılımcılar için devam etmesidir (Ekiz, 2009: 106). Bu

örnekleme yöntemiyle bir tanıdık vasıtası söz konusu olduğundan katılımcıların görüşmeye daha az şüpheyle yaklaşmalarını sağlamak amaçlanmıştır.

Kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenen, Adıyaman ve Şanlıurfa illerinde yaşayan Suriyeli on altı (16) kadınla birlikte, tüm savaş sürecini Suriye’de geçirmiş iki (2) kadından oluşan toplam on sekiz (18) katılımcıdan Ocak-Temmuz 2020 tarihleri arasında veri toplanmıştır. Verilerin derlemesi iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada, Ocak-Mart ayları arasında pilot çalışmalar yapılmıştır. Pilot çalışmayla; soruların anlaşılabilirliği test edilmiş ve araştırmacının dil bilgisinin yeterliliği ölçülmüştür. Bu aşamada katılımcılar tarafından yeterince anlaşılmadığı tespit edilen iki soru ifadesi yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca görüşme esnasında araştırmacının dil bilgisi konusunda sorun yaşayabileceği öngörülmüş, bu bağlamda uzman desteği alınmasına karar verilmiştir. Uzman desteğinin alınmasının temel gerekçesi katılımcıların bölgesel dil farklarının olması ve araştırmacının söz konusu farklılıklara hâkimiyet konusunda yetersiz kalması olasılığıdır. İkinci aşama, Nisan ayında Etik Kurul Onayı’nın alınmasıyla birlikte başlamış, araştırmada yer alan katılımcılarla görüşmeler sağlanmıştır.

Görüşme öncesinde katılımcılarla, kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak bir ön konuşma yapılmış, onlara verilerin akademik bir çalışmaya destek olacağından bahsedilmiştir. Kendilerini rahat hissetmeleri için isimlerinin ve özel bilgilerinin hiçbir şekilde kullanılmayacağı, sadece görüşmelerin deşifresi yapılırken yardımcı olması adına isimlerinin not defterine yazılacağı belirtilmiştir.

Görüşmeler katılımcıların kendilerini rahat hissedeceği zamanlarda ve ortamlarda gerçekleştirilmiş, ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Kayıt öncesinde katılımcılardan izin istenmiş ve kayıt onayı alınmıştır. Görüşmeden elde edilen veriler, araştırmacı notlarının ve gözlemlerinin özüne sadık kalınarak bilgisayar ortamına aktarılması ile analize hazır hale getirilmiştir.

3.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın yapılması aşamasında yaşanan zorlukların biri, görüşmelerin yapıldığı tarih itibariyle mülteci kamplarının kapanmış olmasından kaynaklanmıştır. Kampların kapanması, katılımcılara belli bir alanda ulaşmayı engellediğinden, her bir katılımcıya tek tek, ayrı zamanlarda ulaşılmıştır. Bu anlamda araştırma daha önce yapılan çalışmalardan farklılık göstermektedir. Suriyeli kadınları konu alan çalışmalar çoğunlukla göç-mültecilik merkezinde

yapılmış çalışmalardır. Dolayısıyla bu çalışmalar savaş sonrasında yaşanan mağduriyetler ve ihtiyaç analizi kapsamındadır. Fakat bu çalışma daha çok kadınları göç etmeye iten sebepleri, bu bağlamda sürecin Yeni Savaşlar kapsamında kadınlar üzerindeki etki alanlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Savaşın etkileri ise, katılımcıları göç etmeye iten sebepler doğrultusunda analiz edilmiştir. Analiz aşamasında da bu konuyu ele alan uluslararası raporlardan yararlanılmıştır.

Katılımcılarda, ana dilleriyle konuşarak iletişim kurmanın samimiyet sağladığı, görüşmelerdeki en belirgin izlenimdir. Zira katılımcıların birçoğu ana dillerinde konuşabileceklerini fark ettikten sonra çok daha sıcak davranmış ve ileriki zamanlarda da iletişim kurmak istediklerini ifade etmişlerdir. Sorulara cevap verirken de yerelde kullanılan deyimlerin anlaşıldığını/karşılık bulduğunu görmek, görüşmenin zaman zaman dertleşme boyutuna taşınmasını sağlamış, böylece katılımcıların duygularını daha rahat ifade edebildikleri gözlemlenmiştir. Fakat yine de anlatılar hep 3. kişi üzerinden gerçekleşmiş, özellikle cinsiyete dayalı şiddetle ilgili bir deneyimi olduğunu söyleyen bir katılımcı olmamıştır. Burada Suriye toplumunun ataerkil yapısının kadınlar üzerindeki etkisinin olduğu, katılımcıların da bu etkiden kurtulamadığı ve “namus” kavramını doğrudan kendileriyle ilişkilendirmeye devam ettikleri düşünülmektedir.

Suriyeli kadınlarla yapılan çalışmalarda, tecavüze maruz kalanların ayıplanma ve reddedilme risklerinin bir sessizlik kültürünü dayatarak, cinsel şiddet suçu mağduru kadınların suçu ihbar etmesini engellediği rapor edilmiştir (FIDH, 2013). Bu konuyla ilgili birçok çalışmada vakaların rapor edilememesinin, kadınların “sosyal damgalanma korkusu” kavramıyla ifade edildiği görülmüştür (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 11; EASO, 2020b: 44; UNPFA, 2019: 16; Yasmine ve Moughalian, 2016: 31).

3.5 Analiz

Araştırmada kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin tercih edilmesindeki amaç, savaşın her birey üzerinde farklı etkiler bırakacağı öngörüsüne dayanarak görüşme esnasında sorulara esneklik kazandırmaktır. Nitekim görüşmeler analiz edilirken de özellikle yaş unsurunun verilen cevaplara etkisi olduğu görülmüştür. Analiz aşamasında gözlemlenen bir diğer faktör, görüşmecilerin eğitim durumlarının ve Suriye’de yaşadıkları yerlerin deneyimlerine nasıl etki ettiği. Gerek savaş öncesinde gerekse de savaş

sonrasındaki deneyimler temelde kırsal-kent farkını ve sonrasında eğitim farkını açıkça ortaya koymuştur. Fakat göç sürecinde bu farklılıkların kısmen ortadan kalktığı gözlemlenmiştir.

Kırsalda yaşayan kadınların ataerkil yapının gölgesinde bir hayat sürdüğü çıkarımlardan biri olmuştur. Aynı şekilde eğitim seviyesi düşük olan katılımcılar için de benzer bir çıkarımın yapılabileceği görülmüştür. Göç sürecinde farklılıkların kısmen değiştiği yorumunun yapılmasının sebebi ise, kentte yaşayan ve eğitim seviyesi yüksek olan katılımcıların bir pasaportlarının olması ve sınırdan resmi olarak geçmeleri, kırsaldan gelenlerin ise daha çok kaçak yollardan sınırı geçmeleridir. Fakat göç ettikten sonra yaşandığı ifade edilen başta ekonomik sıkıntılar tüm katılımcılar için ortaktır. Tüm bu çıkarımlar, katılımcıların kendi ifadelerinden elde edilmiştir.

Katılımcıların geldikleri şehir ve zaman, yaş ve eğitim gibi konularda farklılık göstermesine özen gösterilmiş, görüşme yapılacak katılımcılara, bu farklılıkların çeşitliliği arttırmasına sağlayacağı katkı bağlamında karar verilmiştir. Adıyaman'a gelen Suriyeliler genelde aynı bölgelerden geldiği için, ulaşılan katılımcılarda çoğunluğun İdlib'ten gelenler olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaşları itibariyle elde edilmek istenen çeşitliliğe katkı sağladığı fakat eğitim/meslek konusunda aynı durumun söz konusu olmadığı analiz aşamasında görülmüştür.

Örnekleme oluşturan katılımcıların birinci ve ikincisi Adıyaman Üniversitesi'nde okumakta olan ve yüzyüze görüşme yapılan öğrencilerdir. Sonrasında bu katılımcılar vasıtasıyla Adıyaman'da ikamet eden farklı katılımcılara ulaşılmıştır. Şanlıurfa'daki katılımcılara, AVAZ Derneği Direktörü Hüseyin Demir aracılığıyla ulaşılmıştır. Direktör, bu konuda destek alabileceğimiz ve dernekte görevli olan Suriyeli bir kadın ile görüşme sağlamış ve Şanlıurfa'da ki tüm katılımcılara bu kanal üzerinden ulaşılmıştır. Yaşanmakta olan pandemi sürecinin, yüz yüze görüşme yapmaya elverişli olmaması, bu yolun tercih edilmesinde önemli bir faktördür. Suriye'de yaşamaya devam eden katılımcılarda olduğu gibi Şanlıurfa'daki katılımcılarla da iletişim ağları aracılığıyla görüşme sağlanmıştır.

Katılımcıların özelliklerinin çeşitlilik göstermesinde ulaşılmak istenen hedef, yaşanan deneyimleri yorumlamada genelleme yapmak yerine, söz konusu çeşitliliğin sebep olduğu sonuçları doğru analiz edebilmektir. Araştırmada amaçlanan farklılığın belli ölçüde sağlandığı görüşmelerin analiz aşamasında görülmüştür. Buna göre yaşları 19 ile 51 arasında değişen katılımcıların 4'ü

Halep'ten, 1'i hala orada olmak üzere 5'i İdlip'ten, 1'i Ceraplus'tan, 2'si Rakka'dan, 1'i hala orada olmak üzere 3'ü Şam'dan, 1'i Humus'tan ve 2'si Deyrizzor'dan gelmiştir. Katılımcıların demografik yapısını gösteren tablo aşağıdadır. Tabloda yer alan “mesleği” kısmı Suriye'deki yaşamları, “çalışma durumu” ise Türkiye'deki yaşamları hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 3.1. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Katılımcılar	Yaşı	Eğitim Durumu/ Medeni Durumu	Mesleği/ Çalışma Durumu	Geldiği Yer	Türkiye'ye Geldiği Tarih
K1	50	Üniversite terk/ Evli	Mesleği yok/ çalışmıyor	Halep	2015
K2	20	Üniversite öğrencisi/Bekar	Geçici işlilik	İdlip	2015
K3	47	Lise mezunu/ evli	Mesleği yok/çalışmıyor	Ceraplus	2013
K4	47	6. sınıf/ Evli	Mesleği yok/çalışmıyor	Rakka	2012
K5	46	Lise Mezunu/Evli	Mesleği yok/çalışmıyor	Halep	2012
K6	21	Üniversite Öğrencisi/ Bekar	Geçici işçilik	İdlip	2013
K7	41	8. sınıf / Evli	Mesleği yok/ çalışmıyor	Şam	2012
K8	38	Lise mezunu/ Evli	Mesleği yok/ geçici işlerde çalışmış	Şam	2012
K9	30	7. sınıf /Evli	Mesleği yok/ çalışmıyor	İdlip	2014
K10	33	8. sınıf/Evli	Mesleği yok/ çalışmıyor	İdlip	2012
K11	19	6. sınıf/ Evli	Mesleği yok/ çalışmıyor	Halep	2011
K12	44	9. Sınıf/ Evli	Terzi/ çalışıyor	Halep	2013
K13	30	6. sınıf/Evli	Çiftçi/ çalışmıyor	Rakka	2015
K14	50	Önlisans Mezunu/ Evli	Sağlıkçı/ çalışıyor	Humus	2017

K15	27	Üniversite mezunu/ Evli	İktisatçı/ çalışıyor	Deyrizzor/ (Şam kırsalı)	2015
K16	51	Lise Mezunu/ Evli	Mesleği yok/çalışmıyor	Deyrizzor/ (Şam kırsalı)	2012
K17	31	Önlisans mezunu/ Evli	Elektrik teknikeri/ çalışmıyor	İdlip'te yaşıyor	Halen
K18	48	Doktora mezunu/ Evli	Kamu personeli/ çalışıyor	Şam'da yaşıyor	Halen

3.6 Bulgular

Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcılardan elde edilen bulgular Mary Kaldor'un Yeni Savaşların ayırt edici özelliklerini belirttiği çalışmasından uyarlanan aşağıdaki ölçüm aracı kullanılarak analiz edilmiştir. Literatürde, Yeni Savaşlar ile Geleneksel Savaşlar arasındaki farkları; “aktör”, “yöntem”, “hedef” ve “finansal yapılar” olarak sınıflandırılmaktadır (Kaldor, 2012, 2013: 2–3). Suriye Savaşı, finansal yapısı bakımından Yeni Savaşlar özelliği taşımaktadır fakat finansal yapıya kategoride yer verilmemiştir. Finansal yapılar, çalışmanın odak olarak savaşın kadını araçsallaştırmasını ortaya koyması hedeflemesi sebebiyle, finansal yapının kadınla doğrudan bağlantılı yönü hedefler başlığı altında değerlendirilmiştir. Suriye'deki Yeni Savaşların Kadın Üzerine Etkilerine İlişkin Ölçüm Aracı kullanılarak elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.2. Suriye’deki Yeni Savaşların Kadın Üzerine Etkilerine İlişkin Ölçüm Aracı

Savaşın Kadını Araçsallaştırması
<i>Aktörler</i> -Devlet -Devlet dışı Aktörler
<i>Yöntemler</i> -Cinsiyete Dayalı Şiddet -Pazarlık/Şantaj Aracı olarak kullanılması
<i>Hedefler</i> -Kadının Hâkimiyet unsuru olarak kullanılması -Nüfus Kontrolü ve Göç
Savaşın Kadının Sosyal Yaşamına Etkisi
<i>Ekonomik Etkisi</i> -İşgücüne katılım -Alımgücü
<i>Erken/Zorla Evlilik Kararına/Oranına Etkisi</i>
<i>Eğitime Etkisi</i>

3.6.1 Savaşın Kadını Araçsallaştırması

Çalışmada, Suriye Savaşı’nın Yeni Savaşların özellikleri çerçevesinde, kadınlar üzerindeki etkisi iki kategori altında incelenmiştir. Birinci kategori olan “Savaşın Kadını Araçsallaştırması” başlığı altında, savaş sırasında kadınların araçsallaştırılması süreci, aktörler, yöntemler ve hedefler bağlamında, kendi içinde kategorize edilerek ayrıntılarıyla anlatılacaktır.

3.7.1.1 Aktörler

Suriye Savaşı, diğer birçok savaşta olduğu gibi kadına yönelik şiddetin yüksek düzeyde yaşandığı bir savaştır. Suriye’de savaş, cinsiyete dayalı şiddetin her türüsünün savaşta bir savaş aracı olarak kullanıldığı genel kabul görmüş bir savaş olarak hala devam etmektedir. Suriye Savaşı’nda kadın, silahlı çatışma sırasında savaşa karışan tüm aktörler tarafından uygulanan cinsiyete dayalı şiddetin mağduru olmuştur (Azizi ve Hosseini, 2017: 25). Özellikle ataerkil değerlerin yoğunluklu yaşandığı bir ülke olması, Suriye’de kadının tüm aktörler için bir savaş

aracı olarak kullanılmasının önünü açmaktadır. Kadının araçsallaştırılması bağlamında aktörler, “devlet” ve “devlet dışı aktörler” olarak ayrılacak ve aktörlerin uygulamaları bu ayırım kapsamında, katılımcılardan elde edilen veriler de kullanılarak değerlendirilecektir.

3.7.1.1.1.Devlet

Suriye Savaşı, çok çeşitli aktörlerin çatışma alanı haline gelen karmaşık bir yapıda devam etmektedir ve bu durum savaşın şiddetinin boyutunu ve ölçeğini doğrudan etkilemektedir. Savaşın aktörü olan devletler arasında, kadını savaşta bir araç olarak kullandığına dair veriler, Suriye rejimi ve ona bağlı birlikler etrafında yoğunlaşmaktadır. Suriye rejimine bağlı birlikler arasında Şebbiha vardır. Bu birlik rejimin oluşturduğu yapı içerisinde gizli faaliyet yürütürken, çatışmalar sonrası rejimin kontrolünü kaybettiği yerlerde rejim için faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca İran destekli Şii milisler Haşdi Şabi ve bu birliklerin uygulamaları da Suriye rejiminin uygulamalarıyla birlikte verilecektir.

Suriye Savaşı’nda cinsiyete dayalı şiddetin ilk olarak hükümet güçleri tarafından gerçekleştirildiği birçok raporda yer alan ortak bir bilgidir. Suriye Savaşı’nın başlangıcı sayılan ve birçok katılımcı tarafından da anlatılan hikâyenin içinde de cinsiyete dayalı şiddetin izlerini görmek mümkündür:

Deraa’da küçük bir çocuk duvara özgürlük yazdı diye başladı her şey. Çocuğu aldılar, annesi çocuğunu istediğinde de, senin bizde oğlun yok ama istersen gel sana başka bir çocuk verelim dediler (K7).

Suriye’de Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin öncesinde, ayaklanmaların başlama sebebi olarak K7’nin anlattığı olay gösterilmektedir. Kadına yönelik cinsiyetçi yaklaşım içeren ve halkı ayaklandıran bu söylem önce Deraa halkını hükümete karşı eylem yapmaya itmiş, sonrasında bu eylemler tüm ülkeye yayılmıştır. Suriye Hükümetinin artarak devam eden cinsiyete dayalı şiddeti ise eylemlerin çatışmaya dönüşmesine sebep olmuştur.

İlk 6 ay sadece halk vardı, silahsız gösteri yapıyorlar, özgürlük istiyorlardı. Halk zalim Esad ordusuna karşı silahlanmaya başladı sonra. Karısını, kızını, kardeşini kaybetmiş adamlar ne yapacaklar, silahlandılar(K7).

Suriye Savaşı, kadınların uğradığı işkence düzeyinin yüksek olduğu savaş alanlarından biri olma özelliği ile devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet sistematik olarak uygulanmakta ve bu şiddetin birincil suçlusu olarak da rejim

güçleri ve müttelikleri görölmektedir. 2019 verilerine göre ölen kadınların %77 sinden Suriye Hükümeti sorumludur (SNHR, 2019: 4–5). Katılımcıların da söylemleri bu yöndedir.

“Biz en çok Esad askerleri hakkında duyduk. Görmedik ama çok duyduk. Eziyet ediyorlar, tecavüz ediyorlar. Bunları hep duyduk. Bir kadın vardı adını unuttum, hamileydi aldılar kadını. Rahmine cardun (büyük fare) koymuşlar, hani kan kokusuna gelir ya cardunlar. Öyle dar ettiler hayatı kadına. Kadın öldü (K3).

Savaşın aktörleri ve hâkimiyet alanları, kadına yönelik şiddetin boyutlarını da değiştirmektedir. Kadınlar, yaşadıkları yerlerin hâkimiyet unsurlarındaki değişiklik bağlamında deneyimler yaşamışlardır. Suriye rejimi ve ona bağlı birlikler, daha çok hâkimiyetini ele geçirmek için mücadele ettikleri yerlerde cinsiyete dayalı şiddet uygulamışlardır.

Ben Nizam’ın (Esad ordusu) çok eziyet ettiğini duydum. Kadınlara saldırdığını, çok işkence ettiğini duydum; tırnaklarını çekmek, saçlarını yolmak, yakmak gibi şeyler. Bunlar İdlip için duyduklarımız (K10).

Suriye rejimine bağlı olan milisler için de benzer ifadelerin kullanıldığı görölmektedir. Aşağıda yer alan ifade aynı zamanda, Suriye’de kadınların namusuna hanel gelmesinden önce ölmelerinin tercih edildiğini de göstermektedir. Bu yaklaşım ataerkil toplum yapısında kadının namusunun önemini de ortaya koyar niteliktedir.

Biz gelmeden önce İran’dan Şebbihalar gelmeye, evlere girmeye başlamışlardı. Erkekler eşlerine diyordu ki, eğer gelirlerse evi gazla havaya uçurun namusunuz gideceğine canınız gitsin. Evde ben ve eşimin 6 kız kardeşi birlikte yaşıyorduk ve her an gelirlerse diye böyle hazırlıklar yapmaya başlamıştık. Bunları yapan İranlılar, Aleviler ve Beşar’ın askerleriydi (K7).

Cinsiyete dayalı şiddet tecavüzün yanı sıra, kaçırma, gözaltına alma, köleleştirme, erken veya zorla evlilik gibi birçok formda kendini göstermektedir. İnsan İzleme Örgütü’nün 2012 raporunda, Suriye Hükümet güçlerinin, gözaltına aldığı erkek, kadın ve çocuklara işkence yapmak için cinsel şiddet kullandığı, cinsel şiddete maruz kalanların yaşlarının 12’e kadar düştüğü ifade edilmektedir (Human Rights Watch, 2012). Hükümet güçlerinin kontrol noktalarında, ev baskınlarında ve gözaltı sırasında cinsiyete dayalı şiddet uyguladığına dair çokça bulgu elde

edilmiştir (Human Rights Council, 2018: 4). Araştırmalarda elde edilen bulgularda da benzer ifadeler rastlanmıştır. Örneğin K8, diğer tüm katılımcılar gibi, kendisinin birebir yaşadığı bir olay olmadığını ama duyduğu çok fazla olay olduğunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Biz böyle şeyler yaşamadan çıktık. Görmedik ama çok duyduk. Hangi birini anlatayım, ırza geçmeler, tutuklamalar. Yakaladıkları kadınların biri hamile çıkıyordu, birini dövmüşler, birine yüz kişi tecavüz etmiş. Hangi birini anlatayım çok olay var çok. Anlatacak olsam bir senede bitmez. Bunları hep Nizam (rejim ordusu) yapıyordu (K8).

Suriye’de yaşanan şiddetin ölçek ve kapsam olarak ileri derecede olduğu iddia edilse de bununla ilgili net rakamlara ulaşmak neredeyse imkânsız görünmektedir. Bunda Suriye’ye gözlemci olarak girmenin zorluğunun etkisi olmuştur (WILPF, 2016a: 10). Bir diğer engelse, toplumsal yapının getirdiği sosyal damgalanma korkusunun, kadınların yaşadıklarını anlatmada isteksiz olmalarına sebebiyet vermesidir (EuroMed Rights, 2017: 3). Kadınlar, ataerkil toplum yapısının yarattığı baskı nedeniyle, tecavüze uğramış olmayı “rezil olmak” olarak tanımlamaktadır.

Tecavüz ettiklerine dair başka mahallelerde duyduklarımız oldu ama bizim mahallede duymadım hiç. Zaten bunu yaşayan kadın söyleyemez. Kendini rezil etmez (K14).

Suriye’de, kadınların gözaltına alınmış olması bile sosyal damgalanma için yeterli hale gelmiş durumdadır, çünkü gözaltındaki tüm kadınların cinsiyete dayalı şiddet türlerinden en az birini yaşayacağı genel kabul gören bir varsayımdır (EMHRN, 2015: 8)

Biz Esad ordusu tarafından mağdur edildik hem de çok. Annemin bir akrabası vardı, Halep’e gitmek zorundaydı, gitti ama Esad ordusu kadını aldı. 3 ay sonra bıraktılar. Kadın çıktı ama kimse bir şey sormadı çünkü cevap vermeyecek. Çıktıktan sonra da artık kimseyle konuşmuyor, kalabalıkta oturmuyor (K2).

SNHR’nin raporuna göre (SNHR, 2019: 6–7) Mart 2011- Kasım 2019 tarihleri itibarıyla, büyük çoğunlukla Suriye Hükümetinin sorumlusu olduğu, en az 10363 kadın hala gözaltında veya zorla kaybedilmiş, 90 kadın işkenceden ölmüştür.

3.7.1.1.2 Devlet Dışı Aktörler

Sürecin başında şiddetin temel unsuru olarak Suriye rejimi ve ona bağlı birlikler yer almıştır. Süreç ilerledikçe ve aktörler çoğaldıkça, kadına yönelik şiddetin sorumlusu olan taraflar da artmıştır. Devlet dışı çok fazla aktörün yer aldığı Suriye Savaşı'nda, elde edilen bulgular, özellikle DEAŞ gibi aşırılıkçı aktörlerin, Suriye Hükümetinin yarattığı korkudan çok daha fazlasını yarattığını göstermektedir. Katılımcılar, rejim güçlerinin cinsiyete dayalı şiddet türlerini uyguladığını ifade etmiştir fakat göç etmeye sebep olan uygulamalar DEAŞ'ın uygulamaları olmuştur.

Savaştan önce Nizam kadınlara bir şey yapmazdı ama savaştan sonra tecavüzler tutuklamalar başladı. Savaş başlar başlamaz Nizam kadınlara ailelerin önünde tecavüz etmeye başladı. Ama biz DEAŞ gelince kaçtık (K13).

DEAŞ ve El-Nusra Cephesi'nin uygulamaları benzerlik göstermektedir; her ikisi de kadınlara yönelik kısıtlayıcı uygulamalarda bulunmuş ve bunlara uymayan kadınları cezalandırmak için yerel Şeriat mahkemeleri kurmuştur (Human Rights Council, 2015: 9). Fakat hiçbir örgütün uygulamaları DEAŞ kadar dikkat çekmemiştir. Bunun sebebi, DEAŞ'ın işgal ettiği yerlerdeki insanlık dışı muamelelerin, propagandanın ve zulmün kadınlara yönelik olmasının özellikle Batı medyasında çok ilgi görmesidir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 11). Katılımcıların verdiği bilgilerden elde edilen veriler de DEAŞ'ın kadınların yaşamı üzerinde çok fazla etkiye sahip olduğu yönündedir. 2'si Rakka (DEAŞ'ın kontrolündeki ana bölge)'dan olmak üzere katılımcıların 6'sı DEAŞ sonrası göç ettiğini ifade etmiştir. Bu katılımcılardan biri yaşadıkları korkuyu şu şekilde ifade etmiştir:

Savaş ilk başladığında biz çıkmadık ülkemizden, umudumuz vardı savaş bitecek evlerimize döneceğiz diye. Ama DEAŞ geldikten sonra kızımı ve kocamı alacaklar diye çok korktuk ve kaçtık (K1).

Başka bir katılımcı da benzer ifadeler kullanmıştır ve anlatılar göstermiştir ki, cinsiyete dayalı şiddet korkusu göç etmeye teşvik eden en önemli sebeptir.

2016'ya kadar Humus'ta kaldık, çıkmayacağız dedik, sonra Halep'e geçtik orada ev tuttuk, ben oradaki hastanede iş buldum. 6 ay çalıştım sonra DEAŞ'ın saldırıları başladı, bölgeyi almaya çalışıyordu. Çok çatışma oldu

hiç rahat etmedik. Zaten evimizi terk etmişiz. Kızlarımız var korkuyorduk sonra da gelmeye karar verdik (K14)

Aktörler arasında karşılaştırma yapan bir katılımcı, DEAŞ'tan sonra düşüncelerinin ve tehlike algısının nasıl değiştiğini şu şekilde ifade etmiştir:

DEAŞ Nizam'dan daha zordu. Din adına zulmediyorlardı ama İslam bu değil. En iyisi Özgür Suriye Ordusu'ydu ama DEAŞ hepsini öldürdü. Özgür Suriye Ordusu kadınların namusunu koruyordu. İnsanlar DEAŞ yüzünden çok çektiler, eski günlerini arıyorlar artık. Artık hepimiz Beşşar zamanı daha iyiydi diyoruz (K7).

Savaşın aktörleri arasında karşılaştırma yapan başka bir katılımcı, aktörlerin kadınlara yönelik tutumlarını şu şekilde ifade etmiştir:

Nizam ekseriyetle erkekler için kötüydü, sadece siyasi casusluk yaptığını bildikleri kadınlara kötü davranıyorlardı. Özgür Suriye Ordusu'nun da bir şey yaptığını görmedim. Ama eğer Nizam tarafında çalışan kadınların adlarını bilirlerse onlara ceza veriyorlardı. Ama DEAŞ her kadına şiddet uyguladı. Kadınlara kırbaç cezası uyguluyorlardı, ya da demirli çubuklarla dövüyorlardı. Şeriata uymaya zorluyorlardı. Ben de DEAŞ geldikten sonra Türkiye'ye geldim (K15).

Aktörler arasında karşılaştırma yapan ve tüm savaş sürecini Şam'da, yani Suriye'de geçiren başka bir katılımcı ise, Nizam'ın koruyucu aktör iken ona düşman olan diğer örgütlerin kadınları hedef aldığını şu şekilde ifade etmiştir.

Kadınların durumu DEAŞ tarafından da düşman tarafından da çok kötüydü. Tecavüz vardı, öldürme vardı, yer değiştirmeye zorlama vardı. Ne istersen var yani. Nizama düşman olan İslami cephele tarafından yapıldı hepsi. Nizam tarafından ise koruma vardı, kadınlar güvende hissedirdi. Nizamın girdiği muntikalarda güven yükselmeye başlıyor özellikle DEAŞ tarafından tecavüzün, katliamın olduğu yerlerde. Nizam kesinlikle, kesinlikle iyiydi. Çünkü o asker, asker kendi halkını öldürür mü? Mümkün değil, kesinlikle. Kadınlar DEAŞ tarafından eziyet gördü (K18).

Rakka'dan göç etmiş başka bir katılımcı da aktörler arasındaki farkı benzer şekilde ortaya koymuştur:

Rakka'da çok çeşitli örgütler vardı ama en güçlüsü DEAŞ idi. DEAŞ'ın kadınlara yaptıkları çok çok kötü gerçekten. Nizam ve Özgür Suriye Ordusu hakkında hiç böyle şeyler duymadık. Kimseye eziyet etmediler (K4).

Suriye Savaşı'nın bir diğer aktörü olan YPG için ise kadınlar farklı bir anlam taşımaktadır ve diğer aktörlere kıyasla savaşı anlamında daha önemli bir konuma sahiptir. Suriye'nin diğer bölgelerinde kadınlar genelde yiyecek ve sağlık konusunda geri hizmette savaşçılara destek olan konumunda iken, Kürt cephesinde YPG adına cephede savaşı bir savaşçı konumunda ve üstelik savaş güçlerinin de önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Human Rights Council, 2015: 10). İnsan Hakları Konseyi'nin 2018 raporunda da YPG/SDG tarafından kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddetin belgelenmediği ifade edilmiştir (Human Rights Council, 2018: 19).

Kamışlı'da doğmuş ve büyümüş olan bir katılımcının, kadınların Kürt bölgelerinde ki durumuyla ilgili savaşı öncesinde ve sonrasında, süreç hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

Kamışlı'da kadın özgürlüğü İdlip'ten de Şam'dan da daha fazlaydı. Oraya Kürtler hakim. Kadınlar için güvenlik vardı kimse kadınlara karışmazdı. Şimdi savaş durumunda da değişen bir şey olmadı, belki korku vardır ama yine de İdlip'ten daha güvenli (K10).

Katılımcılardan elde edilen bulgular ve savaşı dair araştırma raporları, aktörlerin uygulamalarındaki bölgesel farklılıkları da ortaya koymaktadır. Aktörler, hâkimiyet sağladıkları alanlarda değil, hâkimiyet altına almaya çalıştıkları bölgelerde çoğunlukla cinsiyete dayalı şiddete başvurmuşlardır. Bu sebeple, katılımcıların cinsiyete dayalı şiddete ilişkin ifadelerinde geçen aktörler, yaşadıkları bölgeye göre değişiklik göstermektedir. Farklı bölgelerde farklı aktörlerin hâkimiyet kurma mücadelesi ve bu sebeple başvurdukları uygulamalar sonucunda Suriye Savaşı, kadınların, savaşı tüm aktörler tarafından cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığı bir savaş olma özelliği göstermiştir. Kadınlar, farklı aktörlerin farklı yöntem ve hedefleri doğrultusunda savaşı bir öznesi/aktörü olmuşlardır.

3.7.1.2. Yöntemler

Yeni Savaşların ayırt edici özelliklerinden biri, kadının savaş aracı olarak kullanılmasıdır ve bunun birincil yöntemi cinsiyete dayalı şiddettir. Suriye Savaşı da, kadının araçsallaştırılması konusunda yöntem olarak cinsiyete dayalı şiddetin, farklı aktörler tarafından farklı türlerinin kullanıldığı bir savaşıdır. Cinsiyete dayalı şiddet türlerinden en fazla kullanılan yöntemin tecavüz olduğu, bu durumun da kadınlarda ve toplumun tümünde bir korku kültürünün yerleşmesine sebebiyet

verdiği ulaşılan sonuçlardan biridir. Söz konusu korku, toplumu korunmak için yeni mekanizmalar geliştirmeye itmiştir.

3.7.1.2.1 Cinsiyete Dayalı Şiddet

BM İnsan Hakları Konseyi, cinsiyete dayalı şiddeti, bir kişinin toplumsal cinsiyetine dayalı olarak yönlendirilen şiddet türü olarak ifade etmektedir. Cinsel şiddeti ise, cinsel nitelikli olan ve mağdurun rızası dışında gerçekleşen her türlü girişim ve tehdit içeren eylem olarak tanımlamaktadır. Tecavüz, cinsel istismar, cinsel taciz, kaçırma ve zorla alıkoyma eylemleri cinsel şiddetin türleridir (UNHRC Türkiye, 2020). Suriye, cinsiyete dayalı şiddeti toplumsal bir tabu gibi yaşayan ülkelerden biridir ve cinsel şiddet türleri de savaş öncesi dönemin bir gerçekliğidir. Fakat savaş sonrası dönemde, aktörler ve çatışmalar arttıkça cinsiyete dayalı şiddet vakalarında önemli oranda artış görülmüştür (EASO, 2020b: 20; Human Rights Council, 2018: 4; WILPF, 2016b: 7). Cinsiyete dayalı şiddetin, savaşın bir aracı olarak ele alınması için, sistematik olması önemli bir özellik olarak görülmektedir. SNHR (2019: 4) raporunda, Suriye’de cinsel şiddetin yaygın, sistematik ve kasıtlı bir şekilde bir savaş silahı olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Cinsiyete dayalı şiddet dendiğinde ilk akla gelen tecavüzdür ve tecavüz kadınlar ve toplum için şiddetin en ağır olanıdır. Uluslararası Kurtarma Komitesi (The International Rescue Committee-IRC) raporunda da tecavüzün, Suriye Savaşı’nın önemli ve rahatsız edici bir özelliği olduğu ifade edilmiştir (IRC, 2013: 6).

Forestier (2017: 12), yaptığı çalışma ile Suriye’de cinsiyete dayalı şiddet türlerinden tecavüzün sistematik ve yaygın bir yöntem olarak kullanıldığı sonucuna nasıl varıldığını üç maddede özetlemiştir: i) cinsel şiddetin her zaman baskı ortamlarında meydana geldiğinden yola çıkarak, elde ettiği veriler ışığında Suriye’de cinsel şiddetin, çoğunlukla gözaltı merkezlerinde görünmesi; ii) hayatta kalanların hapisanelerde ve gözaltı merkezlerinde uğradıkları cinsel şiddete dair anlatıların düzenli bir motifi ortaya çıkarması; iii) anlatıların, gözaltı merkezlerinde belli bir derecede planlama ve şiddete dair bir organizasyon olduğunu ortaya çıkarmasıdır. Forestier (2017: 1), kadınlara yönelik cinsel şiddetin bir istisna olmadığını, mahkûmlara uygulanan kitlesel taciz, cinsel saldırı ve tekrarlanan tecavüzlerin, Suriye rejiminin kendini tehdit altında hissettiği zamanlarda baskıcı cephaneliğinin bir parçası haline geldiğini ifade etmektedir.

Suriye’de, cinsiyete dayalı şiddetin ilk olarak ve en yaygın şekilde rejim güçleri tarafından kullanıldığı ifade edilmiştir. Araştırmalar, tecavüz olaylarının meydana geldiği üç ana durum olduğunu göstermektedir: hükümet baskınları sırasında, kontrol noktalarında ve gözaltı merkezlerinde. Kara operasyonları ve ev baskınları sırasında kadınlara ve kız çocuklarına uygulanan cinsel şiddetin çoğu tecavüz yoluyla işlenirken, bazen kadınlar işkence veya insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye varan diğer cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz bırakılmıştır (Human Rights Council, 2018: 18).

Kadınların elbiselerini çıkarıyorlardı, peçesi olsa bile her şeyini açıyorlardı. Eğer kadın evde yoksa çamaşırlarını asıyorlardı küçük düşürmek için (K5).

Kadınların mahremiyetlerine saldırılması, toplumun yapısından bağımsız düşünülmemelidir. Ataerkil yapının, ailenin namusunu koruma görevini kadına veren yönü ile kadınlar, savaşçıların birbirlerinin savaşma motivasyonlarını düşürme mücadelesinde araç olarak kullanılmaktadır.

Kadının birinin üzerini soymuşlar kamera veya ses cihazı var mı bakmak bahanesiyle. Kadınların üzerinde sigara söndürmüşler, silahla, sopalarla vurup elektrik vermişler (K3).

Kimlik farklılıkları, cinsiyete dayalı şiddetin meşru gösterilmeye çalışıldığı konulardan biridir ve Suriye Savaşı’nda izlerine rastlamak mümkündür. Katılımcılardan biri, Esad ordusunun uyguladığı cinsiyete dayalı şiddeti, mezhepsel farka bağlayarak şunları ifade etmiştir:

Eziyet ediyorlar, tecavüz ediyorlar. Bizim için en önemli şey şereftir. Bizi bununla cezalandırıyorlar. Bizim şerefimiz onlardan kuvvetli, onlar Alevi (K3).

Cinsiyete dayalı şiddet kadınlara olduğu kadar erkeklere de uygulanmıştır. Gözaltı merkezlerindeki erkeklere tahta sopalarla tecavüz, elektrik şoku ve cinsel organların yakılması da dahil olmak üzere sistematik cinsel şiddet uygulandığı, rejim karşıtı faaliyetlere karıştığını itiraf ettirmek amacıyla, kadın akrabalarının da tutuklandığı ve işkenceye tanık olmaya zorlandığı da edinilen bilgiler arasındadır (UN Security Council, 2016: 23). Benzer şekilde kadınlara da erkek akrabalarının önünde cinsel şiddet uygulanmıştır.

Mesela hapisteki insanların eşlerini getirip önlerinde tecavüz etmişler (K3).

2019 verilerinde, nitel çalışmalardan elde edilen bulguların, Suriye’de kadınların cinsiyete dayalı şiddetten orantısız şekilde etkilendiği ifade edilen UNPFA (2019: 20) raporuna göre; cinsiyete dayalı şiddet korkusunun kadınların her durumda ve koşulda hareketini kısıtlayan bir faktör olduğu ifade edilmektedir. Hala İdlip’te yaşayan bir katılımcı da duyduklarının/gördüklerinin etkisini benzer şekilde ifade etmiştir.

Yolda gördükleri kadınları alıyorlardı. Artık kimse cesaret edip bir yere gitmiyor (K17).

Suriye rejiminin uygulamaları kadar DEAŞ’ın uygulamaları da doğrudan kadınları hedef almıştır. DEAŞ, ağırlıklı olarak cinsiyete dayalı şiddeti dayak, idam, kaçırma, zorla evlendirme, köleleştirme yöntemlerini kullanarak gerçekleştirmiştir. Özellikle zina DEAŞ için cezalandırılmaması imkânsız bir suçtur:

Dul bir akrabamız vardı çocuklarıyla yalnız yaşıyordu, bazı akrabalar sırayla yanında kalırdı tek başına kalmasın diye. Kapısına dayandılar sen zina ediyorsun eve erkek alıyorsun diye gece gelip kadını 4 aylık bebeğiyle birlikte almışlar. 7 gün boyunca bebeğini sadece emzirsin diye vermişler, kadını hapiste tutmuşlar zina ettiğini itiraf etsin diye kırbaçla dövmüşler. 7 günün sonunda kadın kabul etmeyince çıkarmışlar. Bize resmini gönderdi, kâfir olsan böyle yapılmaz. Öyle bir hale getirmişler kadını. Çok zalimler. Bunu İslam adına yapıyorlar ama İslam bu değil (K4).

Aile üyeleri DEAŞ tarafından sebepsizce öldürülmüş olan katılımcı görüşmenin devamında, ailesinde yaşanmış başka bir olayı anlatmıştır:

Bir ev vardı, pencerenin altından DEAŞ üyeleri geçiyormuş. Kardeşimin eşi kızına bağırırken lanet olsun köküne (dibik) dedi, dinine değil (dinik), köküne. Onlar dinine diye anlamışlar, anında kapıyı çaldılar. Kardeşimin karısını öldürmeye gelmişler sen dinimize küfrettin diye. Kadın o kadar yemin etti ben böyle demedim diye, dinlemediler 20 yaşında kadını (kasas-din adına ölüm) öldürdüler (K4).

DEAŞ’ın bünyesinde radikalleşmiş kadınlar da vardır (EASO, 2020b: 51). Bu kadınlar ahlak polisi (Al-Hisbah) adı verilen birimin tamamen kadınlardan oluşan bir tugayına (Al-Khansaa) bağlı olarak çalışmakta ve kadınların kılık kıyafet kurallarına uyup uymadıklarını takip etmekten sorumludur (Human Rights Council, 2014: 9, 2018: 17–18). Kadınlara yönelik işkencelerde de radikalleşmiş olan bu kadınlar görev almıştır.

DEAŞ'ın içinde kadınlar da vardı ve kadınlara işkence eden bu kadınlardı. Mesela kızın biri balkonda başı açık şekilde çamaşır serdi diye kızı aşağı indirip dövdüler. DEAŞ'ın erkek üyeleri de kızın babasını alıp ceza olarak işkence ettiler (K1).

DEAŞ ayrıca Sünni kadınları ve kızları kendi savaşçılarıyla evlenmeye zorlamıştır.

Ablamın kızı DEAŞ'tan biriyle evlendi. Adam operasyona gidiyorum diye kızı bırakıp gitti, sonra da öldüğü haberi geldi. Adamın diğer kardeşleri gelip kızı kocası öldü diye aldılar başkasıyla evlendirdiler, o kişi de DEAŞ'tan. Kız da ailesi de istememesine rağmen aldılar kızı (K1).

Araştırmalara bakıldığında, kadınlarla ilgili yukarıda bahsedilen durumun yaygın olduğu görülmektedir. Human Rights Council'in (2018: 19) raporunda da bu uygulamadan bahsedilmiştir: “Bir kızın DEAŞ savaşçısı kocasının öldüğü durumlarda, “karısı” tipik olarak başka bir savaşçıya aktarılırdı. Kocalar sık sık gelinlerine, “Ölürsem kardeşimle evlenirsin” dediler. Pek çok kadın, iki yıl içinde altı veya yedi kez olmak üzere, çok sayıda DEAŞ savaşçısı arasında ticari bir emtia olmuştur. Savaşçı-koca öldürüldüğünde, DEAŞ komutası kasıtlı olarak üç aylık İslami yas (iddah) döneminden feragat etti ve böylece bir kadının sıradaki bir sonraki savaşçıya geçmesini kolaylaştırdı”.

DEAŞ'ın dini motivasyonlarla uyguladığı şiddetten en çok Ezidi kadınlar etkilenmişlerdir. Güvenlik Konseyi'nin 2016 raporunda, DEAŞ'ın, Irak'ın Ezidi toplumundan ve diğer azınlık gruplarından kadınları ve kızları etnik ve dini kimlikleri nedeniyle Suriye Arap Cumhuriyeti'nde cinsel köleliğe zorladığı, bu azınlıklardan kadınların ve kızların satıldığı, takas edildiği, savaşçılara hediye edildiği, kaçakçılığı yapıldığı ve fidye için alıkonulduğu ifade edilmektedir (UN Security Council, 2016: 23).

Human Rights Council (2016: 9–18) tarafından hazırlanan ve sadece DEAŞ'ın uygulamalarına yer verilen raporda, 9 yaşından büyük kızların ve kadınların nasıl tutsak edildiği, köle pazarlarında bazen açık arttırma usulüyle nasıl satıldığı, tutsak oldukları süre içinde DEAŞ savaşçılarının bireysel ve toplu tecavüzlerine ne şekilde maruz kaldıkları tüm ayrıntılarla anlatılmaktadır.

3.7.1.2.2 Kadının Pazarlık/Şantaj Unsuru Olarak Kullanılması

Savaş, kadınları sadece cinsiyete dayalı şiddet uygulayarak araçsallaştırmamıştır. Kadınlar aynı zamanda, aktörlerin ulaşmak istedikleri hedefler için bir değişim aracı görevi de görmüştür. Gözaltı merkezlerinde uygulanan şiddet ve tutuklu kadınların ve erkeklerin siyasi kazançlar için değiş tokuşu, Suriye Savaşı'nın bir diğer belirgin özelliği olmuş ve savaşın başından beri gerçekleştirilen gözaltına alma, tutuklama ve zorla kaybetme gibi uygulamalar bununla ilişkilendirilmiştir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 11). EMHRN'nin (2015: 12) raporuna göre, 2013 yılından itibaren Suriye rejimi ve muhalifler arasında yapılacak müzakerelerde güç elde etmek için kadınların gözaltına alınması uygulamalarına daha sık rastlanmaya başlanmıştır. Burada söz konusu olan siyasi hedeflerin yanı sıra silah pazarlığı gibi konular da kadınların pazarlık unsuru olmasının sebeplerindedir.

Suriye rejiminin, tutuklamak istedikleri erkeklerin ailelerindeki kadınları gözaltına alarak erkeklerin teslim olmasını sağlamaya çalıştıklarına dair bulgular oldukça fazladır. Human Rights Council'in (2015: 9) raporunda, hükümet karşıtı silahlı gruplara katılan, onlar için savaşan ya da bir şekilde muhalif grupları desteklediğinden şüphelenilen erkekleri teslim olmaya zorlamak için kadınların tutuklandıkları ifade edilmektedir. Benzer uygulamalara katılımcıların söylemlerinde de rastlanmıştır.

Mesela geliyorlar kapıya, senin kocan böyle böyle, yerini söyle diyorlar. Kadın söylemezse alıyorlar kadını, konuşana kadar çıkamazsın diyorlar. 3 yıl 4 yıl çıkamayan var. Zaten çıktığında artık delirmiş oluyor (K8).

Devlet ve askeri gruplar içinde ve arasında devam eden güç mücadelesinde, kadınlar hem kurban hem de siyasi bir aktör haline gelmiştir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 9).

Kadınları tutukluyorlardı. Eğer birini almak istiyorlarsa ve bulamadılarsa karısını, kızını ya da annesini alıyorlardı. Çok kadın aldılar bizim mahalleden. Belki 10 kadın aldılar. Bazılarının öldüğünü duyduk. Bazıları da hala dönmedi, onlara ne olduğunu bilmiyoruz. (K14)

Savaşan aktörler, nüfusu kontrol etmek ve sivillere boyun eğdirmek için farklı taktikler kullanmaya başlamışlardır (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 6). Kullanılan tüm taktiklerin, cinsiyete dayalı şiddete dayandığı görülmektedir.

Eğer kocası gelmezse tecavüzle tehdit etmişler (K3).

Rejim karşıtı silahlı grupların, hükümet tarafından gözaltına alınan kadınlar ve savaşçılar için esir değişimini gerçekleştirmek amacıyla kadınları kaçırdıkları ve örneğin 2013-2015 yılları arasında yaklaşık 40 tutuklunun bu yolla esir mübadelelerinde serbest bırakıldığı raporlanmıştır (Human Rights Council, 2015: 9). Benzer şekilde Suriye rejiminin, silahlı muhalif grupların silahlarıyla ticaret yapmak için kadınları tutukladığına dair raporlar da vardır. Temmuz 2015'te, 5 ay süreyle tutuklu kalan kadınlar bir miktar para ve Özgür Suriye Ordusu'nun hükümet birliklerine teslim ettiği 20 parça silah karşılığında serbest bırakılmıştır (WILPF, 2016: 10). *“Silahlı gruplar genellikle sivil nüfusu sömürülecek bir kaynak olarak görürler, kadınların cinselliğini ve doğurganlığını “sahip olunan”, kaçakçılığı yapılan ve ticarete konu olan mallar olarak savaşın ekonomi politiğinin bir parçası olarak görürler”* (UN Security Council, 2016: 7). Kadınların, ekonomi politiğinin bir parçası olarak araçsallaştırıldığına dair kanıtlar ağırlıklı olarak DEAŞ uygulamalarında görülmektedir ve DEAŞ'ın bu uygulamalarının hedefi Ezidi kadınları olmuştur. Cinsel köle olarak satın alanlar için Ezidi kadınların ücretleri 200 dolardan (ücretler kadının yaşı, medeni durumuna göre değişebiliyor) başlarken, kadının aile bireylerine 10 bin ila 40 bin dolar arasında fiyatlar belirlenmiştir (Human Rights Council, 2016: 12-15).

Savaşın aktörleri değişse de uygulamaları arasında değişmeyen tek gerçeklik, hedefe ulaşmak için kadınları araçsallaştırmalarıdır. Savaşçıların savaşa gücünü azaltmak ya da savaştan ekonomik çıkar elde etmek için kadınlar cinsiyete dayalı şiddet türlerine maruz kalmıştır. Sonuç itibariyle uygulanan her yöntem birbirine benzerlik göstermekte, kadını hedef haline getirmektedir. Aktörlerin uyguladıkları yöntemlerin sonuçları kadınların sosyal yaşamına doğrudan etki etmiş ve kadınlar savaşın etkileriyle mücadele ederken, bu etkilerin sonuçlarıyla başka bir mücadelenin içine sürüklenmişlerdir.

3.7.1.3 Hedefler

Savaşın değişen aktörleri, kadına yönelik şiddetin farklı türlerini, değişen hedefleri doğrultusunda uygulamışlardır. Araştırmalardan ve katılımcılardan elde edilen verilerden yola çıkarak aktörleri cinsiyete dayalı şiddeti uygulama aşamasında motive eden sebepler, iki başlık altında ele alınacaktır.

3.7.1.3.1 Kadının Hâkimiyet Unsuru Olarak Kullanılması

Savaşın aktörlerine, onların ideolojilerine ve hâkim oldukları bölgelere göre değişiklik gösteren şiddetin boyutlarına rağmen, çatışmayı şekillendiren söylemler son derece cinsiyetlendirilmiş ve cinselleştirilmiştir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 12). Suriye rejiminin, kadının toplumsal algısından da yola çıkarak iki sebeple kadınları hedef aldığı araştırma raporlarında da çıkan sonuçlardan biridir. Sebeplerden biri kadınların insani, sosyal faaliyetlere doğrudan katılması, diğeri ise; kadınlar üzerinden toplumu sindirmektir (SNHR, 2019: 2). Araştırmadaki bulgularda buna benzer sonuçlar elde edilmiştir. Suriye ordusunun toplumu sindirmek için kadınları hedef aldığını anlatan ifade şu şekildedir:

Evlere girip, kadınlara kocalarının babalarını önünde tecavüz etmeye başladılar. Susalım bir şey konuşmayalım diye (K7).

Suriye ordusu, muhaliflere destek verilmesinin önüne geçmek için de kadınları hedef almıştır.

Bir kadını ihbar etmişler Özgür Suriye Ordusu'na yemek yapıyor diye. Gelip aldılar kadını, birkaç gün sonra Özgür Suriye Ordusu televizyonlarında kadının resimlerini gördük, büyük siyah bir şeyle bağlamışlar, yakmışlar kadını, en son da boğazına diken saplamışlar. Yani çok korkuttular kadınları, Özgür Suriye Ordusu'na yardım etmesin diye (K3).

Bulgular göstermiştir ki, yoğunluğu değişse de veya bölgesel farklılıklar olsa da kadınlar genel itibarıyla cinsiyete dayalı şiddet riskiyle karşı karşıyadır. Savaş koşullarının yanı sıra, toplumsal kadın algısı da kadının güvenliğini tehdit eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. DEAŞ, kontrol ettiği topraklarda adalet yönetimini şeriata dayandığını ilan etmiş (USDS, 2018: 12) ve bu hedefi doğrultusunda da en acımasız kuralları uygulamıştır. Bu doğrultuda birincil hedef kadınlar olmuştur. DEAŞ, sahip olduğu alanlarda hâkimiyet kurma hedefini, kadınların üzerinde uyguladığı baskıcı yasaklar ve kısıtlamalarla sağlamaya çalışmıştır.

Özgür Suriye Ordusu varken kadınlar çok rahattı. Ama DEAŞ gelince kadınlara kara çarşaf ve peçe geldi. Kadınların elinin ayağının, yüzünün görünmesi yasaktı. Ben 50 yaşındayım, ilk defa kara çarşaf (nikap) giymeye başladım. DEAŞ kadınlara çok müdahale etti, çok yordu. (K1).

Kıyafet kurallarının ihlal edilmesi durumunda DEAŞ'ın kadınlara yönelik uyguladığı en yaygın ceza olan kırbaç uygulaması, kurallarını ihlal ettiği düşünülen, kocaları yokken evinde erkek akrabaları bulundurmak ve sigara içmek gibi durumlarda da kullanılmıştır (Human Rights Council, 2018: 18). Katılımcılardan biri, İslami yaşam koşullarının gelmesini önce mutlulukla karşıladıklarını fakat daha sonra uygulamaların din bağlamında değerlendirilemeyeceğini şu şekilde ifade etmiştir:

Ailem peçe takmaya hiç itiraz etmedi, aksine mutlu olduk din için gerekli olduğunu düşündük ama kadınlara davranışları çok çok kötüydü (K4).

DEAŞ'ın kadınları ele geçirmek için dini söylemleri kullanması, hedefiyle orantılı bir yaklaşımdır. Tüm uygulamalarını dini söylemlere dayandırmaktadır zira varlık sebebi de budur.

Mesela biri için mürted diyorlar, gidiyorlar ailesinin tüm kadınlarını alıyorlar. Din adına yaptıklarını söyleyip dini bozdular. Köyleri istila edip kadınlarını ele geçiriyorlar (K7).

Elde edilen bulgular, DEAŞ'ın Şeriat düzenini kurma çabası sürecinden erkeklerin de belirli kısıtlamalara mecbur edildiği yönündedir. Fakat bir kadın ve bir erkeğin aynı suçu işlemesi durumunda kadının cezasının erkeğinkinden iki kat fazla olacağı uygulaması söz konusudur (USDS, 2018: 60). Kadınlara kıyasla daha az kısıtlayıcı olan uygulamalar, kılık-kıyafet ve ibadet zorunlulukları içermekte ve aksi takdirde de kırbaçlama cezasıyla sonuçlanmaktadır, zina suçu her iki cinsiyet için de ölümle cezalandırılmaktadır. (Human Right Council, 2015: 8).

Biri namaz kılmazsa, Ramazan'da yemek yediyse, mesela adam yaşlı ya da hasta oruç tutamıyor. Din adına zulmediyorlardı ama İslam bu değil (K7).

DEAŞ şeriat hukuku gereği ele geçirdiği alanlarda kılık kıyafet kısıtlaması kadar eğitim alanına da müdahale etmiştir. Kadınların ve kızların profesyonel meslek seçmeleri engellenirken, örgütün kurallarına uymayan müfredattaki eğitimleri almaları da yasaklanmıştır (Human Rights Council, 2018: 16–17).

Kızım sınava gitmek için evden çıkmıştı. Bu sınavla mezun olacaktı. Yolda görmüşler, sınava gidiyorum deyince izin vermemişler. Bizim dinimizde kadınlar okumaz sen git evde Kuran oku deyip geri göndermişler (K4).

Bir bölgeye hâkim olmak için o bölgenin kadınların dizginlemek, kadınları dizginlemek için de cinsiyete dayalı şiddet türlerine başvurmak aktörlerin ortak uygulamalarıdır fakat Suriye Savaşı'nda bu hedef doğrultusunda cinsiyete dayalı

şiddetin kullanıldığına dair kanıtlar özellikle DEAŞ ile ilgilidir (Human Rights Council, 2018: 18).

3.7.1.3.2 Nüfus Kontrolü ve Göç

Cinsiyete dayalı şiddetin bir savaş silahı olarak kullanılması, kadın bedenlerinin bir savaş alanı olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Buradan, kadınların bedenlerinin bir savaş silahı olduğu yorumu ortaya çıkmaktadır. Özellikle aşırılıkçı grupların uygulamalarına bakıldığında, kadın bedenlerinin farklı boyutlarda silah özelliği gösterdiği görülmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin raporunda, savaşlarda cinsel şiddetin, yerli, dini, etnik veya politik azınlıklara karşı bir soykırım aracı olarak kullanıldığı ve bu şekilde kadın bedenlerinin, *“bir bölgenin demografisini değiştirmek ve mevcut akrabalık bağlarını çözmek için biyolojik silah”* haline getirildiği ifade edilmektedir (UN Security Council, 2016: 6). Suriye Savaşı bu bağlamda değerlendirildiğinde, başta DEAŞ olmak üzere aşırılıkçı gruplar tarafından kadınların biyolojik silah haline getirildiği görülmektedir.

Kişilerin veya toplumların yaşam hakkı, dini özgürlük hakkı gibi birçok konuda hak ihlalleri DEAŞ uygulamalarında görülmektedir (Human Rights Council, 2014). Tüm bunların arasında Ezidi kadınlara, özünde dini inançlarından dolayı uygulanan cinsiyete dayalı şiddet soykırım olarak nitelendirilmektedir. Soykırımın, cinsiyete dayalı şiddet yöntemiyle gerçekleştirilmesinin sebebi, Ezidilerin, bir çocuğun Ezidi olabilmesi için her iki evebeynin de Ezidi olması gerektiği inancıdır (Human Rights Council, 2016: 6). BM tarafından hazırlanmış raporda (Human Rights Council, 2014) DEAŞ'ın, Ezidi kadın ve kızlarını cinsel olarak köleleştirmesinin ve kendi savaşçılarının çocuklarını doğurmaya zorlamasının altında yatan sebebin, Ezidi inancı doğrultusunda yeni bir Ezidi neslinin doğmasını engellemek olduğu ifade edilmektedir.

Kadınların, bir bölgenin demografik yapısının değişmesindeki etkisi, savaşta kadınları hedef haline getirmektedir. DEAŞ'ın, ele geçirdiği topraklarda nüfus kontrolünü sağlamak için cinsiyete dayalı şiddet yoluyla demografik yapıyı değiştirmesinin yanı sıra, sivillerin yerinden edilmesi ve göçe zorlanması da başvurduğu uygulamalar olmuştur. Yerinden edilme ve göçe zorlanma, Suriye rejimi ve diğer örgütler tarafından da başvurulan uygulamalardır. Bunun için savaş yöntemi olarak kuşatmanın kullanıldığı çeşitli kaynaklarda da ifade edilmiştir (Human Rights Council, 2019; Komireddi, 2012).

Belli bir bölgenin kuşatma altına alınması ve sivililerin hareket alanını sınırlaması, bölgenin sivililerini oradan başka bir yere kaçırmaya zorlamaktadır. Kuşatmanın birincil etkisi olan gıda ve sağlık hizmetlerine erişimin zorlaşması, sivililerin yer değiştirmesinde etkili sebeplerden olmuştur. WILPF (2016a: 20), yerinden edilmenin başlıca nedenlerini; sivil nüfusun hedef alınması, ağırlıklı olarak rejim tarafından kullanılan varil bombaları, sivil alanlara taşan çatışmalar ve savaşta bir araç olarak kullanılan tecavüz ve katliam korkusu olarak sıralanmaktadır. Bölgesel hâkimiyet sağlamak için bölgenin nüfusunu kontrol altına almanın doğal sonucu olarak göç faktörü ortaya çıkmıştır.

Oturduğumuz yeri vurmaya başladılar. Nizam vuruyordu, çatışma zaten Özgür Suriye Ordusu'yla Nizam arasındaydı ama darbelerin hedefi halk, aileler. Tarlalara kaçtık bir zeytin ağacının altına sığındık başka gidecek yerimiz yoktu. Sonra Türkiye'ye gelmeye karar verdik (K10).

Kuşatmanın olumsuz etkilerini ağır şekilde hissedenden katılımcı göç sebebinin şu şekilde ifade etmiştir:

Biz yemeksiz, susuz, elektriksiz kaldık. Bu anlamda çok yorulduk, çocuklarımız vardı nasıl doyuracaksınız. Bombalar patlayınca yerlerden fareler böcekler çıkmaya başladı. Elbiselerimizle çıktık geldik (K12).

Bir süre Suriye içinde yerinden edilmiş ve sonrasında Türkiye'ye göç etmeye mecbur kalmış başka bir katılımcı ise, bombaların hayatlarını ve göç etme kararı üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

Savaş olduğunda askerler(nizam) mahallemize girdi, biz de Halep'e göç ettik. Askerler 3 bin evi 1800 dükkânı yıktılar, hayvanları telef ettiler. Bizim evimiz de yıkıldı. Geri köyümüze dönüp evimizi yapmak istedik ama askerlerin tekrar geleceğini söylediler. Başka başka yerlere göç etmeye başladık. Bir yere yerleşiyorduk, uçaklar vurunca başka bir yere gidiyorduk. Geceleri uçaklar geliyordu, ormanlara kaçıyorduk sabaha kara ormanda kalıyorduk. Çok yorulduk bu durumdan, Türkiye'ye gelmeye karar verdik (K3).

Savaş ortamında 6 sene yaşayan ve göç etmemek için direnen, bu süre içinde mecburen Suriye içinde yer değiştiren katılımcının ifadeleri:

6 sene kaldım, her senesi korkuyla geçti. Ama ben görevliydim bir yere gitmeyeceğim dedim. Her asker(nizam) geldiğinde başka yere kaçardık sonra onlar çıkınca geri dönerdik. Çoğu zaman elektrik olmazdı. 2016'ya

kadar Humus'ta kaldık. Sonra Halep Azaziye'ye geçtik. Orada bir hastanede çalıştım 6 ay. Rus uçakları vurmaya başladı Azaziye'yi. DEAŞ'te bölgeyi almaya çalışıyordu, çatışmalar çok arttı. Sonra gelmeye karar verdik (K14).

Hala savaş bölgesinde yaşayan ve kuşatmanın ve saldırıların tüm yükünü yaşamaya devam eden katılımcının anlattıkları, kadınların bu zorlu süreçten nasıl olumsuz ve orantısız etkilendiğini ortaya koyar niteliktedir:

Askerler karayolu üzerindeki bütün evleri aldılar. Asker varken saat 6 dan sonra kimse dışarı çıkılamıyor, çıkan vuruyorlar. Evlerinin damlarına çıkanları keskin nişancılar görürse vuruyordu. Cesaret edemiyorduk dışarı çıkmaya. Sonrasında mağara (çukur) kazdık. Kurşun sesi duyduğumuzda yerin altında saklanıyorduk. Bir ay sonrasında büyük askeri konvoy gelince biz başka bir yere göç ettik.[...] Köyden çıktığımızda nereye gideceğimizi bilemedik. Birkaç saat sonra döneriz diye düşündük. Bize öyle söylendi. [...].Erkekler köyde kaldı, kadın ve çocuklar göç ettik (K17).

Katılımcının verdiği bilgiler ışığında söylenebilir ki; göç unsuru, aktörler için farklı anlamlara gelmektedir. Hâkimiyet kurmak isteyen aktörün, karşı tarafı zorladığı bir hareket olan göç, ateş altında kalanlar için hayatta kalmanın tek yoludur. Göç, Yeni Savaşlarda hem bir sebep hem de bir sonuçtur. Göç, sebep veya sonuç olmasının önemi olmaksızın, ilk olarak kadınların mecbur bırakıldığı bir harekettir. Ülkesinin sınır dışına çıkamayanlar, hayatta kalmak için ülke içinde defalarca yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Katılımcının yukarıda anlattığı sürecin devamında verdiği bilgiler de bu durumu destekler niteliktedir:

Bu esnada erkekler Özgür Suriye Ordusu'na katılmaya başladı. Biz de darbeler oldukça bir yerden bir yere göç ettik. Elimizde para yoktu, iş yoktu, altınlarımızı sattık. Tek derdimiz yemek yemektir. Bulduğumuz yer de vurulmaya başlayınca Türkiye'ye gitmeye karar verdik. Bab'el Hava'ya gittik, orada patlama olunca kapılar kapandı Türkiye'ye giremedik. Heyrcamus'ta bir okula yerleştik 10 aile. Oradan İdlip'te yeni açılan kampa yerleştik yaklaşık bir sene kaldık orada. Oradan köyümüze döndük yanımızdaki ilçede (Muarrat'el Numan) hala Suriye askerleri vardı. Her gün bomba atıyorlardı, yine de 5 yıl kaldık. [...]. Evimizi soyulmuş bulduk, bütün eşyalarımızı almışlardı her şeyi yeniden satın almak zorunda kaldık.

[...]. 3 aydır buradayız ama önümüzde bir göç var. Nerede yaşayacağımıza artık kendimiz karar veremiyoruz (K17).

Human Rights Council'in (2019: 14) raporuna göre, Suriye'de savaş süresince 6,7 milyon sivil ülke dışına çıkmışken, ülke içinde yerinden edilmiş 6,2 milyonu kadın, erkek ve çocuk dâhil olmak üzere yaklaşık 13 milyon sivil yerinden edilmiştir. Göç hem bir sebep hem de bir sonuçtur. Aktörlerin uygulamaları sivil halkı göç etmeye zorlamıştır. Bölgesel kontrol için sivil halkın korkup kaçması aktörlerin hâkimiyetini kolaylaştıracağından, bu sonuca varabilmek için sivillere yönelik ihlallerden kaçınılmamıştır. Göç, en çok kadınların ve onların sorumluluğunda olan çocukların hayatını değiştirmiştir. Bir katılımcının da belirttiği gibi, *bütün sorumluluk kocasını, oğlunu kaybeden kadınların üzerinde kaldı (K14)*.

Suriye Savaşı'nda kadınlar, aktörlerin bölgesel hâkimiyet kazanmak için kullandıkları cinsiyete dayalı şiddet türlerinin doğrudan hedefi haline gelmiştir. Ataerkil toplum yapısının ve kimlik farklılıklarının, aktörlerin hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için kullandıkları yöntemlerinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Kadınlar, savaşın yarattığı olumsuz koşullardan kurtulduklarında dahi, savaşın etkilerini sosyal yaşamlarında hissetmeye devam etmektedirler.

3.6.2 Savaşın Kadının Sosyal Yaşamına Etkisi

Savaşın kadını araçsallaştırması başlığı altında incelenen olgular göstermiştir ki, savaşın aktörleri, yöntemleri ve hedefleri değişse de uygulamaların merkezinde kadının olması durumu değişmemektedir. Kadın, savaşın her aşamasında farklı boyutlarda şiddet yaşamaktadır. Yeni Savaşların kadını savaşın merkezine alan özelliği neticesinde gerçekleşen her ihlal, öncelikli olarak yerinden edilmiş bir kadınlar topluluğu oluşturmaktadır. Birincil sonuç olan göç, kadınların sosyal yaşamında farklı olumsuz etkiler yaşamasının sebebi haline gelmektedir. Söz konusu etkiler burada ekonomik, eğitim ve evlilik başlıkları altında incelenecektir. Fakat belirtmek gerekir ki, bu olumsuz etkiler sadece göç etmiş kadınların yaşadığı etkiler değildir. Hala Suriye'de yaşamakta olan kadınların da, özellikle cinsiyete dayalı şiddet yaşama korkusu sebebiyle benzer olumsuz etkileri yaşadıkları, birçok uluslararası raporda yer almaktadır. Kadınlar savaş sürecinin etkilerini, hayatlarının geri kalanında ve süresi öngörülemez şekilde hissetmektedir.

3.7.2.1 Ekonomik Etkisi

Suriye, sahip olduğu ataerkil yapının etkisiyle, kadın çalışanların oranlarının düşük olduğu bir ülkedir. Dünya Bankası'nın verilerine göre Suriye Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri arasında, ekonomik verileri en düşük olan ülkedir (World Bank, 2017). 2010'da İş Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle kadınlara belli haklar tanınmış ve oran yükseltilmeye çalışılmış olsa da henüz düzenlemelerin etkisi hissedilmeden savaş başlamış ve kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımı etkilenmiştir. Burada iki yönlü etkiden söz etmek mümkündür. Ekonomik etkiyi işgücüne katılım ve alımgücü olarak ayırmak, söz konusu etkilerin farklılıklarını daha net ortaya koyacaktır.

3.7.2.1.1 İşgücüne Katılım

Savaşın doğal sonuçlarından biri ekonominin çökmesidir. Erkeklerin çoğunun savaşa katıldığı veya savaşa katılmamak için göç etmesi, işsizlik oranlarını doğrudan etkilemektedir. Ekonomik anlamda erkeğe bağımlı kadınlar için de bunun iki sonucu vardır: yoksulluk veya işgücüne zorunlu katılım. Suriye'de her ikisini de görmek mümkündür. Bu durum savaşın farklı bölgelerde ve farklı kişiler üzerinde değışen etkisiyle açıklanabilir. Bölgesel olarak kadına çalışma koşulları sunan yerlerde yaşayan kadınlar, bu koşulları değerlendirerek işgücüne katılarak evin geçimini üstlenirken, diğer yerlerde yaşayan kadınlar yoksulluk içinde kalmışlardır.

Çatışma ortamlarının cinsiyet rollerinde değışime sebep olduğunu ve II. Dünya Savaşı'nda bir örneğinin yaşandığını, savaşa giden erkeklerin yerini kadınların aldığı yeni bir ekonomik düzenin oluştuğunu anlatan Hudock (2016: 8), benzer bir durumun Sierre Leone iç savaşında yaşandığını ve kadınların savaş süresince ekonomik kaynak elde etmek için çeşitli kayıt-dışı işlerde girişimci olarak çalıştığını ifade etmiştir. Suriye Savaşı'nın da kadınların cinsiyet rollerini değıştirme gibi bir etkisi olduğuna gösteren veriler mevcuttur.

Şimdi kadınlar erkek gibi davranmak zorunda. Çünkü erkekler işe gidiyor ya da savaşa, evde kimse kalmıyor. Kadınlar evle ilgili her şeyi yapmak, yeri geldiğinde çocuklara baba olmak zorunda. Eşi savaştaysa çalışıp evi geçindirmek zorunda (K17).

Kadınların bir mesleklerinin ya da iş deneyimlerinin olmadığı durumlarda çalışmak zorunda kalmaları, daha önce deneyimlemedikleri zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Babaları şehit olan çocukların anneleri çok eziyet çekiyor. Kadınlar artık çalışmak zorunda. Burada da kadınlar tarlada çalışıyor ya da terziilik yapıyor. Mecburlar hayatlarını kurtarmak, kendilerini korumak için çalışmak zorundalar (K3).

Gerek Suriye’de yaşamını devam ettiren gerekse de komşu ülkelere göç etmiş olan kadınlar arasında savaş sonrası işgücüne katılım oranı artmıştır. Bu durumu kadın-reisli haneler olarak ifade edilen raporlarda; bu hanelerin oranının, coğrafik değişimler göstermekle birlikte, %12’-17’ye yükseldiği görülmektedir (CARE, 2016: 15; Human Rights Council, 2015: 10).

Ben Suriye’de hiç çalışmazdım, kocam çalışırdı. Şimdi tek başıma çalışıyorum. Mutfaklarda, yemek, bulaşık ne iş bulursam (K4).

Mesleği veya iş deneyimi olmayan kadınların, daha çok vasıfsız işlerde çalıştığı ve ev ekonomisine katkı sağlamak için de buna katlandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Mesela ben Suriye’de hiç çalışmazdım ama burada çalışmak zorundayım çünkü masraf çok, her şey pahalı, tek el yetmiyor geçinmeye (K8).

Kadınların işgücüne katılımı görece artmış görünse de, resmi veriler bunun aksini söylemektedir. Bunun sebebi ise kadınların kayıtdışı işlerde çalışmalarıdır. Suriye’de Savaş öncesinde kadınların işgücüne katılım oranı %22 iken, 2015’de %14’e düşmüş, genel işsizlik oranları ise %8,6’dan %52,9’a yükselmiştir (World Bank, 2017). Suriye’de genel işsizlik oranlarında da düşüş görülmektedir fakat çalışmada savaşın kadınlar üzerindeki etkisi incelendiğinden bu oranlara yer verilmemiştir.

Kadınlar iş anlamında çok etkilendi. Erkekler bile iş bulamıyor artık (K1).

Savaşın, kamuda çalışan kadınların işgücüne katılımlarını etkilemediğini, çalıştıkları bölge ve hizmet verdikleri taraflar arasındaki fark gözetilerek, kadınların işlerine devam ettiğini söylemek mümkündür.

Ben hastanede çalışıyordum. Oradan çıkana kadar görevli kaldım, çalıştım 2016’ya kadar, etkilenmedim ama çok görevliyi işten aldılar maaşlarını kestiler (K14).

Hala Suriye’de yaşayan ve kamuda çalışan başka bir katılımcı da benzer ifadelerle durumunu izah etmiştir:

Şam'da yaşıyorum, kamuda çalışıyorum. Savaş boyunca maaşım hiç kesilmedi benim. Genel olarak kadınların durumları iyi, maaşları aynı, onlar için hiçbir şey değişmedi (K18).

Bölgesel farklılıkların olumsuz etkisini yaşayan katılımcı, annesinin işgücüne katılımının savaştan nasıl etkilendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Babam hasta olduğu için hep annem çalışıp baktı bize. Yün makinesinde çalışırdı annem. Çalıştığı yer savaştan sonra kapandı, bir daha iş bulamadı, işsiz kaldı (K2).

Savaşın, kadınların hane içindeki rollerini değiştirmesi göz önünde bulundurulduğunda, işgücüne katılım oranlarındaki değişikliklerle ilgili farklılıkları yorumlamak daha kolay olacaktır. Savaşın olmadığı zamanlarda kadınların işgücüne katılımı olumlu bir gelişme olarak yorumlanmaktadır. Fakat savaş zamanı gerçekleşen bu artışın da bir mağduriyet olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Kadınların, hayatta kalma mücadelesinin bir parçası olarak işgücüne katılım zorunluluğu, artan sorumlulukları anlamına gelmektedir. Olağandışı bir düzenin, zaten karmaşık olan savaş zamanında kurulmaya çalışılması, hanehalkında sorunların artması ile sonuçlanmaktadır. CARE (2016: 14) tarafından yapılan araştırmada, değişen rollerin hane halkı tarafından benimsenmesinin yarattığı duygunun “bulanıklık” olduğu ve bu durumun kadına yönelik aile içi şiddeti artırma da bir faktör olacağı saptanmıştır.

3.7.2.1.2 Alımgücü

Kadınların, savaşın sonuçları doğrultusunda işgücüne katılımlarının yeni sorumlulukları da beraberinde getirdiği yukarıda ifade edilmiştir. Fakat ekonomik anlamda ele alınacak olursa, bunun hayatta kalmanın ötesine gitmeyen bir etkisi olduğu söylemek mümkündür. Suriye, her savaş bölgesinde olduğu gibi, ekonomisi giderek kötüleşen ve kaynakları azalan bir ülkedir. Hem üretimin azalması hem de parasının değer kaybetmesi, ülke ekonomisinde yaşanan krizin sebepleri arasındadır. Dünya Bankası'nın verilerine göre, tüketici fiyat endeksleri esas alındığında, 2011-2015 arasında enflasyonun %58' e ulaştığı tahmin edilmektedir (World Bank, 2017: 65). Temel tüketim ürünlerinin fiyatlarının artışı, aynı oranda alımgücünü azaltmaktadır.

Her şey çok pahalı oldu. Eskiden bir paket ekmek 25 liraydı şimdi 400 lira (K17).

Alımgücünün azalması da bölgesel farklılık göstermektedir. Dünya Bankası raporuna göre, Suriye rejiminin hâkim olduğu (Şam, Tartus, Laskiye gibi) yerlerde fiyat farklılıkları daha az seviyede gerçekleşmiş olsa da genel maliyetlerin artmış olması sebebiyle alımgücü ülke genelinde düşmüştür (World Bank, 2017: 65). Katılımcılardan elde edilen verilerden de benzer sonuçlara ulaşılmaktadır.

Maaşım hiç kesilmedi ama ekonomik durumlar çok değişti. Yaşamak artık daha zor, bu tüm Suriye için geçerli. Kadınlar, erkekler, her kesim için zor oldu. İnsanların maaşları artık yetersiz kalıyor (K18).

Çatışma bölgelerinin yoğun olduğu yerlerde aşırı yoksulluk seviyeleri 2015 yılında %83.5 seviyelerine ulaşmış, geniş coğrafi yayılımda ise bu oran %69,3 olarak tahmin edilmiştir (Alsaba ve Kapilashrami, 2016: 10). Suriye’de yaşamaya devam edenler kadar, göç edenler de alımgücü konusunda olumsuz etkilenmiştir. Katılımcılar, Türkiye’de geçimin çok zor olduğunu, özellikle elektriğin Suriye’ye kıyasla çok pahalı olduğunu, bu yüzden de aileden bir kişinin çalışmasının ailenin geçimini sağlamaya yetmeyeceğini ifade etmişlerdir. Suriye’de aile reisinin çalışması aile geçimini sağlamaya yeterken, Türkiye’ye göç ettikten sonra, 18 yaş altı çocuklar için Türkiye’den aldıkları aylık desteğe rağmen geçimlerini karşılamakta zorlandıkları görülmüştür. Bir katılımcı, geçim sıkıntısıyla mücadele etmek için oğluna okulunu bıraktırdığını ifade etmiştir.

Kızılay Kart var ama yetmiyor. Büyük oğluma okulu bıraktırdım bizimle çalışsın diye, masraflara yetmiyor bizim çalıştığımız çünkü (K7).

Başka bir katılımcı da benzer şekilde buradaki yaşamını ve hayatın pahalılığı Suriye’ye kıyaslayarak şunları ifade etmiştir:

Bizim ailemiz büyük olduğu için bize Kırmızı Kart verildi, bu büyük nimet. Aylık 980 lira geliyor oradan, eşim de çalışıyor ama yine de yetmiyor çünkü o tek çalışıyor. Evler pahalı, faturalar çok geliyor. Suriye’de her şey çok ucuzdu. Su, elektrik çok ucuzdu (K3).

Bazı katılımcıların savaşın bitmesi halinde geri dönme isteklerinde geçim sıkıntısı önemli bir sebep haline gelmiştir.

Savaş biterse elbette dönerim. Burada elektrik çok yüksek kiralalar çok yüksek. Ne yapacağız burada? (K13).

Ekonominin, özellikle kadınların hayatlarını planlamasında önemli yeri olduğu görülmektedir. Savaş sonrasına dair planlarını da bu çerçevede yaptıkları, kendi ifadelerinde yer almaktadır.

Savaş biterse ve Esad giderse kesinlikle döneceğiz. Kiralar, elektrik çok yüksek burada, beldemize dönmek istiyoruz (K12).

3.7.2.2 Erken/Zorla Evlilik Kararına/Oranına Etkisi

Savaş, bir başına kalan kadınları olduğu gibi ailesiyle göç eden kadınları da ekonomik anlamda olumsuz etkilenmiştir. Suriye’de kalanlar için fiyat artışları, göç edenler içinse göç edilen yerin nispeten pahalı olması gibi etkenler aynı sonuçları doğurmuştur. Ekonomik açıdan zorluk yaşanmasının sonuçları, kadının başka alanlarda mağdur olmasının sebebi olmuştur. Gerek cinsiyete dayalı şiddet korkusu gerekse de ekonomik zorluklar, kadınların ve kızların evlilik kararlarını da doğrudan etkilemiş ve erken/zorla evlilik oranında dikkate değer bir artışa sebep olmuştur. Erken/zorla evlilik, çocuk evlilikleri ifade etmektedir. Dünya Bankası’na göre, zorla evlilik, bireyin kendi iradesi dışında gerçekleşen evliliktir. Resmi evlenme yaşı birçok yerde 18’dir ve 18 yaşın altındaki bireyler çocuk statüsündedir ve yasal olarak kabul etme yetkileri olmadığı için de çocuk evlilikler bir zorla evlilik türü olarak değerlendirilmektedir (World Bank, 2020: 91). Katılımcılar da savaşın doğrudan veya dolaylı etkilerinin evlilik kararlarında ve oranlarında etkisi olduğunu ortaya koyan ifadeler kullanmışlardır.

Savaştan sonra korkularından kızlarını erkenden ve zorla evlendirenler oldu (K14).

İnsan Hakları Konseyi’nin 2018 raporunda, ailelerin, DEAŞ savaşçılarının kızlarına talip olması sebebiyle, buldukları bölgeden kaçtığı ya da kızları gönderdikleri veya başka taliplerine erkenden verdikleri, bu durumun da doğrudan erken/zorla evliliklerin artmasına sebep olduğu ifade edilmektedir (Human Rights Council, 2018: 18).

Aileler genç kızları olunca hemen evlendirmek istiyorlar gelip askerler almasın diye. Kim olduğuna bakmadan gelene veriyorlar. Ben de olsam aynısını yapardım, hemen evlendirirdim çünkü artık kimse acımıyor kızlara, kızın başına birşey geldiğinde (K17).

Aileler, kızlarını erken yaşta evlendirmeyi, kızlarını güvende tutmanın ve onları yoksulluktan korumanın bir yolu olarak görmektedir (Yasmine ve Moughalian, 2016: 28). Human Rights Council’in (2018: 18) raporunda da savaşta artan yoksulluğun erken yaşta evliliği “beslenecek bir ağzın eksilmesi” sebebiyle

teşvik ettiğinin gözlemlendiği ifade edilmiştir. Özellikle savaşta tek kalan kadınların kızlarını erken yaşta evlendirdikleri ulaşılan sonuçlardan biridir.

Artık kızları 12-13 yaşında evlendiriyorlar kızlar güvende olsun diye. Dün biriyle karşılaştım daha 15 yaşında evlenmiş. Annenin ekmeği mi yok diye sordum. Babam öldü annem tek kaldı sadece ben değil kardeşlerim de evlendi dedi. Şimdi artık herkes böyle yapıyor, korkuyorlar askerler gelip kızlarını alacak diye (K3).

Suriye’de yasal evlilik yaşı kadınlar için 17’dir fakat bir vasisi ve hâkimin kararıyla 13’e inebilmesi yasal olarak mümkündür. Savaştan önceki yıllarda, eğitim oranının da artmasıyla zamanla evlilik yaşında artış görülmeye başlanmış fakat savaş bu durumu yeniden değiştirmiştir. Kendi ailesinde de savaş sonucu erken evliliklerin yaşandığını ifade eden katılımcının sürece dair izlenimleri şu şekildedir:

Eskiden kızlar çok erken evlenirmiş. Sonra zamanla bu değişmiş, kızlar okumaya başladı. Savaş gelince yine eskiye döndü. Çok erken evlenmeye başladılar. 18 yaşındaki kuzenim şu an 3. Evliliğini yaşıyor. İlk iki kocası savaşta öldü. Daha çok küçük ve çok güzel. Kim bakacak kıza, neden evde kalsın dediler evlendirdiler. Savaş olmasaydı bu yaşta evlenmezdi. Savaştan sonra çok şey duyduk, Esad askerleri gelecek kızları alacak falan. İnsanlar korkuyorlar kızlarını veriyorlar. Hatta para bile almadan veriyorlar. Eskiden başlık parası vardı şimdi o da yok, öyle veriyorlar (K2).

Erken/zorla evlilik ya da çocuk evliliklerinde görülen artışın da bölgesel farklılıklara tabi olduğu, çatışmanın ve dolayısıyla kadınlar için risklerin daha çok olduğu bölgelerde evlilik oranlarının, diğer yerlere oranla daha çok arttığı gözlenmiştir (EASO, 2020b: 24). Ailelerin savaşın sebep olduğu cinsiyete dayalı şiddet korkusu ve ekonomik krizle başa çıkma mekanizması olarak başvurdukları bu yöntem, çocukların ve kadınların yaşamını uzun vadede olumsuz etkilemektedir (Hudock, 2016: 39; World Bank, 2020: 11).

3.7.2.3 Eğitime Etkisi

Savaşın doğal işleyişinin eğitimi aksatması beklenen bir sonuç olarak düşünülebilir. Özellikle Suriye Savaşı gibi Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilen savaşlarda, uluslararası hukuk kurallarına aykırı olsa da sağlık ve eğitim gibi sivil halkın bulunacağı kurumların hedef haline getirildiği yerlerde eğitim doğal olarak aksamaktadır. Benzer şekilde okulların askeri tesis olarak

kullanılması veya siviller için sığınak haline getirilmesi de eğitime erişimin önündeki engellerdendir (Human Rights Council, 2015: 11). İlköğretime kayıt oranları Halep gibi çatışmaların uzun sürdüğü yerlerde %6'ya, ülke genelinde ise %50'in altına düşmüştür (ILAC, 2017: 72).

Suriye'de, kadınların eğitime katılım oranını etkileyen tek gerekçe, okulların bombalanması ya da çatışmanın yoğun olduğu yerlerde yaşanması olmamıştır. Bu gerekçeler daha çok küçük yaş gruplarını ya da yerel eğitim merkezlerinde okuyan öğrencileri olumsuz etkilenmiştir.

İdlip'teki kuzenimle konuştum sınavlar nasıl geçiyor dedim. Eğitim durmuş, hiçbir yerde eğitim yok, açacaklar ama ne zaman belli değil (K2).

Kadınların eğitime erişimin engellenmesi daha çok üniversite düzeyindeki öğrencileri etkilemiştir. Üniversite düzeyindeki kadınların eğitime katılımını etkileyen en önemli sebep güvenlik/cinsiyete dayalı şiddet korkusu olmuştur.

Savaştan önce kızlar başka şehirlerde okuyorlardı, savaştan sonra kimse gönderemedi kızını (K14).

Ülke içi seyahat güzergâhlarında güvenlik unsurunun ortadan kalkması ve dahası kontrol noktalarında kadınların cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığı bilgisi ailelerin kızlarını okumaya göndermemesinin en önemli sebebidir.

Savaştan önce istediğimiz yere gidip okuyabiliyorduk, kimse karışmıyordu. Şimdi güvenlik olmadığı için aileler göndermiyorlar. Mesela en güzel üniversiteler Halep ve Şam'da. Ama şimdi asker orada aileler kızlarını alırlar diye göndermeye korkuyorlar. Bunun sonucu olarak da kendi bölgelerinde önlisans okuyor kızlar daha kısa sürdüğü için ve bu da evlilik kararlarını etkiliyor haliyle (K17).

Savaşın evlilik üzerindeki etkisi eğitim üzerinde de kendini göstermiş, hatta bazen bu ikisi arasında geçişkenlik olduğu görülmüştür. Evlilik kararının eğitimi etkilediği örnekler olduğu gibi, eğitimin aksamasının da evlilik kararına etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Dünya Bankası 2019 raporunda, eğitime katılımın reddi, erken/zorla evliliğin sonuçlarından biri olarak gösterilmiştir (World Bank, 2020: 31). EASO (2020b: 39) raporunda da erken/zorla evliliklerin kadınların eğitime erişimini engellediğini ifade edilmiştir. Katılımcıların da ifadeleri bu yöndedir.

Benim kızım Halep Üniversitesi'nde Arapça Edebiyatı okuyordu. Haber geldi, bir Emir (DEAŞ Emiri) kızımı istiyormuş. Kızımı okuldan aldık ve kaçtık. Burada evlendi sonra. İkinci kızım da okulu terk etti ve evlendi. Hala

içlerinde yaradır okuyamamak. Diğer iki kızım burada okuyorlar ama çok geride kaldılar. Eğitimleri çok aksadı (K1).

Göçün eğitimin aksamasında önemli bir unsur olduğu, katılımcıların ifadelerinden elde edilen sonuçlardan biridir.

Eğitim anlamında çok etkilendik. Ben kalsaydım okurdum. Ablam Halep'te devam etti ben evlendim ve devam edemedim (K11).

Eğitimlerine Türkiye'de devam eden iki katılımcı, yerinden edilmişliğin olumsuz etkileri arasında en çok eğitim konusunda etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

Eğitim anlamında çok etkilendik. Ben oradayken 100 üzerinden 92 ile geçmiştim sınıfı ama burada çok zorlanıyoruz (K2).

Göç ettiği için eğitimi aksayan katılımcılar olduğu gibi, eğitimine devam edebilen katılımcılar da vardır. Fakat eğitime devam edebilmek, olumsuz etkileri ortadan kaldıran bir faktör olmamıştır.

Savaş beni en çok eğitim anlamında etkiledi. Ben Suriye'de çok çalıştım ama buraya geldikten sonra hiçbir şey anlamıyorum, hatta anlasam bile artık ezber yapamıyorum. Ağlıyorum, bazen çok ağlıyorum Suriye'de olsaydım böyle tembel mi olacaktım ben diye düşünüyorum (K6).

Suriye'de yaşamaya devam edenler eğitime erişim konusunda zorluk yaşarken, göç edebilenler dil ve kültür farklılıklarından kaynaklı zorluklar yaşamaktadır. Her ne kadar eğitime devam ettikleri varsayılsa da başarı anlamında geri kalmaları, olumsuz etki olarak yorumlanmalıdır. Bunun yanı sıra, gelecek planları da yerinden edilmişliğin gölgesinde kalmıştır. Eğitimli olmaları, göç ettikleri yerlerde kendi alanlarında çalışmalarını için yeterli değildir ve bu anlamda hayatlarında bir belirsizlik olduğu görülmektedir. Türkiye'de çalışabilmek için vatandaşlık alma gerekliliğini kendileri için bir bariyer olarak gören katılımcıların ilk hedefi Türkiye'de vatandaşlığa sahip olmaktır.

Burada vatandaşlığın yoksa kendi uzmanlık alanında çalışamıyorsun, vatandaşlığa başvurduğum o yüzden (K15).

Hala eğitim aşamasında olan bir katılımcı, abisi örneğinden yola çıkarak iş imkânının savaş sonrasında Suriye'ye dönme kararındaki etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

Abim Urfa'da önlisans okudu ama çalışmıyor çünkü vatandaşlığı yok, lokantada çalışıyor. Ben de okuyorum ama ne olacağımı bilmiyorum o yüzden savaş biterse dönmek istiyorum (K6).

Suriye, kadın hakları bakımında bulunduğu bölgeden nispeten iyi durumda gibi görülse de kültürel etkinin kadınların hayatında, hukuki düzenlemelerden daha çok yer kapladığı görülmektedir. Kadınlar, hukuksal olarak sahip oldukları haklardan ziyade, kültürel ve geleneksel normlara göre yaşamaktadırlar. Ekonomik olarak farklı sınıflar ve kentsel/kırsal gelişmenin farklı olduğu Suriye'de kırsal alanların kentlere kıyasla daha fazla olması ve nüfusun da aynı oranla dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, ataerkil düzene uyum sağlamak zorunda kalan kadınların da rakam olarak daha fazla olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Buradan hareketle, hukuki anlamda ne kadar düzenleme yapılmaya çalışılmış olsa da zaten kısıtlı olan düzenlemelerin tüm kadınları kapsamadığı görülmektedir. Günlük yaşamında kadın olmanın ayrımcı uygulamalara maruz kalmak için yeterli olduğu bir düzenden söz edilebilir. Söz konusu ayrımcı uygulamaların hâlihazırda var olması ve kültürel normların da bu zemine uygun olması, savaş ortamında da etkisini sürdürmüştür.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler literatürle desteklendiğinde varılan sonuçlar, savaşın kadın üzerindeki etkisinin başlangıç noktasının cinsiyete dayalı şiddet riski olduğunu göstermektedir. Katılımcıların savaşı deneyimledikleri yerler, aktörlerin, hedefleri doğrultusunda kullandıkları yöntemlerin farklı boyutlarını ortaya koymuştur. Sorulara verilen cevaplar ve savaşa dair izlenimler bu farklılıklar gözetilerek yorumlanmalıdır. Suriye'nin geniş bir coğrafyaya sahip olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, her bölgesinden katılımcıya ulaşılamaması sebebiyle verilen cevaplarda benzerlikler olduğu görülmektedir. Özellikle aktörler konusunda verilen cevapların, katılımcıların geldikleri yerle doğrudan ilgisi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan katılımcıların mağduriyet yaşadıkları aktörler ağırlıklı olarak DEAŞ ve Suriye Rejimine bağlı milislerdir. Buradan, diğer baskın aktörlere dair daha ılımlı bir durum olduğu sonucunun çıkması muhtemeldir. Ancak durum esas itibariyle, aktörlerin etkin kontrol sağladıkları bölgelerde yaşamını sürdüren katılımcılardan benzer cevaplar alınmış olmasıdır. Savaşın taraflarının etkin kontrol ve hâkimiyet sağladığı alanlarda kadınlar göç etmeye

mecbur kalmayacak kadar güvende hissetmektedir. Şam'da yaşamını sürdürmeye devam eden katılımcının verdiği cevaplar da bu konuya işaret etmektedir. Suriye rejiminin hâkimiyetini koruduğu yerlerde kadınların görece daha güvende olduğuna yönelik cevaplar alınmıştır. Bununla birlikte Özgür Suriye Ordusu'nun da etkin kontrol sağladığı bölgelerle ilgili katılımcılardan benzer cevaplar alınmıştır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda, yaşanmış olan veya yaşanmasından korkulan cinsiyete dayalı şiddet ve çatışma ortamının sonucunda ortaya çıkan yerinden edilmişlik/göç sorununun, kadınlar üzerindeki diğer etkilerin sebebi olduğu görülmektedir. Sosyal hayat üzerindeki etkilerin de kendi içinde sebep-sonuç ilişkisi içinde olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Savaşın ekonomik etkisi erken/zorla evliliğe sebep olurken, evlilik durumu da eğitimi etkilemiştir fakat hepsinin temelinde cinsiyete dayalı şiddet korkusunun etkisi bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Cinsiyete dayalı şiddet riskinin sonuçları, başka etkilerin sebepleri olmuş, kadın her durum ve her koşulda savaşın birincil mağduru konumuna gelmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ

Yeni Savaşların kadınları araçsallaştırması, kadınları bir savaş silahı olarak kullanması, Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşın özelliklerinin değişmesiyle ortaya çıkan bir olgudur ve bu olgunun ortaya çıkmasının arka planını oluşturan birden çok etken mevcuttur. Yeni Savaşları ve kadını araçsallaştıran özelliklerini ortaya çıkaran süreci doğru analiz edebilmek için, savaş kavramını ve kavramın dönüşüm sürecini incelemek gerekmektedir. Savaş, mevcut yapı değişiminin bir sağlayıcısı olarak, Uluslararası İlişkilerde devletlerin dış politikasında kullandıkları önemli bir araçtır. Söz konusu dış politika araçlarından savaş, bir devletin başka bir devleti bir karar almaya zorlamak veya mevcut formunun, yönetiminin değişimini sağlamak için işlevsel bir görev üstlenmiştir. 20. yüzyılda yaşanan iki büyük savaş da mevcut yapının değişimine katkı sağlamış ve devletlerin farklı siyasal birimlere ayrılmasına neden olmuştur.

Savaş, aktörlerin değişim isteklerini belirtme veya bir değişime karşı direnme yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Bu yöntem, ayaklanma, muharebe veya günümüzde yaygın biçimde kullanılan çatışma veya iç savaş olarak da adlandırılabilir. Değişik adlandırmalara açık olmasının sebebi, savaşın gerçekleştiği yere, zamana ve şekle göre farklılık gösteren dinamik yapısıdır. Savaşın gerçekleştiği koşulların değişkenliği, sonuçlarını da etkilemektedir. Söz konusu değişkenler aynı zamanda savaşların tanımlamalarını, tarihsel gelişmeler ışığında ise kapsamını değiştirmiş ve genişletmiştir. Fakat savaş, değişen tüm koşullara rağmen kayıpların yaşandığı ve mevcut yapıyı değiştirebilecek sonuçları doğuran özelliğini sürdürmeye devam etmiştir.

Devletler, çıkarlarına uygun sonuçlar elde etmek için savaşı bir araç olarak kullanabilmektedir. Çıkarlar devletlere göre değişkenlik gösterebilmekle beraber temelde ulusal çıkarların belirleyici olduğu bir uluslararası sistem mevcuttur. Soğuk Savaş sonrası aktörlerin sınıflandırılmasında ve aktör uygulamalarında gerçekleşen değişim, savaş olgusunun da dönüşümünü tetiklemiştir. Küresel etkileri olan gelişmeler zamanla savaşın sınırlarını, ölçeğini ve süresini değiştirmiştir. Savaşın tarafları olarak yeni aktörlerin, yöntemlerin, hedeflerin karmaşıklaştığı, sınırların

bulanıklaştığı bir dönüşüm süreci devam etmektedir. Kavramsal olarak savaş, tek bir çerçevede tanımlanabilmiş değildir. Hızla değişen uluslararası sistem ve bu sistemin aktörleri düşünüldüğünde, sosyal bir olgu olarak savaşın hukuki ve siyasi ölçütlere sığdırılması mümkün olmamıştır. Günümüzde de nasıl tanımlanması gerektiği ve tanımlamalarda savaşın hangi boyutlarının daha önemli olduğu tartışılmaya devam etmektedir.

Savaşın tanımlanmasına ilişkin tartışmalar güncelliğini korumaya devam ederken, savaşların tarihsel olarak Geleneksel Savaşlar-Yeni Savaşlar ayrımıyla açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Sürekliliklerin ve kırılmaların ele alınması açısından bu ayırmda Geleneksel Savaşlar, Soğuk Savaş sonrası döneme kadar olan süreçte gerçekleşen savaşları kapsamaktadır. Geleneksel Savaşlar, egemen devletler arasında haklı bir nedene ve doğru bir niyete bağlı olarak başlayan ve savaşın başlamasından bitişine kadar geçen aşamada devletlerin uymakla yükümlü oldukları kuralları içeren süreç olarak ifade edilmektedir. Geleneksel Savaşlar, sivillere 'korunan' statüsünün verildiği ve bu statüye büyük ölçüde riayet edildiği savaşlardır. Korunan statüsünün gözetilmediği durumlarda, devletler egemen ve hukuki açıdan sorumlu bir aktör olarak savaş suçu işlemiş sayılmaktadır. Sivillere yönelik uygulamalar uluslararası anlaşmalar ve bağlayıcı hukuk kurallarıyla sınırlandırılmıştır. Geleneksel Savaşlarda taraflardan birinin sivillere yönelik kural ihlalleri maddi yaptırımlarla sonuçlanmaktadır ve bunun örnekleri de mevcuttur. Güney Kore'nin, II. Dünya Savaşı sırasındaki uygulamaları sebebiyle Japonya'dan talep ettiği savaş tazminatı ile ilgili devam etmekte olan dava süreci bunun en güncel örneğidir. Geleneksel Savaşlar, üzerinden zaman geçmesine rağmen, egemen devletlerden oluşan tarafların sorumluluklarının devam ettiği savaşlardır.

Geleneksel Savaşların özellikleri incelendiğinde, savaşın tarafları, yöntemleri, silahlı birlikleri ve eylemlerinin koşullara bağlı olduğu görülmektedir. Geleneksel savaşlarda eylemlerin hangi koşullara bağlı olarak süreceği veya sona ereceği büyük ölçüde öngörülebilirdir. Geleneksel Savaşların başlamasından bitişine kadar geçen sürecin kurallar itibariyle görece belirli olması, günümüzde yaşanmakta olan ve Yeni Savaşlar olarak tanımlanan savaşlarla arasındaki ayrımın temelini oluşturmaktadır. Geleneksel Savaşlarda bir dizi koşulun oluşması gerekirken Yeni Savaşlar için böyle bir önkoşul yoktur.

Geleneksel Savaşlarda savaşa ilişkin tanımlamalar devlet merkezlidir ancak Yeni Savaşlarda genellikle devletler değil, devlet dışı aktörlerin eylemleri ve

uygulamaları tanımlamanın sınırlarını belirlemektedir. Savaş hukuku sözleşmelerinde devlet dışı aktör olarak 'bağımsızlık mücadelesi veren gruplar' istisnası yer almaktadır. Fakat herhangi bir örgütün bağımsızlık mücadelesi verip vermediği de tartışmalıdır ve siyasi boyutları olan bir konudur.

Geleneksel Savaşlara ilişkin çerçeve Yeni Savaşları belli bir tanımlamanın dışında bırakmaktadır. Bunun sebebi savaşın dinamik yapısının yanı sıra, savaşa dair değişkenlerin artmasıdır. Küreselleşme ve sanayileşme, savaşların doğasını değiştirmiştir. Savaşların doğasını kökten değiştiren bu gelişmeler, Milliyetçilik ve kimlik olgularının etkinlik kazanmasıyla desteklenmiştir. Bölgesel sonuçlar doğuran Milliyetçilik hareketleri ve temelde etnik ve dini olarak ayrılan kimlik olgusu, savaşlardan elde edilmek istenen sonuçlar için kullanılan araçlar haline gelmiştir. Yeni Savaşlar bir kavram olarak bu gelişmeler ışığında ortaya çıkmıştır. Yeni Savaşlar kavramı ilk olarak Mary Kaldor tarafından tartışılmış ve güncel örnekler üzerinden kullanılmıştır. Kaldor, Bosna Savaşı'nın özellikleri doğrultusunda kullandığı bu kavram ile öncelikle savaşların şiddet boyutuna dikkat çekmiştir. Burada söz edilen şiddet sivillere, Geleneksel Savaşların korunması olan - özellikle kadınlara/çocuklara- yönelik uygulanan şiddettir.

Her savaş şiddet içermektedir. Aynı zamanda her savaşın kadınları doğrudan etkileyen olumsuz özellikler vardır. Bosna Savaşı ve sonrasında Yeni Savaşlar olarak tanımlanan savaşlardaki temel fark, şiddetin, aktörlerin belirli hedeflere ulaşmak için sistematik şekilde kullanıldığını gösteren kanıtlarının olmasıdır. Milliyetçilik ve kimlik olguları gibi mutlak şiddet de Yeni Savaşlar için bir araç olarak kullanılmaktadır. Söz konusu şiddet, cinsiyete dayalı şiddettir ve kadınlara yönelik uygulanan her şiddet Milliyetçilik ve kimlik olgusuyla beslenmektedir. Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan farklı olduğu ve yeni tanımlamalara ihtiyaç duyduğu fikrinin temelini oluşturan bu özellikler, Soğuk Savaş sonrasında yaşanan birçok savaşta farklı boyutlarıyla kendini göstermiştir.

Yeni Savaşları Geleneksel Savaşlardan ayıran özelliklerin, aktörler, hedefler ve yöntemler olarak kategorize edildiği görülmektedir. Küreselleşmenin ekonomik etkileri sonucunda çok uluslu şirketlerin oluşmaya ve güç kazanmaya başlaması, bazılarının ise devletlerden daha yüksek ekonomik koşullara sahip olması, savaşlara dâhil olan tarafların artmasıyla sonuçlanmıştır. Geleneksel Savaşlarda savaşın taraflarının egemen devletler olması koşulu Yeni Savaşlarda önemini yitirmiştir. Yeni Savaşlarda devletler kadar devlet dışı aktörlerin aktif

eylemlerde bulunduğu görülmektedir. Devlet dışı aktörler, büyük ölçüde devletler tarafından desteklenmektedir. Bu durum da savaşın coğrafi sınırlılığını ortadan kaldıran önemli bir yeniliktir. Devlet dışı aktörler, desteklendikleri ülkelerin hedeflerini gerçekleştirmek için, okyanus ötesindeki savaşlarda dahi faaliyet göstererek, savaşın hem maddi hem manevi maliyetleri açısından devletlerin yükünü hafifleten unsurlardır.

Yeni Savaşlarda devlet dışı aktörlerin belirledikleri ve savaşmak için bir neden gösterdikleri bölgesel/küresel hedefleri vardır. Etnik ve dini farklılıklardan beslenen söz konusu hedefler ise küresel ölçekte devlet dışı aktörleri destekleyen devletlerin hedefleriyle örtüşmektedir. Devletler ile devlet dışı aktörler arasındaki bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi, Yeni Savaşlar kapsamında savaşların, belirsiz, süresiz, sınırsız özelliklerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Savaşların sınırları sıcak çatışma anlamında bölgesel düzeyde kalırken, aktörler düşünüldüğünde uluslararası ölçekte genişlemektedir. Aktörlerin, savaşlardan en az maliyetle en fazla kazancı elde etme talepleri ve bu talepleri karşılamak için geliştirdikleri yöntemler, bir bütün olarak Yeni Savaşları ortaya çıkarmıştır.

Yeni Savaşlar, devletler ile devlet dışı aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi sebebiyle, çok aktörlü savaşlardır. Aktörlerin özellikleri de, sayılarıyla orantılı olarak farklılık göstermektedir. Sıcak çatışma anlamında bölgesel düzeyde sınırları olan bu savaşlarda, çatışma bölgesinin barındırdığı farklılıkları kadar ve hatta daha fazla aktör savaş süresince ortaya çıkmaktadır. Buradaki farklılık özellikle kimlik temelli farklılıklardır. Kimlik farklılıkları doğrultusunda ortaya çıkan her oluşum kendini bir kimliğin temsilcisi olarak göstermektedir. Savaş öncesinde oluşmuş unsurlar savaş sürecinde güç kazanarak etkinlik alanını genişletebilmekte ya da güç kaybederek yok olmaktadır. Devlet dışı aktörler arasında, birleşmeler olduğu gibi kendi içinde bölünerek farklı isimlerde faaliyet gösterildiği durumlar da görülmektedir. Karmaşık bir yapıda devam eden süreçte her aktör, kendi hedefleri doğrultusunda yöntemler kullanmaktadır. Hukuki bağlayıcılığı konusunda devlet dışı aktörlerle ilgili sınırlamaların olmaması, aktörlerin keyfiyet olarak değerlendirilebilecek eylemlerde bulunmasına zemin hazırlamaktadır.

Geleneksel Savaşların hukuki, siyasi ve askeri sınırları görece belirlenmiş alanlarının Yeni Savaşlarda olmaması, aktörlerin eylemlerinde şiddetin boyutlarını arttırabilecekleri fırsat ortamını doğurmuştur. Yeni Savaşların Geleneksel

Savaşlardan yöntem olarak farklı olan özelliği, aktörlerin hedeflerini gerçekleştirmek için kadını araçsallaştırmasıdır. Kadının, bazen savaşılan aktörlerin savaşıma gücünü kırmak için, bazen de bir finans kaynağı elde etmek için araçsallaştırıldığı görülmektedir. Kadının araçsallaştırılmasında kullanılan yöntemlerin bütünü cinsiyete dayalı şiddettir.

Kadınların savaşta bir araç olarak kullanıldığına ilişkin ilk görüş Susan Brownmiller tarafından ifade edilmiştir. Savaşlarda kadınların cinsiyete dayalı şiddete uğramasını, yakın zamana kadar savaşın doğal bir sonucu olarak gören anlayışa karşılık Brownmiller, savaşta erkekler tarafından uygulanan şiddetin bir strateji olduğunu dile getirmiş ve bununla ilgili çalışmaların temelini oluşturmuştur. Kadınların savaşta cinsiyete dayalı şiddete uğramasının kadınları bir savaş silahı haline getirdiğine/araçsallaştırdığına ilişkin ilk hukuki metinler ise, Bosna ve Ruanda mahkemeleri tutanaklarıdır. Bir mahkeme tutanağında yer alması cinsiyete dayalı şiddetin, sadece şiddet temelinde değerlendirilmemesi gerektiği görüşü için bir kanıt niteliğindedir.

Yeni Savaşların kimlik olgusuna vurgu yapan özelliği, kadının araçsallaştırılmasında etkili olmaktadır. Etnik veya dini kimlik ve özellikle kategorik olarak cinsiyet, aktörlere kendinden farklı olana şiddet uygulayabilme konusunda motivasyon sağlamaktadır. Görece halk desteği sağlayabilen aktörlerin kimlik faktörünü kendi çıkarlarına uygun şekilde kullandığını gösteren örnekler bulunmaktadır. Kimlik faktörünün karşılık bulmasında, savaşın ortaya çıktığı ülkedeki toplumsal zeminin uygunluğu söz konusu olmaktadır. Bu yüzden Yeni Savaşlar, meydana geldiği ülkenin/bölgenin tarihsel gelişiminden bağımsız düşünülmemelidir.

Yeni Savaşların hedefleri arasında devlet kurmak yoktur. Geleneksel Savaşlardan farklı olarak Yeni Savaşların, bir devlet kurmak yerine, meydana geldiği devletin ekonomik düzenini ve içyapısını bozan özellikleri bulunmaktadır. Bu anlamda Yeni Savaşlar devletlerin parçalanmasına neden olan savaşlardır. Bu özellik, Yeni Savaşlarda devlet dışı aktörlerin etkinlik alanının genişlemesiyle orantılı olarak gelişmiştir. Devlet dışı aktörlerin, çıkarlarına uygun olarak elde etmeye çalıştığı ekonomik kazançlar vardır. Bu yüzden de devlet dışı aktörler ekonomik kazanç elde etmek için yasa-dışı yollara başvurmadan kaçınmamaktadırlar. Uluslararası bağlayıcılık konusundaki boşluk burada da kendini göstermektedir. Devlet dışı aktörlerin ekonomik kazanımlara

bağımlılıkları, savaşın bitmesini değil sürmesini desteklemeleri için önemli bir gerekçedir. Savaşların sürmesinin savaşçılar için gelir kaynağı olması sebebi ile Yeni Savaşlar, düşük yoğunluklu fakat uzun süreli savaşlar olarak devam etmeye meyillidir. Yeni Savaşlar, devlet dışı aktörlerin ekonomik ve siyasal kazanımlarından feragat etmemesi, sürecin uzaması ve belirsiz bir hal almasıyla sonuçlanmaktadır. Çok aktörlü Yeni Savaşlar, genel bilgiler ışığında çok yöntemli ve çok hedefli savaşlar olması sebebiyle karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu karmaşıklık gerek tanımlamalarda gerekse de söz konusu savaşlara ilişkin öngörülerde bir kere daha ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası İlişkiler literatüründe farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmış, genel itibariyle Geleneksel Savaşlar olarak adlandırılmış savaşlarla arasında belirgin farklar olan Yeni Savaşların güncel bir örneği günümüzde Suriye’de yaşanmaktadır. Dolayısıyla Suriye Savaşı’nda kadınların araçsallaştırılması, savaşın Yeni Savaşlar özelliği taşımasından kaynaklanmaktadır. Özellikleri incelendiğinde, Yeni Savaşlara örnek olarak gösterilebilecek birçok yönüne çalışmada ayrıntılarıyla yer verilmiştir. Suriye Savaşı’nın özelliklerini değerlendirirken, Suriye’nin tarihsel sürecinin dönüm noktalarındaki kırılmaların, günümüzde yaşanmakta olan süreci önemli ölçüde etkilediği görülmektedir.

Suriye Savaşı’nda aktörlerin ve onların uygulamalarında kimlik faktörünün önemli olduğu görülmektedir. Kimlik, bir çatışmanın Yeni Savaşlar formuna dönüşmesi için önemli bir unsurdur çünkü aktörlerin eylemlerine motivasyonel güç sağlamaktadır. Örgütleri bir arada tutan görece meşruiyet kaynağı olarak kimlik, eylemlerin içeriklerini tartışmaya gerek bırakmamaktadır. Ayrıca örgütlerin savaşçıları ekonomik kazanca odaklanırken, yabancı savaşçıların da yaşadığı ülkede kazanamadığı kimliği çatışma ortamlarında kazanmaya çalıştığı görülmektedir. Yeni Savaşlar’ da silah ve şiddet bir iktidar göstergesi haline gelebilmektedir. Tarihsel süreçte Suriye’de hâkimiyet sağlayamamış kimlikler de bu ortamı savaş ile bulmuştur. Suriye’nin tarihi bu yüzden önemlidir ve doğru şekilde analiz edilmelidir. Tarihsel olarak Yeni Savaşlara zemin hazırlayan bir süreçten geçmiş olması, Suriye’yi günümüzde yaşanmakta olan savaşa sürüklemiştir.

Suriye, tarihi boyunca farklı yönetimlere ev sahipliği yapmış olmanın toplumsal sonuçlarını yaşamaktadır. Etkisi altına girdiği yönetimlerin birbirinden farklı siyasi ve idari uygulamaları Suriye’deki ayrışmanın temelini oluşturmuştur.

Suriye’de Osmanlı Devleti’nden sonra Manda Sistemi kuran Fransa, önceki yönetimlere kıyasla daha kısa süreli kalmış olsa da uyguladığı ayrıştırımcı uygulamalarıyla daha derin etkiler bırakmıştır. Suriye’yi, sahip olduğu kimlikler doğrultusunda beş ayrı parçaya bölerek yöneten Fransa’nın, yönettikleri kimliklere yönelik lehte ya da aleyhte tutumları sonucunda bir daha bütünlük sağlayamamış bir Suriye toplumu ortaya çıkmıştır. Fransa Suriye’de kimlikleri azınlık-çoğunluk ayrışmasına hizmet edecek biçimde idari ve askeri olarak, kentsel ve kırsal olarak yapılandırmıştır.

Suriye’de mevcut kimlik farklılıklarını derinleştiren bir diğer gelişme de Milliyetçilik hareketleri bağlamında Arap Milliyetçiliği ve sonrasında ortaya çıkan Baas İdeolojisinin etkileridir. Bağımsız olduğu 1946 yılından Baas rejiminin yönetimi ele geçirdiği 1963 yılına kadar geçen süre, Suriye’de iktidar mücadeleleri ve darbeler dönemidir. 1970 yılında Hafız Esad’ın otuz yıl sürecek olan iktidar dönemi başlamıştır. İktidarda kaldığı süre boyunca siyasi anlamda gücü tek başına elinde tutması siyasal istikrarın sağlandığını göstermekle birlikte, muhalif hareketlerin devam etmesi bu sürenin gerek iktidar gerek muhalefet için mücadele şeklinde geçtiğini göstermektedir. Hafız Esad’ın muhalefeti bastırmak için her yola başvurabileceği Hama olaylarında görülmüştür. Hama ’da Müslüman Kardeşler örgütünün yaptığı propagandayı kanlı şekilde bastıran Hafız Esad, Suriye’de reform sayılabilecek gelişmelere olanak sağlarken bile muhalefete alan açacak bir fırsat yaratmamıştır. Siyasi anlamda muhalefet-iktidar mücadelelerinin yaşandığı dönemler, aynı zamanda ekonomik anlamda kayda değer gelişmelerin sağlanamadığı dönemlerdir. Yeni Savaşların toplumsal olarak bütünleşememiş yerlerde meydana gelmesinde kimlik kadar ekonomik faktörlerin de etkisinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Suriye’de yaşanmakta olan savaşın sonuçlarının nedeni daha net ortaya çıkmaktadır.

Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra, ne siyasi anlamda ne de ekonomik anlamda ülkenin bütününe toplumsal açıdan kapsayacak gelişmeleri gösterememiştir. Günümüzde yaşanan Suriye Savaşı’nın süreç itibariyle sahip olduğu özellikler ise bununla sınırlı değildir. Ataerkil yapının hâkim olduğu Suriye, kadın hakları konusunda da önemli bir gelişme gösterememiştir. Kadınlara tanınan haklar da, muhaliflere tanınan haklar gibi sınırlı kalmış, geleneksel uygulamalardan hukuksal uygulamalara geçişte yeterli alt yapı sağlanamamıştır. Kadınların sahip oldukları haklar, devlet tekelinde verilmiş haklardır ve bu kadınların gerçek

anlamda bir hak sahibi olmadığının göstergesi olmuştur. Ataerkil yapı baskın olmaya devam etmiştir ki, Yeni Savaşların özelliklerinden biri ataerkil yapıların hakim olduğu yerlerde ortaya çıkmasıdır. Yeni Savaşların ayırt edici özelliği olan cinsiyete dayalı şiddet, ataerkil yapının hakim olduğu yerlerde amacına ulaşmakta, aktörlere motivasyon sağlamaktadır.

Suriye Savaşı'nın bir adım öncesi olan Beşar Esad döneminin, başlangıçta Şam Baharı olarak anılmasına rağmen, beklentiyi karşılamadığı görülmektedir. Beşar Esad'ın yönetimi devralırken yapacağını ilan ettiği uygulamaları kısmen halk desteğini arkasına almasını sağlamıştır. Sınırlı olmakla beraber muhalefete de söz ve eylem hakkı veren uygulamaları zamanla yetersiz kalmış, daha fazlası talep edilmeye başlanan haklar, talep edildiği ölçüde karşılanmamıştır. Beşar Esad'ın söylemlerle eylemlerinin örtüşmediği düşüncesi Suriye toplumunda hâkim olmaya başlamış ve bu süreçte muhalif hareketler güçlenerek mevcut yerini korumaya devam etmiştir. Beşar Esad'ın artık daha özgür bir ülke yaratması gerektiği fikirlerinin yaygınlık kazanmaya başladığı bir zamanda Arap Baharı olaylarının ilk ateşi Tunus'ta yakılmıştır. Sırasıyla etki alanı genişleyen halk hareketleri bölgedeki ülkelere teker teker yayılmış ve Mart 2011'de Suriye'ye de sıçramıştır.

Suriye'de halk hareketleri olarak başlayan eylemlerin sebebi olarak, Deraa'da yaşları küçük olan bir grup genç tarafından özgürlük talepleri içeren duvar yazılarının yazılmasına verilen şiddetli karşılığın olduğu yönünde ifadelere sıkça rastlanmaktadır. Yazıyı yazan gençler gözaltına alınmış, çocuklarını almaya gelen ailelerine ise cinsiyetçi söylemlerle karşılık verilmiştir. Ayrıntılarına üçüncü bölümde yer verilmiş olan gelişmeler, Suriye'nin birçok kentinde Deraa'ya destek gösterilerini başlatmış ve altı ayın sonunda silahlanarak örgütlenen çok sayıda aktör ortaya çıkmıştır. Suriye, içeride ve dışarıda düşmanları olan bir ülke olarak, gösterilere verdiği orantısız karşılıkla, zemini hazır olan oluşumların ortaya çıkmasına fırsat tanımıştır. Suriye'nin içinde barındırdığı muhalif görüşler, dışarıdan aldığı destekle silahlanmış ve Özgür Suriye Ordusu adıyla örgütlenmiştir.

Halk hareketleri olarak başlayan gösterilerden kısa zaman sonra Suriye'nin her bölgesinde farklı hedefleri olan devlet dışı aktörler oluşmaya ve etkinlik kazanmaya başlamıştır. Radikal İslamcı örgütler, Kürt hareketini destekleyen ya da kendini Kürtlerin temsilcisi gören örgütler, muhafazakâr İslamcı örgütler gibi çok çeşitli devlet dışı aktörlerin dâhil olduğu Suriye Savaşı, bu koşullarda ortaya çıkmıştır. Suriye Savaşı'nda dönemsel ve bölgesel etkinlik sağlayan devlet dışı

aktörlerin de aynı çeşitliliği sağladığı görülmektedir. ÖSO, DEAŞ, YPG/PYD ve Suriye rejimine bağlı milislerden oluşan örgütler, kendi etkinlik alanlarında kendi hedeflerine yönelik uygulamalarla Suriye Savaşı'nın karmaşık yapısının sürmesinde etkili olmuşlardır. Devlet aktörler olarak Rusya, İran, Türkiye, Katar, Suudi Arabistan ve Amerika'nın kendi çıkarlarına uygun dış müdahalelerinin de sürece etkisi devam etmektedir.

Suriye Savaşı'nda aktörlerin, devlet inşa etmek yerine ulusal fikirlere zarar vermek, yasa dışı yollarla güvenliği tehlikeye atmak gibi uygulamalarının olduğu görülmektedir. Bu Yeni Savaşların belirgin özelliklerinden biridir. Yaklaşık on yıldır devam etmekte olan Suriye Savaşı'nın sonuçları itibariyle ilk olarak 'güvenliksiz' bir ülke ortaya çıkardığı görülmektedir. Suriye'de etkinlik sağlayan ve savaşın sürmesine sebep olan devlet dışı aktörler, belirledikleri hedeflerle uyumlu olacak devletler tarafından desteklenmektedir. Gerek bölge devletleri gerekse de küresel devletlerin üstünlük mücadelesi verdiği bir alan haline gelen Suriye'de, her devletin desteklediği devlet dışı aktörler, kendi hedefleri doğrultusunda yöntemler uygulayarak savaşı içinden çıkılması zor bir durum haline getirmiştir. Yöntemler, etnik ve kimlik farklılıklarından beslenmekte ve hemen her aktör için kadınları hedef almaktadır. Suriye Savaşı'nda kadınlar, aktörler arasındaki savaşın bir aracı olmakta, bazen elde edilmek istenen zafer için, bazen karşı aktörü dizginlemek için, bazen de savaş ganimeti elde etmek için kendi bedenleri üzerinden araçsallaştırılmaktadır.

Suriye'deki aktörlerin motivasyonları da farklılık göstermektedir; örneğin DEAŞ din temelli, halifeliğin de sağlandığı yerelde başlayan ve evrensel iddiaları olan bir fikirle hareket etmektedir. PKK-SDG ise Suriye Kürtlerinin birleştiği, daha çok ulus-devlet formuna uygun davranışlar sergilemektedir. DEAŞ'ın din temelli söylemlerinin belli oranda karşılık bulmasını, Suriye rejiminin Nusayri kimliğinden bağımsız düşünülmesinin gerçekçi bir yaklaşım olmayacağı gibi, Kürt birliklerin ortaya çıkmasını da Suriye rejiminin Kürt politikasından bağımsız düşünülmemesi gerekmektedir. DEAŞ örneği Yeni Savaşların kimlik olgusu için önemli iken, Kürt birlikleri Yeni Savaşların ortaya çıktığı yerin tarihsel sürecinin, politikalarının ve kimlikleri derinleştiren uygulamalarının önemini ortaya koymaktadır.

Devlet dışı aktörlere ilişkin hukuksal bağlayıcılık sayılabilecek belirgin kurallar ve düzenlemeler olmasına rağmen, aktörlerin bu tanımlamaları kabul edip kurallara riayet etmesinin beklenmesi gibi, izlenimi itibariyle aktörlerin tercihine

bırakılmış bir durum söz konusudur. Bu hukuki boşluk, aktörlere istedikleri gibi davranma gücü vermiştir. Bunun ortaya çıkardığı ilk sonuç ise sivillere, özellikle de kadınlara yönelik şiddet eylemleridir. Devlet dışı aktörlerin etkinlik sağladıkları alanlarda uyguladıkları cinsiyete dayalı şiddet tüm yönleriyle, Suriye’yi çok parçalı ve her parçası farklı aktörlerce talan edilmiş bir ülkeye dönüştürmüştür. Suriye içinde gidebilecek daha güvenli bir yer bulamayan sivillerin güvenlik için dış göçe yöneldiği görülmektedir. Göç Yeni Savaşlar açısından önemli bir unsurdur. Savaşların etki bakımından sınırlarını genişleten göç hareketinin Suriye Savaşı’nda da bölgesel ve küresel sonuçları olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında göç eden ve mülteci ya da sığınmacı konumunda olan kişi sayısında önemli bir artış olmuştur ve bu artışın Yeni Savaşlar ile doğrudan ilişkisi vardır. Yeni Savaşlar, şiddet düzeyi orantısız olduğu ve doğrudan sivilleri hedef aldığı için, savaş bölgesinde yaşayan sivillerin hayatta kalmasının tek çaresi göç etmek olmuştur. Suriye Savaşı’nda da göç hareketlerinin yoğun olduğu ve göçün savaşın bölgesel etkisini arttırdığı görülmektedir.

Yeni Savaşların ayırt edici özelliklerini büyük ölçüde içinde barındıran Suriye Savaşı’nda, aktörlerin kullandıkları yöntem olan cinsiyete dayalı şiddet/kadınların bir savaş aracı olarak kullanılması, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Savaşın aktörleri kendi hedefleri doğrultusunda cinsiyete dayalı şiddeti, ev baskınlarında, gözlem noktalarında, gözaltı merkezlerinde ve hatta sokakta bir araç olarak kullanmışlardır. Hedefler aktörlerle orantılı şekilde değişkenlik göstermektedir. Bölgesel güç haline gelmek için savaştığı karşını sindirmek, nüfus kontrolü sağlamak, ulaşılmak istenen kişiler üzerinde korku sağlamak, karşı tarafa verilen desteği engellemek gibi farklı hedeflere ulaşmak için hemen her aktör kadını cinsiyete dayalı şiddetin farklı türlerini kullanarak araçsallaştırmıştır.

Çalışma, savaşta kadınların araştırılmasında cinsiyete dayalı şiddet uygulamalarını Yeni Savaşların ayırt edici özellikleri doğrultusunda aktörler, yöntemler ve hedefler kapsamında merkeze almıştır. Bu bağlamda yapılan alan araştırmasından elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası raporlar ve yayınlarla desteklenerek kategorize edilmiştir. Alan araştırması, Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş olan 16 ve hala Suriye’de yaşamakta olan 2 Suriyeli kadınla, nitel araştırma yönteminin görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Görüşmeler katılımcı tarafından yapılmış, olası dil hatalarını önlemek için her iki dile hâkim olan bir

uzmandan destek alınarak deşifre edilmiştir. 18 katılımcının yer aldığı alan araştırmasında, derinlikli mülakat yöntemiyle kadınlara savaşın başından itibaren yaşadıklarını anlatmalarına olanak sağlayacak sorular sorulmuştur. Sorular 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların kişisel bilgilerini, ikinci bölüm savaş öncesindeki yaşam koşullarını, üçüncü bölüm savaşın başlamasından sonraki gelişmeleri, dördüncü bölüm ise savaş sonrasına yönelik planlarını içeren sorulardan oluşmaktadır.

Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat hissedebilecekleri ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin çoğunda araştırmacı katılımcıların evinde misafir edilmiş, evin katılımcıların dışındaki üyelerinin olmadığı odalarda görüşmeler sağlanmıştır. Katılımcıların sorulara içtenlikle cevap verdiği, araştırmacıyla aynı dili konuşabilmenin kendilerinde rahatlık sağladığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların özellikleri ve konunun içeriği, araştırma açısından sınırlılıkların oluşmasında etken olmuştur. Katılımcıların kadınlardan oluşması ve konunun savaş özelinde cinsiyete dayalı şiddeti merkezine alması söz konusu sınırlılıklardır. Araştırmanın hedef kitlesi kadar konusu da hassas bir konudur ve görüşmeler bu hassasiyet unsuru göz önünde bulundurularak azami dikkatle gerçekleştirilmiştir.

Suriye'nin ataerkil toplum yapısına sahip ve dolayısıyla görece kapalı bir ülke olması, özellikle kırsal alanda ataerkil yapının etkisinin kent merkezine oranla daha hissedilir olması alan araştırmasında da görülmüştür. Ataerkil yapının, kadını ailenin ve toplumun namusu konumuna getirmesi, kadınların yaşadıkları cinsiyete dayalı şiddetin sorumlusu olarak kendilerini görmelerinde ve bu yüzden de yaşadıklarını gizlemelerinde etkili olmaktadır. Görüşmelerin içeriği incelendiğinde bu sonuca, anlatıların üçüncü kişi üzerinden gerçekleşmesi ile ulaşılmaktadır. Katılımcıların cinsiyete dayalı şiddete yönelik anlatılarının hepsi, başka kadınların yaşadıklarından oluşmaktadır. Hiçbir katılımcı cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldığını ifade etmemiş ama hemen hepsi bir komşusu, akrabası ya da tanıdığı üzerinden şahit olduğu olayları anlatmışlardır. Buradan, katılımcıların yaşadıkları ataerkil yapının etkilerinden kurtulamadıkları ve sosyal baskı unsurunun onların hayatında hala çok etkili olduğu sonucu çıkmaktadır.

Kadınların savaş öncesi yaşantılara ilişkin verdikleri cevaplar incelendiğinde, çoğunlukla ifade edilen 'güvenlik' unsuru dikkat çekmektedir. Katılımcılar, Suriye'de savaş öncesinde kadınlar için hayatın güvenli olduğunu,

'istediğimiz saatte istediğimiz yere gidebiliyorduk' cümlesiyle ifade etmişlerdir. Suriye'de kadınlar için gece yarısı bir şehirden başka bir şehre gidebilecek kadar güvenli bir yaşam standardı olduğu fakat bu konudaki özgürlüğün de eşlere ve ailenin erkek bireylerine bağlı olduğu görüşmelerden çıkan sonuçlardan bir diğeri. Ataerkil yapının etkisi burada kendini bir kere daha göstermektedir. Suriye'de sağlanan güvenli ortamın kadınlar için özgürce kullanılabilmesini erkeklere bağlayan bir yapı mevcuttur. Burada Kırsal-kent ayrımı ortaya çıkmaktadır. Ataerkil yapının daha yoğun hissedildiği kırsalda kadınlar kısıtlanmış hayatlar yaşarken kent kadınları, ülkenin güvenliğini, hayatlarının özgürlük alanında hissettiklerini açık ifadeler ile aktarmaktadır.

Savaşa ilişkin soruların yer aldığı üçüncü bölümde katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, savaşın 'korku' ve 'güvensizlik' kelimeleriyle tasvir edildiği görülmüştür. Söz konusu korku ve güvensizliğin temelinde ise cinsiyete dayalı şiddeti yaşama ihtimalinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Savaşı yaşadıkları yerde hâkim olan devlet dışı aktörlerle ilgili anlatıları ve bunları anlatırken yansıttıkları duyguları, söz konusu aktörlere karşı duydukları yakınlıkla veya öfkeyle orantılı olmuştur. Örneğin DEAŞ ve uygulamaları, hemen her katılımcıda korkunun gözlemlendiği bir konu olmuştur. Katılımcılar, DEAŞ'ın uygulamalarından bahsederken, korktuklarını ifade eden beden dillerini kullanmışlardır. Zaman zaman seslerinin tonunun düştüğü, irkildikleri ya da giydikleri hırkayla bedenlerini iyice sarmaladıkları gözlemlenmiştir. Benzer bir durum, Suriye rejiminden bahseden katılımcılarda da gözlenmiştir. Hafız Esad veya Beşar Esad ile ilgili konuşurken, diktatör olduklarına yönelik düşüncelerini ifade edeceklerinde ses tonunu düşüren ya da 'konuşamam' anlamına gelen ağzını kapatma işareti yapan katılımcılar olmuştur.

Görüşmenin başında dile getirmedikleri halde konu Suriye rejimine ya da devlet başkanına geldiğinde, söyledikleri yazılırken isimlerinin kullanılmayacağından emin olmak istemeleri, Suriye'de yaşadıkları ifade özgürlüğü konusundaki baskıyı hala üzerlerinden atamadıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Katılımcıların ÖSO ile ilgili ifadelerinin ise daha ılımlı olduğu tespit edilmektedir. Katılımcıların geldikleri yerler dikkate alındığında bu farkın sebebi daha anlaşılır olmaktadır. Katılımcıların birçoğu, ailesinden en az bir kişinin ÖSO'da yer aldığını ifade etmiştir. Suriye'den çıkarken de Türkiye'ye geçiş noktalarında da ÖSO'nun etkinliği göz önünde bulundurulduğunda, araştırmaya

katkı sağlayan katılımcılar arasında ÖSO'ya ilişkin olumlu bir algının çıkması beklenen bir sonuçtur.

Katılımcıların verdikleri cevapların, kimliklerine ve yaşadıkları yerlere göre şekillenmesi, bulguların aktörler arasında bir taraf için olumlu diğer taraf için olumsuz sonuçlarda olmasına neden olabilmektedir. Çalışmanın, aktörler arasında bir tercih yapmak gibi bir amacının olmadığını altını çizmek gerekir. Çalışma aktörlerin uyguladıkları yöntemlerle kadını arasallaştırmalarının Yeni Savaşlar ile uygunluğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır ve bu doğrultuda yorumlanmalıdır. Elde edilen bulgular, Suriye Savaşı'nın aktörlerinin hedefleri doğrultusunda kullandıkları yöntemleri ile Yeni Savaşların özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler iki ana başlıkta kategorize edilmiştir. Yeni Savaşların kadınları araçsallaştırması birinci kategoridir. Savaşın kadını araçsallaştırması kategorisinde, Yeni Savaşların ayırt edici özelliklerinin kategorize edilmesine bağlı şekilde ilk alt kategori olan aktörler, devlet ve devlet dışı aktörler olarak ikiye ayrılmıştır. Elde edilen bulgular, kadını araçsallaştıran uygulamaların rejim güçleri ve daha çok devlet dışı aktörler tarafından kullanıldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yeni Savaşların Geleneksel Savaşlardan farklarının anlatıldığı bölümde de ayrıntılarına yer verildiği gibi, devlet dışı aktörler, şiddeti bir tercih olarak kullanmaktadır. şiddetin tercih edilmesini, savaşçıların hukuki olarak eylemlerinden sorumlu olamayacağı Yeni Savaşlar düzeni tetiklemektedir. Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilen Bosna ve Ruanda Savaşları'nda olduğu gibi, Suriye Savaşı'nda da kadınlara yönelen şiddetle ilgili hukuki bir yaptırım gerçekleşmemiştir. Devlet dışı aktörlere alan aan hukuki boşluk, aktörlerin şiddet eylemini doğrudan yönlendirmiş ve arttırmıştır. Alan araştırmasından elde edilen bulgular da, özellikle devlet dışı aktörlerin sınırsız şiddet eylemleri uyguladığını göstermektedir. Bölgesel düzeyde kimlik farklılıklarıyla varlığını sürdüren devlet dışı aktörler, kendi kimliğinden olmayan aktörlerin kadınlara orantısız şiddet uygulamışlardır. Aktörlerin atışma alanlarından biri kadınların bedeni olmuştur ki bu özelliği ile Suriye Savaşı, Yeni Savaşların ayırt edici özelliğini taşımaktadır.

Savaşın kadını araçsallaştırması kategorisinde yer alan bir diğer alt kategori, Yeni Savaşların özellikleriyle uyumlu olacak şekilde aktörlerin yöntemleridir. Aktörlerin, kendilerine hâkimiyet alanı yaratmak ya da buldukları yerde nüfus kontrolü sağlamak hedefiyle başvurdukları yöntemler cinsiyete dayalı şiddet ve

kadının pazarlık/şantaj unsuru olması başlıkları altında incelenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular göstermiştir ki, her aktör, farklı boyutlarda cinsiyete dayalı şiddeti kullanmıştır. Yeni Savaşların ayırt edici özelliği, bu noktada da ortaya çıkmaktadır. Aktörlerin kullandığı yöntem olan cinsiyete dayalı şiddet, savaşın boyutlarını değiştiren bir etkiye sahiptir. Kadını araçsallaştıran bu yöntemle düşmanın savaşıma gücünü kırmak, düşmana karşı manevi üstünlük sağlamak, kadınların göç etmesini sağlayarak nüfus kontrolü sağlamak, elde edilmek istenen bilgilere ulaşmak ve maddi çıkar elde etmek gibi kazanımların sağlandığı görülmektedir.

Cinsiyete dayalı şiddet yöntemi, hangi niyetle uygulandığı kadar, uygulandıktan sonra bıraktığı etkiler itibariyle de bir savaş stratejisi olduğu yönündeki çalışmaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bir savaş stratejisi olmasının koşulları olarak sistematik olması özellikle üzerinde durulan unsurlardan biridir. Bir diğer unsur ise geleceğe yönelik etkileridir. Cinsiyete dayalı şiddetin savaşın boyutlarını değiştirmesinin sebebi, etkilerinin gelecek nesillerde de kendini göstermesidir. Suriye Savaşı'nda özellikle DEAŞ tarafından uygulanan cinsiyete dayalı şiddet türlerinin, bir savaş stratejisi olduğu ve büyük ölçüde de amacına ulaştığı görülmektedir. Ezidilere yönelik uygulanan şiddet, Ezidiler'in bulunduğu bölgede demografik yapının değişmesine doğrudan etki etmiştir. DEAŞ'ın hâkimiyet sağladığı ya da sağlamaya çalıştığı her bölgede, cinsiyete dayalı şiddet yaşama ihtimalinin korkusu, kadınları göç etmeye zorlamıştır. Katılımcılardan elde edilen bulgular da, göç etmelerinde DEAŞ ve uygulamalarının büyük etkisi olduğunu göstermektedir. Kadının araçsallaştırılmasında cinsiyete dayalı şiddetin bir yöntem olarak kullandığı Yeni Savaşların göç ile ilişkisi Suriye Savaşı'nda da görülmektedir.

Cinsiyete dayalı şiddetin yanı sıra, kadını araçsallaştıran, bir meta haline getiren bir diğer yöntem olarak kadının pazarlık/şantaj unsuru olması da Suriye Savaşı'nda görülen, Yeni Savaşların bir diğer özelliğidir. Alan araştırmasından elde edilen bulguların yanı sıra, uluslararası raporlarda yer alan bilgiler de göstermiştir ki, Suriye Savaşı'nda kadınlar, aktörler tarafından bazen silaha bazen de ulaşılacak istenen bir aktör üyesine karşılık rehin alınmışlardır. Bu aynı zamanda Yeni Savaşların kendine özgü ekonomi-politiğini ortaya koymaktadır. Aktörler, varlıklarını korumak ve çatışmadan belli düzeyde kazanç sağlamak için de kadınları araçsallaştırmıştır.

Savaşın kadını araçsallaştırması kategorisinde yer alan bir diğer alt kategori aktörlerin hedefleridir. Aktörlerin hedeflerinin, uyguladıkları yöntemleri şekillendirdiği ve her koşulda kadını araçsallaştırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kadınlar, aktörlerin hâkim olmak istediği yerlerde, ilk hedefleri haline gelmiştir. Gerek kendi ideolojilerini hâkim kılmak, gerekse de bölgenin nüfusunu kontrol etmek hedefiyle, bölgenin kadınları üzerinde baskıcı uygulamalara yer verilmektedir. Bu hedeflerle kadınlara baskı uygulayan aktörlerin başında da DEAŞ gelmektedir. Dini ideolojisini yaygınlaştırmak için kadınların giyimlerine, eğitime, dini ritüellerine müdahale ettiği elde edilen sonuçlar arasındadır. Yeni Savaşların devlet kuran/yıkan değil, ideolojiye ve toplumun değerlerine zarar veren yönü bu noktada ortaya çıkmaktadır. Aktörlerin kendi kimliklerinin baskın özelliklerini topluma dayatma idealiyle uyguladıkları yöntemler, çatışmaların süresini ve yoğunluğu olumsuz yönde etkilemekte ve sonuç itibarıyla de toplumda onarılması zor ayrışmaların/yaraların oluşmasına sebep olmaktadır. Nitekim Suriye Savaşı da, geçen zaman içinde, çok aktörlü bir savaş olması ve her aktörün kendine özgü yöntemleri kullanması sebebiyle, sonuca ulaşamamış bir süreçte devam etmektedir.

Yeni Savaşların, toplumlar üzerinde nesiller boyu sürecek etkiler bırakmasına sebep olan yöntemlerinin etkisini Suriye’de görmek mümkündür. Alan araştırmasından elde edilen bulgular, kadınların savaşta araçsallaştırılmasının sosyal yaşamlarını doğrudan etkilediğini gösteren sonuçlarını da ortaya koymaktadır. Alan araştırmasında elde edilen bulgulardan oluşturulan ikinci kategori, savaşın kadınlar üzerindeki etkisidir. Savaşın kadınlar üzerindeki etkileri üç alt kategori ile verilmiştir. İlk alt kategori ekonomik etkidir. Savaşın doğal sonucu olarak ülkenin ekonomisinin kötüleşmesi ve bu doğrultuda her alanda görülen fiyat artışları, alım gücünü zayıflatmıştır. Savaş öncesinde bir işi olan ve savaş sonrasında çalışmaya devam eden kadınların dahi ekonomik anlamda zorluk yaşadığı görülmektedir. Ailelerin erkek üyelerinin savaşa katılarak aile ekonomisine olan katkılarının ortadan kalkması ise kadınlara yeni sorumluluklar yüklemiştir. Savaş, bu anlamda kadınların daha önce yaşamadıkları deneyimleri yaşamasına sebep olmuştur. Daha önce hiç çalışmamış kadınlar çalışmak zorunda kalırken, çalışmakta olan kadınların gelirleri yetersiz gelmeye başlamıştır. Savaşın iş sahalarında ki olumsuz etkileri de çalışan kadınların işlerini kaybetmeleriyle sonuçlanmıştır. Ekonomik anlamda olumsuz etkilenmelerinde göç unsurunun da önemli ölçüde etkisinin olduğu görülmektedir. Göç edilen yerlerde vatandaşlıkları

olmadığı için kendi mesleklerini yapamadığını ifade eden katılımcılar vardır. Kendi mesleklerini yapamadıkları için geçimlerini sağlayabilecekleri geçici işlerde çalışmak zorunda kalmaları kadınların geleceklerine dair bir öngörü oluşturmalarına engel olmaktadır. Benzer şekilde göç edilen yerde öncelikle dil uyumsuzlukları kadınların çalışmasına engel olduğundan ekonomik anlamda kısıtlayıcı bir faktör olmaktadır.

Savaşın kadınlar üzerindeki ekonomik etkisi, sosyal yaşamın diğer unsurlarının sebebi olmaktadır. Cinsiyete dayalı şiddetin yarattığı korkuya ekonomik zorlukların da eklenmesiyle, erken/zorla evlilik unsurunun ön plana çıktığı görülmektedir. Kızlarının savaşçılar tarafından alıkonmasından korkan aileler, ekonomik zorluk da baş gösterince, bakımından sorumlu olduğu nüfusu azaltmak için kızlarını erken yaşta/zorla evlendirme yoluna gitmektedir. Suriye’de de savaştan sonra erken evlilik konusunda dikkate değer bir artış yaşandığı görülmektedir. Katılımcılar, evlilik yaşının doğrudan savaşın etkisiyle önemli ölçüde düştüğünü ifade etmişlerdir. Erken/zorla evlilik yaşının düşmesine ek olarak, ikinci eş olma durumu da savaştan sonra artış gösteren bir unsurdur.

Ekonomik zorlukların erken/zorla evliliklerin artışındaki etkisine benzer şekilde, erken/zorla evliliklerin de eğitime etkisi olmuştur. Cinsiyete dayalı şiddet korkusu kadınların eğitimlerine devam etmesinde önemli bir engel olarak ortaya çıkmış, bu da erken/zorla evliliğin önünü açmıştır. Bu iki unsur arasında etki bakımından geçişkenlik söz konusudur. Katılımcılar arasında eğitime devam edemediği için evliliği tercih ettiğini ifade edenler olduğu gibi, kızları üzerinden evliliği tercih etmek zorunda kaldıkları için eğitime devam edemediklerini ifade eden katılımcılar da vardır. Suriye’de kalmalarına rağmen eğitime devam edemeyenlerin sayısı oldukça fazladır. İlkokul ve ortaöğretim düzeyinden ziyade üniversite düzeyinde eğitime katılımın önemli ölçüde düştüğü görülmektedir. Burada özellikle yolların güvenli olmamasından dolayı, ailelerin kızlarını iyi üniversitelerin olduğu Halep ve Şam’a göndermemesinin etkisi olduğu görülmektedir. Suriye’den göç edenlerin ise, eğitimlerine devam edebildikleri koşullarda dahi başarı sağlayamadığı ulaşılan sonuçlar arasındadır. Türkiye’de eğitime devam etmekte olan katılımcılar, özellikle dil konusunda yaşanan zorluklardan dolayı başarı sağlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Göç ederek eğitime devam edebilmenin, savaşın eğitim üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yeni Savaşların gelecek nesilleri etkileme

alanlarından biri olan erken/zorla evlilik ile göç ve eğitim arasındaki bağ burada ortaya çıkmaktadır. Eğitimine devam edebilmesi durumunda bir meslek sahibi olabilecek genç nesiller bu şekilde etkisiz hale getirilmekte ve bu durum uzun vadede toplumsal olarak geri kalmışlığın sebebi olmaktadır. Yeni Savaşlar, yıkıcı özelliği ile her alanda gelecek nesilleri etkileyen özellikler barındırmaktadır ve Suriye Savaşı da bu özellikler doğrultusunda devam etmektedir

Savaşın başlama koşulları, süreç içinde değişen özellikleri, savaşta yer alan aktörlerin uygulamaları bir bütün olarak Suriye Savaşı'nın Yeni Savaşlar kapsamında değerlendirilmesi konusunda birçok veri sunmaktadır. Yeni Savaşların tanımlanmasında tartışmaların devam etmesine sebep olan özelliklerine bir bütün olarak "belirsizlik" demek yanlış olmayacaktır. Yeni Savaşların başlamasında tek bir sebep göstermek mümkün değildir. Yeni Savaşlar, birden fazla bileşenin bir araya gelerek ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Suriye Savaşı için de tek bir sebepten söz etmek mümkün değildir. Çok fazla aktör Suriye Savaşı'nda varlık göstermekte ve her birinin savaşa sebebi de orantılı olarak değişmektedir. Süreç içinde savaşa nedenleri de değişebilecek özellikte olduğundan, belirsizliğini korumaya devam etmektedir.

Özetle, bir Yeni Savaşlar olan Suriye Savaşı'nda kadınların araçsallaştırıldığı görülmektedir. Daha önceki örneklerden yola çıkarak, kadınların araçsallaştırılmasının, toplumsal bütünleşmenin önündeki engel olarak gelecek yıllarda, savaş bitse dahi Suriye gündeminde kalacağı öngörülebilir bir ihtimaldir. Uluslararası kuruluşların kadınlara yönelik uygulanan sistematik şiddeti raporlamanın ötesine geçmeyen eylemleri, sürecin devam etmesinde etkili olmaktadır. Özellikle devlet dışı aktörleri bağlayıcı kılacak bir hukuki düzenlemenin henüz yapılmamış olması ve Bosna ve Ruanda Savaşları'ndaki şiddet eylemlerinden dolayı geniş kapsamlı bir ceza sisteminin uygulanmamış olması da, yöntemleri konusunda devlet dışı aktörlere alan açmaktadır. Suriye'de kadınların araçsallaştırılması eylemlerinin son bulması, Suriye Savaşı'nın son bulmasıyla mümkün olacaktır ve bu bağlamda süreç tüm belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Bu da tam olarak Yeni Savaşlar olmasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında Mendeley programı, APA 6 Türkçe atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Abington, T. (2019, 27 Mart). Armies of Women: The Syria Crisis and the New War Thesis. 12 Mart 2020 tarihinde <https://www.e-ir.info/2019/03/27/armies-of-women-the-syria-crisis-and-the-new-war-thesis/> adresinden erişildi.
- Acar, H. (2013). Suriye Halkının Beşar Esad'a Direnme Hakkı: Üç Sözleşmecî Bakış. *Uluslararası İlişkiler*, 10(37), 117–144.
- Akdemir, S. (2000). Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü. *Avrasya Dosyası*, 6(1), 201–237.
- Aksu Ereker, F. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 1(3), 1–36.
- Al-Jablawi, H. (2016, 26 Temmuz). Syrian Rely on Ingenuity to Defy Hunger and Death. *The New Humanitarian*. 12 Mart 2020 tarihinde <https://deeply.thenewhumanitarian.org/syria/articles/2016/07/26/syrians-rely-on-ingenuity-to-defy-hunger-and-death> adresinden erişildi.
- Alsaba, K. ve Kapilashrami, A. (2016). Understanding women's experience of violence and the political economy of gender in conflict: the case of Syria. *Reproductive Health Matters*, 24(47), 5–17.
- Altınbaş, D. (2010). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9), 21–52.
- Amnesty International. (2005a). *Syria: Kurds in The Syrian Arab Republic One Year After the March 2004*. <https://www.amnesty.org/en/documents/MDE24/002/2005/en/> adresinden erişildi.
- Amnesty International. (2005b). *Country Report Syria 2005*. London. <https://www.refworld.org/docid/429b27f726.html> adresinden erişildi.
- Amnesty International. (2016). *"I Want a Safe Place" Refugee Women from Syria Uprooted and Unprotected in Lebanon*. London. www.amnesty.org adresinden erişildi.
- Andrabi, S. (2019). New wars, new victimhood, and new ways of overcoming it. *Stability*, 8(1).
- Angstrom, J. (2005). Introduction: Debating the nature of Modern War. Isabelle Duyvesteyn ve J. Angstrom (Ed.), *Rethinking the Nature of War* içinde (ss. 1–27). New York: Frank Cass.
- Antonius, G. (2021). *Arap Uyanışı: Arap Ulusal Hareketinin Öyküsü*. M A. Koç. ve M. Karakuş, (Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- AP News. (2020, 7 Temmuz). Un-Backed Expert Spoint to New War Crimes İn Syria Conflict. 18 Ağustos 2020 tarihinde <https://apnews.com/48f5737452ddfe157e5886e4b3d377c> adresinden erişildi.
- Aral, B. (2007). Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk. *Uluslararası İlişkiler*, 4(14), 39–83.
- Aras, B. (2003). *Türkiye ve Ortadoğu, Türk Dış Politikasının Toplumsal Kökenleri*. İstanbul: Q-Matris Yayınları.

- Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (4. Baskı.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arıkoğlu- Ündücü, C. (2016). TBMM’de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Tarihi. *Alternatif Politika, Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı II*, 1–21.
- ARK Group. (2016). *The Syrian conflict: A Systems Conflict Analysis DMCC. February 2016.* <https://www.cdacollaborative.org/wp-content/uploads/2016/03/The-Syrian-conflict-A-systems-conflict-analysis.pdf> adresinden erişildi.
- Atlıoğlu, Y. (2007). *Beşşar Hafız Esad Suriye’inde Reform, Demokratikleşme–Güvenlik İkilemi*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Ayhan, V. (2011). Suriye’de İktidar Mücadelesi: Reform ve Devrim Kıskaçındaki Esad Rejimi. *Ortadoğu Analiz*, 3(29), 27–42.
- Ayubi, N. N. (1993). *Arap Dünyasında Din ve Siyaset*. Y. Alogan, (Çev.). İstanbul: Cep Kitapları.
- Azizi, S. ve Hosseini, S. B. (2017). Syrian Women Refugges and Their Human Rights Protection-Recent Event and Challenges. *International Journal of Economic and Bussiness Review*, 5(3), 22–32.
- Bağ, M. (2020, 15 Mart). Suriye Savaşı’nda 9. Yıl geride kalıyor. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/03/15/suriye-savas-nda-9-uncu-yili-geride-kaldi-besar-esad-abd-iran-turkiye-multeci> adresinden erişildi.
- Barın, H. (2015). Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10–56.
- Baron, B. (1997). Nationalist Iconography: Egypt as a Woman. J. Jankowski ve I. Gershoni (Ed.), *Rethinking Nationalism in the Arab Middle East* içinde (ss. 105–125). Columbia: Columbia University Press.
- Bassiouni, C. M. (2008). The New Wars and the Crisis of Compliance with the Law of Armed Conflict by Non-State Actors. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 98(3), 712–806.
- BBC News. (2020, 18 Ağustos). Syria Conflict: ‘Flagrant’ war crimes committed in Idlib battle, UN says. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-53322857> adresinden erişildi.
- BBC News Türkçe. (2015, 15 Aralık). IŞİD’in yıllık petrol geliri 500 milyon dolar. 2 Nisan 2021 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151014_ft_isid_petrol adresinden erişildi.
- Beckett, I. F. W. (2005). Victory, Counter-In Insurgency and Iraq. Isabelle Duyvesteyn ve J. Angstrom (Ed.), *Rethinking the Nature of War* içinde (ss. 77–93). New York: Frank Cass, 77-93.
- Bellafronto, C. (2005, 14 Ekim). Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da Kadın Hakları–Suriye. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/47387b70c.html> adresinden erişildi.
- Benotman, N. ve Malik, N. (2015). *The Children of Islamic State, Quilliam Report*. <https://f-origin.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/2725/files/2016/04/the-children-of-islamic-state.pdf> adresinden erişildi.
- Berdal, M. ve Keen, D. (1997). Violence and Economic Agendas in Civil Wars: Some Policy Implications. *Millennium: Journal of International Studies.*, 26(3), 795–818.
- Bhat, N. (2015). Syria Overview: Trafficking in Persons. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2598678_code388384.pdf?abstractid=2598678&mirid=1 adresinden erişildi.

- Bichler, S. ve Nitzan, J. (2014). Dominant Capital and the New Wars. *Journal of World-Systems Research*, 10(2), 255–327.
- Bilgin, R. K. ve Türedi, Ü. G. (2015). Carl Von Clausewitz. E. Büyükakıncı (Ed.), *Savaş Kuramları: Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar* içinde (ss. 104–163). Ankara: Liberte Yayınları.
- Bingöl, O. (2016). *Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar*. Ankara. https://www.academia.edu/23600434/Yabanc%C4%B1_Sava%C5%9F%C3%A7%C4%B1lar adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler. Birleşmiş Milletler Antlaşması (1945). TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf adresinden erişildi.
- Brancourt, J. P. (2013). Etat'lardan Devlete Bir Sözcüğün Evrimi. D. Köse, S. Koç ve C. B. Akal (Çev.), *Devlet Kuramı* içinde (4. Baskı., ss. 177–193). Ankara: Dost Kitapevi.
- Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will: Men, Women and Rape*. New York: Simon and Schuster.
- Buss, D. E. (2009). Rethinking “Rape as a Weapon of War.” *Feminist Legal Studies*, 17(2), 145–163.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. B. Sütçüoğlu, (Çev.) (3. Baskı.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Can Emir, B. (2016). Stevlana Aleksiyeviç'in Kaleminden Savaşan Kadın Anıları: Savaşın Kadınsı Bir Yüzü Yoktur. O. Yamaner (Ed.), *20. Yüzyılda Savaş ve Kadın* içinde (ss. 146-159). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- CARE. (2016). *Women, Work and War: Syrian women and the struggle to survive five years of conflict*. https://www.care-international.org/files/files/CARE_Women_Work_War_report.pdf adresinden erişildi.
- CEDAW. (2005). *Committee on the Elimination of Discrimination against Women [CEDAW] Initial Report of States Parties: Syria*. https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/OHCHR_Map_CEDAW.pdf adresinden erişildi.
- Cenevre, S. (1949). *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1951 Tarihli Ek Protokolleri*. M. B. Yamaner, E. Öktem, B. Kurtdarcan ve M. C. Uzun, (Çev.). İstanbul: Yazın Basın Yayın Matbaacılık.
- Charlesworth, H. ve Chinkin, C. (2015). *An alien's review of women and armed conflict* (No: RegNet Working Paper 73). RegNet Research Papers. <http://ssrn.com/abstract=2600757> adresinden erişildi.
- Chinkin, C. ve Kaldor, M. (2013). Gender and New Wars. *Source: Journal of International Affairs*, 67(1), 167–187. <https://www.jstor.org/stable/24461677> adresinden erişildi.
- Chojnacki, S. (2006). Anything new or more of the same? Wars and military interventions in the international system, 1946-2003. *Global Society*, 20(1), 25–46.
- Clausewitz, C. V. (2007). *On War*. M. Howard ve P. Paret, (Çev.). New York: Oxford University Press.
- Commins, D. (1996). *Historical Dictionary of Syria-Asian Historical Dictionaries*. London: The Scarecrow Press.
- Country of Origin Information Service. (2007). *Country of Origin Information Report Syria*. London. 6 Nisan 2021 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/470ddb1f2.html> adresinden erişildi.
- Creveld, M. V. (1991). *The Transformation of War*. New York: The Free Press.
- Creveld, M. V. (1998). *The Sword and the Olive: A Critical History of the Israeli Defense Force*. New York: Public Affairs.

- Çelik, Ş. (2014). Suriye İç Savaşı'nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 37–65.
- D' Cruze, S. (1992). Approaching the history of rape and sexual violence: Notes towards research. *Women's History Review*, 1(3), 377–397.
- Dam, N. Van. (2000). *Suriye'de iktidar mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum*. S. İdiz ve A. F. Calkıvık, (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dehghanpisheh, B. ve Ramadan, A. (2013, 14 Şubat). Rebels Seize Town, Part of Oil Field in Northeast Syria. *The Washington Post*. 12 Ağustos 2020 tarihinde https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syrian-rebels-seize-town-part-of-oilfield-in-northeast/2013/02/14/eb20c29a-76d2-11e2-8f84-3e4b513b1a13_story.html adresinden erişildi.
- Dekmejian, Richard H. (1991). The Arab Republic of Syria. *Politics and Government in the Middle East and North Africa*. Tareq Y. İsmael ve Jacqueline S. İsmael (Ed.). Florida: Board of Regents.
- Demmers, J. (2002). Diaspora and conflict: Locality, long-distance nationalism, and delocalisation of conflict dynamics. *Javnost*, 9(1), 85–96.
- D'entreves, A. P. (2013). Devlet Kavramı. D. Köse, S. Koç ve C. B. Akal (Çev.). *Devlet Kuramları* içinde (4. Baskı, ss. 196–201). Ankara: Dost Kitapevi.
- Devlin, J. F. (1983). *Syria: Modern State in an Ancient Land*. Colorado: West view Press.
- Dikici, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm Teorileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(43), 523–532. doi:10.9761/jasss3100
- Doğutaş, A. (2019). Gender Based Violence against Syrian Refugee Women in Turkey. *Border Crossing*, 9(2), 113–124.
- Drysdale, Alasdair. ve Hinnebusch, R. A. (1991). *Syria and the Middle East peace process*. Council on Foreign Relations Press.
- Duffield, M. (2001). *Global Governance and the New Wars the Merging of Development and Security*. London: Zed Books.
- Duhaime, C. (2015). Terrorist Financing and the Islamic State. *White Paper on Islamic State Funding*, 1–14.
- Duman, B. (2015). IŞİD Sonrası Irak'ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yiğınları). *ORSAM-198*, 24.
- Duman, B. (2018, 15 Ocak). 2017 Değerlendirmesi: IŞİD'in Değiştirdiği Irak. *ORSAM*. 18 Şubat 2019 tarihinde <https://www.orsam.org.tr/tr/2017-degerlendirmesi-isisid-in-degistirdigi-irak/> adresinden erişildi.
- Duyvesteyn, Isabelle. (2005a). The Concept of Conventional War and Armed Conflict in Collapsed States. Isabelle Duyvesteyn ve J. Angstrom (Ed.), *Rethinking the Nature of War* içinde (ss. 65–87). New York: Frank Cass.
- Duyvesteyn, Isabelle. (2005b). Rethinking the nature of war: some conclusions. Isabelle, Duyvesteyn ve J. Angstrom (Ed.), *Rethinking the Nature of War* içinde. New York: Frank Cass.
- EASO. (2013). *European Asylum Support Office -EASO, Country of Orijin İyformation Report Syrian Arap Republic*. <https://www.refworld.org/pdfid/523978404.pdf> adresinden erişildi.
- EASO. (2020a). *European Asylum Support Office -EASO, Syria Actor, Country of Orijin İyformation Report Syrian Arap Republic*.

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2019_12_EASO_COI_Report_Syria_Actors.pdf adresinden erişildi.

EASO. (2020b). European Asylum Support Office-EASO, Syria Situation of Women-Country of Origin Information Report. 6 Nisan 2021 tarihinde https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/02_2020_EASO_COI_Report_Syria_Situation_of_women.pdf adresinden erişildi.

Eckert, A. E. (2014). Private Military Companies and the Reasonable Chance of Success. C. E. Gentry ve A. E. Eckert (Ed.), *The Future of Just War New Critical Essays* içinde (ss. 62–79). Georgia: University of Georgia Press.

Edwin, B. ve Singleton, M. (2016). Foreign Fighters in the Syria and Iraq Conflict: Statistics and Characteristics of a Rapidly Growing Phenomenon. A. de Guttery, F. Capone ve C. Paulussen (Ed.), *Foreign Fighter Sunder International Law 9and Beyond* içinde (ss. 9–25). Berlin: Asser Press.

Eken, M. E. (2014). Feminizm, Maskülinite ve Uluslararası İlişkiler Teorisi: Uluslararası Siyasetin Topulmsal Cinsiyeti. R. Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde (ss. 443–491). İstanbul: İletişim Yayınları.

Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 33–66.

Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2. Baskı.). Ankara: Anı Yayıncılık.

EMHRN. (2013). *Euro-Mediterranean Human Rights Network-EMHRN, Violence against Women, Bleeding Wound in the Syrian Conflict*. Copenhagen: The Euro-Mediterranean Human Rights Network.

EMHRN. (2015). *Euro-Mediterranean Human Rights Network-EMHRN, Detention of Women in Syria: A Weapon of War and Terror*. Copenhagen. www.jaimeguitart.com adresinden erişildi.

Engels, F. (1996). Tarihte Şiddetin Rolü. *Cogito-Şiddet*, (6–7), 169–185.

Enloe, C. (1993). *The Morning After-Sexual Politics at the End of the Cold War*. California: California University Press.

Enloe, C. (2016). Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm. A. G. Altınay (Ed.), *Vatan, Millet ve Kadınlar* içinde (6. Baskı., ss. 203–226). İstanbul: İletişim Yayınları.

Enloe, C. (2017). Resisting Lazy Political Analysis: Crafting a Feminist Curiosity to Make Sense of International Politics. *Alternatif Politika*, 9(3), 317–324.

Eppel, M. (1999). Syrian–İraçî Relations: Iraq as a Factor in Syrian Foreign Policy. Moshe Ma’oz, J. Ginat ve O. Winckler (Ed.), *Modern Syria, From Ottoman Rule to Pivotal Role in the Middle East* içinde (ss. 210–227). Brighton: Sussex Academic Press.

Erbaş, H. (2001). Kureselleşme ve Ulus Devletin “Aşımını” Sürecinde Toplumsal Eşitlik/Adalet. *Doğu Batı Dergisi*, 4(13), 213–225.

EuroMed Rights. (2017). *Syria: Situation report on Violence against Women*. https://www.euromedrights.org/wp-content/uploads/2017/04/Factsheet_VAW_Syria_EN_28042017.pdf adresinden erişildi.

Evita, E. (2004, 11 Kasım). Analysis: Syria avoids women’s rights reforms. 14 Ağustos 2020 tarihinde https://www.upi.com/Defense-News/2004/11/30/Analysis-Syria-avoids-womens-rights-reforms/44161101853549/?st_%20rec=7300377326800.&ur3=1. adresinden erişildi.

Falk, R. (2005). *Yırtıcı Küreselleşme*. A. Çaksu, (Çev.) (3. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.

- Farwell, N. (2004, Aralık). War rape: New conceptualizations and responses. *Affilia - Journal of Women and Social Work*.
- FIDH. (2013). International Federation for Human Rights-FIDH Violence against Women in Syria: Breaking the Silence Erişim Tarihi: 12 Eylül 2020. <https://www.refworld.org/docid/518ceeb91e.html> adresinden erişildi.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2002). Orta Doğu'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* içinde (6. Baskı., C. 1, ss. 197–203). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fleming, C. M. (2009). New or old wars? debating a clausewitzian future. *Journal of Strategic Studies*, 32(2), 213–241.
- Forestier, M. (2017). “You Want Freedom? This Is Your Freedom”: Rape as a Tactic Of The Assad Regime. London. <http://www.> adresinden erişildi.
- Friedman, T. (2006). *Dünya Düzdür/ Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi*. L. Cinemre, (Çev.) (2. Baskı.). İstanbul: Boyner Holding Yayınları.
- Garfinkle, A. M. (1986). The Forces Behind Syrian Politics. M. Curtis (Ed.), *The Middle East Reader* içinde (ss. 205–216). New Jersey: New Brunswick.
- Gerges, F. A. (2016). *ISIS: A History*. Princetown: Princeton University Press.
- Ghanem, M., Abboud, S., al Hallaq, S. ve Zakzak, S. (2007). *Women and the People's Assembly in The Syrian Arab Republic A research conducted in cooperation with UNIFEM & SCFA*. <https://www.refworld.org/docid/46cadac70.html> adresinden erişildi.
- Giddens, A. (2005). *Ulus Devlet ve Şiddet*. (C. Atay, Çev.). İstanbul: Devın Yayınları.
- Global Justice Center. (2016). Daesh's Gender-Based Crimes against Yazidi Women and Girls Include Genocide. *Global Justice Center: Human Rights Through Rule of Law*, 1–12.
- Gobat, J. ve Kostial, K. (2016). *IMF Working Paper: Syrias Conflict Economy* (No: 23). New York.
- Golan, G. ve Rabinovich, I. (1979). The Soviet Union and Syria: the limits of co-operation. Y. Ro'i (Ed.), *The Limits to Power, Soviet Policy in the Middle East* içinde (ss. 213–232). London: Croom Helm.
- Goldstein, J. S. (2003). *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. London: Cambridge University Press.
- Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2015). *Uluslararası İlişkiler*. Haluk Özdemir, (Çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Gorka, S. L., Gorka, Katharine C. ve Herzog, C., (2016). *Rising Threat: The Islamic State's Militarization of Children, Threat Knowledge Group Special Report*.
- Göç İdaresi. (2020). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.
- Gray, C. H. (1997). *Post-Modern War: The New Politics of Conflicts*. New York: Routledge .
- Gray, C. S. (2007). *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. New York: Routledge.
- Güler, M. Ç. ve Acun, C. (2019). Suriye'de Doğal Kaynaklar Savaşı. *SETA Analiz*, (293). <https://setav.org/assets/uploads/2019/09/A293.pdf> adresinden erişildi.

- Günay, S. (1995). II. Abdülhamit Döneminde Suriye ve Lübnan'da Ayrılıkçı Hareketlerin Başlaması ve Devletin Tedbirleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17(28), 85–109.
- Hackwill, Robert. (2016, 20 Ocak). ISIL faces cash crunch as fighters' pay is halved and revenues dry up, 6 Nisan 2021 tarihinde <https://www.euronews.com/2016/01/20/isil-faces-cash-crunch-as-fighters-pay-is-halved-and-revenues-dry-up> adresinden erişildi.
- Haddad, M. (1991). Iraq Before World War I: A Case of Anti-European Arab Ottomanism. R. Khalidi, L. Anderson, M. Muslih ve R. S. Simon (Ed.), *The Origins of Arab Nationalism* içinde (ss. 124--169). New York: Columbia University Press.
- Hallaj, O. A. (2015). *The Balance-Sheet of Conflict: Criminal Revenues And War lords in Syria*. NOREF. https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Hallaj_NOREF_Clingendael_The%20balancesheet%20of%20conflict_criminal%20revenues%20and%20warlords%20in%20Syria_Apr%202015_FINAL.pdf adresinden erişildi.
- Heinze, E. A. (2009). Private Military Companies, Just War, and Humanitarian Intervention. E. A. Heinze ve B. J. Steele (Ed.), *Ethics, Authority, and War Non-state Actors and the Just War Tradition* içinde (ss. 123–150). New York.
- Henderson, E. A. ve Singer, J. D. (2002, Nisan). “New wars” and rumors of “new wars.” *International Interactions*. 28. 165–190.
- Heywood, A. (2014). *Küresel Siyaset*. N. Uslu ve H. Özdemir, (Çev.) (3. Baskı.). Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2016). *Siyaset*. (M. Yıldız, B. Seçilmişoğlu, A. Yayla, B. B. Özipek, B. Şahin (Çev.) (17. Baskı.). Ankara: Adres Yayınları.
- Hinnebusch, R. (2001). *Syria, Revolution from above*. New York: Routledge.
- Hinnebusch, R. (2011). The Ba’th Party in Post-Ba’thist Syria: President, Party and the Struggle for “Reform.” *Middle East Critique*, 20(2), 109–125.
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- Holsti, K. J. (1991). *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648–1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopwood, D. (1988). *Syria 1945-1986: Politics and Society*. London: Unwin Hyman.
- Horkheimer, M. (2010). *Akıl Tutulması*. O. Koçak, (Çev.) (8. Baskı.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hudock, A. (2016). Protecting Spaces for Women’s Economic Participation in Fragile an Conflict-Affected States. R. Warren, A. Z. Safir ve T. Correia (Ed.), *Occasional Paper Series: Women’s Economic Participation in Conflict-Affected and Fragile Settings* içinde (ss. 6–15). Georgetown: Georgetown Institute for Women.
- Human Rights Council. (2014). Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic: Rule of Terror: Living under ISIS in Syria. https://digitallibrary.un.org/record/788451/files/A_HRC_27_CRP.3-EN.pdf adresinden erişildi.
- Human Rights Council. (2015). *Report of Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic* (No: A/HRC/30/48). <https://unric.org/en/unric-library-backgrounder-syria/> adresinden erişildi.
- Human Rights Council. (2016). *They came to destroy: ISIS Crimes Against the Yazidis* (No: A/HRC/32/CRP.2). <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/they-came-destroy-isis-crimes-against-yazidis-human-rights-council> adresinden erişildi.

- Human Rights Council. (2018). *"I lost my dignity": Sexual and gender-based violence in the Syrian Arab Republic* (No: A/HRC/37//CRP.3). <https://ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/A-HRC-37-CRP-3.pdf> adresinden erişildi.
- Human Rights Council. (2019). *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic* (No: A/HRC/42/51). <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/iicisyria/pages/documentation.aspx> adresinden erişildi.
- Human Rights Watch. (2010). *Syria: A Wasted Decade, Human Rights in Syria During Bashar al-Asad's First Ten Years in Power*. New York: Human Rights Watch.
- Human Rights Watch. (2011). *Syria: President Asad Fails to Deliver Reform*. <https://www.refworld.org/docid/53abe3114.html> adresinden erişildi.
- Human Rights Watch. (2012). *Syria: Sexual Assault Detention*. <https://www.hrw.org/news/2012/06/15/syria-sexual-assault-detention> adresinden erişildi.
- Human Rights Watch. (2013). *Lebanon: Women Refugees from Syria Harassed, Exploited*. <https://www.hrw.org/news/2013/11/26/lebanon-women-refugees-syria-harassed-exploited#:~:text=Twelve%20female%20refugees%20from%20Syria,community%20members%20in%20Beirut%2C%20the> adresinden erişildi.
- ICG. (2013). *Blurring the Borders: Syrian Spill over Risks for Turkey, Europe Report 225*. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/225%20Blurring%20the%20Borders%20-%20Syrian%20Spillover%20Risks%20for%20Turkey.pdf> adresinden erişildi.
- ICG. (2014). *From Central Asia to Syria: A Teenage Girl's Jihad*. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/central-asia-syria-teenage-girl-s-jihad> adresinden erişildi.
- ILAC. (2017). *Intertanional Legal Assistance Consortium-ILAC, Rule of Law Assessment Report: Syria 2017. Intertanional Legal Assistance Consortium "Rule of Law Assessment Report: Syria 2017". Ed: Mikail Ekman*. <https://newilac.wpengine.com/wp-content/uploads/2017/04/Syria2017-1.pdf> adresinden erişildi.
- IRC. (2013). *International Rescue Committee, Syria: A Regional Crisis: The IRC Commission On Syrian Refugees*. https://www.peacewomen.org/sites/default/files/ircreportmid-east20130114_0.pdf adresinden erişildi.
- İmançer, A. ve Gürses, İ. (2009). 'Savaş Mağduru Kadınlar: Basın Fotoğrafı-Toplumsal Cinsiyet-Şiddet Bağlamında Bir Değerlendirme. *Yeni Düşünceler*, 195–216.
- Jankowski, J. ve Gershoni, I. (1997). *Perspectives on Nationalism*. J. Jankowski ve I. Gershoni (Ed.), *Rethinking Nationalism in the Arab Middle East* içinde (ss. iv–xxvi). Columbia: Columbia University Press.
- JINNEWS. (2018, 5 Ocak). *Ruanda'da cinsel şiddet savaş aracı olarak kullanıldı*. 20 Kasım 2020 tarihinde <http://jinnews.com.tr/DUNYA/content/view/73312> adresinden erişildi.
- Joseph, S. (1996). *Patriarchy and development in the Arab world*. C. Sweetman (Ed.), *Women and the Family* içinde (ss. 14-20). Oxford: Oxfam.
- Jung, D. (2003). *Introduction: towards global civil war?* Dietrich Jung (Ed.), *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars: A Political Economy of Intra-State War* içinde (ss. 1–7). London: Routledge.
- Kagan, R. (2008). *Tarihin Geri Dönüşü ve Rüyalara Sonu*. N. Akyeşilmen, B. Akgün, (Çev.). Ankara: Orion Yayınları.

- Kaldor, M. (1999). *New and Old Wars, Organized Violence in a Global Era*. California: Stanford University Press.
- Kaldor, M. (2003). *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, M. (2004). Nationalism and Globalisation. *Nations and Nationalism*, 10(1/2), 161–177.
- Kaldor, M. (2005a). “Elaborating The ‘New War’ Thesis.” Isabelle Duyvesteyn ve J. Angstrom (Ed.), *Rethinking the Nature of War* içinde (ss. 210-224.). New York: Frank Cass.
- Kaldor, M. (2005b). Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror. *International Politics*, 42(4), 491–498.
- Kaldor, M. (2007). *New and Old War* (Second.). Colifornia: Stanford University Press.
- Kaldor, M. (2010). Inconclusive Wars: Is Clausewitz Still Relevant in these Global Times? *Global Policy*, 1(3), 271–281.
- Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars* (Third.). Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, M. (2013). In Defence of New Wars. *Stability*, 2(1).
- Kalyvas, S. N. (2001). “New” and “Old” Civil Wars a Valid Distinction? *World Politics*, 54, 99–118.
- Karaosmanoğlu, A. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 5–25.
- Kedourie, E. (1971). *Avrupa’da Milliyetçilik*. H. Timurtaş (Çev.). Ankara: Sosyal İlimler Komisyonu Yayınları.
- Kelleci, T. (2017). Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği. *Alternatif Politika*, 9(3), 409–441.
- Kelly, S. ve Breslin, J. B. (2010). *Syria, Women’s Rights in The Middle East and North Africa: Progress a Mid Resistance*. New York: Rowman&Little field.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 20.
- Khoury, P. S. (1983). *Urban notables and Arab nationalism, The politics of Damascus 1860-1920*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Khoury, P. S. (1987). *Syria and The French Mandate, The Politics of Arab Nationalism 1920-1945*. New Jersey: Princeton University Press.
- Khoury, P. S. (1991). Syrian Political Culture: A Historical Perspective. R. T. Antoun ve D. Quartaert (Ed.), *Syria: Society, Culture and Polity* içinde (ss. 13–28). Albany: State University of New York Press.
- Kienle, E. (1994). The Return of Politics? Scenarios for Syria’s Second İnfıtah. E. Kienle (Ed.), *Contemporary Syria, Liberalization Between Cold War and Cold Peace*. içinde (ss. 114–131). London: British Academic Press.
- Komireddi, K. (2012, 3 Ağustos). Syria’s Crumbling Pluralism. *New York Times*. 6 Nisan 2021 tarihinde <https://www.nytimes.com/2012/08/04/opinion/syrias-crumbling-pluralism.html> adresinden erişildi.
- Korkmaz, S. C. (2016). Terörün Propagandası: DAES Terör Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi. *ORSAM Rapor No: 204*.

- Korucu, S. (2014, 1 Ekim). Üç Dağın Halkı: Ezidilerin Göçü. *Atlas Dergisi*. 19 Nisan 2018 tarihinde <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/ezidilerin-gocu.html> adresinden erişildi.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayımla Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kumar, C. (2015). Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) a Global Threat: International Strategy to Counter the Threat. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(4), 345–353.
- Kurubaş, E. (2008). Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Grupların Arasındaki Varoluşsal İlişki. *Doğu Batı Dergisi*, 11(44), 11–42.
- Kurun, İ. (2017). Arab Nationalism from a Historical Perspective: A Gradual Demise? *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 11–25.
- Lambach, D. ve Debiel, T. (2010). State Failure and State Building. M. D. Cavelty ve V. Maver (Ed.), *The Routledge Handbook of Security Studies* içinde (ss. 159–168). London: Routledge.
- Lang, A. F. (2009). Authority and the Problem of Non-state Actors. E. A. Heinze ve B. J. Steele (Ed.), *Ethics, Authority, and War Non-state Actors and the Just War Tradition* içinde (ss. 47–72). New York: Palgrave Macmillan.
- Lawson, F. H. (1995). İçte Kabuk Değiştiren Suriye, Dış Politikada Eski Çizgisini Israrla Koruyor ‘Suriye Özel.’ C. Ediz (Çev.), *Avrasya Dosyası* içinde (C. 2).
- Lind, William S. (2004). Understanding Fourth Generation War. *Military Review*, 12–16.
- Lind, Williams S. (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*, ss. 22–26.
- Luck, T. (2013, 12 Şubat). Syrian rebels loot artifacts to raise Money for fight against Assad. 3 Nisan 2021 tarihinde https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/syrian-rebels-loot-artifacts-to-raise-money-for-fight-against-assad/2013/02/12/ae0cf01e-6ede-11e2-8b8d-e0b59a1b8e2a_story.html?utm_term=.2b0f3a29b78b adresinden erişildi.
- Lynch, M. (2016). *The New Arab Wars: Uprisings and Anarchy in the Middle East*. New York: Public Affairs.
- Malantowicz, A. (2013). Civil War in Syria and the “New Wars” Debate. *Amsterdam Law Forum*, 5(3), 52–60. <http://centruminijatyw.org> adresinden erişildi.
- Malejacq, R. (2016). Warlords, Intervention, and State Consolidation: A Typology of Political Orders in Weak and Failed States. *Security Studies*, 25(1), 85–110. doi:10.1080/09636412.2016.1134191
- Ma’oz, Moshe, ve Ginat, J. ve Winckler, O. (1999). Introduction: The Emergence of Modern Syria. Moshe Ma’oz, J. Ginat ve O. Winckler (Ed.), *Modern Syria, From Ottoman Rule to Pivotal Role in the Middle East* içinde (ss. 4–41). Brighton: Sussex Academic Press.
- Mathewand, G. ve Ziemann, B. (2016). *Understanding the Imaginary War: Culture, Thought and Nuclear Conflict, 1945-90*. Manchester: Manchester University Press.
- Maurer, P. (2015). The Evolution in the Legal Protection of Victims of Armed Conflict. Terry De Gill., Heike Krieger, Tim McCormack, Christophe Paulussen, D. J. Gill (Ed.), *The Evolution in the Legal Protection of Victims of Armed Conflict-2014 Year book of International Humanitarian Law* içinde (C. 17, ss. 3–7).
- Mello, P. A. (2010, Haziran). In search of new wars: The debate about a transformation of war. *European Journal of International Relations*.
- Milillo, D. (2006). Rape as a tactic of war: Social and psychological perspectives. *Affilia - Journal of Women and Social Work*, 21(2), 196–205.

- Milletler, B. (1993). BM Kadına Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirgesi 20.12.1993. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadına_karsi_siddet/BM%20Kad%C4%B1na%20Kar%C5%9F%C4%B1%20%C5%9Eiddetin%20Ortadan%20Kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na%20Dair%20Bildirgesi%2020.12.1993.pdf adresinden erişildi.
- Mousa, D. (2018). *Syrian Personal Status Law*. Beirut: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Mumford, A. (2013). *Proxy Warfare*. Cambridge: UK Polity Press.
- Müfti, M. (1996). *Sovereign Creations: Pan-Arabism and Political order in Syria and Iraq*. London: Cornell University Press.
- Münkler, H. (2005). *The New Wars*. Cambridge: Polity Press.
- Münkler, H. (2010). *Yeni Savaşlar*. Z. Aksu Yılmaz, (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nevers, R. de. (2006). The Geneva conventions and new wars. *Political Science Quarterly*, 121(3), 369–395.
- Newman, E. (2004). The ‘New Wars’ Debate: A Historical Perspective Is Needed. *Security Dialogue*, 35(2), 173–189.
- O’Brien, K. A. (1999). Privatizing Security, Privatizing War? The New Warrior Class and Regional Security. P. B. Rich (Ed.), *War lords in International Relations* içinde (ss. 52–80). London: Macmillan Press.
- OECD. (2019). *Gender, Institutions and Development Database*. <https://oe.cd/ds/GIDDB2019> adresinden erişildi.
- Özbaş, Z. (2014). Cinsel Silah ve “Grbavica.” *Marmara İletişim Dergisi*, 171–185.
- Özdemir, Ö. (2015). Savaş ve Çatışmalarda Şiddet Kurbanları Kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39).
- Özkoç, Ö. (2007). *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943–1991)*. Ankara.
- Peretz, D. (1994). *The Middle East Today* (6th bs.). California: Greenwood Publishing Group.
- Perthes, V. (1997). *The Political Economy of Syria Under Asad*. New York: St Martin’s Press.
- Peterson, V. S. (1992). *Gendered states: Feminist (re)Visions of International Relations Theory*. Boulder: Lynne Rienner.
- Phillips, C. (2015). Sectarianism and conflict in Syria. *Third World Quarterly*, 36(2), 357–376.
- Phillips, C. (2016). International Actors in the Syrian Conflict. *ORIENT II*, 7–15. <https://core.ac.uk/download/pdf/201006839.pdf> adresinden erişildi.
- Pipes, D. (1990). *Greater Syria, The History of an Ambition*. New York: Oxford University Press.
- Poggi, G. (2016). *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. A. Babacan, (Çev.) (5. Baskı.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Priestley, H. İ. (1938). *France Overseas: A Study of Modern Imperialism*. London: Frank Cassand Company Limited.
- Rabo, A. (1996). Gender, state and civil society in Jordan and Syria. C. Hann ve E. Dunn (Ed.), *Civil Society: Challenging Western Models* içinde (ss. 153–174). New York: Routledge.

- Radio Liberty. (2018, 15 Mart). UN: Rape Used as Wide-Scale Weapon Of War In Syria. 18 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.rferl.org/a/syria-ghouta-exodus-civilians-thousands-flee/29101999.html> adresinden erişildi.
- RAND. (2017). *2016 RAND Annual Report*. Washington DC. https://www.rand.org/pubs/corporate_pubs/CP1-2017.html adresinden erişildi.
- RAND. (2018). *2017 RAND Annual Report*. Washington DC. https://www.rand.org/pubs/corporate_pubs/CP1-2018.html adresinden erişildi.
- Rehn, E. ve Johnson-Sirleaf, E. (2002). *Women, War Peace: The independent experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women and Women's Role in Peace Building* (No: 163). New York: UNIFEM.
- Rice, E. E. (1988). *Wars of the Third Kind: Conflict in Underdeveloped Countries*. California: Cambridge University Press.
- Rich, P. B. (1999). The Emergence and Significance of Warlordism in International Politics. P. B. Rich (Ed.), *Warlords in International Relations* içinde (ss. 1–16). London: Palgrave Macmillan.
- Rich, P. B. (2005). Theories of Globalisation and sub-State Conflict. Isabelle Duyvesteyn ve J. ve Angstrom (Ed.), *Rethinking The Nature of War*. içinde (ss. 191–209). New York: Frank Cass.
- Rigterink, A. (2013). *New Wars in Numbers: an empirical test of the 'new war' thesis*. <http://www.securityintransition.org/wp-content/uploads/2014/10/Rigterink.-New-Wars-in-Numbers.pdf> adresinden erişildi.
- Roger, O. ve Pamuk, Ş. (2002). *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*. A. Edirne, (Çev.). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Sabah Gazetesi. (2010, 5 Nisan). Acı rakamları ile Bosna Savaşı. 15 Nisan 2018 tarihinde https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/aci_rakamlari_ile_bosna_savasi adresinden erişildi.
- Sabırlı, O. (2016, 1 Mart). Bir savaş Aracı Olarak Kadın. *Dosya Haber*, 19–22.
- Sapançalı, F. (2001). Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 115–140.
- Schroefl, J. ve Kaufman, S. J. (2014). Hybrid Actors, Tactical Variety: Rethinking Asymmetric and Hybrid War. *Studies in Conflict and Terrorism*, 37(10), 862–880.
- Schuurman, B. (2010). Clausewitz and the “New Wars” Scholars. *Parameters*, 89–100.
- Seale, P. (1989). *Asad: The Struggle for the Middle East*. London: University of California Press.
- Seifan, S. (2011). The Road to Economic Reform in Syria. Raymond Hinnebusch (Ed.), *Syria on the path to Economic Reform* içinde, 4. Scotland: University of St Andrews Centre for Syrian Studies School of International Relations Fife.
- Seifert, R. (1996). The second front: The logic of sexual violence in wars. *Women's Studies International Forum*, 19(1–2).
- Seifert, R. (2018). Sexualized Violence and the Cultural Construction of War. Tuba Inal/Merril Smith (eds.) *Rape Cultures and Survivors. An International Perspective*. Vol I: Rape Cultures and their Manifestations, içinde (ss. 1–24). Westport: Praeger.
- Sela, A. (1999). *Political Encyclopedia of the Middle East*. New York: Continuum Publishing.

- Semple, K. (2014, 15 Kasım). Yazidi Girls Seized by ISIS Speak Out After Escape. *The New York Times*. 12 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.nytimes.com/2014/11/15/world/middleeast/yazidi-girls-seized-by-isis-speak-out-after-escape.html> adresinden erişildi.
- Sencerman, Ö. (2013). Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. *Güvenlik Stratejileri*, 9, 35–75.
- Shaaban, B. (1998). Persisting Contradictions: Muslim Women in Syria. H. L. Bodman ve N. Tohidi (Ed.), *Women in Muslim Societies: Diversity Within Unity* içinde (ss. 101–118). London: Lynne Rienner Publishers.
- Shammas, J. (2015). ISIS release “rape hand book” to fighters, with 15 sickening new rules revealed. <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/isis-release-rape-handbook-fighters-7087004>. adresinden erişildi.
- Sharabi, H. (1992). *Neopatriarchy: A Theory of Distorted Change in Arab Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Sheehan, M. (2014). The Changing Character of War. J. Baylis, S. Smith ve P. Owens (Ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* içinde (6. Baskı., ss. 215-228). Oxford: Oxford University Press.
- Sicker, M. (2001). *The Middle East in the Twentieth Century*. United State of America: Greenwood Publishing Group.
- Sjoberg, L. (2015). *Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Çatışma, Savaşın Feminist Teorisi*. O. Aydın, (Çev.). İstanbul: Altın Bilek Yayınları.
- SNHR. (2019). *Protecting Women in Syria Requires the Intervention of the International Community After Violations Have Reached the Level of Crimes against Humanity*. https://sn4hr.org/wp-content/pdf/english/The_annual_report_of_the_most_prominent_work_of_the_Syrian_Human_Rights_Network_in_2018_en.pdf adresinden erişildi.
- Sobek, D. ve Braithwaite, A. (2005). Victim of success: American dominance and terrorism. *Conflict Management and Peace Science*, 22(2), 135–148.
- Soy, H. B. (2004). Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e kadar. *Bilig*, (30), 173–202.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Spencer, A. N. (2016). The Hidden Face of Terrorism: An Analysis of the Women in Islamic State. *Source: Journal of Strategic Security*, 9(3), 74–98.
- Strazzari, F. (2016). Foreign Fighters as a Challenge for International Relations Theory. A. de Guttery, F. Capone ve C. Paulussen (Ed.), *Foreign Fighter Sunder International Law and Beyond* içinde (ss. 49–62). Berlin: Asser Press.
- Sukkar, N. (1994). The Crisis of 1986 and Syria’s Plan for Reform. E. Kienle (Ed.), *Contemporary Syria, Liberalization between Cold War and Cold Peace* içinde (ss. 26–43). London: British Academic Press.
- Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası. (1973). Erişim Tarihi: 8 Eylül 2020. <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/91436/106031/F-931434246/constitution2.pdf> adresinden erişildi.
- Syrian Human Rights Committee. (2006). *Annual Report on Human Rights*. <http://www.shrc.org.uk/data/asp/10NEWSEN.aspx> adresinden erişildi.
- Şen, S. (2010). *Geçmişten Günümüze, Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım: Suriye, Baas Partisi ve İdeolojisi* (2. Baskı.). İstanbul: Hemen Kitap.

- Tabet, G. (2005). *Women in Personal Status Laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria*. www.unesco.org/shs/gender adresinden erişildi.
- Tangör, B. ve Yalçinkaya, H. (2010). Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler. *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 127–154.
- Taylor, B. D. ve Botea, R. (2008). *Tilly Tally: War-Making and State-Making in the Contemporary*. *Review* (C. 10).
- The Economist. (2017, 1 Haziran). Syria's New War Millionaires. 2 Haziran 2020 tarihinde <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2017/06/01/syrias-new-war-millionaires> adresinden erişildi.
- The Economist. (2021, 10 Mart). Banker, Princess, Warlord: The Many lives of Asma Assad. 17 Mart 2021 tarihinde <https://www.economist.com/1843/2021/03/10/banker-princess-warlord-the-many-lives-of-asma-assad> adresinden erişildi.
- Thomas, M. (2005). *The French Empire Between the Wars: Imperialism, Politics and Society*. Manchester: Manchester University Press.
- Tibi, B. (1981). *Arab Nationalism, A Critical Enquiry*. M. Farouk-Sluglett, P. Sluglett ve M. Delisi, (Çev.). London: Palgrave Macmillan.
- Tibi, B. (1997). *Arab Nationalism, Between Islam and the Nation-State*. London: Palgrave Macmillan.
- Tilly, C. (1975). Reflection on the History of European State-Making. C. Tilly (Ed.), *The Formation of National States in Western Europe* içinde (ss. 3–83). New Jersey: Princeton University Press.
- Tunçdemir, C. (2014, 25 Eylül). Suriye'de Kim Kiminle Savaşıyor. 13 Eylül 2020 tarihinde <http://amerikabulteni.com/2014/09/25/suriyede-kim-kiminle-savasiyor/> adresinden erişildi.
- Tür, Ö. ve Aydın Koyuncu, Ç. (2010). Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), 2–24.
- Uluslararası Af Örgütü. (2016). *Uluslararası Af Örgütü, Dünyada İnsan Haklarının Durumu*. İstanbul: Uluslararası Af Örgütü.
- Uluslararası Af Örgütü. (n.d.). Mülteci Hakları. 17 Şubat 2021 tarihinde <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari> adresinden erişildi.
- Umar Ömer O. (2004). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- UN NEWS. (2015). ISIL May Have Committed Genocide, War crimes in Iraq, Says UN Human Rights Report. <https://news.un.org/en/story/2015/03/493862-isil-may-have-committed-genocide-war-crimes-iraq-says-un-human-rights-report> adresinden erişildi.
- UN Security Council. (2014). *Adopted by the Security Council at its 72nd meeting on 27 September 2014* (No: S/RES/2178).
- UN Security Council. (2016). *Report of The Secretary-General on Conflict-Related Sexual Violence* (No: S/2016/361). <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/> adresinden erişildi.
- UN Syria Commission. (2020). *Rampant human rights violations and war crimes as war-torn Idlib faces the pandemic UN Syria Commission of Inquiry report*. https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session44/Documents/A_HRC_44_61_AdvanceUneditedVersionFINAL.docx adresinden erişildi.
- UNHRC Türkiye. (2020, 9 Aralık). Mülteci korumasının tüm dünyada COVID-19 imtihanından geçtiği 2020 ortası itibarıyla zorla yerinden edilen kişilerin sayısı 80 milyonu aştı. 17 Şubat 2020 tarihinde

- <https://www.unhcr.org/tr/26667-forced-displacement-passes-80-million-by-mid-2020-as-covid-19-tests-refugee-protection-globally.html> adresinden erişildi.
- United Kingdom Home Office. (2007a). *Operational Guidance Note: Syria*. <https://www.refworld.org/docid/46f11420d.html>. adresinden erişildi.
- United Kingdom Home Office. (2007b). *Country of Origin Information Report – Syria*. <https://www.refworld.org/docid/45ffe06e1aa.html> adresinden erişildi.
- United Nation. (2005). *Consideration of reports submitted by States Parties underarticle 18 of the Convention on the Elimination of All Formsof Discrimination against Women Initial report of States Parties Syria*. www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/index.htm adresinden erişildi.
- United Nations Population Fund-[UNPFA]. (2019). *United Nations Population Fund [UNPFA] Voices from Syria 2019: Whole of Syria Gender-Based Violence Area of Responsibility*. https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/voices_from_syria_2019.pdf adresinden erişildi.
- United States Departman of State. (2009, 25 Şubat). 2008 Country Reports on Human Rights Practices– Syria. 5 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/49a8f14da7.html> adresinden erişildi.
- United States Department of State. (2005). U.S. Department of State Country Report on Human Rights Practices 2004 – Syria. 7 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/4226d98c19.html> adresinden erişildi.
- United States Department of State. (2006, 8 Mart). U.S. Country Report on Human Rights Practices 2005 -Syria. 12 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/441821a62.html> adresinden erişildi.
- United States Department of State. (2007, 6 Mart). U.S. Department of State Country Report on Human Rights Practices 2006 – Syria. 4 Temmuz 2019 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/45f0569911.html> adresinden erişildi.
- United States Department of State. (2010, 11 Mart). 2009 Country Reports On Human Rights Practices – Syria. 11 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/4b9e52b78e.html> adresinden erişildi.
- United States Department of State. (2018). Syria 2018 Human Rights Reports, Country Reports on Human Rights Practices for 2018. <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/> adresinden erişildi.
- Uzun, H. (2016). Suriye İç Savaşı Aktörlerinin Ağ Bağ Teorisi Yöntemiyle İncelenmesi, Aralık, 2016, 42-43. *ANKASAM, İşlevsel Çalışmalar Rapor:1*, 42–56.
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 114–129.
- Vasquez, J. A. (2015). *Savaş Bulmacası*. H. Özdemir, (Çev.). Ankara: Ankara Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Yayınları.
- Ventura, L. (2018). ‘Thank God We Are in Syria!’ Modernization, Interfaith Relations and Women’s Rights in Syria Before the ‘Arab Spring’ (2000–2010). *Islam and Christian-Muslim Relations*, 29(3), 349–369.
- Waltz, K. N. (2009). *İnsan Devlet ve Savaş*. E. Bozkurt, S. Kanat ve S. Yalçiner, (Çev.). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Walzer, M. (2010). *Haklı Savaş, Haksız Savaş*. M. Doğan, (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- Werner, F. L. (2017). *New Wars and State Building A case study on the changed dynamics in New Wars and how it can affect state building in Syria*. <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=8907636&fileOid=8907637> adresinden erişildi.
- Wheeler, S. (2016). UN Panel Reports on ISIS Crimes on Yezidis. *Human Right Watch*. <https://www.hrw.org/news/2016/06/21/un-panel-reports-isis-crimes-yezidis> adresinden erişildi.
- WILPF. (2016a). *Women's International League for Peace and Freedom-WILPF, Violation Againsts Women in Syria and The Disproportionate Impact of The Conflict on Them, NGO Summary Report for the Universal Periodic Review of Syria*. https://www.wilpf.org/wp-content/uploads/2016/06/WILPF_VAW_HC-2016_WEB-ONEPAGE.pdf adresinden erişildi.
- WILPF. (2016b). *Violations Against Women in Syria and the Disproportionate Impact of the Conflict on them, NGO Summary Report Universal Peroidic Review of the Syrian Arab Republic*. www.wilpf.org adresinden erişildi.
- Wibben, A. T. R. (2011, Aralık). Feminist politics in feminist security studies. *Politics and Gender*, 7(4), 589-596.
- Wigwe, C. C. ve Akani N. K. (2018). Rape as an Instrument of War: A Consideration of Indignity of Mankind. *Maiduguri Law Journal MLJ Vol. 16*, 63-77.
- Winter, C. (2017). *Suicide Tactics and the Islamic State, International Center for Counter-Terrorism*. <https://icct.nl/publication/suicide-tactics-and-the-islamic-state/> adresinden erişildi.
- Wlaschütz, C. (2004). *New Wars and their Consequences for Human Security Case Study: Colombia. Human Security Perspectives (C. 1)*. <http://www.un.org/law/icc/statute/romefra.htm> adresinden erişildi.
- Wolfendale, J. (2011). "New Wars" Terrorism, and Just War Theory". P. Tripodi ve J. Wolfendale (Ed.), *New Warsand New Soldiers, Military Ethics in the Contemporary World* içinde (ss. 13–30). London and New: York Routledge.
- World Bank. (2017). *The Toll of War: The Economic and Social Consequences Of The Conflict In Syria*. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/27541/The%20Toll%20of%20War.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- World Bank. (2020). *The Mobility of Displaced Syrians: An Economic and Social Analysis*. New York. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31205/9781464814013.pdf?sequence=4&isAllowed=y> adresinden erişildi.
- World Health Organization. (2002). *The World Health Report 2002-Reducing Risks, Promoting Healthy Life*. Geneva. https://www.who.int/whr/2002/en/whr02_en.pdf adresinden erişildi.
- Yalçınkaya, H. (2014). Savaş. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (2. Baskı., ss. 397–407). İstanbul: Küre Yayınları.
- Yasmine, R. ve Moughalian, C. (2016). Systemic violence against Syrian refugee women and the myth of effective intrapersonal interventions. *Reproductive Health Matters*, 24(47), 27–35.
- Yazigi, J. (2014). *Syria's War Economy*. https://www.ecfr.eu/publications/summary/syrias_war_economy. Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2020. adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7–17.
- Yılmaz, Z. (2017). IŞİD'in Kadın Politikasının Eleştirisi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 13–37.

Yousuf, H. (2009, 2 Şubat). First shelter for trafficked people opens in Damascus. *The New Humanitarian*. 10 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.thenewhumanitarian.org/report/82686/syria-first-shelter-trafficked-people-opens-damascus> adresinden erişildi.

Zisser, E. (1992). Syria (Al-Jumhuriyya al-‘Arabiya al-Suriyya). A. Ayalon (Ed.), *Middle East Contemporary Survey XVI* içinde (C. XVI, ss. 723–749). San Francisco: West wiew Press.

EKLER

EK 1: Etik Kurul Onay Belgesi Örneği

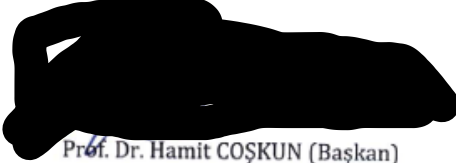

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Canan SAĞIROĞLU
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler ABD

Sayın Canan SAĞIROĞLU,

“Savaş ve Kadın: Suriye Savaşı'nın Suriye Kadınları Üzerindeki Etkisi” adlı İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2020/66) kurumumuzun 15.04.2020 tarihli ve 2020/03 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

Prof. Dr. Hamit COŐKUN (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ERYİĞİT(Üye)

Prof. Dr. Altay EREN(Üye)

Prof. Dr. H. Birol YALÇIN(Üye)

Doç. Dr. Seval ALKOY(Üye)

Doç. Dr. Abdullah DURAKOĞLU (Üye)

Av. Zuhâl Demirci(Üye)

EK 2: GÖRÜŞME SORULARI

Görüşmecinin kişisel bilgileri ile ilgili sorular:

- 1) Yaşınız ve medeni durumunuz nedir?
- 2) Eğitim durumunuz nedir?
- 3) Çocuğunuz var mı? Yaşı/Yaşları nelerdir?

Görüşmecilerin savaştan önceki yaşamlarıyla ilgili sorular:

- 1) Suriye’de yaşarken ki hayatınız hakkında bilgi verir misiniz?
- 2) Çalışıyor muydunuz? Ne iş yapıyordunuz?
- 3) Devlet yardımı alıyor muydunuz? Kadınlara yönelik yardımlar var mıydı?
- 4) Yaşadığınız bölgede kadınlara yönelik tutum nasıldı? Siz genel anlamda sosyal bir yaşam sürebiliyor muydunuz?

Savaşın başlamasından sonraki süreçle ilgili sorular?

- 1) Savaşın yoğun yaşandığı bir bölgede mi yaşıyordunuz? Bulduğunuz bölgede çatışmalar sizce neden başladı?
- 2) Bulduğunuz bölgede hangi güçler arasında çatışma çıktı? Hangisi hakimiyet sağladı?
- 3) Hakim gücün kadınlara yönelik uygulamaları ne oldu?
- 4) Kadınlar bu süreçte ne gibi baskılara/uygulamalara maruz bırakıldı?
- 5) Siz bir baskıya maruz kaldınız mı? Ayrıntılarıyla anlatır mısınız?
- 6) Buraya göç etme sebebiniz tam olarak nedir?
- 7) Göç esnasında ne gibi zorluklar/durumlar yaşadınız?
- 8) Kimlerle göç ettiniz?

Gelecek planlarıyla ilgili sorular?

- 1) Bundan sonraki planlarınız nelerdir? Yaşamınızı nerede idame ettirmeyi düşünüyorsunuz?
- 2) Suriye’de savaşın bitmesi durumunda geri dönme planınız var mıdır?

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı :

Doğum Tarihi :

Doğum Yeri :

Eğitim :

E-posta Adresi :

ORJİNALLİK RAPORU

11b- İntihal beyan formu

**T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ**

ÖĞRENCİ ve TEZ DANIŞMANI İNTİHAL BEYAN FORMU

Anabilim Dalı	
Öğrencinin Adı ve Soyadı	
Numarası	
Lisansüstü Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
Tez Sınavına Girdiği Eğitim Yılı ve Dönemi	____/____/____ ☐ Güz ☐ Bahar
Tez Sınavına Girdiği Tarih	
Tezin Sayfa Sayısı	
Tez Başlığı (Tr)	
Tez Başlığı (En)	

Teze ilişkin ____/____/____ tarihinde yapılan Turnitin adı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % ____ olarak tespit edilmiştir.

Bu tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Öğrenci
(Adı, Soyadı, tarih ve İmza)

Tez Danışmanı Onayı
(Adı, soyadı, tarih ve İmza)

Açıklamalar:
1- Tez sınavına girme sırasında başarılı bulunan öğrencinin tez çalışması muhtemel değişiklikleri içeren dizeyi kullanarak ikinci kez benzerlik raporu alınır. "Öğrenci ve Tez Danışmanı İntihal Beyan Formu"na işlenir.
2- Bu form öğrenci tarafından **elektronik ortamda** hazırlanırken ve tez sınavından sonra "tez teslim formu (tez sınavı sonrası)" ile birlikte öğrenci danışmanlık odasına tez danışmanı tarafından EADB aracılığı ile Enstitüye teslim edilmelidir.